

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

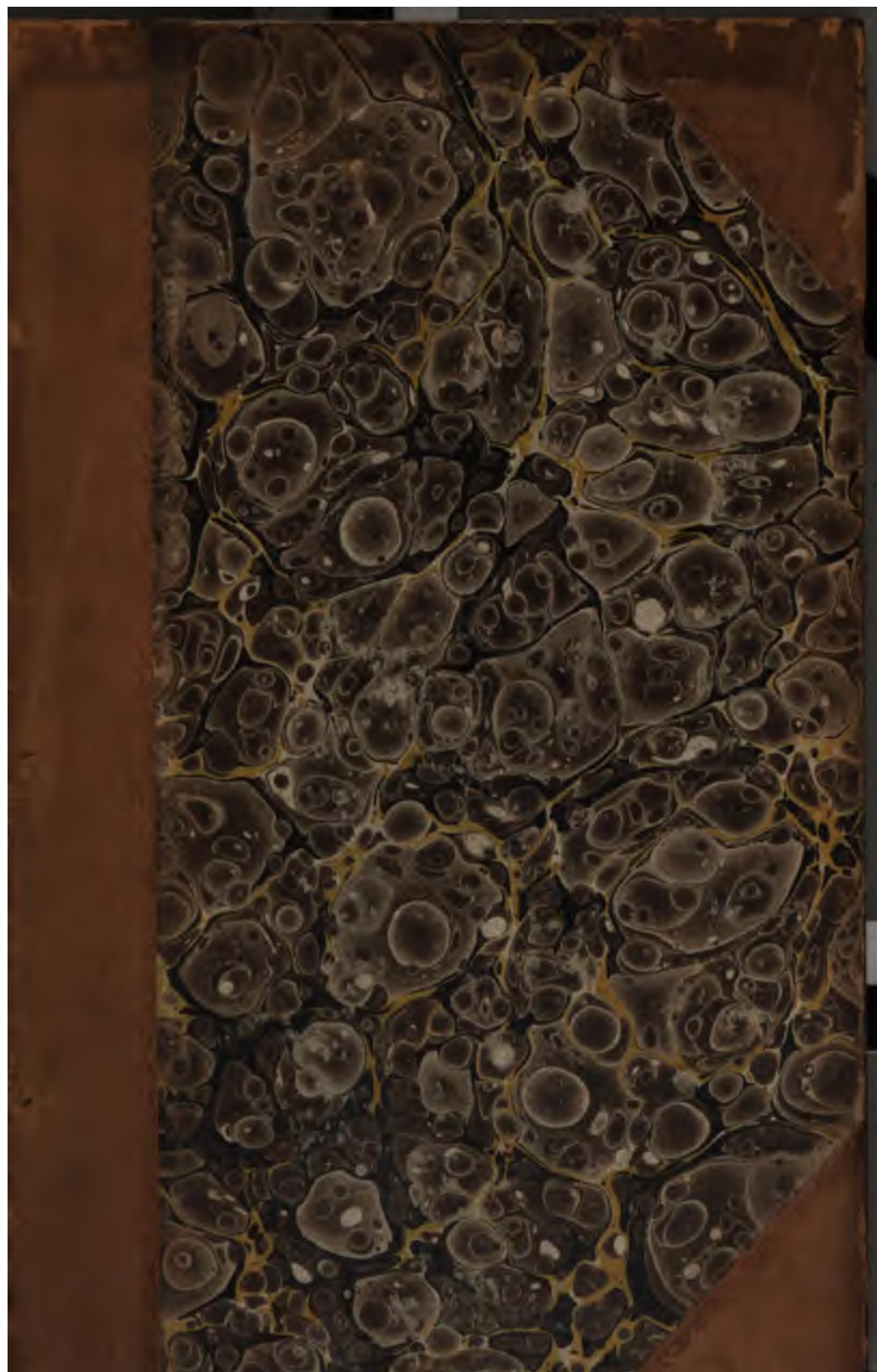
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600011346L

28

559.

7

•

•

•

•

•

•

1820

C. CORN. TACITI

DIALOGUS

DE

ORATORIBUS.

RECENSUIT ET ANNOTATIONE INSTRUXIT

ERNESTUS DRONKE,

PHILOS. DOCT. GYMNASII REGII CONFLUENTINI

COLLEGA ET BIBLIOTHECAE PRAEFECTUS.

CONFLUENTIBUS

IMPENSIS IAC. HOELSCHER

EXCUDEBAT B. HERIOT

MDCCCXXVIII.

559.

323.

VIRIS AMPLISSIMIS DOCTISSIMIS
LUDOVICO FRITSCHÉ

**AQUILAE RUBRAE ET STELLAE BOREALIS SUECI-
CAE EQUI TI QUI PRAESIDET SUPREMI REGIMINIS
COLLEGIO ET SUPREMO SENATUI 'RES SACRAS ET
SCHOLASTICAS PER MAGNUM DUCATUM RHENEN-
SEM CURANTI**

ET

FRIDERICO LANGE

**PHILOS. DOCT. A CONSILII REGII IN REBUS
PUBLICIS ET SCHOLASTICIS PER MAGNUM DU-
CATUM RHENENSEM ADMINISTRANDIS**

SUIS FAUTORIBUS

IN TESTIMONIUM GRATI ANIMI

HUNC LIBELLUM

D. D. D.

EDITOR.

PRÆFATIO.

*Q*UOD mihi in *Agricolae* vita nuper edita consilium proposueram, idem in adornando hoc aureolo libello servavi. igitur quantum poteram accurate colligebam, quod ad emendationem textus usui esse possit in libris veteribus. nam his plus tribuendum esse censeo quam coniecturis sive correctionibus, quas qui pluris faciunt fortasse habebunt, quo me reprehendant. sed dicendum est de toto subsidiorum apparatu.

Codicum Vaticanorum lectionem variantem, quam, licet *G. Brotier* descripsisset in editione a. 1771 parata, *Ernestius* atque *Oberlinus* fere plerumque neglexerunt, eam denuo perlustravi, numquid textui castigatius constituendo insit. catalogum eorum dedimus in praefatione ad *Agric.* p. VI. tres codices libellum integrum continebant; unus no. 1518 sign. membranaceus et sae-

culo XIV scriptus; alter no. 1862 sign. membranaceus et saeculo XV ut videtur exaratus, cui in fine Dialogi scriba haec addidit: »ego tantum repperi et meliusculum feci.« tertius no. 4498 sign. membranaceus saeculo XV scriptus est. quartus etiam cod. Vatic., no. 2964 sign. chartaceus et saeculo XV scriptus, partem alteram Dialogi continebat inde a verbis Ego autem expectabam c. 26, 7, quem Broterius non contulit. Illos codices sustinere interdum suspicionem glossarum F. A. Wolfius affirmavit. at hoc vituperium in eos cadere negamus, quum in editionibus quas vocant principes satis constet nonnulla intercidisse incuria sive lectoris sive potius typographi, quae deinceps ab omnibus editoribus librorum manu scriptorum inopia negligebantur. exemplum est ipsa editio Spirensis, in qua bis terve desiderantur verba, quae paulo post a Puteolano restituta sunt. Summae auctoritatis esse videtur codex Farnesianus, quem Fulvius Ursinus Lipsio suppeditavit. quantum ab hoc codice Lipsius adjutus sit in libello nostro sanando, ipse praedicavit in nota quam Dialogo praemisit. eundem codicem B. G. NIEBUHRIUS V. I. D. Neapoli repertum denuo contulit eiusque

lectionem variantem communicavit cum C. FR. HEINRICHIO V. D., cuius summa doctrina ingenique acumen novam huic libello aliquando salutem affundent. multa enim adhuc restant quae sanentur, et in iis plura, quae vix »sine locupletioris codicis ope sanabilia videantur. Ab interpretibus insuper laudantur codices Agricolae, Mureti, Pichenae, Pithoei, Romanus Modii, Romanus Lipsii, de quibus singulis iam videamus. Codicem Agricolae sibi finxit editor Bipontinus in annotatione ad v. ut nec bene dicta c. 34. Rodolphi emendationem Lipsius primus in lucem protraxit, nihil tamen de ejus fonte monuit, utrum hic codex sit an ipsum Agricolae ingenium. sed quum ejus libri mentio hoc uno loco fiat ab editore, qui eum numquam viderit, neque aliunde innotuerit, utrum ille codex Agricolae, de quo Ern. atque Oberl. dixerunt p. XX et XXI praefat., Dialogum contineat necne, eum nullum fuisse statuerim. De Mureti codice quae Bipontinus, Schulze, Oberlinus ad cc. 18, 21, 35 narrant, non minus commenticia sunt. Muretus nullo codice utebatur, notas atque emendationes suo exemplo adscripsit, quas illinc depromptas Acidalius suis inseruit.

(*Vid. Mureti opp. ed. Ruhnck. T. IV. p. 153.*)
istum vero codicem VV. DD. sibi finxisse doce-
bit annotatio ad v. ex iis suasoriae c. 35. Pichena
ipse suos codices laudavit in nota ad fin. c. 5;
sed quum codices dicit, id more saeculi sui facit.
nam libros impressos non manu scriptos esse in-
telligendos ex ipsius praefatione scimus, in qua
se praeter codices Florentinos, qui nostro libro
carent, editionem Puteolani Venetiis a. 1497 ex-
cusam, quam Venetam vocat, atque editionem
B. Rhenani Basileensem contulisse testatur. Co-
dicis Pithoei mentionem fecerunt Schulze atque
Oberlinus ad cc. 23 et 32; unde ejus notitiam
habuerint, ignoramus; hoc certum est VV. DD.
in eodem, quo iam supra deprehensi sunt, errore
versari. de editione, qua Pithoeus in textu re-
censendo utebatur, infra dicam, quum ipsius Pi-
thoei editionem describam. Codex, qui in edit.
Gronov. ad v. magnitudinem cogitationum c. 21 ap-
pellatur Romanus Modii, utrum vetus editio sit
an minus, haud scio. constat enim Franciscum
Modium exemplum editionis cuiusdam veteris,
quam principem esse multi suspicabantur, cuius
in margine Rod. Agricola multa annotaverat, Lip-

sio commodasse (vid. Lipsii præfationem ad edit. a. 1585 emissam, quæ præfatio in edit. posterioribus male omissa est,). sed lectionis varietas, quæ l. l. ex libro Modii exhibita est, neque in edit. Spirensi neque in alia adhuc cognita legitur, quare hanc Modii conjecturam esse putamus. Cum hac de codice Modii Romano quaestione arctissime conjuncta est altera de codice Romano Lipsii, quem hoc nomine Vir Summus hic illic laudat. sunt loci, quibus sub hoc nomine latere videatur editio Romana, cuius usum ut diximus Modius Lipsio concessit; sunt alii iique plures, quibus codex Farnesianus intelligatur necesse sit, ut c. 3 sedentem ipsum et quem; c. 26 detectus. restat tamen unus insignis locus, ubi lectionis varietas, quam Lipsius e cod. Romano attulit, neque in cod. Farnesiano neque in edit. Spirensi legitur; est hic locus c. 1 existimandum habeam. porro editio illa Romana plerumque consentit cum edit. Spirensi; uno tantum loco habet singularem nec aliunde cognitam lectionis varietatem c. 22. cur autem Ernestius Spirenses intelligat, mihi nondum liquet.

Haec de codicibus manu scriptis; nunc di-

cam de libris impressis, quae in auxilium vocati sunt. Principem inter hos locum tenet editio Spirensis, cuius varias lectiones SEEBODE V. D. pro eximia sua humanitate, quam cum multis viris iam saepe experti sumus, ad nos misit. Editionis, quam Puteolanus Mediolani curavit, exemplum Bonense non habet nostrum libellum; vid. praefat. nostram ad Agric. p. IX, ubi corrigas velim versus tertio Berardino et versus quarto Lanterio. alteram Puteolani editionem omnium operum Venetiis excusam ipsi contulimus, nec non Alciati et Rhenani Basileensem a. 1533. de his vide praefat. ad Agric. p. X sq.. quem codicem Puteolanus in recensione Dialogi sequutus sit, dici vix poterit; quin in reliquis Taciti libris num codices ante oculos habuerit necne incertum est. diximus hac de re in censura, quam tulimus de editionibus Imman. Bekkeri, Luenemanni, Weisei in Ephem. litter. Jenens. a. 1826 m. Junio; editor haec tantum monet in praefatione: »Veneti enim impressores adeo inculcaverunt ac foedaverunt hoc divinum opus, ut non modo Cornelianae facundiae maiestas inquinaretur: sed vix sensus ullus coniectari posset. Quid ego effecerim iudicent docti

»sed collatis exemplaribus.« (i. meo exemplari cum Veneto.) Reliqui libri hi sunt.

P. C. T. opera. Cum indice. Francof. ex officiana P. Brubachii, anno XLII (i. 1542). octo primis foliis insunt index historicus et duae quaestiones, »Germani unde dicti sunt« et »de arce Badensi« (ex commentariis B. Rhenani de rebus Germanicis), denique »vita Taciti ex Volaterrani l. XX.« sequitur verborum contextus fol. 467 numeratis et signatis. Dialogum praecedit »Beati Rhenani iudicium de Dialogo;« in margine sunt lectiones variantes. huius editionis meminit editor Bipontinus, sed rarissime variam lectionem enotavit. — P. C. T. opera. Coloniae apud Petrum Horst. a. M. D. LXXV. haec editio, quae omnes Taciti interpretes adhuc latuisse videtur, ubique fere conspirat cum edit. Francofurtensi et in numero foliorum et in textu et in notis marginalibus, ut iidem typographorum errores in utroque libro legantur. uno loco dissentiunt c. 22 sed sit in apparatu; sed incuria fortasse excidit v. etiam. utraque recensio sequitur Rhenanam, raro ab illa discedunt, h. e. non ubique Rhenani castigationes editores receperunt, sed in margine posuerunt.

habent vero, quod gravissimi est momenti, emendationes in textu, quas Lipsius aut Pichena fecisse perhibetur. unum exemplum invenies c. 25.

Ex Lipsii editionibus quinque nobis comparavimus et commentarium in reliqua Taciti scripta perlustrantes Ernestium, qui aliis exprobravit, quod priores Lipsii editiones non consulissent, eiusdem peccati convictum deprehendimus, quum ipse multas praeterisset notas et emendationes, quae in editione a. 1585 exstant, in posterioribus et in primis in editione a. 1607 ab auctore omissae sunt. editio, quam postremum nominavi, alia habet additamenta; multa enim vel a codice Florentino, quem Pichena tum publicaverat, adiutus vel ex ingenio mutavit, emendavit. inter ea vero, quae in hac editione desiderantur, nonnulla uberius exposita sunt in aliis libris, quos illo temporis spatium, quod inter edit. a. 1585 et a. 1607 interiacet, in lucem emiserat, ut in libris de militia, de funeribus et in aliis opusculis, quae non tantum promisit sed re vera edidit. qua de re ipsum adeas in commentario ad Ann. III, 4, p. 56 edit. a. 1585. Editiones, quibus ego utebar, ita inscriptae sunt. 1. C. C. T. opera

omnia quae exstant. quorum index pagina sequenti. *J. Lipsius* denuo castigavit et recensuit. *Antverpiae ex offic. Christ. Plantini, m. Februario. MDLXXXI. 8.* — 2. *C. C. T. opera quae exstant ex Justi Lipsi editione ultima; et cum eiusdem ad ea omnia commentariis aut notis. Antverp. apud e. M. D. LXXXV. fol. haec editio habet praefationem, quam in editt. posterioribus male omissam esse iam diximus; namque in ea Lipsius de librorum apparatu loquitur.* — 3. *C. C. T. opera quae exstant, J. Lipsius quintum recensuit. Seorsim excusi commentarii meliores plenioresque cum curis secundis. Lugd. Batav. ex offic. Plantiniana. apud Franc. Raphelengium. M. D. IIC. Tom. II. 8.* — 4. *J. Lipsius postremum recensuit. Antverp. ex offic. Plantiniana, apud Joa. Moretum. M. DC. VII et 5. quae ex eadem officina prodiit a. M. DC. LXVIII. fol.* — Post primam Lipsii editionem a. 1574 curatam *Dialogum* edidit cum *Quintiliani Declamationibus* Petrus Pithoeus, qui liber ita inscriptus est: *M. Fab. Quint. Declamationes, quae ex CCCLXXXVIII. supersunt, CXLV. Ex vetere exemplari restitutae. Calpurnii Flacci excerptae X. Rhetorum minorum LI. Nunc pri-*

mun editas. Dialogus de oratoribus sive de causis corruptae eloquentiae. Ex bibliotheca Pithoei J. C. Lutetiae apud Mamertum Patissonium Typogr. regium in offic. Rob. Stephani. M. C. LXXX. a Dialogum, qui legitur inde a pag. 421, sequuntur quatuor ultimis paginis notae, quibus Pithoeus haec praemisit: »Scripseram ante annos octo »ad veterum Jurisconsultorum fragmenta lubentius me hunc librum M. Fabii Quintiliani de »causis corruptae eloquentiae inscripturum. Quod »et sagacissimo elegantissimoque Lipsio visum est. »Nunc ut verum fatear, Tacito potius adseruerim, sequutus non modo Pomponii Sabini, sed »et omnium exemplarium fidem. Nec me iam, stili »ratio usque eo movet, cum sciam pro aetate facile genus dicendi mutari: et quod adolescentis »fuit laetum, luxurians, profluens ac floridum, »senis fieri concisum, breve, grave, sobrium ac »maturum; quale ipsius Annalium et Historiarum est, ad quae scribenda iam senex sub Nerva »animum appulit. In huius autem Dialogi editione praeter exemplar in Italia ante aliquot annos »descriptum maximo nobis adiumento fuit Lipsii »nostri diligentia, qui sui in Tacitum commen-

»tarii apud nos desiderio nunquam nisi sero satisfactorius est.« Ex his verbis iudicari potest, quid statuendum sit de codice illo Pithoei, quem *VV. DD.* laudare solent. quæ ista fuerit editio *Itala*, adhuc ignoramus; hoc unum monemus lectionis varietatem, quam *Pithoeus* ex illa enotavit, bis reperiri in edit. *Spirensi*; v. cc. 41 et 42. Haec editio repetita est in libro hoc: »*M. F. Quintil. Instit. oratt. ll. XII summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti. Accesserunt huic renovatae editioni Declamationes, quæ tam ex P. Pithoei J. C. clarissimi, quam aliorum bibliothecis et editionibus colligi potuerunt. Index quoque in Institutionum libros. Excudebat Jac. Stoer. 1604.*« constat duobus tomis, quorum primus habet illam quam apposuimus inscriptionem, alter hanc: »*M. F. Q. oratoris eloquentissimi Declamationes undeviginti; his accesserunt fragmenta alia, hoc est, quæ CCCLXXXVIII. supersunt CXLV. Declamationes, ex vetere exemplari restitutæ. Item Calpurnii Flacci excerptæ X. Rhetorum minorum LI. una cum Dialogo de oratoribus sive de causis corruptæ eloquentiæ. Omnia hæc ex P. Pithoei*

JC. clar. et aliorum illustrium virorum bibliothecis prolata.« typographus hic illic textum *Pithoeanum* erroribus ditavit ut 5, 5 flentibus, 33, 6 pariozem; sed neque hos errores neque lectionis varietatem enotavimus, nisi quum diversa ex hoc libro editores proferrent. id quum alii fecerunt tum *Schulze*, ut saepius *Pithoei* emendationes laudarent, quas equidem in neutro libro reperiebam. igitur id tenendum est, ubi a nobis nihil animadversum sit, neque in editione *Stephaniana* neque in *Stoeriana* tale quid legi, quod *Schulze* cum aliis prodidit.

C. C. T. opera. ed. Math. Bernegger. Argent. 1638. — Editt. Gronoviorum a. 1672 et 1721. — Scriptores *historiae romanae latini veteres etc.* edente Ben. Casp. Haurisio. Ad calcem operum *Taciti* v. III adjectus est *Dialogus* cum hac inscriptione: »*F. Quintiliani ut videtur Dialogus, An sui saeculi oratores antiquis et quare concedant: Corn. Tacito vulgo inscriptus.*« in textu modo *Lipsium* modo *Gronovium* sequitur; in lectionis varietate singularia quaedam habet. — *C. C. T. opera ... illustrata* a Christ. Hauffio. Lipsiae. 1714. t. II. nihil habet novi in *Dialogo*; in reliquis scriptis

editor Bipontinus no. 65 catal. editt. Hauffium affirmat lectiones MS. Guelferbytani habuisse. sed neque in praefatione neque in notis ullam eius codicis mentionem invenire poteram. — Ed. Gabr. Broterii. Paris. 1771. — Editiones Bipontinorum, Oberlini, Imm. Bekkeri, Luenemanni.

Dialogus de Oratoribus sive de caussis corruptae eloquentiae vulgo Tacito inscriptus. Denuo recensuit et illustravit Jo. Henr. Aug. Schulze. Lipsiae 1789. editio, si interpretationem spectes, satis bona; saepe tamen quum in hac, tum in aliis rebus erravit. — C. C. T. Dialogus de Oratoribus. In usum scholarum suarum recensuit et varietatem lectionis adiecit Godofr. Seebode. Göttingae. 1813. Idem V. D. textum multo emendatorem sine lectionis varietate edidit Hanoverae apud fratres Hahn a. 1815. — Notas breves ad Dialogum e margine exempli Tyrwhittiani ed. Lipsii Antwerp. 1627 in oram ed. Broterii exscriptas dedit Thomas Kidd in praefatione ad opuscula Ruhnken. Londin. 1807. p. LXIX sq. excerptae sunt in libro Seebodii, Archiv für Philologie und Paedagogik. 1824. t. I. fasc. 4. p. 796. transcripsimus eas ex ipso Kiddii libro, quem HEINRI-

CHIUS *V. D. nobiscum communicaverat. Praeterea consulimus* Fr. Aug. Wolfii *in Dialogum animadversiones, quas V. S. primum in indice lectionum Acad. Halensis prolusionis loco, tum in libro, Vermischte Schriften und Aufsätze p. 158 exhibuit; easdem* Christ. Dan. Beckius *iterum imprimendas curavit in Commentariis Societ. philol. Lipsiensis. vol. I. p. 1. p. 76 sq. Ferd. Drueckii prolusionem in locos aliquot ex T. vita Agricolae et Dialogo, quae prodiit Stutg. 1799 et iterata est in suo libro, Vermischte Schriften, p. II. Tubing. 1811, numquam vidimus.*

Auctorem Dialogi esse Tacitum semper pro certo habuimus atque rem totam ab A. G. LANGIO V. D. Prof. schol. Portensis in dissertatione, quae inserta est Actis Seminarii R. et Societ. philol. Lipsiensis vol. I. p. 77 sq. ita confectam esse putavimus, ut vel nova vel graviora argumenta excogitari non possint. itaque G. Jacob V. D. gymnasii Carmelit. Coloniensis collega meo nomine Langium adiit, ut hanc dissertationem nobis recudendam permitteret. Ille qua excellit humanitate nobis non solum hoc concessit, sed etiam nonnulla addidit, quae suo loco inseruimus.

PRÆFATIO.

XV

praeter ea V. D. ad nos scripsit sibi de hoc libello idem adhuc videri, quin acrius identidem inquirenti et consideranti id, quod pluribus annis ante scripsisset, firmitus adhuc constare. Argumentum Dialogi et dissertationem de collocutoribus transcribi jussimus ex prolegomenis Jo. Henr. Augusti Schulze.

ER. DR.

Scrib. in collegio Confluentino

m. Martio a. MDCCCXXVIII.

PROLEGOMENA.

I.

DIALOGUS DE ORATORIBUS TACITO VINDICATUS.

AUCTORE A. G. LANGIO, PROFESS.
ILL. SCHOL. PORTENSIS.

Qui vulgo dialogus de oratoribus sive de causis corruptae eloquentiae inscribitur libellus, diu multumque exercuit Criticorum ingenia. Nam, ut omnes facile concesserunt, optimo Romanarum literarum aevo eum esse dignum, ita de auctore vehementer dissentientes alii alium praeter Tacitum et Quintilianum, in quos plurimorum sententia inclinavit, nonnulli Suetonium Tranquillum, quidam Plinium juniorem aut Curiatium Maternum, plures incertum ac nobis plane incognitum fuisse contenderunt ¹⁾.

1) Vide Fabric. Bibl. ed. Ernest. T. II. pag. 325. SCHULZ. in prolegg. ad hui. dial. XXI. seq. NAST in prolusione verae suae germanicae hui. dial. praefixa. CROME de auctore incerto dial. de orat. (*Magazin für öffentliche Schulen*, II. B. 1. St.) et qui e Schulzio sua potissimum hausit Fülleborn. encycl. phil. pag. 33 sq. Quintiliano tribui non posse, post alios invictis nuper argumentis probavit Spaldingius ad Quint. Inst. vol. II. p. 424. Eorum, qui de aliis auctoribus somniarunt, opiniones nihil moror. [CAROL. HENR. FROTSCHER aliquando probare vult PLINIUM juniorem esse auctorem dialogi; v. cum ad Quintil. X, p. 152. Novis argumentis no-

Ac post tot virorum studia et rixas quaestio haec etiamnum incerta pendet; quod ab ipsa re non magis, quam ab iis, qui eam sibi examinandam sumserunt, vereor, ne repeti debeat. Multi enim magnorum nominum reverentia teneri aut conjectandi cupiditate et novitatis studio abripi se passi sunt; alii atque inter eos egregiae sagacitatis viri in oppugnanda aliorum sententia aut defendenda sua ludere armis quam certare maluerunt. Fuit inprimis Lipsii auctoritas, quae multorum iudicia occuparet aut perverteret, ita ut intra eam quam ille praesivit dubitationem subsisteret hujus loci perscrutatio. Is enim, quum ob dictionis discrepantiam Tacito negaret libellum tribui posse, licet non ea, qua alias solet fiducia sententiam suam protulisset, tamen multorum animos perculit ac vel invito in suas partes traxit. Operae igitur pretium facturi videamur, si iudiciis VV. DD. super hac re recognitis et dubitationibus ponderatis certius quid ac firmitus constituere conemur. Agedum videamus dialogum illum quo jure Tacito abjudicent. Si dicendum omnino, quod sentimus, prorsus nullo.

Primum codd. Mss. tribuunt Tacito. Nihil agunt, qui contra monent paucissimos esse probae notae codices Taciti, neque omnes continere hunc dialogum. Nam certe in optimis, Florentino *) et Farnesiano reperitur; in aliis non minus passim minores libelli de Germania et Agricola, quos a Tacito profectos nemo unquam negabit, desiderantur. Neque illud tacendum est, nusquam repertum fuisse

strum libellum Quinctiliano abjudicatum esse in *Florenz España sagrada*. T. 35. p. 82 — 85 edoctus sum ab Eberto V. D. in *Lex. bibl.* No. 18488. not. Dr.]

*) In neutro codd. Florent. legitur; v. Ernest. praefat. p. VII. extr. sed maximi momenti est, quod mox V. D. de reliquis minoribus libellis observat. hi enim in nullo codice cum *Analibus* et *Historiis* coniuncti reperiuntur. Dr.

hunc libellum, nisi in exemplaribus Taciti, Schulzius ait sibi nondum liquere, utrum Codices in dialogo addito clare expriment, an potius ad calcem opp. Taciti et in extrema tantum pagina libellus adsuatur. Verum non accurate inspexit v. c. Brotierium, qui T. IV. pag. 223. haec habet: »C. Cornelii Taciti dialogus de oratoribus; ita Mss. Vatic. 1518. 1862. et 4498. in editione principe (quae codicis instar habetur): Cornelii Taciti, equitis Romani, dialogus de oratoribus claris. Puteolanus et Beroaldus: Cornelii Taciti, equitis Romani, dialogus, an sui seculi oratores antiquioribus et quare concedant.« Hinc habent hunc librum edd. Taciti a prima inde Vedelini Spirensis; post ortam de auctore Quinctiliano opinionem demum est nonnunquam editionibus Quinctiliani additus.

Deinde haud spernendum est Pomponii Sabini testimonium. Adnotaverat is, ut monuit Pithoeus, in carmen de obitu Maecenatis: »C. Tacitus appellat scripta Maecenatis calamistros.« Et haec ipsa occurrunt in dialogo nostro c. 26. Non me movent, quae Lipsius huic argumento, ut opinor, cupidius opponit, recentiore esse hunc Grammaticum, quam cujus auctoritas quidquam decernat. Nam ut constet de ejus aetate, quod mihi valde dubium est, illud certe docent Grammatici verba, e communi opinione librum fuisse Tacito adscriptum, neque intercedo, si quis cum Lipsio ignobilem hunc Grammaticum appellet vel imperitum habeat; nam fidem a nobilitatis opinione non esse unice suspensam atque in hominem simplicem vel minorem cadere fraudis aut cruditae ostentationis suspicionem quivis largietur.

Neque deest hominis nobilissimi testimonium, quod nondum ab ullo hanc in rem adlatum reperi. Est illud Plinii junioris in ep. l. IX. ep. 10.

Mirifice, ut hoc primum moneam, hallucinantur, qui scriptam hanc epistolam non a Plinio, sed a Tacito, existimant. Prolixior fuit recentissimus Plinii editor Gierigius in opinione hac refutanda; debebat autem Casaubonum sequi, de cujus sententia Plinius hic respondet ad eam epistolam, quam Tacitus miserat accepta illa priore. In hac Tacitus, ut licet ex altera priori Plinii colligere, consilium dederat Plinio Minervam atque Dianam pariter colendi, quas ille scripserat simul montibus inerrare. Ita quidem nexus epistolarum bene se habet neque opus est, aut memoriae lapsum excusare, aut nova proverbia in subsidium hujus loci cudere *).

Illam igitur in epistola Plinius scribit: »Itaque poemata quiescunt, quae tu *inter nemora et lucos* commodissime perfici putas.« His verbis, quibus Tacito opinio tribuitur admodum vulgaris et ex ipsis poetis notissima, necessario respici ad scriptum aliquod Taciti, ubi eam protulerit, unumquemque suus sensus opinor docebit. Huic sensui quoniam esse vidi, qui vel ut obscuro vel ut fallaci parum tribuere vellent, quantum vere fidei constet, uno alterove exemplo addito clarius apparebit. Ita quae apud Platonem in Charmide p. 62. ed. Heind. (c. 7. sive p. 155 Stephan.) de Critia leguntur, *ὁς εἶπεν ἐπὶ τοῦ καλοῦ λέγων παιδὸς, ἄλλω ὑποτιθέμενος, εὐλαβεῖσθαι μὴ κατέναντα λέοντος νεβρὸν ἐλθόντα μοῖραν αἰρεῖσθαι κρεῶν*, quis non videt ea non ex ore, sed ex scripto aliquo carmine Critiae repetita esse, quo retulit jam Heindorfius in nota, item van Prinsterer in Prosopographia Plat. p.

2) In re tam manifesta de argumento hujus epistolae, quod plane non convenit Tacito, verbo monuisse sat est. An unquam Tacitus poemata fecit, oratiunculas edidit aut edere paravit? Num quis credat Tacitum scribere potuisse: »In via plane nonnulla leviora statimque delenda ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi.«

138, unde miror inter fragmenta Critiae, quae nuper Nicol. Bachius singulari libello studiose collegit, non reperiri. Propius etiam ad nostri exempli similitudinem accedunt, quae apud Ciceronem Verr. IV. 12 leguntur: »Iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute *putaret* oportere non genere certari.« In his iterum sensus quemque suus docebit significata esse quaedam in hanc sententiam de Hannibale perscripta. Et felici quidem sorte accidit, ut ea adhuc exstant apud ipsum Ciceronem pro Balbo c. 22. Plura hujuscemodi exempla non deerunt operosius quaerenti. — Frustra illam opinionem in reliquis Taciti libris quaesiveris, at in nostro dialogo inest, et non sine peculiari vi pronunciata. Scribit enim cap. 9 sic: Adjice, quod poetis, si modo dignum aliquid elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et jucunditas urbis, deserenda cetera officia, atque ut ipsi dicunt, in *nemora et lucos*, i. e. in solitudinem ³⁾, secedendum est. Et c. 12 *Nemora* vero et *luci* et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem etc. (*Nemora* et *luci* conjunctim leguntur de Germ. c. 9. 10. 45. ⁴⁾).

3) Quoties in haec verba, i. e. *in solitudinem*, incidi, toties mihi de glossemate, quod vel explicandi ista formula prodit, fuere suspecta. Simili mendo per hanc occasionem liceat purgari alium Taciti locum, qui est Annal. I. V. c. 3. donec pauci postulavere promptissimo Cotta Messalino *cum atroci sententia*. Ineptissimum hoc additamentum intrusum est e I. IV. c. 5, ubi Cotta Mess. dicitur saevissimae ejusque sententiae auctor. *Promptus* simpliciter dicitur is, qui ad audendum quid, exigendum etc., paratus est, cfr. Gronov. ad Annal. I, 13. IV, 17. et Ruhnken. ad Vellei. II, 75.

4) De vocabulis hisce cfr. Vossius ad Virgil. Eclog. VIII, 86. Ita non est nullius momenti comparatio istorum locorum in Dialogo c. 20, quia non rudi *caemento* et informibus *tegulis* exstruuntur, et de Germ. c. 16 *nno caementorum* quidem apud illos aut *tegularum* usus. — *Nomen* ac *clientelae*

His externis argumentis praemissis ipsum dialogum inspicimus. Per temporum rationes Tacito commodissime tribui, quum satis ab aliis demonstratum sit, non est, quod pluribus declaremus. Non minus congruunt, quae libello ipso continentur. Argumentum non est alienum a persona Taciti. Ab eo enim, qui artem oratoriam felicissimo successu summa cum gloria exercuit, ejusdem praecepta atque censuram expectari posse quis in dubium vocet? praesertim quum subinde vel in historicis libris rhetorem de sua arte perite loquentem non obscure audiamus. cfr. *Annal.* IV, 21. 61. XIII, 3 et alibi. Illud autem, quod in hoc dialogo instituitur comparatio inter antiqua et recentiora Romanarum litterarum tempora, si quid aliud Tacito convenientissimum, cujus etiam historica scripta et singulis locis (cfr. *Annal.* II, 88. *Hist.* III, 51. 83.) et tota quasi facie talem comparisonem prae se ferunt, et eidem, ut ita dicam, superstructa videntur. Similiter ea, quae de aurei saeculi innocentia et de legum et eloquentiae origine *Annal.* I. III, 26 et *Dial.* c. 12 et 36 disputantur, mirum in modum consentiunt. Invidiam taediumque, quae facile ex tractatione argumenti hujus enasci poterant, optime cavet eo, quod non se, sed alios loquentes introduxit. Ita et locum optime illustrare et sine acerbitate reprehendere poterat, laudare sine adulatione.

Tamen aliorum personis non adeo suam mentem ac sententiam velavit, ut acutius insipienti non talis appa-

Annal. III, 55 et *Dialog.* c. 35. in eundem sensum juncta reperies. Et hos quidem postremos locos diligentiae debeo Rothii in libello "*Taciti Synonyma.*" Norimberg. 1826. p. 33. Is in praefatione extr. scribit: "Se quae forte exempla (synonymorum) habeat dialogus de causis corruptae eloquentiae, quod incerti sit auctoris, non adjicienda esse credidiase." Ita sane, qui certior certe reddi poterat, fit incertior ipsaque dubitatio novam parit dubitandi causam.

reat, qualem vel a Tacito exspectare deceat, vel cujus vestigia in ipsis ejus reliquis scriptis expressa videamus. E quo genere juvat nonnulla decerpere. C. 28. dial. inter alia de educatione liberorum monita haec leguntur: »Jam primum suus cuique filius ex casta parente natus gremio ac sinu matris educabatur, cujus praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis:« C. 34. His comparentur, quae de Agricola enarrat Agric. c. 4. »Mater Julia Procilla fuit rarae castitatis; in hujus sinu indulgentiaque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit.« C. 22. dial. de prioribus Ciceronis orat. hoc judicium fertur: »Lentus est in principiis, longus in narrationibus; otiosus circa excessus, tarde commovetur, raro incalescit, pauci sensus, apte et cum quodam lumine terminantur.« Quibus vitiis si contrarias virtutes posueris, habebis aliquo modo speciem, ad quam Tacitus orationes historicis scriptis insertas conformavit; ac suo itidem exemplo illustravit praecepta paullo inferius data: »quaedam procul arceantur, ut jam oblitterata et olentia. Nullum sit verbum velut rubigine infectum: nulli sensus tarda et inertii structura in morem Annalium componantur: fugiat foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno eodemque modo terminet.« — Praeterea comparatione digna sunt judicia et narrationes de *Cassio Severo* dial. 19. 26. et Annal. I, 72. IV, 21., de *Caesaris eloquentia* dial. c. 21. et Annal. IV, 35., de *M. Bruto* dial. c. 25 et Annal. IV, 35., de *Eprio Marcello* dial. c. 5. et Annal. XVI. c. 23., de *Vipsanio Messala* dial. 15 et passim et Hist. l. IV, 42., de *Secundo Pomponio* c. 13 et Annal. l. XII, c. 28., de *Vatinio* dial. c. 11 et Annal. l. XV, c. 34., de *Cn. Pompejo* dial. c. 38 et Annal. l. III, c. 28. Quorum quidem omnium mirificus consensus de uno auctore profecto cogitare

nos jubet. Posset autem cui dubium movere, quod in enumeratione recentiorum oratorum non mentionem fecerit *Mameroi*, quem *Annal.* III, 31 ex aetate (Tiberii) uberimum nominat, sed causam vel potius excusationem attulit ipse *dial. cap. 26. extr.* Haec de singulis; si totum spectes, ea inest sententiarum gravitas, iudiciiue maturitas, ea morum severitas, is denique regnat priscae virtutis et libertatis amor, ut inde, si aestimes, nisi Tacitum ipsum, certe aliquem ei quam simillimum auctorem esse huius libri fatendum videatur ⁵⁾).

Jam quae possunt ad librum alicui vindicandum adferre argumenta, ea propemodum attulimus omnia, codd. auctoritatem, testimonia aliorum scriptorum, temporis, argumenti, tractationis aptam et congruentem rationem. Quominus rem ad liquidum perductam dicamus, unica obstat dictionis dissimilitudo, qua vel ii maxime ad impugnandum

- 5) Quocirca iniquius visum Wölffii, summi viri, super hoc libello iudicium, quippe qui grandi Taciti ingenio indignum eum nominat ^{*)}. Idem tamen suam nostro dialogo laudem minime detractam cupit; addit enim: »praeclaris sententiis et locis refertus est, unde vel literarum Romanarum sub primis Caesaribus faciem intueri, vel saluberrima monita de optima educationis et institutionis ratione haurire licet.« Et alibi ^{**)}: »plura sunt in aureolo *dial. de causis corr. eldq.* et quae labem seculi pingunt, nonnulla, quae divinitus dicta videntur in strenuam desidiam nostrorum temporum.« Eorum autem perversa est laudatio, qui dialogum hunc plane Socraticum nominant, aut perfecti dialogi exemplar haberi volunt. Multum urbanitatis ei inesse video; artem autem Socraticam plane nullam; neque negari poterit, quartam Julii Secundi personam loqui vehementer laborare, quod vel finis dialogi docet; Maternum dominationis laudes in exitu praedicantem, sibi non satis constare, cuncta denique oratoriae magis declamationis, quam familiaris, cum facilitate quadam et negligentia profluentis sermonis speciem prae se ferre.

^{*)} *Vermischte Schriften*, S. 158.

^{**)} In praefat. ad orat. pro Marcello, XXI.

dam nostram sententiam utuntur, quibus anceps hoc atque lubricum argumentum videtur. Recentiores dico Criticos; antiquiores, et in his inprimis Lipsius, huic argumento maximam fidem tribuunt. Ejus verba haec sunt: »Stilus valde abnuit, non fallax in hoc genere argumentum, qui in nostro constrictus ubique, teres, acutus et severus magis, quam lepidus, hic omnia contra. At mutari is in aetate aut argumento potest inquit. Non nego, sed numquam ita, ut prorsus abeat a sese. Quicquid Cicero scripsit senex, juvenis, philologum, philosophum, in iis tamen lineamenta quaedam apparent ejusdem viri et vultus.« Haec ille. Aetatem nolim urgere, nam ab homine jam maturioris aetatis scriptum esse librum ipsa praefatio docet, quum minime credibile sit, Justum illum Fabium ab adolescente rei gravissimae causam saepius requisivisse. Gravius momentum est in argumenti ac formae diversitate. Fusa enim, soluta et aequali ratione, lepida quoque, quando vellet, *potuisse* Tacitum uti, quis serio dubitabit; quo enim jure talis orationis fingendae facultatem simpliciter denegabimus ei, qui, teste antiquo Grammatico, facetias scripsit, et causas atque orationes coram judicibus et populo disertissime egit? praesertim quum pro ingenii humani natura promptius videatur, genus dicendi breve, acutum et sententiis refertum nonnumquam liberius reddere et amplius, quam fusum et dissolutum adstringere. *Voluisset* autem Tacitum in hoc sermone non suum, sed alienum dicendi morem sequi, ipse statim ab initio disertis verbis praemonet. Quae cum adlata quidem ab interpretibus, sed nondum satis expensa viderim, ipsa adscribam: »Ita non ingenio, sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, quum singuli diversas vel easdem, sed probabiles causas afferrent, dum formam sui quisque

et animi et ingenii redderet, *iisdem nunc numeris, iisdem rationibus* persequar servato ordine disputationis.»

Tametsi igitur Lipsio concedimus, orationem numerosiore decursu et lactiore verborum copia colorem quandam a Taciti dictione, qualis est in reliquis ejus scriptis aliquantum discrepantem traxisse, ille nondum persuasit, Tacitum hoc in dialogo prorsus a se abiisse ⁶⁾, ita ut non hic illic sui indicia inscius quasi et invitus reliquerit.

Operose jam collegerunt viri docti peculiare voces ac formulas in dialogo ac reliquis Taciti operibus communiter obvias, quarum numerus, si tanti videretur, facile augeri posset. Pauca tantummodo afferam. Dial. c. 8 *paupertas et angustiae rerum nascentes eos circumsteterunt*; hac dictione male ab Ernestio sollicitata Tacitus passim utitur. Loco a Schulzio allato addi potest v. c. Hist. l. I. c. 17. *circumsteterat interim palatium publica expectatio* (propria haec poetis locutio, v. Sophocles Oed. Col. 1478. Virgil. Aen. II. 559. ac similiter Graeci poëtae ἀμφιβάλων usurpant). *Habere dicendum, existimandum, tolerandum* etc. genus loquendi in dial. nostro saepius usurpatum (v. c. 1. 31. 36.), apud Tacitum ita haud raroprehenditur. Annal. XIV, 44. IV, 40. *ambitio salutationum* dial. c. 29. antiqua et vera lectio pro *ambitio salutationum*, quod nonnulli substituere voluerint. *Orantes* pro *oratores* c. 8, *praecipientium* c. 28 pro *praeceptorum*, ubi Schulzsius suspicatur fortasse scriptum ad vitandam

6) Lipsius Ciceronis exemplo melius abstinnisset. Exemplorum enim in hoc genere nulla vis est. Quid enim, si dicamus, fore aliquando, qui Criticam purae rationis (*Kritik der reinen Vernunft*) et Observationes de sublimi et pulchro (*Beobachtungen über das Erhabene und Schöne*) ab uno eodemque auctore proficisci potuisse ob nimiam stili differentiam negent. Ipsum Lipsium diversis temporibus satis constat diversissime scripsisse,

ἀμφιβολίαν, ne videatur esse genitivus abstracti! Similiter in Agricola c. 4 *illecebra peccantium* coll. c. 6, ubi *provincia parata peccantibus*. Omitto alia, ut porro pro atqui, *plerumque* pro saepe, positum; ejusmodi formulis ac vocibus conferendis omnino parum in nostram rem lucramur, quum facile contra dici possit, eas omnes ejusdem aetatis aut vere esse aut esse posse, non vero scriptoris. Majorem vim inesse credo in comparatione singularum enuntiationum atque modo, quo eas utrinque expressas videmus.

Constat Tacitum narrationibus saepius praeter expectationem universas sententias de ratione ac natura ingenii humani interponere v. c. Hist. I. 55 insita mortalibus natura propere sequi, quae piget inchoare, l. II. c. 20 insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem aegris oculis introspicere, III. 85 dein mobilitate ingenii et qua natura pavoris est, IV. 6 variis ut sunt hominum ingenia sermonibus moderationem laudantium aut constantiam requirentium, add. Hist. I, 22 extr. IV, 70. Agricola c. 42. Jam his comparentur loci dial. v. c. 37 in ore hominum, quorum ea natura est, ut securi nolit; c. 40 quum ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae populi quoque adrectioribus auribus uterentur; c. 18 vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. (Annal. II, 88. Agric. c. 1.) Amat Tacitus argutam brevitatem. Ea quoque plures dial. loci insignes sunt. Apponam paucos modo. c. 1 ut aut de ingeniis male existimandum habeam, si idem adsequi non possumus, aut de judiciis, si nolumus; c. 23 prope abest ab infirmitate, in qua sola sanitas laudatur; c. 27 utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia. Sic Germ. c. 45 in tantum non modo a libertate, sed etiam a servitute degenerant. Denique Tacitus

tus mirifice sibi placet in antithetis concinne et acute in-nexis. E quo genere plura in nostro libello reperiuntur ac sane non inepta. Ita pulchre Maternus c. 4 ego cui desidiam advocacionum obiicis, quotidianum hoc patrocini-um defendendae adversus te poeticae exerceo. Quam acute et eleganter expressa est verissima sententia c. 8 divitiae et opes, quas facilius invenies, qui vituperet, quam qui fastidiat. Addam his c. 12 caeterum felix illud et aureum saeculum et oratorum et criminum inops poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent; c. 13 quod adligati adulatione, nec impe-rantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis li-beri; c. 40 sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquen-tia fuit, ut pateretur et leges, nec bonae formam eloquen-tiae Cicero tali exitu pensavit. Quo in loco, qui *bonae* in bene mutaverunt, non animadverterunt *tali* respicere ad *bonae*, et *non tali exitu* esse h. l. et non bonq; c. 41 quod si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret: supervacaneus esset inter innocentes orator, sicut inter sa-nos medicus. Verborum lusus, qualem c. 32 offendimus: »quem nec exstitisse umquam confirmo, nec eum, qui tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit:« neque ipse abhorret ab ingenio et more Taciti. Cfr. v. c. Agr. c. 6 nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala; c. 19 nec poena semper, sed saepius poenitentia contentus esse. Hist. l. II, c. 96 donec succedere Maecianus et Marcellus et magis alii homines, quam alii mores, Adde c. 4 ubi an-tiquam lectionem: »omissis forensium *Musarum* angustiiis sanctionem istam et angustiozem eloquentiam colam;« de-fendendam arbitror, ut per lusum sibi respondeant »fo-rensium *Musarum*« et »sanctiozem,« »angustiiis« et angu-stiozem.«

Haec erant, quae ad evincendam meam de auctore hujus scripti sententiam adferenda viderentur. Quicquid Taciti causae faveret levius gravius, sedulo congressi, iis, quae contra essent, haud dissimulatis. Jam utrum in asserendo non minus cupidus fuerim, quam alios in negando fuisse censeo, judicabunt intelligentiores.

II.

ARGUMENTUM DIALOGI.

AUCTORE JO. HENR. AUG. SCHULZE.

Quaerenti *Justo Fabio*, cur iam veluti deferbuerit eloquentia, quae quondam ingenti studio colebatur, et eminentium oratorum gloria efflorescebat, Auctor conscripto isthoc Dialogo sermonem enarrat hominum disertissimorum, quos eandem quaestionem pertractantes admodum juvenis audiverit.

Nempe *Curatius Maternus*, fastiditis caussis forensibus, in quibus non sine laude versatus erat, totus iam erat in carminibus fabulisque componendis. Qui cum recitato *Catone* — id erat tragoediae nuper ab ipso elaboratae nomen — potentium animos offendisse diceretur, venerunt ad eum *M. Aper* et *Jul. Secundus*, celeberrimum caussarum patroni, quos Auctor studiose adsectabatur. Et cum obiurgarent amicum, quod omissis caussarum studiis omne tempus circa tragoedias offensae plenas consumeret: oritur inde disceptatio, *utrum ars sit potior, oratoria an poetica?* Et primum quidem *Aper* disserit *de eloquentiae utilitate ac voluptate*. In eloquentia esse praesidium et tutelam sui aliorumque contra invidos et inimicos; oratores coli, ambiri ab omnibus; hos fama ubivis illustrari; hos potentissimos esse civitatis, neque honorum, opum et imaginum quidem ornamentis carere. Nullam

contra esse poetarum dignitatem et utilitatem; voluptatem vero et laudem, quam recitationum molestiis et sumptibus captent, inanem esse, volucrem et iufructuosam. Relicta urbis iucunditate, in solitudinem iis recedendum esse, si dignum aliquid elaborare velint, nihiloque minus eos innotescere paucissimis. Relinquendum igitur esse carminum studium iis, quibus natura oratorium ingenium denegaverit; Maternum vero ad altiore eloquentiam natum male subsistere in arte leviori, neque defendi quidem posse securitatis excusatione, cum excusatius sit, ob fidem advocacy offendere pro amico periclitanti, quam carminibus lacessere ultro superiorem.

Quae cum Aper acrius dixisset, leniori et colorem quendam poeticum trahente sermone *Maternus* respondet: se quidem famam nominis carminum magis quam orationum gloriae debere, neque concupiscere molesta patronorum praemia, nec morum suorum innocentiam indigere eloquentiae telo. Sese trahi oblectarique potius secreto, sedibusque Musarum a litigantium strepitu remotis. Eloquentiam forensem saeculo malis hominum moribus inquinato demum repertam esse et in usum vocatam. Aureum vero illud saeculum iam floruisse vatium laudibus, ita ut vel deorum epulis coetuique adiungere eos non dubitaverit antiquitas. Nec minori frui honore et gratia poetas recentiores, exemplo Virgilii probat: oratorum contra vitam anxiam esse et timoris plenam, a qua sese quam maxime abhorrrere fatetur.

Intervenit iam sermoni *Vipstanus Messala*, qui, cum *Secundus* disputationis, in qua versarentur, argumentum paucis aperuisset, non displicere sibi haec ingenii velut exereitia ait, et Aprum, licet a veterum oratorum more recedat, a scholasticis controversiis mereri multorum laudem concedit. Et cum *Aper* taxari inde magis quam

dari suorum temporum studia suspicaretur, *Messala*, non dissimulans sententiam de corrupta a recentioribus eloquentia, novam quæstionem movet, *quibus scilicet de causis hoc sæculum ab antiquorum bona eloquentia degeneraverit*, quas nosse et scrutari eo magis interesset, cum eadem differentia in Graecis iam observetur.

Huius quæstionis explicationem imponi sibi patitur tandem *Messala*, ita tamen ut, sicubi quid omiserit, reliqui adjuvent sermonem. Quod cum ceteri de se polliceantur, *Aper* solus suorum temporum patronus relictus, ante omnia monet, distinctius definiendum esse, quinam oratores merito *antiqui* vocentur. Vulgo quidem Ulyssem et Nestora, et, cum de Latinis sermo sit, Menenium Agrippam, antiquos dici posse. Illos vero, recentium oratorum contemtores, Ciceronem et eo iuniores in antiquis adeo numerare, quos, cum partim Augusti principatum attigerint, vixque unius hominis ætate sint priores, recentiori ætati ad censere æquius sit. Si quid igitur laudis ex horum fama temporibus istis adquiratur, id propius abesse ab hac ætate, quam ab iis, qui merito vocentur antiqui, rudibus sane et impolitiss.

Deinde monet *Aper*, mutari sane cum temporibus formas et genera dicendi, neque fieri posse, ut idem maneat eloquentiæ vultus; vitio autem malignitatis humanæ præsentia fastidiri solere. Idem olim iam evenisse, nec defuisse Ciceroni vivo obtrectatores. Quod vero mutanda sit cum conditione temporum orationis quoque species, hoc iam vidisse Cassium Severum, qui primus non infirmitate ingenii, sed iudicio deflexerit a veteri illa dicendi via. Olim enim rudi et imperito populo gratam fuisse oratorum ambagem et ostentationem. hanc mutata iudiciorum forma, delicatioribus iudicium atque adeo vulgi auribus,

exigi laetiores orationis cultum, eoque vim eloquentiae minime imminui.

Tunc vero acriter perstringit Aper priorum, ut Calvi, Coelii, Caesaris, Asinii, Corvini, vitia et antiquas sordes. Ciceronem ipsum, cui cum aequalibus suis eadem pugna de nimia antiquiorum admiratione fuerit, laude quidem excultae ab ipso et emendatae orationis non esse defraudandum, naevius tamen antiquitatis non penitus caruisse, praesertim in prioribus orationibus: iniquos igitur esse, quibus recentiorum studia prae veteribus sordeant. Denique illorum ipsorum, cum quibus disputat, Messalae, Materni et Secundi virtutes in dicendo collaudat, eosque ad illustrandum saeculum suum adhortatur.

Ubi vero *Maternus* admonuerat, ne in defendendis antiquis, quos iam Aper contradicendū magis studio quam ex animi sententia sit insectatus, moretur *Messala*, neve deserat quaestionem ipsam de causis discriminis inter veterem et recentiorem eloquentiam: *Messala*, omnia nominis controversia, concedit, diversas semper existisse dicendi formas. Mutuam vero illorum antiquiorum inter se obrectationem non esse oratorum, sed hominum commune vitium; et ut sane eloquentiae maiorum, nascenti adhuc, quaedam defuerint, impetum tamen eius et gravitatem longe praefarendam esse recentiorum in dicendo molitiei et levitati. Praeter *Cassium Severum*, sequentium tamen neminem nominari, ut hi antiquis, singuli singulis opponuntur.

Sed cum longius ab instituto evagari velle videretur *Messalae* oratio, *Maternus* iterum admonebat, ne promissi oblivisceretur, et ut potius causas ipsas corruptae huius eloquentiae in medium proferret. Nunc igitur omnis illuc revertitur disputatio,

Et *primam* quidem *Messala* reperisse sibi videtur *causam* in neglecta severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos. Graviter hic atque egregie describit sanctiorem maiorum circa sobolem curam, et perversam saeculi sui *παιδαγωγίαν*, perversa adolescentium studia eorumque desidiam. Tunc percenset veterum in omni fere genere studiorum exercitationes: nullius ingenuae artis scientiam e. c. Ciceroni defuisse; ita ex multae et insignis doctrinae copia exundasse illam admirabilem eloquentiam. Praecipue autem illos probe informatos fuisse liberali philosophiae et ad eloquendum et ad persuadendum utilissimae cognitione. Jam vero horum temporum disertos, aridis rhetorum praeceptis contentos, ignaros esse grammatices, legum et philosophiae; et quae olim omnium artium fuerit domina, iam quasi unam e sordidissimis artificiiis addisci.

Hortante tunc *Materno*, pergit *Messala* ad *alteram causam*, quam sitam esse in eximia veterum oratorum exercitatione docet. Juvenes ibi, studiis honestis refertos et bene praeparatos, deductos esse ad celeberrima fori ingenia, et statim in ipsa veluti arena et acie, ex usu et auscultatione optimorum patronorum, vera et solida eloquentia fuisse imbutos forique litibus et certaminibus adusuetos. Sed nunc adolescentulos rhetorum scholis includi, ubi inter pueros, nulla meliorum aemulatione, secure blatterent de causis levioribus puerilibusque, a veritate et a fori usu maxime alienis.

Dolendum sane est hoc loco interrumpi Dialogi seriem insigni lacuna, in qua plerisque ultima orationis *Messalae* cum initio sequentis excidisse videntur; nobis non item. — Et iam, ubi pergit sermonis interrupti contextus, *tertiam* florentioris apud veteres eloquentiae *causam* in adsiduvis libera re publica contentionibus deprehendimus.

Nimirum omnem apud patres et plebem auctoritatem tum temporis pendisse ab eloquentia, neque quemquam sine ea honores aut magnam potentiam adsequi et tueri potuisse. Porro, agitas plerumque esse inquietis illis temporibus non controversias privatas, sed causas graviores asperaeque periclitationes: ipsam veterum iudiciorum formam indulsisse eloquentiae laxiorem campum, cum patroni se neque horarum spatiis iudicumve fastidioso arbitrio adstrictos, nec, sicuti nunc quidem et in parvis peccetur, paenulae tabulariumque angustiis se tamquam inclusos senserint. Antiquis oratoribus contigisse praeterea amplum fori theatrum, plausuque et studio populi, tamquam de sua re curiosi et solliciti, magnum ardorem accessisse ingeniis, praesertim accusatis potentioribus.

Et hic quidem denuo abruptum esse, si quid video, dialogi filum coniecerim, quamquam omnes Criticos praeter Heumannum effugerit exstantis h. l. lacunae suspicio. — Nunc demum continuari disputatio videtur *Materni* oratione, (cuius ab initio plura fortasse desunt,) qui, ut Messalae sermonem quodam modo adiuvet, eloquentiam quidem vere ali et foveri turbidis rei publicae temporibus ordinumque discordiis, neque eam emergere in civitate severius instituta, adserit: nunc vero, moribus emendatis et delato ad unius principatum imperio, mirum non esse, quod quies publica civiumque securitas haud parum virium eloquentiae Romanae detraxerit; neque tamen poenitendam esse eius modi vicissitudinem, sed potius utendum bonis huius saeculi citra priorum obtrectionem. Denique dissolvitur colloquium reliquorum discussu.

III.

DE JUSTO FABIO ET COLLOCUTORIBUS.

EODEM AUCTORE.

Nonnulla iam libet addere et de Justo Fabio, ad quem scriptus est *Dialogus*, et de ipsis collocutoribus. Ut enim e scriptorum veterum quae supersunt monumentis parum innotuerint nostrae aetati, haud ingratum tamen lectoribus fuerit, haec pauca saltem nosse, quibus eorum ingenium moresue censeantur, et contrahere quendam cum iis veluti usum et consuetudinem ante, quam ad lectionem libelli ipsam accedant lecturi.

Et primum quidem *Justi Fabii*, cuius desiderio et quaestioni Auctor exarato hoc *Dialogo* satisfacere velle videtur, nullibi mentionem iniici reperio, nisi quod in epistolarum Plinii minoris volumine duae exstant epistolae ad eundem, ut videtur, scriptae; tenuioris argumenti, quarum priori (lib. I. ep. 11.) eum de infrequentia epistolarum obiurgat Plinius; ex altera (lib. VII. ep. 2.) eum desiderare Plinii scripta adsiduisque distineri occupationibus adparet. Prior inscripta est *Fabio Justo*¹⁾, usitato nempe ordine, quo gentis nomen praeponi solet cognomini. Quod vero noster in *Dialogi* exordio locum cognominis variavit, haud raro obvium est in veteribus. Posterior inscribitur *Justo*, omisso gentilitio nomine, quod familiaritate sane excusatum erat. Itaque id certe constat, eo familiarissime usum esse Plinium. Ceterum occurrit quoque nomen eius in ep. 5. libri primi, ubi Plinius, malignis M. Reguli moribus descriptis, obiter narrat, Regulum de placando Plinii animo sollicitum praeter alios Fa-

1) Nomen *Fabii* etiam h. l. omisit Fr. Nic. Titz. Da.

hii Justi quoque opera ad gratiam ipsius reconciliandam uti voluisse.

Nunc in scenam ipsi prodeant collocutores, Curatius Maternus, in cuius cubiculum convenerant ceteri; M. Aper, Julius Secundus, et qui serius intervenit, M. Vipstanus Messala. Et quod ad *Curatium Maternum* adinet, cui nomen alterum e Cod. Farnesiano Lipsius feliciter restituit: adquiescendum fere est in illis, quae ex ipso Dialogo colliguntur. Fuit nimirum vividioris ingenii, cui per eloquentiam in principibus fori splendere licuisset, invenisque in causis agendis non sine laude versatus erat, sed mox pertaesus forensis molestiae, repudiato omni causarum patrocinio, totus se dedit poëticae studio Musaeque in primis tragicae, famamque aliquam iam Nerone imperante auspiciatus est recitatione tragoediarum. Sed cum interdum argumenta fabularum ab extremis liberae rei publicae temporibus repeteret, non satis sibi cavuit ab offendendis potentiorum animis, et abreptus παρρησίᾳ animoque liberius sentiente saepius ea per os personae in antiquiori historia notabilis dixit, quae mutato iam imperii statu odiosa erant et suspecta. Morum innocentia fretus, perum fortasse curandas duxit malignorum interpretationes, sed tandem importunae istius in sugillanda principum tyrannide libertatis poenas capite dedit, iubente Domitiano. Cuius supplicii testimonium Dio Cassius lib. 67. (c. 12.) exhibet his verbis: Μάτερνον δὲ σοφίστην, ὅτι κατὰ τὴν ῥῆσιν ἐπὶ τοῖς ἀκούων, ἀπέκτεται. Adeoque Apri admonitio de liberiorum sensuum periculo potentiorumque odio vitando eventu infausto probata est. Huius vero Apri consuetudine familiari usus esse videtur et frequens inter eos orta altercatio de praestantia poëticae, cuius defendendae patrocinium in hoc Dialogo exercet Maternus. Tragoediarum aliquot, ab ipso editarum, quarum ne fragmen-

tum quidem hodie superest, nomina in Dialogo nostro occurrunt, v. c. Cato, Thyestes, Medea. — Alius nostroque absimilis videtur esse Maternus ille iuris peritus, ad quem scriptum est epigramma Martialis (l. X. epigr. 37).

Nec multa de *M. Apro* hic enarrare licet, cum eius nomen ex hoc potissimum libello sit notum, neque alibi, quod equidem meminerim, eius occurrat mentio. Famam eloquentiae haud mediocrem consecutus erat, quamquam, ut nonnulli maligne opinabantur, ingenio potius et vi naturae, quam institutione et literis. Sed (liceat hic auctoris nostri iudicium et verba pressius sequi) »communi eruditione imbutus, contemnebat potius literas quam nesciebat, tamquam maiorem industriae et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adimniculis inniti videretur.« — Obiter hic monere sufficit, videri eum iam diem obiisse tunc temporis, cum Auctor ad conscribendum hunc Dialogum adpulerit animum. Loquitur enim noster de eo Julioque Secundo, de quo eadem valet coniectura, verbis praeteritum plane tempus significantibus. Patrocinio et eloquentia eius saepe ipsos Principum liberos et procuratores, homines alioquin valde gratiosos, adiutos et defensos esse, e cap. septimo adparet. Et cum esset in civitate peregrina — (fortasse Britannica: nam in Britannia certe iuvenem aliquamdiu moratum esse, e cap. 17 colligitur ²) — et, ut ipse dicit, minime favorabili natus: tamen Romae eo fortunae evectus est, ut, in senatorum numerum relatus, licet homo novus, quaestura, tribunatu, praetura identidem ornaretur. Erat vero acrioris in dicendo impetus, et in familiarium consensu nihil iucundius, quam scholasticorum more disputabat de rebus controversis, ut ingenium contra dicendi industria

²) Vide Oberl. ad l. l. Dg.

et ostenderetur et exerceretur. Quare et hic tam eloquentiae praestantiam prae carminum laude defendit, quam genus dicendi a recentioribus usurpatum contra vituperationes eorum, qui antiquis solis palmam eloquentiae tribuebant, studiose tuetur.

Venio nunc ad *Julium Secundum*, cuius exiguae fere vel potius nullae partes sunt in hoc Dialogo. Nam praeter pauca illa verba, quibus cap. 5 oblatum sibi controversiae inter Maternum et Aprum detractat arbitrium, et quibus cap. 14 Messalam advenientem excipit, ceterum tacendo fere favet amicis.³⁾ Fuit hic in disertissimis, quibus forum saeculi sui illustrabatur, ingeniis. Mirae facundiae virum, infinitae tamen curae adpellat eum Quinctilianus, (de Instit. orat. l. X. c. 3. n. 12.) cuius aequalis et a quo familiariter amatus fuit. Patruus ei erat Julius Florus, in eloquentia Galliarum ubi exercuit eam princeps et inter paucos disertus. Secundum nostrum usum esse contubernio et amicitia Saleii Bassi, poetae tum absolutissimi, ex ipsius ore discimus (Dial. cap. 5). Teste Messala (cap. 14.) vitam Julii Asiatici ita composuit, ut plurium eius modi librorum desiderium excitaret. Praematura morte ereptum esse eum amicis, Quinctilianus innuit. Nam »si longior ipsi contigisset aetas (verbis mihi Fabius praeceat, de Inst. Orat. l. X. c. 1. n. 120), »clarissimum profecto nomen oratoris apud posteros foret. Ad- »necisset enim, atque adiciebat ceteris virtutibus suis, quod »desiderari poterat. Id erat autem, ut esset multo magis »pugnax, et saepius ad curam rerum ab elocutione respu- »ceret. Ceterum, interceptus quoque, magnum sibi vindic- »cat locum. Ea erat facundia, tanta in explicando quod »vellet gratia, tam candidum et lene et speciosum dicendi

3) Adde c. 16, 1. DR.

»genus; tanta verborum, etiam quae adsumta erant, proprietas; tanta in quibusdam e periculo« (i. e. ut equidem intelligo, extemporali quadam audacia) »petitis significantia.« Unde Fabius, dum claris suorum et praecedentium temporum oratoribus propriam cuique virtutem et quasi charactera adsignat, huic Secundo tribuit *elegantiam* (lib. XII. cap. 10), cuius vocis vis et significatio non ex temerario aridorum quae vocant stili compendiorum usu, qui universae fere pulchritudinis potestatem ei subiicit, sed ex veterum auctoritate metienda est, ut nempe iis inesse elegantiam statuamus, quae cum iudicio ac delectu, et ad rem quamlibet accommodatae, vel fiunt vel dicuntur. — Haud mirum vero, unde fluxerit plerorumque opinio, qui promtum illi esse sermonem negarent (Dial. cap. 2.), cum, Fabio ipso non diffidente, nimia quaedam diligentis stili anxietas et cura in eo observaretur. Quod commode illustratur exemplo iuvenili, quod idem (Inst. Or. l. X. c. 3.) refert. Nam »cum Julius Florus, Secundi nostri patruus, hunc, scholae adhuc operantem, tristem »forte vidisset: interrogavit, quae causa frontis tam obductae. Nec dissimulavit adolescens, tertium iam diem »esse, ex quo omni labore materiae ad scribendum destinatae non inveniret exordium, quo sibi non praesens tantum dolor, sed etiam desperatio in posterum fieret. Tum »Florus adridens, numquid tu, inquit, melius dicere vis, »quam potes?«

Denique ad *Messalam* accedamus, qui, dum pro iure familiaritatis Maternum vult visere, disceptationi reliquorum serius quidem, nec tamen moleste intervenit, et cuius interpellatione sermo tandem eo devertitur, ut de causis insignis istius inter oratores antiquos et recentiores differentiae prolixius disseratur, quarum ipse praecipuas, iubentibus et hortantibus ceteris, proponit, adeoque pri-

maria fere colloquii partes sustinet. Et plura quidem de hoc Vipstano, sive ut alii malunt, Vipsanio Messala commemorari sinit eius apud veteres celebritas. Sed ut de nomine constet primum, Lipsius e vitiata Dialogi scriptura (Urbanus, Vibanius, vid. V. L.) eruerat gentile nomen *Vipsanius*, et ita scripserat nomen in editione Taciti omnibus istis locis, ubi mentio fiebat Messalae aut gentis huius, cum ante eum vulgo ederetur *Vipstanus*. Lipsii auctoritatem sequebatur J. Fr. Gronovius. Etsi vero nomen *Vipsanii* a more gentium Romanarum, quarum tantum non omnium nomina in *ius* desini notum est, non sit absonum: obstat tamen Lapidum veterum, quorum inscriptiones in Ursini, Sponii et Gruteri collectionibus exstant, auctoritas; ubi nempe constanti scriptura *Vipstani* nomen incisum legitur. Conferantur, si lubet, de hac gente Vipstana, epistolae Ruperti et Reinesii alternae, ep. 48 et 53. Hanc igitur nominis formam Lipsianae scripturae praeferendam duxerunt Rykius, Jac. Gronovius, Ernesti, qui etiam in Guelpherb. Taciti codice a prima manu sic scriptam deprehendit.

Jam a nomine devertamur et ad ea respiciamus, quae de vita ipsius Messalae cognosci possunt ex Taciti libris historicis. Nimirum eo tempore, quo Vespasianus cum Vitellio de imperio certabat, ducumque animi in diversas partes trahebantur, praerat noster legioni septimae Claudianae tribunus, quam Aponius Saturninus legatus in subsidium partium Vespasiani adduxerat. Nec sine honore et laude Tacitus hanc praeterire sinit huius Messalae mentionem. Praedicat enim, hunc, claris maioribus ortum, egregium ipsum, solum ad id bellum artes bonas adtulisse (Histor. I. III. cap. 9.). Adparet inde, quam honorifice de eo senserit Tacitus, coaevus eius, et ipse prudens harum laudum arbiter. Frater ei, uterinus sine dubio, fuit Aquilius Regulus, decantatus ille Plinio minori in epistolis, (I, 5. II, 20. IV, 2. 7. VI, 2.) qui molestis cavillationibus delationibusque honorum fere omnium invidiam meruerat. Is cum in insigni illa Senatus contentione, qua

Vespasiano Caesare poenae delatorum poscebantur, in discrimen adduceretur: »magnam eo die pietatis eloquenti-
»aeque famam Vipstanus noster adeptus est« (teste Tacito Hist. lib. IV. c. 42.) »nondum senatoria aetate ausus pro
»fratre Aquilio Regulo deprecari.« Hoc ipsum innuere videtur Aper (Dial. c. 15.) qui et Messalae ipsius et fratris eloquentiam laudat. Bis quoque in enarranda historia auctoritatem Messalae interponit Tacitus (Histor. I. III. c. 25 et 28.), unde vel Tacitus usu amicitiae didicisse quaedam singularia ex illo, vel, quod similis est vero, ipse Messala in historia temporum suorum conscribenda edendaque posuisse operam videtur. Praeterea Theod. Rykius (in Animadversionibus ad Tacitum, Lugd. B. 1686. p. 393) e lapidibus antiquis apud Gruterum et Reinesium colligit, hunc Messalam Traiano imperante Consulem fuisse cum M. Pedone Virgiliano, quod affirmare equidem non ausim. Incideret vero hic consulatus in annum aerae Christianae 115, a. V. C. 868. ubi Consulum nomina apud Petavium (in Rationario temporum: nam locupletiora documenta consulere iam non contingit) haec leguntur: M. *Valerius* Messala et C. Popilius Carus Pedito. Et tum certe fuerit noster septuagenario maior, cum iam a. C. septuagesimo in exercitu gesserit tribunatum.

Ceterum monendum est, alium plane et a nostro diversum esse Messalam istum, cuius frequens apud Quintilianum fit mentio, ne tirones laudes eius et eloquentiae testimonia temere huc trahant, nominis nude positi fraude subinde decepti. Fuit enim is Messala Corvianus, aequalis Asinii Pollionis, qui iam Cicerone arcem eloquentiae tenente, agere et in disertis haberi coepit, vir non mediocris apud posteros gloriae, Augusti aevo florens, quem senem adolescens Tiberius observavit, et in oratione latina magistrum secutus est. Huius quoque in Dialogo nostro aliquoties incidit mentio, ut capp. 17. 18. 20 et 21.

C. CORNELII TACITI
DIALOGUS
DE
ORATORIBUS.

Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, quum 1 C. 1.
priora saecula tot eminentium oratorum in-
geniis gloriaque effloruerint, nostra potissi-
mum aetas deserta et laude eloquentiae or-
bata vix nomen ipsum oratoris retineat. ne 2
que enim ita appellemus nisi antiquos: horum
autem temporum disertis caussidici et advo-
cati et patroni et quidvis potius quam ora-
tores vocantur. cui percontationi tuae respon- 3
dere et tam magnae quaestionis pondus ex-
cipere, ut aut de ingeniis nostris male existi-
mandum sit, si idem assequi non possumus,
aut de iudiciis, si nolumus, vix Hercule au-
derem, si mihi mea sententia proferenda ac
non disertissimorum nostris temporibus ho-
minum sermo repetendus esset, quos eandem
hanc quaestionem pertractantes iuvenis admo-
dum audiui. ita non ingenio sed memoria ac 4

recordatione opus est, ut, quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, quum singuli diversas vel easdem sed probabiles causas afferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderet, iisdem nunc numeris iisdemque rationibus
 5 persequar servato ordine disputationis. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susceperet ac multum vexata et irrita vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat.

C. 2. 1. Nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, quum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragediae argumento sui oblitus tantum Catonem cogitasset, eaque de re per Urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum
 2 ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico assectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem,
 3 quamvis maligne plerique opinarentur nec Secundo promptum esse sermonem et Aprum ingenio potius et vi naturae quam institutione
 4 et litteris famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum

DIALOGUS DE ORATORIBUS. 3

satis erat, profluens sermo non defuit, et
Aper omni eruditione imbutus contemnebat
potius litteras quam nesciebat, tamquam maio- 5
rem industriae et laboris gloriam habiturus,
si ingenium eius nullis alienarum artium ad-
miniculis inniti videretur.

Igitur ut intravimus cubiculum Materni, 1 C. 3.
sedentem ipsum et quem pridie recitaverat
librum intra manus habentemprehendimus.

Tum Secundus, Nilne te, inquit, Ma- 2
terne, fabulae malignorum terrent, quomi-
nus offensas Catonis tui ames? an ideo librum
istumprehendisti, ut diligentius retractares,
et sublatis si quæ pravam interpretandi mate-
riam dederunt, emitteres Catonem non qui-
dens meliorem sed tamen securiorem?

Tum ille, Leges tu, quid Maternus sibi 3
debuerit, et agnosces, quae audisti. quod si
qua omisit Cato, sequenti recitatione Thye-
stes dicet: hanc enim tragoediam disposui iam
et intra me ipse formavi. atque ideo maturare
libri huius editionem festino, ut dimissa priore
cura novae cogitationi toto pectore incumbam.

Adeo te tragoediae istae non satiant, in- 4
quit Aper, quominus omissis orationum et cu-
rarum studiis omne tempus modo circa Me-
deam, ecce nunc circa Thyestem consumas,
quum tot amicorum caussae, tot coloniarum 5
et municipiorum clientelae in forum vocent,

quibus vix suffeceris, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, Domitium et Catonem, i. nostras quoque historias et Romana nomina Graecorum fabulis aggregares.

- . 4. 1 Et Maternus, Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens atque assidua nobis contentio iam prope in consuetudinem vertisset. nam
2 nec tu agitare et insequi poetas intermittis, et ego, cui desidiam advocationum obiicis, quotidianum hoc patrocinium defendendae adversus
3 te poeticae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omissis forensium caussarum angustiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam et augustiorem eloquentiam colam.

- . 5. 1 Ego vero, inquit Secundus, antequam me iudicem Aper recuset, faciam, quod prohi et modesti iudices solent, ut in his cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est alteram
2 apud eos partem gratia praevalere. quis enim nescit neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae et assiduitate contubernii quam Saleium Bassum, quum optimum virum tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non alium video reum locupletiores.

- 3 Securus sit, inquit Aper, et Saleius Bassus et quisquis alius studium poeticae et car-

minimam gloriam fovet, quum causas agere non possit. et ego enim, quatenus arbitrum litis huius inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi, sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem et oratoriam, qua parere simul et tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias possit, omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius vel ad dignitatem amplius vel ad Urbis famam pulchrius vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra dirigenda sunt, quid est tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro ferat, ipse securus et velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis et utilitas rebus prospere fluentibus aliorum perfugio et tutela intelligitur: sin proprium periculum increpuit, non Hercule lorica et gladius in acie firmitus munimentum quam reo et periclitanti eloquentia, praesidium simul et telum, quo propugnare pariter et incessere vel in iudicio sive inanenatu sive apud principem possis. quid aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit? qua

accinctus et minax disertam quidem sed in-
exercitatam et eiusmodi certaminum rudem

8 Helvidii sapientiam elusit. Plura de utilitate
non dico, cui parti minime contradicturum
Maternum meum arbitror.

- 6. 1 Ad voluptatem oratoriae eloquentiae trans-
eo, cuius iucunditas non uno aliquo momento
sed omnibus prope diebus et prope omnibus
2 horis contingit. quid enim dulcius libero et in-
genuo animo et ad voluptates honestas nato
quam videre plenam semper et frequentem
domum suam concursu splendidissimorum
hominum, idque scire non pecuniae, non or-
bitati, neque officii alicuius administrationi,
3 sed sibi ipsi dari? istos quinimmo orbos et lo-
cupletes et potentes venire plerumque ad iu-
venem et pauperem, ut aut sua aut amicorum
4 discrimina commendent. Ullane tanta ingen-
tium opum ac magnae potentiae voluptas quam
spectare homines veteres et senes et totius or-
bis gratia subnixos in summa omnium rerum
abundantia confitentes, id quod optimum sit,
5 se non habere? Iam vero qui togatorum comi-
tatus et egressus! quae in publico species! quae
in iudiciis veneratio! quod gaudium consur-
gendi assistendique inter tacentes, in usum
conversos! coire populum et circumfusa vo-
ram et accipere affectum, quemcumque sibi Bor
6 induerit! Vulgata dicentium gaudia

torum quoque oculis exposita percenseo. illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt. siue accuratam meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia: siue novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporalis audaciæ atque ipsius temeritatis vel præcipua iucunditas est. nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua sponte nascuntur.

Equidem, ut de me ipso fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clavus oblatuſ est, vel quo homo novus et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribunatum aut præturam accepi, quam eos, quibus mihi pro mediocritate huius quantulaecunque in dicendo facultatis aut reum prospere defendere aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos liberos et procuratores principum tueri et defendere datur. tum mihi supra tribunatus et præturas et consulatus adscendere videor, tum habere quod, si non in animo oritur, nec codicillis datur nec cum gratia venit. Quid? fama et laus cuius artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non

illustres in Urbe solum apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud iuvenes et adolescentes, quibus modo recta indoles est
 5 et bona spes sui? quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos saepius vulgus imperitum et tunicatus hic populus trans-
 euntes nomine vocat et digito demonstrat?
 6 advenae quoque et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos, quum primum Urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt.

1 8. 1 Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium, libentius enim novis et recentibus quam remotis et oblitteratis exemplis utor, non minus notos esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur.
 2 nec hoc illis alterive ter milies sestertium praestat, quamquam ad has ipsas opes pos-
 3 sunt videri eloquentiae beneficio venisse, sed ipsa eloquentia, cuius numen et coelestis vis multa quidem omnibus saeculis exempla edidit, ad quam usque fortunam homines ingenii
 4 viribus pervenerint. sed haec, ut supra dixi, proxima et quae non auditu cognoscenda sed
 5 oculis spectanda habemus. nam quo sordidius et abiectius nati sunt quoque notabilior paupertas et angustiae rerum nascentes eos circumsteterunt, eo clariora et ad demonstrian-

dam oratoriae eloquentiae utilitatem illustriora
exempla sunt, quod sine commendatione na- 6
taliū, sine substantia facultatum, neuter mo-
ribus egregius, alter habitu quoque corporis
contemptus, per multos iam annos potentis-
simi sunt civitatis ac, donec libuit, principes
fori, nunc principes in Caesaris amicitia, agunt
feruntque cuncta atque ab ipso principe cum
quadam reverentia diliguntur, quia Vespasia- 7
nus, venerabilis senex et patientissimus vir
bene intelligit caeteros quidem amicos suos
niti iis, quae ab ipso acceperint quaeque ipsi
accumulare et in alios congerere promptum
est, Marcellum autem et Crispum attulisse ad
amicitiam suam, quod non a principe acce-
perint nec accipi possit. Minimum inter tot 8
ac tanta locum obtinent imagines ac tituli et
statuae, quae neque ipsa tamen negliguntur,
tam Hercule quam divitiae et opes, quas fa-
cilis invenies qui vituperet quam qui fasti-
diat. His igitur et honoribus et ornamentis 9
et facultatibus refertas domos eorum videmus,
qui se ab ineunte adolescentia caussis foren-
sibus et oratorio studio dederunt.

Nam carmina et versus, quibus totam vi- 1 C. 9.
tam Maternus insumere optat, inde enim om-
nis fluxit oratio, neque dignitatem ullam au-
ctoribus suis conciliant neque utilitates alunt,
voluptatem autem brevem, laudem inanem et

- solum cothurnum nostrum aut heroici
nis sonum, sed lyricorum quoque iuven-
tem et elegorum lascivias et iamborum
ritudinem et epigrammatum lusus et
cunque aliam speciem eloquentia habet
teponendam caeteris aliarum artium
6 credo. sed tecum mihi, Materne, res est,
quum natura tua in ipsam arcem eloqui
ferat, errare mavis et summa adeptus
7 vioribus subsistis. Ut si in Graecia
esses, ubi ludicras quoque artes exercere
nestum est, ac tibi Nicostrati robur ac
dii dedissent, non paterer immanes illos
pugnam natos lacertos levitate iaculi aut
disci vanescere: sic nunc te ab auditoriis
theatris in forum et ad caussas et ad vera
8 lia voco, quum praesertim ne ad illud quod
confugere possis, quod plerisque patrociniis
tamquam minus obnoxium sit offendere
9 tarum quam oratorum studium. effervescit
enim vis pulcherrimae naturae tuae nec
amico aliquo sed, quod periculosius est,
10 Catone offendis. nec excusatur offensa
cessitudine officii aut fide advocacionis
fortuitae et subitae dictionis impetu: at tu
ditatus videris elegisse personam notabilem
11 cum auctoritate dicturam. Sentio, quid respo-
deri possit: hinc ingentes exciri assensus, hic
in ipsis auditoriis praecipue laudari et mo-

omnium sermonibus ferri. tolle igitur quietis 12
et securitatis excusationem, quum tibi sumas
adversarium superiorem: nobis satis sit pri-
vatas et nostri saeculi controversias tueri, in
quibus expressis si quando necesse sit pro pe-
riclitante amico potentiorum aures offendere,
et probata sit fides et libertas excusata.

Quae quum dixisset Aper acrius, ut sole- 1 C. 11.
bat, et intento ore, remissus et subridens Ma-
ternus, Paravi, inquit, me non minus diu ac-
cusare oratores, quam Aper laudavit. fore enim 2
arbitrabar, ut a laudatione eorum digressus
detractaret poetas atque carminum studium
prosterneret: at arte quadam mitigavit conce-
dendo his, qui causas agere non possent, ut
versus facerent. Ego autem sicut in causis 3
agendis efficere aliquid et eniti fortasse pos-
sum, ita recitatione tragoediarum ingredi fa-
mam auspicatus sum, tum quidem, quum in
Nerone improbatam et studiorum quoque sa-
cra profanantem Vatinii potentiam fregi. et ho- 4
die si quid in nobis notitiae ac nominis est,
magis arbitror carminum quam orationum glo-
ria partum: ac me deiungere a forensi labore 5
constitui nec comitatus istos et egressus aut
frequentiam salutationum concupisco, non ma-
gis quam aera et imagines, quae etiam me
nolente in domum meam irruerunt. nam sta- 6
tum hucusque ad securitatem melius innocen-

tia tueor ~~quam~~ eloquentia, nec vereor, ne mihi ~~unquam~~ verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

- C. 12. 1 Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter praecipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque innocentia fruitur-
2 que sedibus sacris. haec eloquentiae primordia, haec penetralia, hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus in illa casta et nullis contacta vitiis pectora influxit: sic oracula
3 loquebantur. nam lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae usus recens et malis moribus natus atque, ut tu dicebas, Aper, in locum
4 teli repertus. Caeterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum et oratorum et criminum inops poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui
5 male admissa defenderent. nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, primum apud deos, quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur, deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem caussidicorum sed Orphea ac Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus:
6 vel, si haec fabulosa nimis et composita viden-

tur, istud certe mihi concedis, Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam Euripidis aut Sophoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies, qui 7 Ciceronis gloriam quam qui Virgilii detractent. nec ullus Asinii aut Messalae liber tam illustris est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

Ac ne fortunam quidem vatum et istud 1 C. 13.
felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet istos certamina et pericula sua ad consulatus evexerint, malo securum et quietum Virgilii secessum, 2 in quo tamen neque apud D. Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia. testes Augusti epistolae, testis ipse 3 populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus 4 Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit. nam 5 Crispus et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timeant an quod timeantur? quod quum quotidie aliquid rogentur, hi, quibus praestant, indignantur? quod alligati [cum] adulatione nec imperantibus umquam satis

servi videntur nec nobis satis liberi? quae
haec summa eorum potentia est? tantum posse
6 liberti solent. Me vero dulces, ut Virgilius
ait, Musae remotum a sollicitudinibus et curis
et necessitate quotidie aliquid contra animum
faciendi in ista sacra istosque fontes ferant:
nec insanum ultra et lubricum forum famam-
7 que pallentem trepidus experiar. non me fre-
mitus salutantium nec anhelans libertus exci-
tet: nec incertus futuri testamentum pro pi-
gnore scribam: nec plus habeam quam quod
possim, cui velim, relinquere, quandocunque
8 fatalis et meus dies veniat, statuarque tumulo
non moestus et atrox sed hilaris et corona-
tus, et pro memoria mei nec consulat quis-
quam nec roget.

- C. 14. 1 Vixdum finierat Maternus, concitatus et
velut instinctus, quum Vipstanus Messala cubi-
culum eius ingressus est suspicatusque ex ipsa
intentione singulorum altiore inter eos esse
2 sermonem, Num parum tempestivus, inquit,
intervenire secretum consilium et caussae alicuius
meditationem tractantibus?
3 Minime, inquit Secundus, atque adeo vel-
lem maturius intervenisses. delectasset enim
te et Apri nostri accuratissimus sermo, quum
Maternum, ut omne ingenium ac studium suum
ad caussas agendas converteret, exhortatus est,
et Materni pro carminibus suis laeta, utque

poetas defendi decebat, audentior et poetarum quam oratorum similior oratio.

Me vero, inquit, et sermo ipse infinita 4 voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eiusmodi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt et eruditionis et litterarum iucundissimum oblectamentum quum vobis, qui illa disputatis, afferunt tum etiam his, ad quorum aures pervenerint. itaque Hercule non 5 minus probari video in te, Secunde, quod Iulii Asiatici vitam componendo spem hominibus fecisti plurimum eiusmodi librorum, quam in Apro, quod nondum a scholasticis controversiis recessit et otium suum mavult novorum rhetorum more quam veterum oratorum consumere.

Tum Aper, Non desinis, Messala, vetera 1 C. 15 tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. nam hunc tuum sermonem saepe excepi, quum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes: atque id eo, credo, audacius, quod maligni- 2 tatis opinionem non verebaris, quum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.

- 3 Neque illius, inquit, sermonis mei poenitentiam ago, neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo.
- 4 at velim impetratum ab aliquo vestrum, ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque con-
- 5 quiro. et, quod quibusdam solatio est, mihi auget quaestionem, quia video etiam Graiis accidis, ut longius absit Aeschine et Demosthene sacerdos iste Nicetes et si quis alius Ephesum vel Mytilenas contentus scholasticorum clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.

C. 16. 1 Magnam, inquit Secundus, et dignam tractatu quaestionem movistis. sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?

- 2 Et Messala, Aperiam, inquit, cogitationes meas, si istud a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.

- 3 Pro duobus, inquit Maternus, promitto. nam et ego et Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam
- 4 nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire et tu paulo ante dixisti, et ipse satis ma-

nifestus est iamdudum in contrarium accingi nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.

Non enim, inquit Aper, inauditum et 5 indefensum saeculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. sed hoc primum 6 interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum aetatem significatione ista determinetis? ego enim quum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intelligo ac mihi versantur ante oculos Ulixes et Nestor, quorum aetas mille fere et trecentis annis saeculum nostrum antecedit: vos autem Demosthe- 7 nem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen, ut utrique superstites essent. ex 8 quo apparet non multo plures quam CCCC annos interesse inter nostram et Demosthenis aetatem: quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur, si ad naturam saeculorum et respectum huius immensi aevi, perquam breve et in proximo est. nam si, ut Cicero 9 in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus, quo eadem positio coeli siderumque, quae quum maxime est, rursum existet, isque annus horum, quos nos vocamus, annorum XII MDCCCCLIV complectitur, incipit Demosthenes vester, quem vos veterem et

antiquum fingitis, non solum eodem anno, quo nos, sed fere eodem mense exstitisse.

17. 1 Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis antepone soletis, sed Ciceronem et Caesarem et Coelium et Calvum et Brutum et Asinium et Messalam, quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, Hirtio nempe et Pansa cons., ut Tiro libertus eius scripsit, VII. Idus Decemb. occisus est, quo anno D. Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium cons. suffecit.
- 3 Statue VIII. et L. annos, quibus mox D. Augustus rem publicam rexit: adice Tiberii tres et viginti et prope quadriennium Caii ac bis quaternos denos Claudii et Neronis annos atque unum Galbae et Othonis et Vitellii unum annum ac sextam iam felicitis huius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam fovet, C et XX anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis aetas.
- 4 nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse, qua Caesarem inferentem arma Britanniae arcere littoribus
- 5 et pellere aggressi sunt. ita si eum, qui armatus C. Caesari restitit, vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in Urbem pertraxis-

set, idem Caesarem ipsum et Ciceronem audire potuit et nostris quoque actionibus interesse. proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se a D. quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant, ex quo colligi potest et Corvinum ab illis et Asinium audiri potuisse. nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius paene ad extremum duravit. nec dividatis saeculum et antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoscere ac velut conjungere et copulare poterunt.

Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum 1 C. 18
oratorum fama gloriaque laus temporibus acquiritur, eandem docerem in medio sitam et propiorem nobis quam Ser. Galbae, Caio Carboni, quosque alios merito antiquos vocaverimus. sunt enim horridi et impoliti et 2
rudes et informes, et quos utinam nulla parte imitatus esset Calvus vester aut Coelius aut ipse Cicero. Agere enim fortius iam et audentius volo, si illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quoque et genera dicendi. sic Catoni seni comparatus C. Gracchus 3
plenior et uberius, sic Graccho politior et ornatior Crassus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Cicerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus.

- 4 nec quaero, quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi, nec statim deterius esse, quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera sem-
- 5 per in laude, praesentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat, nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et pa-
- 6 rum antiquus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistolas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et attritum, Brutum autem otiosum atque dis-iunctum, rursumque Ciceronem a Calvo quidem male audivisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar,
- 7 tamquam *fractum atque elumbem*. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse. sed mox ad singulos veniam; nunc mihi cum universis negotium est.

C. 19. 1 Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via non in-

firmitate ingenii nec inscitia litterarum transluisse se ad illud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. vidit namque, ut 2 paulo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. Facile 3 perferebat prior iste populus, ut imperitus et rudis, imperitissimarum orationum spatia atque id ipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret. iam vero longa principiorum prae- 4 paratio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum genera, et quidquid aliud arduissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat. quod si quis, odoratus philosophiam antiquam, ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in coelum laudibus ferebatur. nec mirum: erant enim 5 haec nova et incognita, et ipsorum quoque oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At Her- 6 cule pervulgatis iam omnibus, quum vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus at certe imbutus sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per quae orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices, qui vi et 7 potestate non iure et legibus cognoscunt, et nec accipiunt tempora sed constituunt, nec

exspectandum habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et festinare se testantur.

20. 1 Quis nunc ferat oratorem de infirmitate valetudinis suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. quis quinque in Verrem libros exspectabit? quis de exceptione et formula perpetietur illa immensa volumina, quæ
- 2 pro M. Tullio aut A. Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex dicentem, et, nisi aut cursu argumentorum aut colore sententiarum aut nitore et cultu descriptionum invitatus et corruptus est, aversatur dicentem.
- 3 Vulgus quoque assistentium et affluens et vagus auditor assuevit iam exigere laetitiam et pulchritudinem orationis, nec magis perfert in iudiciis tristem et impexam antiquitatem, quam si quis in scena aut Roscii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Iam vero iuvenes in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire sed etiam referre domum aliquid illustre et dignum memoria volunt traduntque invicem ac saepe in colonias ac provincias suas scribunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit, sive locus exquisito et poetico cultu enituit. exigitur enim iam ab oratore etiam poeticus decor, non At-

tii aut Pacuvii veterno inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus et iudiciis obtemperans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatior exstitit. Neque ideo minus effi-⁶ caces sunt orationes nostrae, quia ad aures iudicantium cum voluptate perveniunt. quid enim? si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi caemento et informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent et auro radiantur?

Equidem fateor vobis simpliciter me in ¹ C. 21. quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere. nec unum de populo. * Canutii aut Atti, vel Furnii aut Toranii quique alii in eodem valetudinario haec ossa et hanc maciem probant; ipse mihi Calvus, quum unum et viginti, ut ² puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satisfacit: nec dissentire caeteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at Hercule in hominum studiosorum mani-³ bus versantur accusationes, quae in Vatinium inscribuntur, ac praecipue secunda ex his oratio. est enim verbis ornata et sententiis et auribus iudicum accommodata: ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse, quid melius esset, nec voluntatem ei, quin sublimius et cul-

tius diceret, sed ingenium ac vires defuisse.
4 Quid ex Coelianis orationibus? nempe hae
placent, sive universae sive partes earum, in
quibus nitorem et altitudinem horum tem-
5 porum agnoscimus. sordes autem illae ver-
borum et hians compositio et inconditi sen-
sus redolent antiquitatem: nec quemquam
adeo antiquarium puto, ut Coelium ex ea
6 parte laudet, qua antiquus est. Concedamus
sane C. Caesari, ut propter magnitudinem
cogitationum et occupationes rerum minus
in eloquentia effecerit, quam divinum eius
ingenium postulabat: tam Hercule, quam Bru-
7 tum philosophiae suae relinquamus. nam, in
orationibus minorem esse fama sua etiam
admiratores eius fatentur: nec forte quisquam
aut Caesaris pro Decio Samnite aut Bruti
pro Deiotaro rege caeterosque eiusdem lenti-
tudinis ac teporis libros legit, nisi qui et car-
mina eorundem miratur. fecerunt enim et car-
mina et in bibliothecas rettulerunt, non me-
lius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse
8 pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam
propioribus temporibus natus sit, videtur mihi
inter Menenios et Appios studuisse. Pacu-
vium certe et Attium non solum tragoediis
sed etiam orationibus suis expressit; adeo
9 durus et siccus. oratio autem, sicut corpus
hominis, ea demum pulchra est, in qua non

eminent venae nec ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet membra et exsurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et decor commendat. Nolo Corvinum insequi, 10 quia non per ipsum stetit, quo minus laetiam nitoremque nostrorum temporum exprimeret. * viderimus inquam iudicio eius vis aut animi aut ingenii sufficeret.

Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna 1 C. 22. cum aequalibus suis fuit, quae mihi vobiscum est. illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat: nec ulla re magis eiusdem aetatis oratores praecurrit quam iudicio. primus enim exco- 2 luit orationem, primus ex verbis delectum adhibuit et compositioni artem: locos quoque laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in his orationibus, quas senior iam et iuxta finem vitae composuit, id est postquam magis profecerat usuque et experimentis didicerat, quod optimum dicendi genus est. nam priores eius orationes non 3 carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus, tarde commovetur, raro incalescit: pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur: nihil excerpere, nihil referre pos- 4 sis: et, velut in rudi aedificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus

- 5 et splendens. ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem familiae, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet: non ea solum instrui supellectile, quae necessariis usibus sufficiat, sed etiam sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut sumere in manus aut adspicere saepius liceat.
- 6 quaedam vero procul arceantur, ut iam oblitterata et olentia; nullum sit verbum velut rubigine infectum; nulli sensus tarda et inerti structura in morem annalium componantur; fugitet foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem nec omnes clausulas uno et eodem modo terminet.

- C. 23. 1 Nolo irridere *rotam fortunae* et *ius Verinum* et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum *esse videatur*. nam et hoc invitatus rettuli et plura omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimunt hi, qui se antiquos oratores vocant.
- 2 neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos isti, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia T. Aufidii Bassi aut Servilii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis sordet, qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt, Calvi mirantur, quos more
- 3

prisco apud iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo moesti et inculti illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate sed ieiunio consequuntur. Porro ne ⁴ in corpore quidem valetudinem medici probant, quae animi anxietati contingit: parum est aegrum non esse; fortem et laetum et alacrem volo: prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. Vos ergo, disertissimi, ⁵ ut potestis, ut facitis, illustrate saeculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. nam et te, ⁶ Messala, video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, et, quotiens caussa poscit, ubertas, ea, quotiens permittitur, brevitatis, is compositionis decor, ea sententiarum plenitas est, sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis, ut, etiamsi nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posterī nostri.

Quae quum Aper dixisset, Agnoscitisne, ¹ C. 24. inquit Maternus, vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu saeculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione et arte ab ipsis mutua-

2 tus est, per quae mox ipsos incesset! Tuum
tamen, Messala, promissum immutasse non
debes. neque enim defensores antiquorum
exigimus nec quemquam nostrum, quam-
quam modo laudati sumus, his, quos inse-
3 ctatus est Aper, comparamus. ac ne ipse qui-
dem ita sentit, sed more veteri et a vestris
philosophis saepe celebrato sumpsit sibi con-
4 tradicendi partes. Exprome nobis non lau-
dationem antiquorum, satis enim istos fama
sua laudat, sed causas, cur in tantum ab
eloquentia eorum recesserimus, quum prae-
sertim centum et viginti annos ab interitu
Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum
collegerit.

C. 25. 1 Tum Messala, Sequar a te praescriptam
formam, Materne: neque enim diu contradi-
cendum est Apro, qui primum, ut opinor,
nominis controversiam movit, tamquam pa-
rum proprie antiqui vocarentur, quos satis
2 constat ante centum annos fuisse. mihi autem
de vocabulo pugna non est, sive illos anti-
quos sive maiores sive quo alio mavult no-
mine appellet, dummodo in confesso sit, emi-
nentiorem illorum temporum eloquentiam fu-
3 isse. ne illi quidem parti sermonis eius re-
pugno, in qua omnino fatetur, plures formas
dicendi etiam iisdem saeculis nedum diversis
4 exstitisse. sed quo modo inter Atticos ora-

tores primae Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus obtinent, omnium autem consensu haec oratorum aetas maxime probatur: sic apud nos Cicero quidem caeteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem et Asinius et Caesar et Coelius et Brutus suo iure et prioribus et sequentibus anteponuntur, nec refert, quod inter se specie differant, quum genere consentiant. at strictior Calvus, numerosior Asinius, 5 splendidior Caesar, amarior Coelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et valentior Cicero; omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae ferunt, ut, si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quamdam iudicii ac luminis similitudinem et cognationem. Nam quod 6 invicem se obrectaverunt, et sunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium sed hominum. nam et Calvum et Asinium et ipsum 7 Ciceronem credo solitos et invidere et livere et caeteris humanae infirmitatis vitiis affici. solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec invidia sed simpliciter et ingenue iudicium animi sui detexisse. an ille Ciceroni 8 invideret, qui mihi videtur ne Caesari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam et C.

Laelium attinet, et si quos alios antiquorum agitare non desistit, non exigit defensorem, quum fatear quaedam eloquentiae eorum, ut nascenti adhuc nec satis adultae, defuisse.

- C. 26. ¹ Caeterum si omissio optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim Hercule C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis. adeo melius est oratorem vel hirta toga induere quam
- ² fucatis et meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo Hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos exprimant, quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant, cantari saltarique commentarios suos.
- ³ Unde oritur illa foeda et praepostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur, qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum
- ⁵ plus vis habeat, quam sanguinis. primus enim contempto ordine rerum omissa modestia ac

pudore verborum, ipsis etiam, quibus utitur, armis incompositus et studio feriendi plerumque deiectus non pugnat, sed rixatur. Caeterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum caeteros superat: quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expectabam, ut incusato Asinio et Coelio et Calvo aliud nobis agmen produceret pluresque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Caesari, singulis demum singulos opponeremus. nunc, detractasse nominatim antiquos oratores contentus neminem sequentium laudare ausus est nisi in publicum et in commune, veritus, credo, ne multos offenderet, si paucos excerpisset. Quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem non numeret, sed plane post Gabinianum? At ego non verebor nominare singulos, quo facilius propositis exemplis appareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia. C. 27.

Appropera, inquit Maternus, et potius exsolve promissum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me equidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare paulo ante dixisti plane mitior et eloquentiae tem-

porum nostrorum non iratus, antequam te
Aper offenderet maiores tuos lacessendo.

3 Non sum, inquit, offensus a prima disputatione, nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringit, quum sciatis hanc esse eiusmodi sermonum legem, iudicium animi citra damnum affectus proferre.

4 Perge, inquit Maternus, et, quum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia.

C. 28. 1 Et Messala, Non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, et iam mihi partes assignatis proferendi in medium, quae
2 omnes sentimus. Quis enim ignorat et eloquentiam et caeteras artes descivisse ab ista vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris
3 antiqui? quae mala primum in Urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant: quamquam nostra vobis notiora sunt. ego de Urbe et his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. Iam primum suus cuique filius ex ca-

sta parente natus non in cella emptae nutricis sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis. eligebatur autem aliqua maior natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat, quod turpe dictu, neque facere, quod inonestum factu videretur. ac non studia modo 5 curasque sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat. sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti matrem praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus. quae disciplina ac se- 6 veritas eo pertinebat, ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta uniuscuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas et, sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque vilissimus nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes animi imbuuntur. nec quisquam in tota 2 domo pensi habet, quid coram infante do-

mino aut dicat aut faciat, quin etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiae parvulos assuefaciunt sed lasciviae et libertati, per quae paulatim impudentia irrepit et sui alienique
 3 contemptus. Iam vero propria et peculiaria huius Urbis vitia paene in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque studia: quibus occupatus et obsessus animus quantum loci bonis artibus relinquit? quotum quemque inveneris,
 4 qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? nec praecptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. colligunt enim discipulos non severitate disciplinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutantium et
 5 illecebris adulationis. Transeo prima discen-
 6 tium elementa, in quibus et ipsis parum elaboratur: nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitiam vel rerum vel hominum vel temporum satis operæ insumitur: sed expectantur, quos rhetoras vocant, quorum professio quando primum in hanc Urbem introducta sit quamque nullam apud maiores nostros auctoritatem habuerit, statim de curiis * *

C. 30. 1 Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores acce-

s, quorum infinitus labor et quotidiana
 tatio et in omni genere assiduae exer-
 ciones ipsorum etiam continentur libris.
 is est nobis utique Ciceronis liber, qui 2
 us inscribitur, in cuius extrema parte,
 prior commemorationem veterum ora-
 n habet, sua initia, suos gradus, suae
 aentiae velut quamdam educationem re-
 se apud Q. Mucium ius civile didicisse;
 Philonem Academicum, apud Diodo-
 Stoicum omnes philosophiae partes pe-
 hausisse: neque his doctoribus conten- 3
 , quorum ei copia in Urbe contigerat,
 nam quoque et Asiam peragrasset, ut
 em omnium artium varietatem comple-
 tur. itaque Hercule in libris Ciceronis 4
 ehendere licet non geometriae, non mu-
 , non grammaticae, non denique ullius
 nuae artis scientiam ei defuisse. ille dia-
 cae subtilitatem, ille moralis partis utili-
 n, ille rerum motus causasque cognovit.
 enim est, optimi viri, ita ex multa eru- 5
 ne et pluribus artibus et omnium rerum
 tia exundat et exuberat illa admirabilis
 uentia; neque oratoris vis et facultas
 : caeterarum rerum angustis et brevibus
 inis cluditur, sed is est orator, qui de 6
 i quaestione pulchre et ornate et ad per-
 lendum apte dicere . pro dignitate rerum,

ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

- C. 31. 1 Haec sibi illi veteres persuaserant; ad hoc efficiendum intelligebant opus esse, non ut in rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac
2 turpi, de iusto et iniusto disputatur. haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia. nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de honestate disserimus, ita ut plerumque haec ipsa invicem misceantur, de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et intellectum eorum, quae nec in vir-
3 tutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira, promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia et quibus animi
4 motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos sive apud tristes sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum et, prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum et temperabit orationem parato

omni instrumento et ad omnem usum reposito. Sunt apud quos adstrictum et collectum 6 et singula statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fusa et aequalis et ex communibus ducta sensibus oratio magis delectat: ad hos permovendos mutuabimur a Peripateticis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon iucunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere hisque, prout res poscit, uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus neque Stoicorum civitatem, sed eum, qui non quasdam artes haurire sed omnes liberaliter debet. Ideoque et iuris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant et grammatica, musica et geometria imbuebantur. incidunt enim caussae plurimae quidem ac paene omnes, quibus iuris notitia desideratur, pleraeque autem, in quibus haec quoque scientia requiritur.

Nec quisquam respondeat sufficere, ut 1 C. 3 ad tempus simplex quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter utimur propriis, aliter commodatis longeque interesse manifestum est, possideat quis, quae profert, an mutuetur. deinde ipsa multarum artium scien-

- tia etiam aliud agentes nos ornat atque, ubi
2 minime credas, eminet et excellit, idque non
doctus modo et prudens auditor, sed etiam
populus intelligit ac statim ita laude prose-
quitur, ut legitime studuisse, ut per omnes
eloquentiae numeros isse, ut denique orato-
rem etiam fateatur: quem non posse aliter
existere nec exstitisse umquam confirmo nisi
eum, qui, tamquam in aciem omnibus armis
instructus, sic in forum omnibus artibus ar-
3 matus exierit. quod adeo negligitur ab horum
temporum disertis, ut in actionibus eorum
faex quoque quotidiani sermonis foeda ac pu-
denda vitia deprehendantur, ut ignorent le-
ges, non teneant senatus consulta, ius civita-
tis ultro derideant, sapientiae vero studium
et praecepta prudentium penitus reformident,
in paucissimos sensus et angustas sententias
detrudant eloquentiam velut expulsam regno
suo, ut, quae olim omnium artium domina
pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc
circumcisa et amputata, sine apparatu, sine
honore, paene dixerim sine ingenuitate, quasi
4 una ex sordidissimis artificiis discatur. Ego
hanc primam et praecipuam causam arbitror,
cur tantum ab eloquentia antiquorum orato-
rum recesserimus. si testes desiderantur, quos
potiores nominabo quam apud Graccos De-
mosthenem? quem studiosissimum Platonis

auditorum fuisse memoriae proditum est. et Cicero his ut opinor refert verbis, quidquid in eloquentia effecerit, id se non rhetorum sed Academiae spatiis consecutum. sunt aliae 5
causae magnae et graves, quas vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego iam meum munus explevi, et, quod in consuetudine est, satis multos offendi, quos, si forte hoc audirent, certum habeo dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.

Et Maternus, Mihi quidem, inquit, susceptum a te munus adeo peregissem non- 1 C. 33.
dum videris, ut incohasse tantum et velut vestigia ac lineamenta quaedam ostendisse videaris. nam quibus instrui veteres oratores soliti sunt, 2
dixisti differentiamque nostrae desidiae et inscientiae adversus acerrima et fecundissima eorum studia demonstrasti: caetera exspecto, ut, quemadmodum ex te didici, quid aut illi scirent aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuvenes iam forum ingressuri confirmare et alere ingenia sua soliti sint. neque enim arte et scien- 3
tia sed longe magis facultate eloquentiam contineri nec tu, puto, abnues et hi significare vultu videntur.

Deinde, quum Aper quoque et Secun- 4
dus idem annuissent, Messala, quasi rursus

incipiens, Quoniam initia et semina veteris eloquentiae satis demonstrasse videor docendo, quibus artibus antiqui oratores institui erudiri soliti sint, persequar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiae accedat: per quae colligitur eandem esse rationem et percipiendi, quae proferas, et proferendi, quae perceperis. Sed si cui obscuriora haec videntur isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae curae oratorum videntur.

34. 1 Ergo apud maiores nostros iuvenis ille, qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum obtinebat. hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse sive in iudiciis sive in concionibus adsuescebat, ita ut alterationes quoque excipere et iurgiis interesse atque sic dixerim pugnare in proelio disceret. Magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque in-

ter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobret, ipsi denique advocati aspernentur. Igitur vera statim et incorrupta eloquentia imbuebantur, et quamquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et caussis et iudiciis cognoscebant habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent, quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec praeceptor deerat optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiae non imaginem praestaret, nec adversarii et aemuli ferro non rudibus dimicantes, sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis et faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis subsellis parari quam suis: quin immo constanter surgere ibi, fidelius corroborari. Atque Hercule sub eiusmodi praeceptoribus iuvenis ille, de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, eruditus et assuefactus alienis experimentis, cui quotidie audienti notae leges, non novi iudicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, saepe cognitae populi aures, sive accusationem susceperat sive defensionem, solus

statim et unus cuicumque caussae par erat.
8 nonodecimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno et vigesimo Caesar Dolobellam, altero et vigesimo Asinius Pollio Catonem, non multo aetate antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecuti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.

35. 1 At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paulo ante Ciceronis tempora existisse nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quod Crasso et Domitio Censoribus cludere, ut ait Cicero, *ludum impudentiae* iussi sunt. sed, ut dicere institueram,
2 deducuntur in scholas, in quibus, non facile dixerim, utrumne locus ipse an condiscipuli an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. nam in loco nihil reverentiae, sed in
3 quem nemo nisi aequae imperitus intrat. in condiscipulis nihil profectus, quum pueri inter pueros et adolescentuli inter adolescentulos pari securitate et dicant et audiantur. ipsae vero exercitationes magna ex parte contrariae. nempe enim duo genera materiarum
4 apud rhetoras tractantur, suasoriae et controversiae. ex iis suasoriae quidem, etsi tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur, controversiae robustioribus assignantur, quales per fidem et

quam incredibiliter compositae! Sequitur autem, ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. sic fit, ut tyrannicidarum praemia aut vitiatarum electiones aut pestilentiae remedia aut incesta matrum aut quidquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur: quum ad veros iudices ventum est * * * *

* * *

* * rem cogitare, nihil humile, nihil abiectum eloqui poterat.

Magna eloquentia, sicut flamma, materia 1 C. 3
alitur et motibus excitatur et urendo clarescit. eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. nam etsi 2
horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae composita et quieta et beata re publica tribui fas erat: tamen illa perturbatione ac licentia pleraque sibi assequi videbantur, quum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus tantum quisque orator saperet, quantum erranti populo persuaderi poterat. hinc leges assiduae et populare 3
men, hinc conciones magistratuum paene pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum et assignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. quæ 4

- singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur, quia, quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequebatur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, plus notitiae ac
- 5 nominis apud plebem parabat: hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant: hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant: hos et praeturae et consulatus vocare ultro videbantur: hi ne privati quidem sine potestate erant, quum et populum et senatum consilio et auctoritate rege-
- 6 rent. quin immo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate aut tueri conspicuum et eminentem
- 7 locum. nec mirum, quum etiam inviti ad populum producerentur: quum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio et eloquentia sententiam suam tueretur: quum in aliquam invidiam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent; quum testimonia quoque in publicis . . . non absentes nec per tabellam dare sed coram et praesentes
- 8 dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam necessitas accedebat, et quomodo disertum haberi pulchrum et

gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme habebatur.

Ergo non minus rubore quam praemiis ¹ C. 3¹ stimulabantur, ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur, ne traditae a maioribus necessitudines ad alios transirent, ne tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut non impetrarent aut impetratos male tuerentur. Nescio an venerint in manus ve- ² stras haec vetera, quae in antiquariorum bibliothecis adhuc manent et quum maxime a Muciano contrahuntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et tribus Epistolarum composita et edita sunt. ex his intelligi po- ³ test Cn. Pompeium et Marcum Crassum non viribus modo et armis sed ingenio quoque et oratione valuisse, Lentulos et Metellos et Lucullos et Curiones et caeteram procerum manum multum in his studiis operae curaeque posuisse nec quemquam illis temporibus magnam potentiam sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor reorum et magnitudo ⁴ caussarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae praestant. nam multum interest, utrumne de furto aut formula et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitiorum expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut ⁵ non accidere melius est isque optimus civitatis status habendus est, in quo nihil tale

- patimur, ita quum acciderent, ingentem elo-
6 quentiae materiam subministrabant. crescit
enim cum amplitudine rerum vis ingenii nec
quisquam claram et illustrem orationem effi-
cere potest, nisi qui causam parem invenit.
7 non, opinor, Demosthenem orationes illu-
strant, quas adversus tutores suos composuit,
nec Ciceronem magnum oratorem P. Quin-
tius defensus aut Licinius Archias poeta fa-
ciunt: Catilina et Milo et Verres et Anto-
8 nius hanc illi famam circumdederunt, non,
quia tanti fuit rei publicae malos ferre cives,
ut uberem ad dicendum materiam oratores
haberent, sed, ut subinde admoneo, quae-
stionis meminerimus sciamusque nos de ea
re loqui, quae facilius turbidis et inquietis
9 temporibus existit. quis ignorat utilius ac
melius esse frui pace quam bello vexari? plu-
res tamen bonos proeliatore bella quam pax
10 ferunt. similis eloquentiae conditio. nam quo
saepius steterit tamquam in acie quoque plu-
res et intulerit ictus et exceperit, quo ma-
ior adversarius et acrior, quicum pugnas sibi
asperas desumpserit, tanto altior et excel-
sior et illis nobilitatus discriminibus in ore
hominum agit, quorum ea natura est, ut se-
cura velint.
- . 38. 1 Transeo ad formam et consuetudinem ve-
terum iudiciorum, quae etsi nunc aptior est,

eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur et liberae comperendinationes erant et modum dicendi sibi quisque sumebat et numerus neque dierum neque patronorum cavebatur. Primus huius cons. Cn. Pompeius adstrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen, ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur: apud quos quanto 3 maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod maius argumentum est quam quod caussae centumvirales, quae nunc primum obtinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum ob-
ruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti neque Coelii neque Calvi non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur exceptis orationibus Asinii, quae pro heredibus Urbiniae in- 4 scribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis Divi Augusti temporibus habitae, postquam longa temporum quies et continuum populi otium et assidua senatus tranquillitas et maximi principis disciplina ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat.

Parvum et ridiculum fortasse videbitur, 1 quod dicturus sum, dicam tamen, vel ideo, ut rideatur. quantum humilitatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus ad-

stricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in quibus iam
2 fere plurimae caussae explicantur? nam quomodo nobiles equos cursus et spatia probant, sic aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quin immo curam
3 et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia saepe interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius incipendum est. frequenter probationibus et testibus silentium patronus indicit. unus inter
4 haec dicenti et alter assistit et res velut in solitudine agitur. oratori autem clamore plausuque opus est et velut quodam theatro, qualia quotidie antiquis oratoribus contingebant, quum tot pariter ac tam nobiles forum coarctarent, quum clientelae quoque ac tribus, municipiorum etiam legationes ac pars Italiae periclitantibus assisteret, quum in ple-
5 risque iudiciis crederet populus Romanus suum interesse, quid iudicaretur. satis constat C. Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P. Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos, ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia excitare et incendere potuerint. itaque Hercule eiusmodi libri exstant, ut ipsi quoque,

qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur.

Iam vero conciones assiduae et datum ¹ ius potentissimum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria, quum se plurimi disertorum ne a P. quidem Scipione aut Sulla aut Cn. Pompeio abstinerent et ad incessendos principes viros, ut est natura invidiae, populi etiam histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! non de otiosa et quieta ² re loquimur, et quae probitate et modestia gaudeat: sed est magna illa et notabilis eloquentia alumna licentiae, quam stulti libertatem vocabant, comes seditionum, effrenati populi incitamentum, sine obsequio, sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, quae in bene constitutis civitatibus non oritur. quem ³ enim oratorem Lacedaemonium, quem Cretensem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur. nec Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores exstiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discor-

diis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum modus, tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicut indomitus ager
5 habet quasdam herbas laetiores. sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges, nec bonae formae eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.

41. 1 Sic quoque, quod superest antiqui oratoribus, forum non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est. quis enim nos advocat nisi aut nocens aut miser? quod municipium in clientelam nostram venit, nisi quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur nisi spoliata vexataque? atqui
2 melius fuisset non queri quam iudicari. Quodsi inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator sicut inter sanos medicus. Quomodo tamen minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in his gentibus, quae firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium regentis paratos. quid enim opus
3 est longis in senatu sententiis, quum optimi cito consentiant? quid multis apud populum

concionibus, quum de re publica non imperiti et multi deliberent sed sapientissimus et unus? quid voluntariis accusationibus, quum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, quum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? Credite, optimi, et, in quantum opus est, disertissimi viri, si aut vos prioribus saeculis, aut isti, quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras aut vestra tempora repente mutasset: nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis modus et temperamentum defuisset. nunc, quoniam nemo eodem tempore 5 assequi potest magnam famam et magnam quietem, bono saeculi sui quisque citra obtrectationem alterius utatur.

Finierat Maternus. Tum Messala, Erant, 1 C. 42. quibus contradicerem; erant, de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.

Fiet, inquit Maternus, postea arbitrato 2 tuo et, si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. ac simul assurgens et Aprum complexus, Ego, inquit, te poetis, Messala antiquariis criminabimur.

At ego vos rhetoribus et scholasticis, 3 inquit.

Quum arrisissent, discessimus.

ANNOTATIO.

ANNOTATIO.

descriptionem dedimus ex codd. Vaticanis. Ed. Spir. *Cornelii Taciti equitis romani dialogus de oratoribus claris*. Put. Beroald. *Cornelii Taciti aequitis romani dialogus an sui saeculi oratores antiquioribus et quare concedant*. et ita Alc. Rhenan., nisi quod addunt praenomen *P.*

deserta et laude eloquentiae orbata. » *Aetas deserta* ut locus dicitur a paucis cultus, *comparatis multorum olim oratorum ingeniis.* F. A. WOLFIVS. idem monet *disertum* inferre pro *deserto* anticipationem esse doctæ auri molestam. — *Laude eloquentiae orbata* e codd. Vatic. recepimus cum Ernestio et Schulzio, quamvis adiectio voc. *eloquentiae* glossam sapere videatur Oberlino et F. A. Wolfio.

Vomen ipsum oratoris. » Longe plures et pluribus ex artibus studiisque collectas virtutes in oratore requirunt veteres, quam vulgo opinamur. Non enim sufficit dicendi copia in causis forensibus, qua qui pollet, *disertus* haberi potest, non item orator. *Disertus* enim in hoc ipso Dial. c. 36. opponitur *elingui* tantum et *mutato*. Quintil. XII, 1 concedit, esse posse aliquem summe disertum, nihilo tamen minus oratorem esse negat. » Si quis universam et propriam oratoris vim » definire complectique vult, » apud Cicero. de Orat. I, 15 inquit Crassus, » is orator erit mea sententia ho- » tam gravi dignus nomine, qui, quaecunque res in- » aciderit, quae sit dictione explicanda, prudenter »

»composite et ornatè et memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate.« Et in exordio ejusdem libri c. 6 Cicero ipse neminem oratorem plenum, perfectum et omni laude cumulatam esse posse censet, nisi sit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus. Legi merentur, quae in universum disputata sunt apud Cicero de Orat. l. I de oratoris vi ac dignitate. Ideo Quintil. l. I. ait, M. Tullium quaerere adhuc perfectum oratorem et tantum imaginari ac fingere. Probe vero haec tenenda sunt, ut excellentiam nomini *oratoris* tributam in hoc Dialogo, et *oratoriae*, quam saepe laudat auctor [v. c. 5. 6. 8.], *eloquentiae* vim rite ponderemus. SCHULZ. V. etiam Ernest. lexic. technol. Latin. rhetor. p. 147.

- 2 *Appellamus*. Ita codd. Vatic. et edit. Spir.; Puteolanus primus scripsit *appellamus*. illud probatur quidem Seebodio in ed. pr., tamen recipere ipse non ausus est. Auctor suam ipsius sententiam proferre non vult, utrum jure an iniuria aequalibus nomen oratoris detrahatur; alii hoc faciunt, quid ipse iudicet, dissimulat.

Caussidici et advocati et patroni. *Caussidicus* is est, qui caussam dicit i. agit, sed plerumque cum contemptu quodam ita vocantur, quippe quorum munus esset abjectum et quaestuarium; rabulae erant et clamatores. Quintil. XII, 1, 25 *non enim forensem quamdam instituiamus operam nec mercenariam vocem, nec ut asperioribus verbis parcamus non inutilem sane litium advocatum, quem denique CAUSSIDIUM vulgo vocant.* (ad q. l. v. Spalding. et Buttmann.) Senec. Herc. fur. 272 sq. *hic clamosi rabiosa fori Jurgia vendens, improbus iras Et verba locat.* Cfr. Burman. ad Petron. c. 46 et ad Ovid. Amor. I. Eleg. 13, 21. — De *advocatis* v. Ern. clav. Cicero. et infra ad c. 41. differunt *advocati* et *patroni*. Asconius ad Cic. Divin. in Verr. 2, 4 »qui defendit alterum in iudicio, aut patronus si orator est: aut advocatus si aut ius suggerit aut praesentiam suam commodat amico: aut pro-

curator si negotium suscipit.« Advocatorum genus opponitur litigatoribus, patronis, oratoribus a Quintil. XII, 8, 5. Hac vero aetate advocatus saepe idem est ac patronus et orator eumque significat qui causam orat. Quintil. IV, 1, 7 ib. Spalding. — *Patroni* nomen et munus erat honestissimum; de discrimine inter *advocatos* et *oratores* v. quos laudat Creuzer. ad Cic. de Legg. p. 27.

recantationi. Ita Edd. Spir. Puteol. Lips. Pithoe. Bipont. 3 Oberl. *percunctationi* Alciat. Rhen. reliqui. illo verbo utitur etiam Cicero in Brut. §. 218. p. Cluent. §. 184 ubi Orellius nuper hanc formam restituit. eodem modo simplicia quoque variant; v. Hess. in variis lectt. et annott. ad Tacit. German. c. XI. p. 18. Daehne ad Caes. B. G. VIII, 34. Discrimen esse nullum iam notaverat Gesnerus in Thesauro s. v. *contor*; quod interest explicavit Seyfert Gr. Lat. §. 1912.

existimandum sit, si. Hoc Lipsius dedit ex cod. Farnes., sequenti sunt Bernegg. Gronov. Brot. Schulz. Oberl. Seebod. in edit. alt.; *existimandum si* editt. Spir. Put. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pith.; *existimandum habeam* e codice Romano protulit Lipsius eamque lectionem praefert F. A. Wolfius his verbis: «tuetur eam libri caetera boni fides estque multo aptior loco et doctior quam pro ingenio librarii. *Habere dicendum*, *existimandum* cet. genus loquendi est Ciceronis saeculo prope ignotum at huic nostro scriptori et aequaevis valde admatum. vid. c. 31. 36. et Interpp. ad Plin. Ep. I, 7 extr.« Adde c. 37. Ann. IV, 40. XIV, 44. Vorst. de Latin. falso suspecta c. VII. p. 54. Quintilianus tamen hoc loquendi genere non utebatur. Idem quod Wolfius iudicaverat Acidalius, quum quod Lipsius ediderit, nimis late diffundat ad omnes: hoc (*exist. habeam*) ad ipsum libri auctorem restringat sententiam ut debeat, nam de se solo loqui. Sed primum ejus lectionis fontem nobis omnino ignotum esse iam diximus; neque est codex Farnesianus,

quem Lipsius ad Annal. XIII, 36 *librum Romanum* vocat, neque editio adhuc cognita. tum quod Acidalius credit sententiam ad ipsum libri auctorem restringendam esse, hoc nego. Tacitus ipse causas egit fuitque orator; quodsi igitur *exist. habeam* scriberemus, scriptor arrogantius loquutus esset, quum se ipsum eximere videretur, tanquam solus eloquentiae laudem attigisset. corruptam vero esse eloquentiam omnes illius aetatis homines docti credebant.

Non possumus. Puteol. no.

Si mihi mea sententia codd. Vatt. edd. Spir. Put. Beroald. Alciat.; *si mea sententia* Rhenanus, tacite omisso pronomine *mihi*, Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Schulz.; *mihi* restituerunt Brot. Ern. Oberl. recentiores.

Ac non. Heuman. deleri vult *ac*, quasi non ferendum sit auribus latinis; sed aliorum aures latinae ferebant.

Disertissimorum nostris tempor. edd. Spir. Put. Alc. Rhea. Franc. Colon.; *ut* ante voc. *nostris* primus inseruisse videtur Lipsius; habent Pith. Bernegg. Gronov. recentiores. recte delendam censuit Tyrwhittus. nam ubicunque haec vox legitur, ut Germ. c. II. XXX. Agr. XI, XVII, sententiam non solum coarctat, sed contemptum addit, tanquam isti homines, qui hoc illud faciunt, non recte agant neque pro sua conditione melius agere possint. dicit quidem Schulze »si absolute laudabantur viri disertissimi horum temporum, quid opus erat queri de saeculo eloquentiae laude orbatos?« at hoc loco re vera absolute laudantur viri disertissimi, quos tum temporis fuisse et scriptor ante dixit neque quisquam negare volet.

Iuvenis admodum. Pithoeus haec annotavit. »Hoc Taciti aetati magis congruit. Nam Fabius Domitium Afrum, qui sub Nerone periit, adolescentulo sibi notum fuisse ait. Et cum de Iulio Secundo magnifice loquatur l. X. Aprum ac Maternum ne nominat quidem. Sed et de causis corruptae eloquentiae continuo libro non dialogo scripsisse videtur, Adde quod ne iis quidem,

quae in isto deesse apparet, ullus locus est ampliori tractationi de hyperbole: et quae de inventa primum declamandi ratione ille dixerat, hic paulo aliter exponuntur.»

femeria ac recordatione. Haec vocabula non esse synonyma docuit Doederl. V. D. in libro de Synon. et Etymol. L. L. I, p. 169.

Vel eandem. Haec verba superesse censent Lipsius et Muræus; Acidalius tentat *sed eandem* (vel *eas*) *valde probabiles*; Heuman. *nec eas improbabiles.* sed nihil mutandum. »Nam quum plures sint interlocutores Dialogi, Messala causas corruptae eloquentiae investigare incipiat, Maternus vero et Secundus, uti rogati erant, sermonem eius adiuvare promittant: equidem non video, cur duo eandem causam, diverso forsitan iudicio, commemorare non potuerint. Sic Messala causis his mutatam rei publicae et iudiciorum formam adnumerat, et id quidem cum quadam improbationis specie. Maternus vero fin. Dial. eandem attulisse causam videtur, ita tamen, ut ostenderet, bonae formae eloquentiae fori vetustioris turbis discordisque haud fuisse pensatam.» SCHULZE.

formam et animi et ingenii. Similis dictio Agric. c. XXXXVI *formamque ac figuram mentis, et formam mentis.*

idem nunc numeris, quibus constat *structura* et *copulatio vocum*, interpr. Quintil. IX, 4, 45 sq.

idemque rationibus. iisdemque orationibus edd. Spir. Put. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pithoei. vulgatam habent Lipsius, Bernegg. Gronov. alii; *que* male omiserunt Schulz. Oberl. Luenem. Im. Bekker. Caeterum revocare debebam veterem lectionem *oration.*, quam tota sententia flagitat.

rvato ordine disputationis. Non est *forma dialogica*, ut Schulze explicat, (ordo enim nunquam esse potest forma,) sed intelligendus est ipse ordo, quo disputatio procedit. hoc dicit Tacitus, se non solum verba virorum qui colloquebantur eorumque sermones red-

dere velle, sed etiam omnem disputationis ordinem, quo quisque dixerit caussamque suam defenderit, servaturum esse.

C. 2. 1 *Postero die quam*. Tantum similia sunt exempla Plin. Ep. VI, 33, 2 *intra undecim dies quam ille induxerat*. Quintil. I, 12, 9 *intra biennium quam*, ad q. l. v. Spalding. His locis recte dixeris *quam esse postquam*, nostro non item.

Curatius Maternus, ita codd. Farnes. (non *Curatius*, ut est in editt. Gronov. et Brot.) et Vaticani; receperunt Pith. Stöer. Schulz. Oberl. Seebod.; *accuratius Mat.* editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon. Lips. (in textu), Bernegg. Gronov. Hauris. Lipsius olim conjectaverat *curatius*, quod vocabulum habet Cod. Florent. Ann. I, 13, quamquam ibi Beroald. *acuratissimis*, Minutianus et reliqui *accuratissimis* dederunt; idem vocabulum tribus aliis locis apud nostrum legitur.

Sui oblitus tantum. Oblitus, quibus ipse iam temporibus viveret, nec perpendens, nunc, quum summa rerum ad unum delata esset, suspectum esse et scriptori invidiosum, si quis Catonem Uticensem faceret gravissimo odio in scelus oppressae libertatis invehentem, eoque desiderium antiquioris rei publicae in animis civium excitare velle videretur. SCHULZE.

Ingenia fori nostri. Notandus mihi videtur frequens et varius usus vocis *ingenium* apud nostrum, quae iam c. 1 quinquies occurrebat. H. l. idem fere denotat quod *orator*. Sic alibi ponitur *ingenium* pro *eloquentia*, v. c. paulo ante: »nostrorum temporum eloquentiam antiquorum *ingeniis* anteferet.« Et sub finem cap. huius: »si *ingenium* eius nullis alienarum artium admuniculis inniti videretur.« SCHULZE.

2 *Affectabar*. Alciat. *affectabar*.

Fabulas. Spir. *fablas*. Fabulae sunt sermones et confabulationes de rebus vitae communis. c. 3. *fabulae molignorum*. Suet. Domit. 15 *disi fabulas*. Plin. Ep.

VIII, 18, 11. Cfr. Interpp. ad Phaed. Fab. I. Prol. 7. Drakemb. ad Liv. I, 11, 8. Schaefer. ad Plin. Ep. I, 13, 2.

reana semotae dictionis i. e. sermonem domesticum ac familiarem, quo quis apertius et audacius profert, quid sentiat, nec metuit inter amicos malignorum calumnias. SCHULZE. Heumannus audacter mutat *arcanas etiam dictiones*.

urus sermo est, qui nihil peregrini vel barbari admixtum habet. Ern. Lex. technol. Latin. rhetor. p. 315. *Pressus* sermo est moderatus et concisus opponiturque tum luxurianti tum ieiunae dictioni. Cic. de Orat. II, 23, 96 quodsi hic noster Sulpicius faceret, multo ejus oratio esset pressior: in qua nunc interdum, ut in herbis rustici solent dicere, in summa ubertate inest luxuries quaedam, quae stilo depascenda est. Brut. 55, 202 sed cavenda est presso illi oratori inopia et ieiunitas. Alios locos collegerunt Ernest. l. I. p. 300 sq. Spalding. ad Quintil. IV, 2, 117. Schaefer. ad Plin. Epist. IV, 14, 3.

quantum. in quem edd. Spir. Put. Alc. Rhen.; hic in castigationibus emendavit quidem *in quantum*, neque tamen ipse neque Pithoeus, qui idem legendum esse monuit, receperunt. reperi primum in edit. Franc. Colon. tum in Lipsianis, reliquis. Haec formula nuper saepius exemplis illustrata est; Cfr. Spalding. ad Quint. II, 10, 4. Ruperti ad Juven. 16, 318 et quos laudat Hess. ad Tacit. German. 45. — Annal. XV, 25 plene dixit *in tantum modum*.

Profluens sermo. Alc. Rhen. Franc. Colon. et Pithoeus ita distinguunt erat *profluens, sermo*; Lipsius erat, *profluens, sermo*; Bernegg. Gronov. reliqui vulgatam interpunctionem dederunt.

Omni eruditione. Ita scripsimus e cod. Vatic. 4498 idemque conjectura dedit Acidalius; eadem vox latere videtur in vocab. *cum*, quod est in codd. Vatic. 1862. 1518. edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.; hic in casti-

ANNOTATIO. 2, 4. 5.

gationibus proposuit *communi eruditione*, receptum a Franc. Colon. Lips. Pith. reliquis. Heins. *comi erudit*; Seebod. in edit. pr. [cum] *eruditione* excussit et praepositionem delendam esse censuit. *Communis eruditio* sane dici potest de disciplinis, quibus homines liberales vulgo imbui solebant, ut *litteras communes* dicuntur a Cicer. de Orat. II, 17, 72, quibus omnes operam dabant. sed h. l. *omni eruditioni* opponuntur *nulla alienarum artium adminicula*, et Tacitus hoc ipsum praedicat de Apro, quod, quamvis imbutus fuerit omnibus litteris, contemnendo eas se nescire simulasset hanc quidem ob causam, ut maiorem inde laudem caperet, si homines nulla eruditione excultum esse eum crederent.

Imbutus minus est quam *instructus*, est *leviter tinctus*. sic infra c. 19 elementis studiorum etsi non instructus at certe imbutus. « Et apud Quintil. I, 2, (16) » *litteris leviter imbutus*. « SCHULZ. Cic. de Orat. II, 39, 162 *sin sit is, qui et doctrina mihi liberaliter institutus et aliquo iam imbutus usu et satii acri ingenio esse videatur*. Orat. 49, 165 ex Miloniana, *ad quam (legem) non docti sed facti, non instituti sed imbuti sumus*. Philipp. X, 10 *non ita a maioribus instituti atque imbuti sumus*.

Contemnebat potius. Schelius notavit similem locum e Cicer. de Orat. II, 1, 4 de Crasso et Antonio. *Fuit hoc in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despicere et nostrorum hominum in omni genere prudentiam Graeci anteferre: Antonius autem probabiliorem hoc populi orationem fore censebat suam, si omnino didicisse nunquam putaretur: atque ita se uterque graviorum fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Gracos videretur*.

- 5 *Alienarum artium*. Sunt vero hae alienae artes, quae pertineant ad oratorem plenum perfectumque constitutum. Graeci enim homines otio studioque abundan

tes partitionem quandam artium fecerant, et repositum e cæteris artibus rhetoricam. Orator vero, cuius est de re qualibet compositæ, ornatæ copioseque eloqui, teneat omnem antiquitatem exemplorumque vim, legum et iuris civilis scientiam, omnem philosophiæ ambitum, ut sensus animorum atque motus vel inflammare vel etiam extinguere possit; non negligat rei militaris, grammaticæ, musicæ, geometriæ cæterarumque artium cognitionem, comprehendat denique, ut Cic. de Orat. l. I postulat, rerum plurimarum scientiam, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est. Et hæc sunt *artes alienas*, quas iam summo cum detrimento eloquentiæ a discretis et rhetoricis sui temporis negligi queritur infra Messala c. 30 — 32. SCHULKE.

Sedentem ipsum et quem, ita scripsit Lipsius (in edit. post.) 1 C. i ex libro Romano (qui liber non est edit. Spir., ut Seebod. affirmavit in edit. pr.), sequuti sunt Pichena, Gronovius, recentiores. *et* abest a codd. Vaticanis, edd. Spir. Pnt. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pith. Bern. Haur.; Seebod. in ed. alt. dedit *sedentem*, et *ipsum*. at hæc lectio nobis non placet, quum pronomen *ipsum* ad subjectum quod vocant non ad objectum referatur necesse sit. similis est locus Cicer. Academ. I, init. paulumque cum ejus villa abessemus, ipsum ad nos venientem vidimus.

Intra manus. Dictio non usitata pro *inter manus hab.* ut loquitur Plin. Epist. V, 5, 7 *nec dubito, te quoque eadem cogitatione terrori pro istis, quas inter manus habes*; vel pro *in manibus habere*, quod loquendi genus frequentius est. fortasse igitur Seebodio obtemperandum est, qui in edit. pr. *inter manus* rescribere vult. De sensu duplici, quem utraque formula *librum habere in manibus* et *l. esse in manibus* habet, v. Vorst. de Latinit. falso susp. c. VII, p. 50 sq. et Drakenb. dictata ad Cic. de Senect. 11, 30, p. 70 ed. Gernhard.

2 Edd. Spir. Put. *Deprehendimus. Dialogus. Tum:*

Nilne te. Heumann. nil te propter παροφῶλᾱν, quam sibi ipse finxit.

Offensas Catonis tui ames. De lectione codd. nihil constat; edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. habent *aures*; Rhen. coniecit *offendas vel offenses*; hoc receperunt Francof. Colon.; Lipsii emendationem *ames* omnes arripuerunt, et nos hanc lectionem retinuimus, licet facilius et omnino rectius nobis videretur emendare *cures*, quod nunc vellem in textu posuisse. Heinsius proposuit *averseris vel aversere*, et Salinerius veterem lectionem *aures* defendere conatur subintelligendo *recolas*, quod per indignationem suppressum sit. sed quod laudat ellipsis exemplum ex Ann. XVI, alius generis est, et haec interpretatio omnino est contorta.

Deprehendisti edd. Spir. Put. Alc. Rhen., revocatam a Seebod. sensu huius verbi bono et proprio. Rhenanus proposuit *apprehendisti* idque receperunt Francof. Colon., Lips. (in textu), Bernegg. Gronov. Oberlin.; Lipsium in notis *reprehendisti* emendantem sequenti sunt Pithoe. et Schulz.; significatio iterationis in hoc verbo non desideratur, quum insit verbo sequenti *retractares. reprehendere* dici quidem pro *deprendere* exemplis firmasse dicitur Wesseling. Observ. 1, 16; sed non est cur lectio vetus relinquatur.

Si quas. Seebod. in ed. alt. *iis, quas.*

Securiorem i. a malignorum conviciis et potentium offensis. *materia securior*, quam dictionem Schulze ex Ann. I, 1 adhibuit, hic nihil facit ad rem.

3 *Leges tu quid Maternus sibi debuerit.* Ita liber scriptus (Farnes.) Lipsii (omisso tamen pronom. *tu*), codd. Vaticani 1862, 4498 et 1518 (in hoc quod est pro *quid*), quam lectionem bene restituit Oberlinus. Ed. Spir. *leges tu quidem Maternus sibi debueris*; inde Puteolanus fecerat *leges tu quidem si volueris et agnosces*, quod edebatur deinceps ab omnibus et ab Acidalio defendebatur contra Muretum, qui coniecit

leges tu quidem si volueris et agnosces quid Maternus sibi debuerit, deletis illis quae audisti. Seebod. in ed. pr. scripsit *leges quid Mater.*, ipsi tamen placuit ex edit. Spir. locum ita restituere *leges tu quidem quid Mat.* atque hanc conjecturam dedit in edit. altera.

Sequenti recitatione e codd. Vaticanis scripserunt Brot. Ernest. Schulz. Oberl. Seebod. in ed. alt.; idem iam Lipsius divinarat in editt. poster. (quae prodierunt post a. 1585), quamquam in textu retinuit *tractatione*, quod habent editt. Spir. Put. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pithoe. Gronov. Bernegg. rel. Acidalius suspicatus est *actione*, licet vulgatam (*tractatione*) non moverit, quum *tractatio* sit ipsa compositio, quam *παραγγραφή* vocet Aristoteles. Maternus vero non loquitur de compositione, quippe quam disposuerit iam et intra se formaverit, et nescio an *sequens tractatio* non recte dici possit. *Recitatio* optime se habet; paulo ante dictum erat *quem pridie recitaverat librum* et infra c. 11 Maternus ait se recitatione tragoediarum famam ingredi auspicatum fuisse.

Festino. ita omnes libri veteres; Gronov. conjecit *gestio*, Heinsius mutatione leviori *destino* quod Schulze recepit atque Oberlino placuit. sic Ovid. Metam. VIII, 157 *destinat remove*. Plin. Ep. V, 8 *destino retractare*. sed vulgatae lectionis verba non eundem habere significatum, ut ait Schulze, bene monuit Seebod. in ed. pr.; nam *festinare* est propere agere et *maturare* ad maturitatem, perfectionem perducere. non esse cur loco moveatur haec lectio docent ea quae dixit Cort. ad Sall. Jug. 79.

Et curarum studiis edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. 4 Colon. Bipont. Seebod. (ed. pr.); Lipsii emendationem *causarum studiis* primus recepit Pithoeus, tum Pichen. Bernegg. Gronov. Schulz. Oberl. Seebod. (ed. alt.). Ut illam lectionem revocarem, plurimum movit locus c. 6 *sive novam et recentem curam*, ubi

cura pro oratione dicitur. Gronovius ait monumenta et opera ingenii et quidvis aliud, in quod intenditur animus, *curas* appellare Tacitum aliosque eius aevi scriptores, peculiariter autem si quarum rerum tractatio molestiarum et sollicitudinis multum habeat. tamen ipsi *curarum studia* durum videbatur ideoque vel *rerum* vel *causarum* studia legere mavult. *Curae* dicuntur res, in quibus solliciti esse debemus et quae nostram curam exagitant; ita cura dicitur ipsum munus quo fungimur, de quo loquendi genere v. Bremi ad Sueton. Tiber. 8.

Ecce nunc. Ecce h. l. belle inseritur, ut repentinum et inopinatum aliquid sequi adnuntiet. Putares Maternum satiatum esse iam componendis de Medea, Catone cet. fabulis: putares eum saltem vacaturum esse a labore isto spontaneo et, ut Aper iudicabat, minus iucundo: retractabat adhuc Catonem, neque priora plane absolverat, cum ex improvviso iam formasse intra se aliam tragoediam fateretur. *Ecce* vero mediae sententiae interponi testatur locus apud Cic. p. Caec. 10 *cum subito ecce idem qui solet* cet. Quid igitur Schultingium in hac voce offenderit non video. Placet tamen adscribere eius verba de conjectura etiam minus probabili, sagaci [?] tamen. »Forte,« inquit, »scriptum erat *excetram*, cuius vestigium in *ecce* latet. »*Excetra* vero maledictum non infrequens in mulieres »exsecrabiles, quibus Medea ob nefaria facta accenseri »potest. Cfr. Plaut. Casin. III, 5, 19. Pseud. I, 2, 82 »immo et Liv. XXXIX, 11.« SCHULZE.

Thyestem scripsimus cum Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. Bern. Gronov.; recentiores *Thyesten*. hanc formam etiam aliis locis editores Tacito male contra libros obtruserunt, ut Ann. VI, 33 et 34, ubi Imm. Bekkerus bene revocavit *Orodem*; XIII, 54 idem recte scripsit *Malorigem*; at Ann. XII, 10 et 12 cod. Florent. habet *Meherdaten*, et ibid. 15 et 18

Enonem. leg. quae scripsit Conr. L. Schneider gr. lat. 2, 1, p. 43.

Uros Medeam et Th. t. consumere. Hic praepositionis *circa* usus huius tantum aevi scriptoribus usitatus est; rem tetigerunt F. A. Wolf. ad Sueton. Claud. 45. Bremi ad Caes. 64. ita *versari circa aliquam rem* dicunt, pro quo Cicero *v. in aliquo re*; alia exempla suppeditabit Gesner. in thes. s. v. *circa*.

hum tot. Seebod. in ed. alt. *quum te tot.*

5

liantelas, quae patronum cooptarent Maternum. Notae sunt tesserae hospitalitatis, de quibus Tomasinus 12, Amst. 1670. cfr. et Gori Inscript. ant. T. I. p. 65. OBERL. Tirones adeant Heineccii Antiq. Rom. synt. l. I. tit. 2. c. 29.

sufficeris dedimus e codd. Vaticanis; modestius est quam *sufficeres*, quod habent libri impressi.

importasses. Non esse necessarias Acidalii conjecturas *imposuisses* vel *imperasses* Gronovius docuit exemplis ex Liv. 24 [c. 22] *discordia civilis quas importet clades*; 39 [c. 14] *ne quid eas conjurationes fraudis occultas aut periculi importarent.* Exempla augeri possunt e lexicis.

tonem i. nostras edd. Spir. Put.; vulgo *id est*.

raecorum fabulis. Codd. Vaticani *Graeculorum*; isti formae hic nullus locus.

aggregares edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon. Lips. Pithoe. (in textu), Gronov. Bip. Seebod.; Pithoeus (in notis) et Muretus emendarunt *aggregare*, ita ut modus infinitivus ad voc. *negotium* referretur; sequuti sunt Schulz. Oberl.; sensus utriusque lectionis idem est itaque nihil mutandum.

Maternus. Henman. malebat *at*, nec tamen ita scribere 1 C. 4. ausus est; sic infra c. 16 et 33 continuatur disputatio coniunctione copulativa non adversativa.

que assidua. Ernestio, qui ita scribi iusserat, nullus editorum obtemperavit praeter Luenemannum; conabatur nuper defendere *ac* positum ante litteram vo-

calem Ramshorn. gr. lat.; sed velim memor fuisset eorum quae dixit F. A. Wolf. ad Sueton. Caes. 26. rem confecit Frotscher. ad Quintil. X. excurs. 5. p. 257.

Vertisset. Usum verbi absolute positi primus notavit Rhenanus in thes. locutt. fol. ccß (p. 25); fusius de eo disseruerunt Passov. ad Germ. 31 et post eum Hem.; animadvertere iam debebam ad Agric. 31.

- 2 Cui *desidiam advocationum obiicis* Lipsius ex suo libro (f. Farnes.) scripsit, sequenti sunt Pithoeus, reliqui. *cui desidiam advocamur quotidianum* edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.; hic in castigationibus: » forte, *cui desidia notamur*; cui scil. *tibi i. e. a quo.* » hanc conjecturam receperunt Francof. et Colon.; Muretus e corrupta librorum veterum lectione finxerat, *qui desii iam advocari.*

Defendendas adversus te posticas. hoc Lipsius dedit ex suo libro; ante eum in omnibus libris legebatur *defendens adv. te postice*; Rhenanus virgulam posuit post *v. postice*, Franc. et Colon. male post *v. te.* Seebod. in ed. pr. conjecit *q. h. patrociniū defendens* (tuens) *adv. te posticen exerceo* vel *q. h. patrociniū, defendens adv. te posticen, exerceo*, hanc alteram emendationem utpote facilem praetulerim, nisi codicis auctoritas obstet.

- 3 *Forensium caussarum* scripsimus e codd. Vaticanis cum Brot. Ern. Schulz. Oberl.; idem voluerunt Schelius et Schultingius. *for. musarum* libri veteres omnes (codices nescio quos laudat Seebod. in ed. pr.) et Seebod.; Heinsius proposuit *curarum* vel *rixarum* vel *tricarum*. *Musae forenses* dici posse concedimus, quamvis neget Burman. ad Petron. c. 5; docet hoc locus Cic. Orat. 3, 12 *omnis enim ubertas et quasi sibi dicendi ducta ab illis est nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas ut illi ipsi dicere solebant AGRRESTIORIBUS MUSIS reliquerunt.* sed libris manuscriptis sit suus honos. verba autem *musae* et *causae*

sae facillime a scribis permutari posse nemo non videt; cfr. Interpr. ad Ovid. Trist. IV, 1, 93. Burman. ad Anthol. Lat. t. 1, 428.

angustiore. Ed. Spir. *angustiore*; errorem correxit Puteolanus. Lange V. D. in dissert. de auctore Dialogi defendi posse arbitratur vet. lectionem, ut per lusum sibi respondeant » angustiis « et » angustiore. « *Sanctus* et *augustus* saepe conjunguntur, v. Cic. Tusc. V, 13, 36. de N. D. I, 42, 119. — » Vertere possis heilig und hehr. Caeterum cur poetice sic dici mereatur, optime discas ab ipso Materno, si contuleris ea, quae c. 12 de antiquorum vatum gloria et honore praedicat. Deorum enim proferre responsa eorumque epulis interesse adeo, olim ferebantur poetae etc. «
SCHULZE.

modesti iudices. C. Vat. 1862 *moderati*.

1 C. 5.

excusent. Pronomen abest ab edit. veteribus et intermediis omnibus; primus inseruit Pithoeus, a quo habet edit. Stoer., tum Brot. Schulz. Oberl. recentiores. *Excusare* non est ex numero eorum, inter quae supra relatum est *vertere*. — » *Excusare se cognitioni* dicuntur, qui delatum ad se iudicium suscipere nolunt causasque recusationis adferunt. V. Brisson. de form. V, p. 409 et 460. Sic. Plin. I, 7 *excusare Baeticis advocationem* i. e. addita excusatione denegare. *Cognitio* autem est vocabulum forense, de inquirenda causa ad iudicem delata usurpatum. « SCHULZ. Quint. IV, 1, 75 *Cicero pro Muraena, quum Servio se excusat*; de vi voc. *cognitionis* v. lexica.

gratia. Ita omnes edit. veteres et recentiores; in editiones Lipsii primam et alteram (a. 1585) irrepperat *gratae*, quod quamquam ipse notavit typographum erravisse scribendumque esse *gratia*, tamen remansit in textu ipsius edit. poster., unde et in alias transit e. c. in edit. Haurisii.

raevalere. Puteol. *peaevalere*.

deius Bassus. Carmina recitare solebat atque a Vespa- 2

siano quingentis sestertiis donatus est; v. c. 9. Aliud de eo iudicium tulisse videtur Quintil. X, 1, 90 *vehemens et poeticum ingenium Sal. Bassi fuit*. fortuna tenui enim fuisse memorat Juven. 7, 79 — 81.

Contentus fama iaceat Lucanus in hortis

Marmoreis: at Serrano tenuique Saleio

Gloria quantalibet quid erit, si gloria tantum est.

Ad eundem fortasse poetam respexit Suetonius, quum c. 18 Vespasianum dicit »praestantes poetas nec non et »artifices insigni congiario magnaue mercede donasse.« Wernsdorf. in Poet. Lat. minor. t. IV. p. 41 — 48 (t. III. p. 47 ed. Paris., quam Lemaire Prof. Paris. recentavit) Saleium Bassum auctorem facit carminis ad C. Calpurn. Pisonem, Lucano vulgo adscripti; idem plura de hoc poeta testimonia collegit in prooemio ad ipsum carmen (p. 229 — 31 ed. Paris.). De aliis Bassis cfr. Vossius de Histor. Lat. 1, 22. Fr. Osann. ad Apulei. de Orthogr. fragg. p. 66. sq.

Quum optimum. Ed. Tacit. Paris. male *tum*.

Reum locupletiozem. Sensus voc. *locupletis* ambiguus est; bene explicuit eum Franc. Polletus in historia fori Rom. l. IV, c. 6, quem Schulze laudavit. reus enim locuples dicitur is, qui omni genere defensionum instructus et quasi invictus est; vel potius, quo nemo magis idoneus videtur, qui se remque suam i. poeti- cam defendat. simile tamen exemplum desideramus.

3 *Poetice. Spir. poeticas.*

Gloriam fovet. Spir. gloria infovét; correxit Puteolanus.

Et ego enim — defendi. Acquiescendum putavi in emendatione Pithoei; nisi quod cum Seebod. pr. et aliis retinui *et*, quid codices legant ignoramus; ex Farnes. Lipsius notavit *societate plurium*; librorum lectio haec est. *Et ego enim* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. (in textu), Bernegg.; *et* ab Heinsio mutatum in *te ego enim* vel *etenim et ego* et a Bipont. in *at de-* *lent* Pithoe. Ern. Oberl. — *Quatenus arbitrium l. h. invenire non patiar M, sollicite plurimum defendi* edd.

Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips.; hic Pithoei emendationem laudavit, non recepit. Pithoeus in notis locum sic constituit, ut expressimus, et alteram pro voc. *societate* emendationem adjecit *sollicitudine*, utrumque hoc sensu: »Quando te, Secunde, huius litis arbitrum nactus sum.« priorem emendationem recepit Pichena servata etiam part. et, tum Bernegg. reliqui. Muretus conjecit *ego enim quando te nunc arbitrum* idque amplexus est F. A. Wolfius, quum ipsi languere videatur *quatenus* et pronomen personae requiratur, quod si desideretur fortasse scribere liceat, *quatenus arbit. l. h. inveni te, non pat.* Seebod. in ed. pr. proposuit *at* (vel *et*) *equidem*, *quatenus arbitrium l. h. invenerim* cet. sed *quatenus* non requirit modum sub-
junctivum: est vero *quando*, *quandoquidem*, et ita iam Horat. Sermon. 1, 1, 64 ubi iungendum esse *libenter quatenus* Wolf. monuit. hac aetate saepius hoc sensu dicitur; v. c. 19. Ann. III, 16. Plin. Ep. III. 7, 14. Quintil. II, 4, 13. IV, 2, 66. VI, 2, 12. cfr. Freinshem. ind. in Flor. h. v. Oudendorp. et Bremi ad Sueton. Claud. 26. Tursell. h. v.

Sed ipsum. sed et ipsum edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. 4 Lips. Pith. Bernegg. Gronov.; Rhenanus in castigationibus emendavit *sed id ipsum*, receptum a Francof. Colon. Seebod.; Muretus delevit partic. *et* eumque sequuti sunt Ernest. Schulz, Oberlin.

Apud vos arguam. apud eos arguam edd. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. (in textu), Pithoeus, Seebod. 1. *apud vos* Lipsius correxit in notis et hoc reliqui admiserunt. Mureti conjecturam *apud te eo arguam* probat Acidalius, quum tres tantum adsint collocutores, Aper qui accuset, Maternus quem arguat, itaque unus tantum relinquatur arbiter et iudex, apud quem Maternus possit incusari, sed oblitus erat Acidalius tum etiam quartum adfuisse, scriptorem Dialogi; v. c. 3. et fin. Dial.

Eloquentiam virilem et oratoriam. *Eloq. oratoria* h. l. distinguitur a *facundia* recentiorum, ut Ernest. explicuit in *lex. technol. latin. rhetor.* p. 147, neque ita vocatur, quod *oratoris* propria est (cfr. Quintil. VIII, Prooem. 14.), sed opponitur eloquentiae illi sanctiori atque augustiori, i. *facundiae poeticae*.

Qua parere scripsimus ex codd. Vaticanis et edit. Spir.; *parare* primus dedit Puteolanus, tum caeteri. dicuntur similia *parere gloriam*, Cic. ad Brut. 15. Liv. III, 70. *parere eloquentiam* Cic. Brut. 7, 25. *parere sibi gratiam* Liv. XXXIV, 44. *auctoritatem* Liv. XL, 11 (ubi v. Kreyssig.), *cognomen* Liv. IX, 46. Verba haec saepius confundi in primis verbalia *partus* et *paratus* multi docuerunt. v. Drakenb. ad Liv. VI, 6. Rubnken, ad Rutil. Lup. p. 109. *Paratum* dicitur id quod facile atque ad manum est; *partum* quod labore et sudore constat.

Simul et amat noster haec vocabula ita ponere; v. annotat. nostram ad Agric. 6, p. 65. adde Agric. 24. 35.

Addiscere nationes. ita omnes libri impressi; cod. Vatic. 1862 habet *adsci. necessitates*; codd. 1518 et 4498 *adsc. necessitudines*. et diu sane dubitabam, num hanc alteram lectionem reciperem; sed retinere malui vulgatam, quum Aper his verbis fusius et luculentius exponere videatur, quae brevius iam dixit c. 3 *quum tot amicorum causas, tot coloniarum cet. addiscere nationes* int. in clientelam.

Complecti non est compescere, ut Hauff. interpretatur (v. Barth. in Claud. p. 5.), sed tueri, defendere, i. patrocinio, quod Schurzfl. supplet.

Omittit studium. Ed. Spir. *possit amitti studium*; Puteol. *possit amittit studium*; meliorem distinctionem dederunt Alc. Rhem.; hic in textu v. *amittit* servato in castigat. proposuit *omittit* idque vel receperunt vel probarunt Francof. Colon. Muret. Pithoe. Acidal. Wolf. Bekker. vetus defendere conabatur Ernest., laudato loco ex Ann. XIV, 26; sed recte monuit Wolf. dici

spem amittere, dici similia; *amittere studium* an Latinum non sit dubitandum esse.

Civitate nostra. Spir. vestra; emendavit Puteolanus.

Ad utilitatem fructuosius. Excidisse verba *vel ad voluptatem honestius* censet Schultingius. Nempe quum Aper cap. seq. expresse *ad voluptatem* oratoriae eloquentiae transeat, sententiam et partitionem h. l. sine hoc additamento mancā fore arbitratur. *Honestum* vero *ad voluptatem* aptissime referri concludit ex verbis sequ. *quid enim dulcius* cet. SCHULZE.

Ad urbis famam i. e. ad famam in urbe sibi comparandam: eodem sensu capiendā sunt sequentia *ad totius imperii* cet. SCHULZE. Rarior est hic genitivi usus, qui locum notat. Justin. V, 1, 4 *adverso Siciliae bello*.

Notitiam, notitia nostro auctori et huius aevi scriptoribus est fama et nominis celebritas, sic c. 11 *et hodie i quid in nobis notitiae ac nominis est.* c. 13 *Virgilius non caruit apud pop. Rom. notitia.* c. 36 *tanto plus notitiae et nominis* cet. SCHULZE.

Factaque nostra. hoc ex libro Romano a Lipsio prolatum 5 dederunt Pichen, Bernegg, Gronov. reliqui, *factaque per nostra* est in codd. Vaticanis 1518 et 4498. *facta nostra* habent Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu), Pithoeus, Schulze refert Pithoeum legi iussisse *consilia, dicta, facta nostra*; at ego tale quid neque in Pithoei neque in edit. Stoeriana reperi.

Quid est, ita codd. Vaticani; *quid enim tut.* Spir.; inde fecit Puteolanus *quid eris*, quod omnes servabant. vocem deleri volebat Seebod. in edit. pr.

Tutius. Acidalius legendum putat *utilius* [quamquam nec *tutius* damnat]: bene ut opinor. Securitas pars utilitatis est ex eloquentia forensi capiendae, cuius mox mentio. Sic mox, quum proposuisset de voluptate oratoriae eloquentiae, subiicit: *quid enim dulcius.* ENN. Ingrata me iudice foret repetitio vocis *ad utilitatem*. . . . *utilius.* cum sequentibus magis etiam concordat

*tutius. Utilitas residet in securitate. OBERLIN. Ut-
lius recepit Heumannus.*

*Armatus. ita cap. 32, 2 omnibus artibus armatus. Exem-
pla huius translatae potestatis dedit Ruhnkens. ad Ru-
til. Lup. p. 71.*

Ferat reduximus e codd. Vaticanis, edd. Spir. Pat. Ber.
Alc. (in quibus est punctum post *ferat*), Rhen. (qui
commate distinxit), Franc. Colon.; *feras* tacite scripsit
Lipsius, tum reliqui, fortasse quod sequatur in fine
sententiae *possis. ita* Cicer. de Orat. I, 8, 30 *neque
vero mihi quidquam, inquit, praestabilius videtur,
quam posse dicendo tenere hominum coetus, mentes
allicere, voluntates impellere, quo VELIT, unde au-
tem VELIT deducere.* Vid. Heusing. praefat. ad Cic.
de Offic. p. 45. Hotting. ad Cicer. de Divin. I, 294
Beier. ad Cic. de Offic. T. I. p. 256. T. II, p. 76.

Potentia ac potestate. Junguntur haec verba tamquam sy-
nonyma, licet discrimen inter ea sit notissimum, de
quo sufficit laudare Bremium ad Nep. Cat. II, 2. hu-
jus tamen aevi scriptores hoc non curiose attendisse
Seebode docuit in Observatt. in aliquot Taciti Histo-
riarum loc. p. 8 (annex. edit. Agric. a. 1812).

Rebus prospere fluentibus e codd. Vaticanis receperunt
Ernest. Schulz. Oberl. reliqui. idem iam ante Lipsio
in mentem venerat. *prope fluentibus* edit. Spir. et
reliquae usque ad Lipsium, qui in textu retinuit, quam-
vis assentiretur Phithoeo *probe* corrigenti. *prope* ser-
varunt etiam Bernegg. Hauris. et aliae editt. inter-
mediae. *probe* receperunt Stoer. (in eadem edit. er-
rore typothetae *flentibus*), Gronov. — Cic. de Offic.
I, 26, 30 *atque etiam in rebus prosperis et ad vo-
luntatem nostram fluentibus superbiam, fastidium ar-
rogantiamque magno opere fugiamus.* Tacit. Ann. XV,
5 *nec praesentia prospere fluebant.* Histor. III, 48
cunctis super vota fluentibus. Sallust. (ap. Serv. ad
Aen. II, 169) *rebus supra modum fluentibus;*

Fluentibus aliorum nullo interpunctionis signo edd. Spir. Put. Bern. Alc.; commate incidit post voc. *aliorum* Rhenan., et ita Francof. Colon. Lips. 1. 2.; hoc signum transposuit Pithoeus ante voc. *aliorum* eumque sequenti sunt Lipsius in editt. poster., Bernegg. Gronov. reliqui. Vox *aliorum* pendet a nomine sequenti.

Perfugio scripsimus e eodd. Vaticanis 1518 et 4498; *profugio* habent cod. Vatic. 1862 et libri impressi ad unum omnes, in margine editt. Lipsii poster. notatur *praesidium et tutela* et eadem varietas legitur in edit. Hauris.; quid hoc?

Increpuit e codic. Farnes. dedit Lipsius; ante eum ex edit. 6 Spir. legebatur *irrepat*. laudavit Lipsius Cic. in Catil. I, 7 *quicquid increpuerit, Catilinam timeri*. Liv. IV, 43 *unde si quid increpet terroris*. adde Liv. XLIV, 41 *si ab tergo aliquid tumultus increpuit*.

Lorica et gladius cum Seebodio scribere maluimus, quod propius accedit ad scripturam eodd. Vaticanorum et edd. Spir. Put. Bern. Alc. *loricae gladius*; Rhenani emendationem *lorica aut gladius* reliqui receperunt. Schurzfleisch. tuetur lectionem primam, scilicet *gladium dici loricae munimentum*; sed haec explicatio contorta est.

Reo et periclanti; copulam delent Acidalius, Heumannus, Schulze; causam non video.

Eloquentia. sic edd. Spir. Put. Ber. Alc. Francof. Colon. Pithoeus; *eloquentiae* (sine interpunctione) tacite scripsit Lipsius, tum Gronov. Bernegg. alii. veterem lectionem maluit Acidalius eamque bene restituit Ernestius. Ut *lorica et gladius munimentum*, ita *eloquentia praesidium et telum* dicitur. Similis locus est Cic. de Orat. 1, 8 *quem totum confer cum nostro*. c. 12, 3 *in locum teli*. Ann. XVI, 27 init.

Vel in iudicio sive. Muretus maluit *sive in iudicio*, quod leve quidem sed rectius putat Acidalius et receperunt Heuman. et Imman. Bekker. sane rara est haec con-

unctio, minus tamen offendere debet propter vim particularum, quam altera, quum vocem *sive* sequitur *aut*, de qua v. Spalding. ad Quintil. IX, 2, 18. eadem legitur Hist. V 7.

- 7 *Eprius Marcellus*. Ed. Spir. *nuper prius Marcellus*; verum nomen dedit Puteolanus. — Vir magis eloquens quam bonus Neronem principem in exitium multorum impulit (H. IV, 7) earumque delationum memoria post invisus fuit (H. II, 53). inter illos quos accusaverat fuit etiam Paetus Thrasea socer Helvidii Prisci (vid. ad Agricol. 2, p. 52), cujus accusationis praemium accepit quinquagies sestertium (Ann. XVI, 33). ut Galbae principatu rediit, ab Helvidio bis accusatus est ob delationem soceri et re primum omissa propter dubiam Galbae voluntatem impetum inimici repressit. (Hist. IV, 5 — 10. 40 — 44). eloquentia fuit acri (Ann. XVI, 22) et in urbe potens (H. II, 95 et infra c. 8).

Opposuit. Edd. Spir. Put. *apposuit*; vulgata iam legitur in edit. Alciat.

Qua accinctus. Sequuti sumus Ursinum cum Acidal. Ernest. Schulz. Oberl.; *qui acc.* edd. Spir. Put. reliquae, et hoc nuper revocavit Seebod.; sed iam praecessit *eloq. s. opposuit*; igitur optime cohaeret oratio ex nostra lectione ut paulo ante dixit *artem qua armatus*. In edit. Gronov. in 4° Ursini emendatio laudatur *qua arrinctus*, sed hoc portentum est error typographi.

Sapientiam. recte: nam hac quidem, interiori scil. philosophiae cognitione anteibat adversarium non eloquentia: doctores vero, ut ex Taciti verbis H. IV, 5 colligitur, secutus erat Stoicos. SCHULZE.

- 8 *Cui parti minime* ita codd. Vatic. et Lipsius ex libro veteri, Gronov. Hauris. Ern. Bipont. Schulz. Oberl.; *cum partim minime* edit. Spir.; *cum praeassertim* Put. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pithoe. Acidal. alii. Pichena notavit *mei codices* (? int. fort. libri im-

pressi) »cum praesertim; in aliis etiam non male cui parti.« Gronov. laudat c. 25 ne illi q. parti sermonis cet.

Arbitror edd. Spir. Put. Ber. Alc., revocatum a Schulz. Oberl. Seebod.; *arbitrer* primus tacite scripsit Rhenanus, nisi forte typographus erravit, tum reliqui.

Eloquentias transeo. Spir. oenseo; correxit Puteolan.

1 C. 6.

Non uno aliquo momento e codd. Vaticanis recepit Ernestius; *non uno aliove momento* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. reliqui ante Ernestium, et nuper iterum Seebod.; sed ita non loquuntur Latini. Gronovius emendavit *non uno alterove* ut c. 9 (cfr. etiam Ann. IV, 17. Hist. I, 83. Germ. 6, 4.). *untis aliquis* est *certus aliquis* et ita saepius junguntur. Cic. Philipp. X, 1, 3. de Fin. III, 19, 64. Tacit. Hist. I, 6. I, 13.

Et prope. Schurzfl. et Heumann. *sed prope*, nec spernit Schulze.

Contingit. Spir. *contigit*; emendavit Puteolanus. — Mox Spir. *ingenio pro ingenuo.*

Voluptates honestas, quae dicuntur *concessas* Ann. XIII, 2. XIV, 21.

Domum suam scripsimus cum codd. Vaticanis; nomen adjectivum abest a libris impressis.

Non orbitati. Caelibes nempe et orbi plerumque colebantur impense ab iis, qui haereditati eorum inhiant. Passim notatur haec testamentorum captandorum consuetudo v. c. apud Horatium, Senecam, alios. SCHULZE. Vid. ad Ann. III, 23. et efr. Juvenal. Sat. 3, 129. 221. 4, 19. 12, 99 sq.

Neque officii al. administr. retinuimus emendationem quam Lipsius fecit lectore quidem non monito, ut nesciamus num ex ingenio fluxerit an ex libro vetere. Broter. e cod. Vatic. 1862 protulit *non officii*; edd. Spir. Put. reliquae ante Lipsium habent *officiis alicujus administrandis*, quod Seebod. in ed. pr. retinuit. utrumque bonum est. — »*Officium* h. l. denotare videtur negotium publici muneris: quo sensu rarius occurrit

v. c. Caes. B. Civ. III, 5 *toti officio maritimo M. Bibulus praepositus cuncta administrabat*; c. 39 *huic officio oppidoque praerat Acilius*; quum alioquin significet τὰ κατήκοντα et operam aliis in significationem humanitatis et benevolentiae praestitam. Sequiori tamen aevo de ipso munere publico acceptum est, unde nomen *officialis*, quo utitur Salvianus de Provid. l. III, in usum venit. SCHULZE. *Officium* potius est, quidquid faciendum est ex lege, de voluntate populi, amicitiae, honoris alicuius causa; v. Gesner. in thesauro. *Officia pro muneribus* dixit etiam Tacit. Agric. c. 19; *officia civilia* Sueton. Tiber. 8.

Sed sibi ipsi. Gronov. mavult *sed tibi ipsi*.

- 3 *Istos dedimus e codd. Vaticanis 1862 et 1518; libri impressi illos.*

Quin immo. postposita haec verba notanda sunt; ita c. 39, 3 *ipsam quin immo curam.* Germ. 14 *pigrum quin immo et iners.*

Et potentes. absunt haec verba ab editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoei; addidit Lipsius ex suo libro scripto. »*Potentes* tamen suspecti sunt Acidalio. Is desiderat seneotutis mentionem. Opponit noster, inquit, orbos et oratorem. Oratorem facit pauperem et juvenem: illi vero plerumque sunt locupletes et senes. Coniicit ergo *de pontanos*, ut vulgo vocabantur sexagenarii et aetate provectiones. Sed si valet haec colligendi ex oppositis ratio, eodem modo contra potest disseri: quum antea fiat mentio pecuniae, orbitatis et officii s. muneris publici, recte nunc commemorantur 1) locupletes et 2) orbi et 3) *potentes*, quod refertur ad eos, qui administrant officium aliquod.« SCHULZE.

Venire plerumque. Inter haec verba incidebatur in editt. Spir. et Put.; sublata est interpunctio in editt. Alc. Rhen.

- 4 *Quam spectare.* Heuman. monet rectius scribi *quanta*, ut respondeat adjectivo *tanta*; sed saepius dici *tantus* —

quam vel *qui* demonstrant exempla ab Horat. Tursell. collecta p. 1286 ed. Schwarz. SCHULZE. Adde Heusing. ad Plin. Epist. III, 19, 16 et VV. ibi ll. Interpp. ad Liv. XXVI, 1, 3. Ruhnk. ad Terent. Hecyr. III, 4, 3. *homines veteres et senes.* »Putabam aliquando *homines victos*: etiam in Tibulli et Planti locis ab Acidalio productis vel *homines divites* aut *locupletes* vel *locupletiores*: nunc malo *homines caelibes*: sic supra *orbos* et *locupletes* et *potentes*: sed nondum mihi satisfacio.« HEINS. Acidalius voc. *veteres* delendam esse censet, quod eum male fecisse dicit Oberlinus; solere enim auctorem uti synonymis junctis ut c. 8. plura ejusmodi collegit Schelius ad c. 1 verba *memoria ac recordatione* annotavitque hanc abundantiam non tam frequenter reperiri apud Quintilianum.

otius orbis gratia. ita codd. Vaticani, edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pithoe. Stoer. Hauris. et iterum Seebod.; Pithoeus correxit *totius urbis* vel *ipsius orbitatis gratia* laudato loco ex Ammiano Marcell. »*vilia omnia existimant praeter orbos et caelibes: nec credi potest, qua obsequiorum diversitate colantur homines sine libris Romae.*« Totius urbis placuit Lipsio. receperunt Pichena, Bernegg. et qui deinceps sequebantur. In primis intelliguntur *potentes*; similem laudem iurisperitorum scripsit Juven. Sat. 8, 47 sq.

Tamen ima plebe Quiritem

Facundum invenies: solet hic defendere causas

Nobilis indocti: veniet de plebe togata,

Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.

quod optimum sit. Videtur dedisse auctor: *id quod apud te sit, se non habere.* Gronov. Hac correctione non opus erat.

gatorum. caussarum actores sunt, patroni, oratores. cfr. 5

Virdung. ad Agric. 9. Ernest. clav. Ciceron. s. h. v. *mitatus et egressus.* Heinsius mavult *comitatus est egresso*, sed ipse laudat pro vulgata c. 11, *nec comitatus istos*

et egressus aut freq. cet. — »Patroni nempe et oratores magno comitatus fastu in forum deducebantur, et acta caussa reducebantur. Sic Quintil. l. XII de rabulis adeo, cum multa, inquit, diserte et summis clamoribus decantaverint, bene sudantes beneque comitati per forum reducuntur. frequentior vero erat oratorum gratia populari celebrium comitatus.« SCHULZE.

Species, dignitas et externus splendor. sic Cic. de Offic. I, 39 ea quae pertinent ad liberalem speciem et dignitatem. SCHULZE. Cic. in Pison. 11, 24 fuit pompa, fuit species, fuit incessus saltem Seplasia dignus et Capua. Agrar. II, 13, 32 formam adhuc habetis, Quirites, et speciem ipsam tyrannorum, ubi v. Graev.

Consurgendi assistendique. Heinsius proposuit consurgenti assistentique vel assilientique; Ernestius veretur ne verum sit dicendique, quod τῶν tacentes opponatur. — »Nempe patronis, dum causam orabant, consurgendum erat, ut stantes dicerent, iudiciis sedentibus. Hoc moris erat, ut scil. vultu erectiori et gestu elatiori agere possent. Plin. Ep. I, 23 narrat se ideo abstinuisse a causis agendis, quod se indignum arbitraretur, omnibus sedentibus stare, cfr. Quintil. XI, 3.« SCHULZE. Quintilianus tamen loco laud. de pronuntiatione loquitur.

In unum conversos. Acidal. inserit copulam, et in unum conv. quod Heuman. recepit. Heins. sic voluit, in unum converso ore coire populum.

Et circumfundi coram. ita editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Seebod. alt.; coram mutarunt in coronam Acidalius (idem delet cop. et ante circumfundi) et Schelius, quod Ernest. atque Oberlin. in textum receperunt. Heinsius maluit corona, ut c. 19 vix in corona quisquam, et ita Schulze et Seebod. ed. pr. Schelius laudavit Silli versum [7, 308] cernis ut armata circumfundere corona; Oberlinus Lucan. 3, 374 moenia densa iunum vallata corona. Equidem malui veterem lectio-

mem retinere, quippe quae bonum sensum habeat; *coram circumfundi* populus dicitur qui quantum proxime possit ad oratorem accedere conatur eumque confertus circumdat, quo melius verba ipsius excipiat.

Affectum quacunque orator induxerit. ita editt. Spir. (in qua incisum est post primam vocem,) Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. (in hac et Francof. signum est interrogationis). *quemcunque orator induerit* tacite scripsit Lipsius cum signo interrogandi, tum Pithoe. Bernegg. (cum puncto) reliqui. Seebod. in edit. pr. ex vestigiis veteris lectionis scripsit *quocunque orator induxerit*. *Affectus* est sensus, animus, *Stimmung des Gemüths*, ut Schulze interpretatur. Quintil. I, 10, 24 *totaque arte consentit cum eorum quae dicuntur affectibus*. ibid §. 25 *atqui in orando quoque intentio vocis, remissio, flexio pertinet ad movendos audientium affectus*. *Induere* vero eleganter dicitur de affectibus. Hist. IV, 38 *falsos pavores induere*. IV, 52 *hostiles spiritus*. Ann. XII, 40 *hostilia induere*. Quintil. I, 1, 8 *persuasionem sibi falsam induere*. XII, 11, 11 *voluntatem aliq. ind.* Verum etiam *inducere* eodem modo dicitur; Quint. XI, 3, 58 *Quid vero movendis affectibus contrarium magis quam, quum dolendum, irascendum, indignandum, commiserandum sit, non solum ab his affectibus in quos induendus est iudex, recedere, sed ipsum cet.* ita ut fortasse Seebod. conjectura bona sit.

Percenseo. hoc habent Spir. Put. liber Lipsii, Pithoe. 6 Acidal. Bernegg. Gronov. reliqui. Sed non solum antithesis, quum sequitur *illa* — *maiora sunt*, sed etiam tempus praesens, cujus in locum tempus praeteritum expectaveris, facit ut praeferamus *parva censeo*, quod habent Beroald. Alc. Rhen. Franc. Colon. Seebod. ed. pr. et mavult Tyrwhittus. Verba *maiora sunt* deleri vult Acidalius.

Orantibus i. oratoribus. Quintil. I, 2, 31 *orantis vox*. I, prooem. 4 *ars orandi* et IX, 4, 3 *pro eloquentia*.

— *Orantibus ... profert.* Transitus fit ex numero plurali ad singularem; contra c. 7 *non eum diem laetiores egi — quam eos.*

- 7 *Profert orationem* ita cod. Vatic. 1862; *proferre orat.* cod. 1518; *fert orat.* cod. 4498; libri impressi omnes *af-fert orat.*

Orationem. *Est quidam* edit. Spir.; : *est quoddam* correxit Puteolanus.

Sive novam et recentem curam. »Curam frustra suspectam habet Acidalius; v. not. Gronov. ad c. 3. Sed *nova et recens cura* non satis accurate opponitur *accuratae et meditatae orationi*. Nec sic dici posse arbitror extemporalem orationem de qua sermo est. Puto scripturam veram esse *repentem* i. repentinam: quo sensu dicta vox saepe cum *recens* confunditur, ut Ann. VI, 7; XI, 24 vidimus. *Nova et repens cura* est oratio subita, de re, nondum nec meditando nec dicendo nobis tractata et cognita.« ERNEST. »*Nova et recens cura* parum meditationis habet. Nil ergo mutandum; oppositio satis patet. Eadem synonymia occurrit et c. 8.« OBERLIN. Acidalius voluit *sive novam et recentem nec accuratam*; nam voci *curae*, quae pro oratione aut quovis scripto dicatur, inesse significationem laboris et industriae cujusdam; at hic orationem intelligi novam et subito diligentiusque factam; opponi enim superiori illi *accuratae meditataeque* quam vocabat. — Quae Manut. ad Cic. Ep. ad Div. IX, 21 de differentia vocc. *novus* et *recens* observat, quamvis vera, hic nihil faciunt ad rem.

Pondus est auctoritas et proprium verborum, sententiarum et orationis. Cic. de Orat. II, 17, 72. Orat. 8, 26. Quintil. IX, 4, 83. X, 1, 97. vid. Ernest. lex. techn. Latin. rhetor. p. 293. *Constantia* vero dictionis sive orationis non dicitur.

Animi attulerit Pichenae emendatio est, ab omnibus recepta; i. orator. Codd. Vaticani, edd. Spir. Put. Ber. Als. Rhen, Lips. Pithoe. Hauris. *animus attulerit*;

et nescio an recte dici possit *animus affert curam*, ut scriptor voc. *animus* ita usus sit ut supra voc. *ingenio* cfr. ad c. 2.

Sed extemporalis audacias. Spir. *xetempor.* — Quintil. X, 8, 7, 1 *maximus vero studiorum fructus est et velut praemium quoddam amplissimum longi laboris ex tempore dicendi facultas.* ibid. §. 13 *nec fortuiti sermonis contextum mirabor unquam, quem jurgantibus etiam mulierculis superfluere video: cum eo quod, si calor ac spiritus tulit, frequenter accidit, ut successum extemporalem consequi cura non poterit. Temeritas extemporalis laudatur ab eodem scriptore X, 6, 6.*

Nam in ingenio. Praepositionem, quae abest ab edit. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Bernegg. Gronov. primus inseruit Pithoeus, non ex codice ut opinatur Schulze, sed ex ingenio et poscente latinitate; sequuti sunt Acidalius, recentiores.

Quamquam alia diu serantur. Haec non sana putat Ernestius; non enim satis respondere sequentibus *gratiora tamen*; coniicit igitur *quamquam utilia vel utiliora, quae serantur* etc. sed vulgata lectio ferri potest.

Serantur. Luenemannus *ferantur* errore typothetae.

Elaborentur. De vi huius verbi et qua parte differat a verbo *laborandi* multi nuper dixerunt, accuratissime Gernhard ad Cic. Caton. p. 46. cfr. praeterea Frot-scher ad Quintil. X, 4, 4. p. 164. Ellendt ad Cic. Brut. 7, 26. p. 25. Doederlein. de synonym. latini. t. I. p. 116. Sed notanda est constructio; nunquam Cicero vel scriptores illius aetatis dixerunt *aliquid elaborare*, sed *elaborare in aliqua re*; p. Muraen. 9, 19. Caton. 8, 26. de Orat. I., 5, 19. *quamquam genere passivo dixerunt rem elaboratam* ut Brut. I. I. *elaborata dicendi vis*; 90, 312 (*multae caussae*) *quas non minus diligenter elaboratas et tanquam elucubratas afferebamus.* Orat. 11, 36 *omnes apud hunc (Pacuvium) ornati elaboratique sunt versus.* *Elaborare aliquid* poetae dixerunt, ut Horatius, vel prosae ora-

tionis scriptores hac aetate ut Quintil. VI, 3, 68 *aliquid et rei publicae causa elabora*, ita enim iungenda sunt verba. Plin. H. N. 34, 3. saepe nostrum verbum de labore agricolarum dicitur; Cic. Cat. 7, 24. de l. agr. II, 15, 67.

- . 7. 1 *De me ipso*. ita codices Vaticani, Rhenanus de suo et tacite, Francof. Colon. Lips. Pithoe. Hauris. Seebod. ed. alt.; *ipse* edd. Spir. Put. Ber. Alc., a Pichena restitutum ex libro Veneto, Bernegg. Gronov. Schulz. Oberl. Seebod. pr.

Latus clavus. Ita loquuntur pro *tunica lati clavi*, unde Graecis est *χιτὼν πλατύσημος*. clavus autem erat fascia purpurea quae secundum longitudinem vesti inserebatur vel lata vel angusta, iisque clavis distinguebantur ordines Romanorum. Latus clavus summae nobilitatis erat insigne iam antiquissimis temporibus, florente autem re publica et sub Caesaribus erat dignitatis senatoriae; angustus clavus erat equitum Romanorum. cfr. Alexand. ab Alexandro gen. dier. 5, 18. Ferrar. de re vestiaria 1, 13 et 3, 12. Graevii Epistol. 55 (ex edit. Jo. Alb. Fabricii p. 350). Bremi ad Sueton. Caes. 45. 80. Vespas. 2.

In civitate minime favorabili. *Favorabilis* est cui favetur, qui habet favorem hominum, ut Sueton. Calig. 4 *sic vulgo favorabilis ut plurimi tradant* cet. Hic sensu activo dicitur, civitas quae favorem minime conciliare possit, eodem modo quo *telum penetrabile* pro *penetrans* dixit Sil. Ital. 7, 649 ad q. l. cfr. Drakenb. Unde ducta sint adjectiva in — *bilis*, docuit Goerenz. ad Cic. Acad. I, 11, 51. de nostro adjectivo, quod lingua iam depravata formatum apud Ciceronem non legitur, vide quae annotarunt Spalding. ad Quint. IV, 1, 20 et Frotscher. ad X, 5, 21.

Natus. *nactus* edd. (Spir.?) Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; emendavit Lipsius vel Pithoeus.

- 2 *Centumviri* teste Festo erant iudices ex singulis tribubus terni electi; igitur collegium eorum CV constabat,

postea vero centum octoginta. inde dicebantur iudicia centumvitalia, caussae centumvirales, quas recenset Cic. de Orat. I, 38, 173. cfr. Plin. Epist. II, 14 quae epistola tota est legenda, V, 21. VI, 33. Sigon. de iudic. 1, 22. Brisson. v. *centumviri*. Petisci lexic. antiquit. Romanar. s. v.; Heineccii Antiq. Roman. IV, 6, 9. Ernest. clav. Ciceron.

Libertos, qui etsi maxime valere solent gratia Principis, interdum tamen praesidio eloquentiae et oratoris egent. SCHULZE.

Procuratores Principum v. annot. nostram ad Agric. 4. p. 57 et Hertel. ad eund. loc. .

Tum habere, quod, si non in animo oritur, sic scripsimus 3 ex Freinsheimii conjectura cum Oberlin. Luenem. Bekker. Quid codices legant non constat. edd. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. Lips. Stoer. Bernegg. Gronov. *tum abire quod si non in alio oritur*. Muretus primus *abire* emendavit scribendo *habere*; *animo* pro *alio* restituit Freinsheimius, quorum vocabulorum permutatio facillima est. Pithoeus in notis ita corrigebat *tum habere quod non in alio oritur nec codicillis datur, vel quod si non aliunde oritur nec in codic. datur*. priorem emendationem Lipsius non intelligens rogat, num in *albo* voluerit dicere, additque fortasse etiam scribi posse *quod scilicet non in atrio oritur*. Agricola coniecit *tum supra me abire*; Acidalius *tum habere, quod non in tabulis diribitur*; Huetius *tum habere, quod in se, non in alio oritur* idque receperunt Broter. et Naudet. Ernestius suspicatus est *t. habere, quod, si non ipso oritur*; Bipont. *t. h. q. si non in suo orit.*; Schulze verba *si oritur* tanquam glossema deleuit; Seebod. in ed. II. *t. h. q. si non in ingenio oritur*. reliquorum emendationes tacere maluimus. donec codex manu scriptus aliquando dederit meliora et veriora, nostra lectione sumus contenti.

Nec codicillis codd. Vaticani, Heuman. Brot. Ern. Bip. Schulz. Oberlin. Seed. I.; praepositio *in* ante voc. *codicillis* inseritur in editt. Spir. Put. Alc. Rhen. reliquis. *Codicilli* erant litterae, quibus honores, manera, administrationes a principibus mandabantur. vid. Agric. 40. et Lips. ad Ann. XIII, 20.

Cum gratia venit. Acidalius deleri vult praepositionem sensu et phrasi elegantiore; sed et vulgata phrasis bona est. idem recte monuit *gratiam* ad honorum impetrationem esse referendam.

- 4 *Quid? fama et laus.* ita (sed nullo interpunctionis signo) edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; *quae fama* Lipsius et Pithoeus tacite scripserunt, tum reliqui praeter Seebodium, qui in ed. II dedit *quid? quae fama.* Acidalius particulam transitivam desiderans proposuit iam *quae fama*; Schurzfleisch. ex illa vetere lectione facere voluit *Quid? fama an laus*, vel quod ipse praeferre mavult *et quae fama et laus cuius artis.* Quod equidem post *quid* incidi, hoc feci ne genitivus dirimatur a nomine unde pendet, quamquam non ignoro de hac interpunctione inter VV. DD. nondum convenisse. vid. Goerenz. ad Cic. de Fin. II, 22, 74. Matthiae ad Cicer. p. Roscio 33, 92. Beier in libro qui inscribitur *Jahrbücher für Philologie* t. III. p. 3. p. 21 sq.

Cuius artis edd. Spir. Put.; *cuiusvis* inde a Beroaldo vulgabatur.

Non illustres in urbe solum primus scripsit Puteolanus; in codd. Vaticanis 1862 et 4498 est *illustres et non in urbe sol.*; in cod. 1518 *illustres et non solum*; ed. Spir. *illustris et in urbe solum.* nescio quid lateat in illis quae inseruntur; aliquando delere volebam v. *in urbe* et locum ita scribere *non illustres solum apud negot.*; nihil enim istis vocibus in hac periodi parte opponitur et de fama et laude extra urbem apud peregrinos et advenas infra demum Aper loquitur.

Quibus modo recta et indoles e codicibus Vaticanis dede-

rant Brot. et Oberlin.; *quibus morum et indoles* edit. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. Stoer., et conjunctione et deleta Lips. Bernegg. Gronov. alii. Gronov. hanc lectionem defendit laud. Plaut. Trinummi. II, 2, 42 *indoles industriae*. Nep. Eumen. 1 *indoles virtutis*. Justin. 29, 1 *indol. virtutis*. [adde Sueton. Octav. 8 *morum indole*.] nam *mores* ~~est~~ *ἔθος* esse bonos mores. vid. Observatt. I, 24. — *quibus et morum indoles* Seebod. ed. I; *quibus maior indoles* ex edit. Romana Lipsii (?) Schurzfl. Heuman. Schulz. int. quam vulgo et plebi, de qua ellipsi cfr. Heusing. et Beier ad Cicer. de Offic. I, 14. Kapp. ad Tacit. German. 10. Roth de T. synonymis etc. p. 41. Muretus emendavit *quibus modo et indoles*; Acidal. *quibus* (fort. *et*) *majorum indoles est et*, et ita Schelius (nisi quod expungit *est*), Seebod. in ed. II; Bipont. *quibus modo rectior indoles*.

Ingerunt. *Ingeri* dicuntur quae cum vi offeruntur vel obtruduntur. notavit hoc verbum Rhenanus in thes. locutt. p. 22. laud. Ann. I, 72 *nomen patris patriae Tiberius a populo saepius ingestum repudiavit*. Hist. IV, *vera erant et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur*. Ita Ann. IV, 42 *ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. vulnera ingerere* Ann. 1, 65. Hist. III, 85.

Vulgus imperitum. Ed. Spir. *vulgus quos imperitum*; Puteolanus pronomen male repetitum delevit.

Tunicatus hic populus est infima plebs hominum, qui nullam aliam vestem supra tunicam habebant in publicum prodeuntes. ita Horat. Epist. I, 17, 65 *tunicatum popellum* vocat. alio vocabulo sed eadem significatione utitur Quintil. II, 12, 10 *pulatum circum* dicens, ad q. l. v. Spalding.

Transeuntes. Spir. Put. Alc. *transeuntis*; Rhen. Franc. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. alii *transeunteis*; vulgata scriptura est a Gronovio. aliis quoque locis edi-

tores in his formis constituendis non consentiunt. sic Ann. I, 44 Oberl. et Imm. Bekker. scripserunt *imminentis*, ubi alii habent *imminentes*; Ann. XIV, 24 Bekker. *populares*, Gronov. atque Oberlin. *popularis*; XIII, 14 Oberl. *expostulantis*, Bekk. cum veteribus *expostulantes*; III, 62 omnes fere *parteis*; cfr. infra ad c. 10.

Vocat. Ed. Spir. *vetat*, emendavit Puteolanus.

Digito demonstrat. Cui non statim in mentem venerit illud Persii 1, 28 *at pulcrum est, digito monstrari et dicier, hic est?* Add. Horat. Od. IV, 3, 22. Plura huc collegit Caspar. Barth. in Advers. XI, 27. SCHULZE.

6 *Et peregrini.* Conjunctio excidit in edit. Oberlini Parisina. post voc. *peregrini* maiori interpunctionis signo distinguunt Spir. et Puteolanus.

Auditos i. e. de quibus audiverunt. sic Cic. p. I. Manil. c. 11 *quos aut vidimus aut audivimus* pro *de quibus audivimus*. SCHULZE. In hoc exemplo potius est zeugma quod vocant; propius ad nostrum accedit Caes. B. G. VII, 59 *iam Caesar a Gergovia discessisse audiebatur*. Liv. VI, 2 *tantum Camillus auditus impetator terroris intulerat*.

Attigerunt. Spir. *attingerent*.

Vultus agnoscere emendatio Puteolani est pro lectione Spir. *vult agnoscere*, unde fortasse rectius scriberetur *vultus cognoscere*.

C. 8, 1 *Marcellum hunc Eprium.* Spir. *Marcellum habet^m proprium de quo*; sensum restituit Puteolanus vulgata scriptura.

Crispus Vibius »pecunia (eum divitem fuisse v. Ann. XIV, 28 extr.), potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos» Hist. II, 10. coll. H. IV, 1. 41. 43; ganeae Vitellianae sodalis, Cass. Dio 65, 2; sub Domitiano senex, Juven. IV, 81. vir »ingenii jucandi et elegantis» teste Quintiliano V, 13, 48. idem de ipsis eloquentia sic statuit X, 1, 119 *et Vibius Crispus compositus et iucundus et delectationi natus: privatis tamen causis quam publicis melior, iucunditas iterum ludatur ab eodem* XII, 10, 11.

Novis et recentibus. Lipsius in margine editt. poster. adscripserat *notis*; Pichena vulgatam defendit Hist. IV, 65 *donec nova et recentia jura.*

Non minus notos esse. non minus esse edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Seebod. I; vocem *deesse* primus suspicatus est Ursinus atque nostram lectionem proposuit; eodem fere modo Lipsius medetur loco, nisi quod scribit *esse notos*; recepit hoc Schulze neque displicuit haec emendatio Schelio, licet aliam ipse excogitaverit ut minus audaciorem *non minus nosci*, quam recepit Oberlinus. Rutgersius, Schurzfl. et Barthius conjecerunt *non minoris esse*, sequitur Bipont.; Seebod. in ed. II voc. *notos* cancellis inclusit.

Nec hoc — eloquentia. Edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. 2 Francof. Colon. locum ita exhibent: *nec hoc illis alterius — praestat: — venisse. ipsa eloquentia cet.* et hanc scripturam servarunt Bernegg. et Gronov. 4. Lipsius locum putat ita scribendum et distinguendum *esse. nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies HIS. praestat (— beneficio pervenisse) sed ipsa eloquentia.* Pithoeus asteriscum posuit inter voces *illius alterius* et particulam *sed* intexuit. Lipsium Acidalius quoque sequitur mutato tantum numero *nec hoc illis alterius ter millies, alterius sestertium praestat.* Freinshem. *nec hoc illis alterius ter millies s. p. (q. — venisse) sed ipsa eloq.,* et ita Schulze, qui voc. *alterius* interpretatur *des einen*, quasi scriptor unius tantum pecunias utpote maximas indicaret. hoc fieri non posse demonstrat sententia illa quae sequitur *quamquam ad has ipsas opes possunt videri etc.* Bipont. atque Oberl. particula *sed* rejecta ita scripserunt *nec hoc illis saltem ter millies ter m. s. — venisse) ipsa eloquentia.* voc. *saltem* numeri definitio fit ambigua, ut ad utrumque numerus referri quaeat; *praestat* i. potius est et *ipsa eloquentia* casu sexto. Huetii emendationem *illi alterive* recepit Broterius,

sed quum sermo sit de duobus, Ernestius rectius fore putat *illis alterive* vel *alterisve*; illud legitur in edit. Oxoniensi Declamatt. Quintil. a. 1675 et Barthius *Advers.* 44, 8 pro vero habet; sequuntur Seebod. et Imman. Bekker.; hic tamen voc. *sed* inclusit. et ego hanc lectionem recepi, quamquam locum mutilum esse credo. fortasse nonnulla exciderunt post v. *alterius*. retinui quoque conjunctionem *sed*, quam saepius omitti non ignoro, v. quos laudat Passov. ad German. 10; sed loci, in quibus hoc fit, nostro dissimiles sunt. *Hoc* i. quod non minus noti sunt in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis; *praestare* est conciliare. utrumque praemiis accusationes exercuisse atque divitem fuisse iam supra diximus; pecuniam vero, quae hic censetur (quanta sit nostrae monetae disce ex libro Wurmii, de ponderum etc. rationibus. Stutgard. 1821. p. 201), non esse ingentem docuit Schulze exemplis Senecae ex Tac. Ann. XIII, 42 et Pallantis Ann. XII, 53.

3 *Exempla. Spir. exemplo.*

Ad quam scripsimus e codd. Vaticanis; libri impressi *ad quantam*.

- 4 *Sed* — *habemus. sed habet ut supra* edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. — *propriam ut quae* Spir.; Puteol. correxit *propria*. — *non cognoscenda* (omisso voc. *auditu*) Spir. (?) Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. — *expectanda haberemus* Spir.; *habemus* Puteol. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon. Lipsius totum locum e cod. Farnesiano ita restituit, ut Pithoeo et Seebodio praeceuntibus eum excudendum curavimus. tamen pro voc. *proxima* ipsi non displicet *propria*, sed illud Schultingius defendit interpretatus exempla non remota ab oculis aut cognitione *sed* obvia. *propria* revocarunt Oberlinus et qui eum sequuntur. *haberemus* nescio unde scripserunt Bernegg. Gronov. Hauris. Hauff. Bekker., sed hoc ferri non potest. si modum subiectivum malis, scribendum est

habeamus; nam in sententiis, qualis haec est, enallage temporum est contra leges linguae latinae.

noque notabilior. Spir. quosque. — Notabilis i. insignis, 6
auffallend, nec in malam semper partem dici observat Rhenan. in thesauro locutt. p. 52. et sic Agric. c. 40.

Ingustiae rerum. angustia ereptum codd. Vaticani, ed. Spir. et Romana Lipsii (non *angustiam*, ut tradunt Gronov. Schulz. Seebod. ed. I.); ex illa lectione primus fecerat Pateol. *angustia rerum*, servatum a Berroaldo, Alciato, Rhenano, Francof. Colon. aliis et Oberlino. Rod. Agricola coniecit *angustia parentum*, Lipsius *angustias rerum*, et ita Schulz. Seebod.; in voc. *ereptum* aliud praeterea verbum latere videtur Seebodio.

circumsteterunt. haec dictio non solum poetis propria est, sed etiam prosae orationis scriptoribus. Cic. Philipp. 10, 10 *quum vero dies et noctes omnia nos undique fata circumstent*. Liv. VI, 2 *quum tanti undique terrores circumstarent*. XXI, 28 *ancepsque terror circumstabat*. XXX, 3 *nec Scipio ullo tempore hiemis belli opera remiserat, quae multa simul undique eum circumstabant*. Plin. Panegy. 3, 4. Tacit. Hist. I, 17. Virg. Aen. II, 559. similiter Graeci poetae v. ἀμφιβάλειν utuntur, cujus exempla vide in lexicis.

utilitatem. Acidalius corripbat *nobilitatem*, quum scriptor non agat amplius de utilitate, sed jam de eloquentiae dignitate. at sane eloquentia istis viris erat utilis, ut ea, quae deinceps referuntur, consequi possent.

betantia facultatum. tamquam minus latine dictum notavit Ernestius. hoc est, Ciceronis aetate ita non loquebantur, sero tandem *substantia* pro *fortunis* et *facultatibus* dicebatur. Aurel. Victor. 15 *Amulius in una parte regnum tantummodo, in altera totius patrimonii summam atque omnem paternorum bonorum substantiam posuit fratrique Numitori optionem dedit*. alios locos in primis ex ICtorum libris collegit Ges-

nerus. fortasse desumptum est ex sermone Graecorum, qui voc. *ὀβρία* facultates designant.

Habitu quoque corporis, die Haltung, Extérieur, ut vulgo loquimur. Sic Quintil. IX, 1 dicit, in corporibus, quoquo modo sint composita, utique habitum esse aliquem i. e. formam. et l. IV, 2 narrat, apud centumviros quaeri solere, pubertas annis an habitu corporis aestimetur. et l. XI, 3 de actione et pronuntiatione praecipit, adfectus omnes voce, vultu, totius prope habitu corporis inardescere debere. SCHULZE.

Potentissimi sunt civitatis ac. In editt. Spir. Put. Ber. Alc. lacuna est inter voces *potentissimi* et *ac*, in editt. Rhen. Francof. Colon. nulla; explevit eam Agricola v. in iudiciis, Lipsius *sunt civitatis* idque cum aliis retinuimus, licet auctor de fonte correctionis nihil dixerit. Heinsius proposuit *centumviratu* vel *centumvirali*; Heuman. omisit *sunt*, quoniam non amplius sint, sed fuerint donec libuit. At etiam nunc eos potentissimos esse Aper ipse fatetur; potentissimi erant, quam principatum in foro tenebant, potentissimi nunc sunt, quippe qui principes sint in Caesaris amicitia.

Donec Libuit. Huius particulae constructionem, quam obiter tetigi ad Agric. 19. p. 107, ubi versu octavo pro *dum* velim scribas *donec*, uberius exposui in ephemer. litt. Jenens. a. 1825 N° 94. p. 266 sq.; de significatione non est quod dicam; ex temporibus *indicativum praesens* nunquam cum hac particula conjungitur, saepissime *perfectum* ut Ann. II, 28. IV, 72. XIII, 44. H. I, 13. 72. 82. II, 15. 61. 84. IV, 27. 50. 66. 77. 78. Germ. 37. 45. Agr. 26. 36; rarius *imperfectum*, H. I, 9. IV, 12. *Praesens conjunctivi* est Ann. II, 6. H. II, 1. IV, 59. 65. V, 6. Germ. 20. 34. 35. 40. saepius *imperfectum* ut Ann. I, 32. II, 34. XIII, 33. Hist. I, 13. 35. 46. 66. 79. II, 8. 24 (in orat. obliq.). 49. 50 (in orat. obl.). 54. 59. 60. 67. III, 1 (orat. obl.). 9. Agric. 19.

Agunt feruntque. Notum est hanc locutionem semper in

malam partem dici. i. de spoliando, expilando, ut graeca *φέρειν καὶ ἀγείν*. igitur hoc loco sensu non vulgari legitur, sed exempla similia desunt.

Patientissimus vir edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Fran- 7
cof. Colon.; Lipsius tacite correxit *veri*, quod servabant Pithoe. Bernegg. Schulz. Seebod. ed. II. Acidalins maluit *sapientissimus vir*; alia sibi excogitavit Heinsius, cujus verba haec sunt: »An forte *paci intentissimus vir*, vel *attentissimus juri*. Lego, *attentissimus p. rei* vel *patriae attentissimus rei i. e. publ. rei attentus*; ad rem passim apud alios: *intentus in res urbis* H. IV, 51. Sed propius vulgatae vestigiis insistit, si legamus: *p. h. e. publicae attentissimus rei*. Sic fere semper in MSS. contracte: in ep. Plinii »cod. Med. sic saepe inveni etc.« Reliqua huc non pertinent; quod idem tradit *vir* esse in MSS., nescio unde ipsi innotuerit. Veterem lectionem revocarunt Bipont. Oberl. Seebod. ed. I. *Patiens* etiam absolute dici solet et scriptor fortasse illos mores intelligit quos Sueton. c. 13 et 14 init. et Cassius Dio Vespas. c. 11 descripserunt.

Niti iis quae. Pronomen *iis* abest ab omnibus editionibus ante Lipsium, qui id inseruit ex ingenio, et recte sunt quidem multi loci, quibus pronomen demonstrativum ante relativum omisum est, sed hoc loco abesse non potest.

Ipsi accumulare. ipsis codices Vatt., editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; vulgata est a Lipsio, in cujus editionibus primum reperi.

Possit. minimum. In edit. Spir. nullum est interpunctionis signum, quod Puteolanus interposuit. 8

Imagines i. imaginum in atrio ponendarum ius, quod temporibus rei publicae dabat aedilitas curulis et caeteri magistratus maiores. vide de hoc jure Cicer. Verr. 5, 14. Agr. 2, 1. Petisc. lexic. antiquit. t. II. p. 310. Ernest. clav. Cicer.

Ac tituli et statucae. Edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhenan.

reliquae veteres corrupte *Attali et st.*; vulgatam praeclare rescripsit Lipsius ex libro ut fertur. »*Tituli* erant inscriptiones et indices honorum, in epistylliis tectorum vel basibus columnarum positi.« SCHULZE. De variis titulorum generibus cfr. Petiscus l. l. t. III, p. 606.

Tam hercule quam. sic loquitur etiam infra c. 21, 6 *tam Hercule quam Brutum* etc.

Divitias et opes. Recte monet Schulingius in his nullam esse *παντολογίαν*; plura enim complecti voc. *opes* quam *divitias*; iungere ita et Justin. I, 7. Flor. III, 12.

Quam qui fastidiat, ita codd. Vaticani, et Muretus ex ingenio, receptum ab Ernestio et recentioribus. *qui* abest ab edit. Spir. Pat. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov.; nescio quas Ernestius intellexerit editiones veteres, e quibus se relativum inseruisse praedicat.

C. 9, 1 *Utilitates alunt.* Barthius Adversar. 44, 25 »certum est,« inquit, »scripsisse auctorem: neque utilitate se alunt. Non tantum ait praemii auctori referre, quantum in ea sumtus facere necesse sit.« Insolens quidem est haec locutio, tamen non ea, quae corrigatur. *Utilitates* vero numero plurali saepius leguntur; vide Cicer. Ep. ad Div. XVI, 5. ad Attic. VII, 5. Quintil. III, 4, 14.

2 *Licet.* Heumannus monuit *licet* h. l. verbi vim habere non conjunctionis perinde ac si dicas, per me licet tibi haec fastidire. at *licet* ubique verbum esse recte nuper contendit Ramshorn. gr. lat. §. 191. 2. *

Deinde. Cod. Vatic. 1862 *deinceps*; utrumque bonum est.

O Materne. ita omnes edit. veteres et intermediae; exclamationem a Bip. Schulz. Oberlin. et recentioribus omissam revocavit Seebode.

Respuant. Quod fortasse verbum *respuendi* de auribus insolentius et durius videri poterat, Schulze adhibuit exempla e Cic. p. Sull. 24 *cuius aures unquam hoc respuerunt.* ex Quintil. XI, 1, 61 *quid aures homi-*

num magis respuunt. Adde Cicer. p. Planc. 18, 44 *sequestremne Plancium? respuerent aures, nemo agnosceret, repudiarent.* Part. 15 *quod aures respuunt, immutandum est.*

Respuant, cui bono est, si. Edd. Spir. Put. Ber. Alc. *respuant.* *Crebro est, si;* inde Rhenan. tacite finxit *Crebro etsi* et ita Francof. Colon. et nuper Seebod. in edit. I; sed male. Lipsius optime ex libro (num scripto?) locum emendavit, ut nunc legitur.

Defensus et tibi obligatus. Conj. et excidit in edit. Bipont. Schulz. Oberl. Luenem. Weis.; restituta est a Seebod. et Imman. Bekker.

Nostrum. In edd. Bipont. et Schulz. legitur *nostrorum*, 3 | fortasse errore typographi; Wolf. l. l. p. 79 ineptum istud per tot libros vulgatum esse affirmat; equidem alios praeterea non vidi.

Vatem. »Notabilis locus, unde apparet *vatis* vocabulum honorificentius et ambitiosius fuisse quam *poetae*. *Vates* vero dicebantur cum adulatione quadam, quoniam teste Cic. p. Archia c. 8 poetae quasi divino quodam spiritu afflantur, cum caetera studia et doctrina et praeceptis et arte constant. Sic Ovid. Amor. l. III, eleg. 8, v. 17 *At sacri vates et Divum cura vocamur: Sunt etiam, qui nos numen habere putent.* SCHULZE.

Si amicus. Lipsius ex suo addidit *ejus*, ab omnibus deinceps receptum; ego delendum esse putavi, utpote vix necessarium; Seebod. quoque in edit. I expunxerat.

Si denique ipse. Spir. *si denique in aliquod;* Puteolanus inseruit *aliquis* eumque sequuntur Alc. Rhen. Francof. Colon.; nostrum vel Lipsii vel Pithoei emendatio est.

Recurrent. Gronovius maluit *decurrent*, ut Justin. 16, 3 *iterato ad oraculum decurrunt*, et 4 *ad Clearchum, quem ipsi in exilium egerant, decurrunt.* Adde Curt. VI, 7, 27. VII, 1, 28. Exempla, quibus Schurzfl. defendebat vulgatam, ex Horat. Epod. 5, 73. Curt. V, 4, 28

haud apta sunt ad hanc rem. *Recurrere est retro currere* et Saleius dicitur recurrere tamquam miles ab hoste fugatus, qui se recipit intra munimenta. Plin. Panegyr. 38, 7 *curve non retro quoque recurreret aequitas eadem?* Atque scriptores aetatis argenteae verbis cum *re* compositis uti solent cum *vi* simplicium; vid. Ernest. et Wolf. ad Sueton. Octav. 42. Breui ad Octav. 1. Wolf. ad Tiber. 9.

Aut ad te Materne, non quia poeta es, ita Spirens. et tacite scripsit Lipsius (nescio unde); hunc sequuti sunt Bernegg. Gronov. Ernest. Bip. Schulz. Seebod. Luenem. Bekker. *non ad te Materne quia poeta es* Puteolan. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. Oberlin. Est ἀνακλόουδον; sequi enim debebat: *sed ut pro eo dicas* vel tale quid.

- 6 *Hi enim Basso* editt. veteres omnes; Oberlin. enim mutavit in *etiam*, quum transitus ad Bassum nimis abruptus sit; veterem lectionem revocarunt Luenem. et Imman. Bekker.; Seebode in edit. II scripsit *hi enim etiam Basso*; mihi nulla correctione opus esse nec conj. enim absona videtur ut Oberlino.

Domi nascuntur. Locutio iam apud Ciceronem obvia, ad Div. IX, 3 *sed quid ego haec ad te, cuius domi nascuntur.* SCHULZE.

Extudit. extulit Spir. Puteol. Bero. Alc. Rhen. Francof. Colon.; nostrum Lipsius tacite scripsit et fortasse ex ingenio; sequuti sunt omnes fere reliqui. *excudit* primus dedit Pithoeus, tum Heumannus emendavit defenditque locis e Cic. ad Attic. XV, 12 et ex Plinii Epist. I, 3 adhibitis. *Librum efferre* recte quidem dici potest, quum quis eum divulget atque in publicum proferat, sed hoc a nostro loco alienum est. *Extundere librum* metaphorice dicitur ut Virg. Georg. I, 133 *ut varias usus meditando extunderet artes.* IV, 315 *quis Deus hanc, Musae, quis nobis extudit artem?* Gesnerus praeterea exhibet Gell. XVII, 2 *existimans eloquentiae unius extundendae gratia Athenas*

venisse. Verba *extudi* et *extuli* aliis etiam locis commutantur, v. Interpr. ad Horat. Sat. II, 2, 14.

Et lucubravit ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon.; Lipsius et Pithoeus scripserunt *elucubravit*, ab omnibus deinceps receptum. Vulgata bona est; sic Cic. Parad. prooem. 5 *accipies igitur hoc parvum opusculum, lucubratum his iam contractionibus noctibus.* Quintil. X, 3, 25 *ideoque lucubrantibus silentium noctis et clausum cubiculum maxime teneat.* Plin. Ep. III, 5, 8 *lucubrare Vulcanalibus incipiebat.* Gesnerus in thes. adscripsit Apul. Metam. 6 *viam lucubrare et g farinam pervigilem.*

Rogare ultro. Locus insignis de veteri recitationum instituto. Ab Augusti nempe aeo (nam ante illud mentionem eius fieri non memini) invaluit mos, a Graecorum *ἐπιδείξαι* sive *ἀποδίδαι* desumptus, ut poetae in primis, deinde etiam quorumvis scriptorum auctores, scripta sua ante, quam emitterentur, recitarent in consensu amicorum hominumque litteratorum. Ita vero, praeterquam quod citius innotescebat edendi libri propositum et argumentum, explorabant etiam iudicia auditorum. Nam sicubi auscultantes praecipue probabant vel totius scriptionis vel loci insignioris praestantiam, hunc adsensum silentio auscultationis, vultu, voce plausuque ostendebant. Nec deerant, qui subinde de corrigendis emendandisque quibusdam benevole admonerent. E Plin. Ep. I, 13 discimus recitationes eius modi quovis fere die habitas esse. Et erat humanitatis, invitatum non deesse huic officio. Sic ipse Augustus teste Sueton. c. 89 recitantes et benigne et patienter audivit. Plinius in primis admodum commendat hunc morem tamquam utilissimum, qui duravit usque ad finem saeculi a nato Christo sexti, ut certe cognoscitur e Fortun. l. III, carm. 23. Ammianum Marcellinum historiam suam per partes, prout librum quemque composuerat, frequenti auditorio et magnacum laude recitasse docet epist., Libanii ab Henr. Va-

lesio in praefat. ad Amm. laudata. Caeterum hoc institutum non plane molestiis suis et sumtibus caruisse constabit illo, quem iam tractamus, loco. cfr. Lips. Epist. centur. II. ep. 48 et Scheffer. de stilo eiusque exercitiis p. 69 sq. SCHULZE. Petisc. lex. Antiquit. roman. t. III. p. 239 s. v. *recitare* uberius de hoc usu disserit.

Cogatur. Spir. *cogantur*, emendavit Puteolanus.

Dignentur audire. Plin. Epist. III, 18, 4. *Cepi non mediocrem voluptatem, quod hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per libellos, sed si commodum esset et si valde vacaret, admoniti (nunquam porro aut valde raro vacat Romae aut commodum est audire recitantem) foedissimis tempestatibus per biduum convenerunt.* Illustrat hic locus insignis etiam verba *et libellos dispergit*.

6 *Domum mutuatur.* Cfr. Scheffer. de stilo c. 9. p. 102. Casaubon. ad Theophr. Charact. p. 194.

Auditorium Spir. Rhen. (ex ingenio), Franc. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. Ernest. recentiores. *adiutorium* Pul. Bero. Alc.; in edit. Gronov. a. 1721 excussum est *auditorium*; igitur errorem illum Puteolani Ernestius in alia Gronoviana reperit.

Subsellia conducit. Juven. Sat. 7, 38 sq.

Ipsae facit versus atque uni cedit Homero
Propter mille annos; aut si dulcedine famae
Succensus recites, maculosas commodat aedes:
Haec longe ferrata domus servire iubetur,
In qua sollicitas imitatur ianua portas.
Scit dare liberos extrema in parte sedentes.
Ordinis et magnas comitum disponere voces.
Nemo dabit regum, quanti subsellia constant,
Et quae conducto pendent anabathra tigillo,
Quaeque reportandis posita est orchestra cathedris.

Cfr. ad h. l. interpretes.

Libellos. Fiebat invitatio vel coram vel per codicillos vel

per libellos. cfr. Plin. l. supra laud. et Scheffer. l. l. p. 104.

Dispergit ut Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius inseruit particulam *et*, quam delevi. Schulze adnotavit *ut* h. l. esse conjunctionem concessivam, *gesetzt dass auch*; idem monere potuit in altera periodi parte omissum esse *tamen*. cfr. Cic. p. Planc. 3. 8. Philipp. 4, 5, 13.

Recitationem. recitatione Spir. Put. Ber. Alc.; Rhenanus tacite emendavit. in editiones Lipsianas irrepperat *recitationum* typothetae errore, quem ipse editor in notis corrigi jussit.

Omnis ista laus e cod. Vaticano 1862 cum Seebodio scriptissimus pro *illa l.*, quod libri impressi omnes habent.

Praecepta. percepta Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pithoe. Stoer.; *praecepta* tacite correxit Lipsius, receperunt Bernegg. Gronov. recentiores. Schelius quamquam hanc emendationem locis Virgilii atque Ovidii defendit, proposuit *praeccepta*. *Praecipere* est ante, festinantius s. maturius capere; sed nescio an vetus lectio defendi possit, quum et ipsa sensum bonum habeat.

Mansurum in animo, quod memori mente reponatur. ita 7 Agric. 46 *mansurum est in animis hominum*.

Clamorem vagum et voces inanes. Acclamationes nempe ut *euge, pulchre, recte*. Cfr. Ferrarius de veterum acclamationibus. SCHULZE. Plin. Ep. II, 7 *imaginor enim, qui concursus, quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat. quo ego quum dico vel recito, non minus quam clamore delector; sit modo silentium acre et intentum et cupidum ulteriora audiendi*. Quintil. IV. 2, 37 *quae quidem virtus negligitur a plurimis, qui ad clamorem dispositae vel etiam forte circumfusae multitudinis compositi non ferunt illud intentionis silentium*. ad quem locum cfr. Spalding.

Vespasiani liberalitatem. Plura huius erga eruditos homi- 8

nes liberalitatis exempla de Vespasiano traduntur. sic, ut exemplum addam, primus teste Sueton. c. 17 e fisco latinis graecisque rhetoribus annua centena constituit. SCHULZE.

Quingenta sestertia, circiter 15,625 thaleri monetae nostrae. [cfr. Wurmii liber supra laudat.] Totidem sestertiis annuis consulares inopes Vesp. sustentavit, Sueton. c. 17. Totidem constabat census Equitum Julii Caesaris temporibus: totidem annuis Roscius meruisse dicitur apud Plin. H. N. VII, 39. et totidem Caesar Laberium, asperae libertatis equitem, invitavit, ut in scena ipse mimos ageret, quos composuerat. Macrobi. Saturn. II, 7. SCHULZE.

9 *Indulgentia* h. l. vim habet huic aetati propriam; est gratia vel favor Caesaris. ita Plin. Ep. X, 2, 3 *quum inter initia felicissimi principatus tui probaveris, me ad peculiarem indulgentiam tuam pertinere*. X, 3, 1 *indulgentia tua, Imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me*. X, 107. Juven. Satir. 7, 20 *circumspicit et simulat vos Materiamque sibi ducis indulgentia quaerit*.

Mereri est consequi, impetrare ut Agric. 4 *iisque ipsis virtutibus* (ita scribere debebam) *iram Caii Caesaris meritus*. Plin. Paneg. 74, 5 *civitas religionibus dedita semperque deorum indulgentiam pietate merita*. Multa exempla ex Quintiliano collegerunt Spalding. ad IV, 2, 39. X, 1, 72. Frotscher. ad X, 1, 94. sed hic non recte affirmat primariam merendi significationem non omnino delitescere; manet haec vis in loco ex vita Agricolae laud., periit in plurimis, ut apud Quintil. IV, 2, 39.

Suum ingenium propitiare cum Seebodio scripsimus e codd. Vaticanis 1862, 1518 et Farnes.; ex hoc recepit Lipsius et partim correxit *suum genium propitiare*, a reliquis vulgatum. in cod. Vatic. 4498 est *sive ingenium propitiare*. Illa tria verba non leguntur in edit. Spir, Put, reliquis ante Lipsium. Caeterum non a co-

dicibus manu scriptis, sed a libris impressis eadem abesse dixerat Brot., qua in re Ernestius lectores suos fefellit.

Experiri libertatem. hanc lectionem revocavimus ex editt. (Spir.?) Put. Alc. Ber. Rhen.; in margine editt. Francof. et Colon. adscriptum est »fortassis liberalitatem.« hoc Lipsius lectore non monito recepit eumque omnes sequuti sunt.

Adiice quod. Alii dicunt *adde quod*, ut Quintil. XII, 1, 10 4. *adiicere* absolute dicitur ab eodem VI, 1, 29, X, 2, 9.

Conversatio est consuetudo. illa voce Ciceronem aliosque optimos scriptores non uti constat. hac significatione habent scriptores aetatis argenteae. cfr. Vellei. II, 109, 3, ib. Ruhnck., Quintil. VI, 3, 17 ib. Spalding., Justin. XXXIX, 1, 3. XLIV, 4, 8; item Plinius, Seneca. in reliquis Taciti libris haec vox non reperitur.

Deservenda. Put. *deservanda*. — *Utque.* Spir. ut *quae ipsi.*

In nemora et lucos. Repetuntur haec verba c. 12 init.; eadem vocabula conjuncta sunt Germ. 9. 10. 45. de significatione et discrimine eorum cfr. Voss. ad Virg. Eccl. 8, 86. Hess. ad German. 9. Doederl. de synonym. lat. II. p. 89. Diversa sententia et uno variato vocabulo Quintil. X, 3, 22 *non tamen protinus audiendi, qui credunt aptissima in hoc nemora silvasque* (cfr. Cic. de Divin. I, 50, 114.), *quod illa coeli libertas, locorum amoenitas sublimem antiaum et beatorem spiritum ament*, ib. Spalding. Profecto autem respexit Aper ad poetae cuiusdam versus, qui aetatem non tulerunt.

Id est in solitudinem. Haec Langio V. D. de glossemate, quod vel explicandi ista formula prodat, sunt suspecta. equidem non haeream in ista explicatione; adiecit haec non tanquam iis quibuscum colloquitur explicaturus quae ipsi intellexerint, sed quemadmo-

dum inter colloquendum fieri solet, ut saepius verbosi simus atque ambagibus utamur.

Scedendum est. recedendum habent editt. veteres omnes et nuper Seebod. revocavit. nostrum emendavit Schellius et probatur Ernest., Schulz., Oberl.; bene *secedere* dicuntur, qui meditando vel scribendi causa hominum consuetudinem relinquunt. vid. c. 12. 13. Quintil. X, 1, 91; 3, 23; 5, 16. Ovid. Trist. I, 1, 41. Plin. Ep. I, 9, 3. 2, 10.

C. 10. 1 *Nec opinio quidem* ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Hauff. reliqui *ne — quidem*. Illae particulae, quae interpretibus saepe offensionem fuerunt, multos nuper patronos nactae sunt. cfr. ut alios taceam Passov. et Hess. ad Germ. 7. Gernhard ad Cic. de Senect. 9, 27. Frotischer ad Quint. X, p. 35. aliis locis Tacitus dixit *ac — ne quidem*; ut c. 13. 24.

Opinio de existimatione sive fama bona hac demum aetate dicebatur. cfr. Vorstius in Sulpic. Sever. p. 138; exempla ex Quintil. dabant Spalding. ad II, 12, 5 et Frotischer ad X, p. 179.

Cui soli serviunt. Sic Ovidius: »Quid petitur sacris tantum nisi fama poetis?

Hoc votum nostri summa laboris habet. et Statius de se: — — nos otia vitae
Solamur cantu ventosaeque gaudia famae
Quaerimus. — SCHULZE.

Omnis s. laboris; Spir. omnes s. labores. — *Aequae*; Spir. ad quae; iterum correxit Puteolanus. *aeque — quam* non est Tullianum; cfr. Horat. Turs. c. 14. cui Schaeffer. addidit Plin. Ep. II, 15, 1.

Sequitur. Plin. Ep. I, 8 *sequi gloria non adpeti debet.* cfr. Gerlach. comm. in Sal. Cat. p. 145.

Mediocres; Put. Alc. *mediocris*; Rhen. Franc. Colon. Lips. Pithoe. Bernegg. *mediocreis*. vid. ad 7, 5 p. 89. »Nemo mediocres poetas novit, quia scilicet nomen famamque non habent, atque illorum carmina nemo legit,

boni autem pauci reperiuntur, ideo a paucis noscuntur ac leguntur. Horat. A. P. [379. 73]

mediocribus esse poetis

Non homines, non Dii, non concessere columnae.

PICHENA.

Rarissimarum i. e. quas beatissimus eventus prosequitur, 2
et quae adeo in tanta recitationum frequentia sunt
rarissimae. SCHULZE.

Recitationum. Spir. Put. *narrationum*; Beroaldus emendavit.

Penetrat ? nedum. Spir. Put. Bero. Alc. *penetrat metrum*
: *ut*, et ita Rhenanus, nisi quod post vocab. *metrum*
comma posuit et interrogationis signum post v. *in-*
notescat. Lipsii codex *penetrat medium* ex quo ipse
vulgatam fecit.

De Gallis nostris. Schultingius coniecit *Galliis*; perperam: 3
homines Galli advenae intelliguntur. saepius scriptores
a nominibus provinciarum et urbium transeunt
ad nomen incolarum et contra ab horum nomine ad
nomen locorum. Ann. III, 2 *ut magistratus Calabriae*
Apulique et Campani — munera fungerentur.

Et semel vidit. hoc habent Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.
Franc. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bipont.
et recte nuper revocavit Seebode; Acidalii correctionem
ut semel receperunt Heuman. Schulz. Oberl.

Atque adeo. ita infra c. 14, 3. v. Drakenb. ad Liv. X, 5,
14. et bene scripsit Schaëferus in Plin. Epist. IV, 1,
2 *atque adeo iam*, quem verborum ordinem firmavit
codex Pragensis.

Meum sermonem. In edit. Oberl. *mecum* errante typogra- 4
pho; miratus sum quod Luenemannus vir alias in his
minutiis accuratissimus hunc errorem recentavit.

Oratorium ingenium. oratorum Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.
Francof. Colon. Lips. Bernegg. Hauff. *oratorium* non
est Acidalii, sed Pithoei emendatio, quae in ipsius
editione et in Stoeriana legitur; recepta est a recentioribus.

Nomen inserere famae. sic Ann. VI, 2 *quum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur.* H. II, 61 *Maricus quidam e plebe Boiorum inserere se fortunae et provocare arma Romana ausus est.* Dictio est poetica, qua fortasse praeivit Horat. Od. I, 1, 35.

- 5 *Cothurnum nostrum.* Ita Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. Stoer.; *vestrum* tacite scripsit Lipsius, tum reliqui, ita ut ne somniarent quidem de lectionis diversitate.

Jucunditatem. Animadvertite concinnitatem et elegantiam in delectu verborum, carminis cuiusque genus et praecipuam virtutem significantium. SCHULZE.

Et epigrammatum. Partic. *et*, quae ab omnibus editionibus et veteribus et intermediis abest, Acidalius inseruit eumque sequuti sunt Bipont. Schulz. Oberl. recentiores. — Spir. *epigrammata*; emendavit Puteolanus.

Habeat. Heumannus maluit *habet* ex sermonis latini consuetudine, de qua primus copiose egit Cellarius in *Antibarbaro* p. 216 et in *curis posterioribus* p. 418. hodie res nota est ex libris grammaticis. Coniunctivum h. l. requirit oratio obliqua. illam vero consuetudinem scriptori nostro non fuisse ignotam multi loci testantur. quin Vir D. in *supplem. Act.* Erudit. Lips. t. X. p. 229 *Dialogum suspicatus est ab aliquo homine ignoto ante tria fere saecula conscriptum esse et inter soloecismos numerat, quod quicquid et quodcunque cum Indicativo conjungantur; sed istum meliora docuit Burman. ad Virg. Aen. II, 49.*

Anteponendam caeteris. Puncto inter haec vocabula posito distinguunt Spir. Put. Ber. Alc.; interpunctionis signum sustulit Rhenanus.

- 6 *Arcem eloquentiae.* Spir. Put. Ber. Alc. *artem*; praeclare emendavit Rhenanus in castigationibus *arcem*. — *ad* ad summum fastigium, summam laudem eloquentiae. Nam primaria notione *ars* vocatur *ἀρτυρ* seu sum-

mun et excelsum cuiusque rei: poetae etiam iuga et montes appellant *arces*, ut passim apud Virgil. aliosque. Apud Quintil. XII, 11, 28 occurrit *Cicerone iam eloquentiae tenente*, i. e. obtinente primariam laudem eloquentiae. SCHULZ. Sil. XIII, 770 *quas te via superbum ad decus et summas laudum perduxerit arces*; vid. ad h. l. Drakenb. et Barth. ad Claudian. p. 71.

Fest. Acidalius supplevit *te*, quod Oberlinus in textum recepit; expungendum esse bene monuit Doederl. de synon. lat. t. II, p. 215. Heumann., ut verbum haberet objectum, *quum* mutavit in *quem*. Mox Acidalius voluit *adepturus*. Pro *errare* Schelius conjectat *haerere*, Schurzfl. *terram*, Schulz. *reperere*; sed sensus bonus est vulgatae. *errare* interprete Oberlino est vagari infra arcem, in humilioribus.

Navis. Puteol. *maius*.

Ludicras q. artes, ut artes gymnasticas, artem canendi 7
voca tibiisve: hae dicuntur *ludicras* quum oblectationis tantum causa exerceri debere videantur. *Artes ludicras*, inquit Seneca ep. 88, *sunt quae ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt*. Has colere Romae non nisi per otium et lusus causa honeste licuit: apud Graecos vero eximiae adeo laudi et publicae ostentationi fuit in his excellere. Nepos in Epam. 1 *scimus, musicen nostris moribus abesse a principis persona; saltare vero etiam in vitiis poni: quae omnia apud Graecos et gratia et laude digna ducuntur*. Cfr. praefatio Nepotis ipsa. SCHULZ.

Intra artis. Spir. Put. Ber. Alc. Rhenan. Lips. Bernegg. Gronov. Hauff. *artibus* Pithoeus.

Honestum est: (s.) tibi Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; ac Lipsius inseruit. fortasse scribere licet *honestum, et tibi*.

Costrati robur. Fuit ille nobilis athleta saec. primi p. C. n. de quo haec Quintil. II, 8, 14 *at si fuerit, qui docebitur (artem i. palaestricam) ille, quem adolescen-*

tes senem vidimus, Nicostratus: omnibus in eo docendi partibus similiter utetur efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque, quorum utroque certamine iisdem diebus coronabatur, invictum. vid. ad h. l. Spalding. notam. Cfr. etiam Pausan. V. p. 304 (170). Nic. Loensis Epiphyll. 9, 5. Salmas. observ. ad Chronic. Hieron. in Schurzfl. iunioris notitia Biblioth. Vinar. p. 67. sq.

Et ad pugnam. Copula *et*, quae exciderat in editt. Lipsii et Haurisii (Rhenanum Ernestius immerito accusat,) restituerunt Pichena, Acidalius.

Natos. Seebode in utraque editione scripsit *datos*; sed quum nihil monnerit in lectionis varietate, nescio quid statuam de hac mutatione.

Lacertos, qui sunt virium sedes. V. Gesner. ad Quintil. VIII, prooem. 19. Platz in libro Seebodii qui inscribitur *Archiv für Philologie* cet. t. I. p. 394 sp.

Sic nunc. Spir. *sicut nunc*; Puteolanus correxit.

Ab auditoriis ss. ubi recitationes habitae, item ubi declamari solebat. Auditoria etiam apud Plinium et Quintilianum foro et veris caussis opponuntur, quae loca collegit Perizonius de Praetorio, p. 202. Ernesti.

Et ad vera proelia, solemnis illa caussuram et proeliorum comparatio apud rhetoras. cfr., infra 37, 10. Schulz.

8 *Ad illud quidem* e codd. Vaticanis scripsimus; libri impressi *id pro illud*.

Confugere (Spir.?) Put. Ber. Alc. Rhen. Aldus, Francof. Colon. Bernegg. Hauff. Bip. Oberl.; idem, ni fallor, Tyrwhittus praetulit. *consurgere* tacite scripsit Lipsius, secuti sunt Hauris. Seebod. in utraque editione, fortasse etiam alii.

Obnoxium sit offendere. Spir. *obnoxium sicut offendere*, unde nostrum emendavit Puteolanus, receptum ab Alc. Lips. Bernegg. Gronov. Seeb.; Rhenanus tacite excussit *sit offensis* idque servabant Francof. Colon. Pithoc. alii. Acidalii conjecturam *sit offensas* Ernesto probatam receperunt Heuman. Schulz. Oberl.; Bipont

proposuit *offendini*, quae vox tantum in Nonii scriptis legitur. Constructio graeca est, quam ad sensum quidem bene interpretatus est Rhenanus in thesauro locutt. p. 29 *obnoxium ad offendendum*, ut mireris, quod in textu vulgatam mutavit. ipse comparavit Agric. 8 *peritus obsequi, facilis corrumpi*, alia. constructionem satis illustrent Zumptius et Ramshornius.

ffendis a Puteolano est; codd. Vaticani et Spir. *offendes*. 9
int. animos potentium. cfr. 2, 1.

xcusatur. Spir. Put. Alc. *accusatur*; tacite correxit Rhenanus. 10

ecessitudo dicitur pro *necessitate*; cfr. Gerlach comment. in Sal. p. 70.

rtuita et subita dictio est oratio extemporalis, sine praevia meditatione repente effusa, gr. *αὐτοσχεδιάζειν*, *ἐκ τοῦ παρὰ τοῦ λόγου λέγειν*. v. Ernesti lex, technol. lat. rhet. p. 377.

ipetu: at tu meditatus. *Impetu meditatus* Spir. et distinctione interposita Lips. Pith. Bernegg, Gronov. Schulz; nostrum dedit Puteolanus, tum Ber. Alc. Rhen. edit. Riv. (ex qua revocavit Bipontinus,) Francof. Colon. Oberl. et Seeb. in ed. I, in altera delevit part. *at*.

ntio quid responderi possit. Hic locus Lipsio et Pithoeo 11
videtur asterisco indigere, quem ille in notis tantum apposuit, non in textu.

inc — ferri. Codd. Vaticani *hic — hic*; de reliqua eorum lectione nihil constat; illud dedit Seebode in ed. I.; *hinc — hinc* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. (in textu), Oberl. Seebod. ed. II. Defectum ante primum voc. *hinc* odoratus est Lipsius et asteriscum poni voluit; pro altero *hinc* Gronov. et Heum, malunt *haec*, quod Schulze recepit. — *ingentis* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Imm. Bekker. — *ex his assensus* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Seed. ed. I.; Muretus et Acidalius conjecerunt *existere adsensus*, receptum a Schurzll. Bip. Schulz. Oberl.; Seebod. in ed. II cum

Schultingio scripsit *esse his adsensus*. Sed neque *existere* neque *esse* animum legentis explet, quare cum Imm. Bekkero F. A. Wolfii conjecturam *exciri* recipimus, quo verbo Curtius et alii huius saeculi scriptores utuntur. caeterum cum Viro Summo dubitamus an hodie non satis integer locus legatur. nam hiat sententia in iis quae mox sequuntur, *tolle igitur*.

Sermonibus ferri a Puteolano est; in edit. Spir. legitur *fieri*.

- 12 *Adversarium superiorem* i. e. potentiorum, ipsum nempe Principem, quem maxime offendere debet Catonis tunc tragici in vituperanda unius dominatione *καρφηρία* et in oppressae libertatis scelus tyrannidisque vitia inventientis auctoritas. SCHULZE.

Privatas. Opponuntur hae istis poetae de libertatis publicae gravi damno contentionibus, quae quidem hoc saeculo importunae et intempestivae erant. SCHULZE. De sensu voc. *privatus* in hac aetate cfr. Bremsi ad Sueton. Ner. 21.

In quibus expressis. Lips. in edit. a. 1607 (in prioribus locum non tetigit,) proposuit *in quibus expressit si quando necessitas*, quod Schellio placuit. et ita Quintil. X, 7, 17 *namque et difficiliorem cogitationem exprimit et expellit dicendi necessitas*. Schulze cum Heumanno voc. *expressis* delevit tamquam glossemata. Oberlinus interpretatur *expositis*; sic Cic. p. Archia 9 *Mithridaticum bellum . . . totum ab hoc expressum est*.

- C. 11. 1 *Intento ore*. Puteol. et Rivius *intentore*; Acidalius *maluit intentior*. — »Defixis in adversarium oculis. sic certe Virg. Aen. II, 1 *Conticuisse omnes intentique ora tenebant*.» SCHULZE. Cic. p. Flacco 11, 26 *vos oro et obtestor, ut totam causam quam maxime intentis oculis (ut aiunt) acerrime contemplemini*.

Remissus opponitur *acri*: lenis, *gelassen*, *sanzft*. sic oratores *lenti ac remissi* apud Quintil. XII, 10, 19. SCHULZE. v. Gerlach. comment. in Salust. p. 299.

aravi — minus. Codd. Vaticani *Maternus parant*; Spir.

Put. Alc. Riv. *Maternus parat. quid enim me non*; vulgata est tacita Rhenani emendatio. Schultingius accommodatius ad sensum fore iudicat: *Paraveram, inquit, me — laudaret.*

laudavit. Codd. Vaticani *laudaverat*; Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Seebod. *laudat.* Lipsius in margine edit. a. 1607 et Brot. maluerunt *laudare*; Acidalius vel *laudavit* vel *laudare*, nec tamen quidquam interesse credit. *laudavit* receperunt Heuman. Schulz. Oberl.

detrectaret, ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pith.; 2 *detrectaret* reperi primum in edit. Bernegg. et Gronov.; quocunque hoc verbum legitur, lectio fere fluctuat, ut vix decerni possit, quid sit praeferendum; sed quum vocis origo nostram scripturam tueatur, eam praeferre non dubitavimus. cfr. praeterea Pierius ad Virg. Georg. III, 57. Drakenb. ad Liv. XXXIV, 15, 9. Broekhus. et Kuinoel. ad Propert. II, 3, 47. Corte ad Sal. Jug. 53. et Gerlach ad eundem locum in comment. p. 295, qui hanc vocem Salustio restituit. F. N. Klein ad Ovid. Trist. II, 337. Nec est quod cum Jac. Nic. Loensi in constructione haereamus; nam et inter illos locos quos modo laudavimus, plures sunt, quibus idem verbum cum casu quarto conjunctum reperitur, et in nostro libello infra duo ejusdem generis occurrent.

Prosterneret, arte quadam, ita omnes libri veteres. in margine edit. Francof. et Colon. ad v. *prosterneret* haec nota: »Deesse videtur *verum*, sed vel similis particula.« eundem hiatum etiam alii senserunt; sic Acidalius voluit *id arte*; Heuman. *quod enim fore . . . id arte*; Ern. *sed arte*; equidem medela faciliori cum Seeb. in ed. II scripsi *at arte*.

Sicut — auspicatus sum. Spir. *sicut in caussis agendis* 3 *efficere ut niti f. p.*; Puteolanus verbis *efficere ut h. l. deletis* et infra positus locum sic exhibet *sicut in c.*

ag. niti fort. p., ita rec. trag. et efficere famam. verba et *ingredi* sunt etiam in codd. Vaticanis et edit. Spirensi. Illud vulgabatur ad Lipsii tempora; qui in edit. prima et altera locum sic constituit, ut nunc legitur; in edit. poster. annotatio ipsius desideratur. In edit. Rivii pro *sicut* legitur *sicuti*, quod Heum. et Schulze in textum admiserunt. Seebod. in ed. I lectioni Spir. accedens ita scripsit *efficere et niti fort. p.* Schelius laudavit Cicer. Divin. in Caecil. *in quo ego quid eniti aut efficere possim.* Adde de Amic. 16, 56 ib. Gernhard. *Eniti aliquid* (quod a partu difficiliore ductum esse observat Ern. ad Cic. Ep. ad Att. XIII, 25, nam et gignere et parere de scribentibus dicitur,) saepius a Tacito dici iam monuit Rhen. in thes. locutt. p. 25. sic Ann. II, 20 *eniti aggerem.*

Ingressi famam auspic. s. Ingressi Ernestio glossam olebat; sed quominus hanc suspicionem fateretur, Schultingius eum detertere poterat, cuius verba haec sunt: »*Sufficeret, famam ingressus sum.* sed in *auspicium* et *auspicari* est quiddam vulgo non notum. exempla id ostendunt. Justin. 26, 12 de Gallis: *auspicia belli parricidio incipientes.* 27. init. *auspicia regni a parricidio coepit.* Sueton. Cal. 54 *quam ut initium — auspicaretur.*«

Tum quidem. Ed. Rivii *quidam*, atque ex hoc typographi errore Schurzfl. eruere voluit, videri librarium in margine notasse *quidam cum* (i. pro *tum*) et sic in textum irrepsisse. haec conjectura Schulzio ingeniosa videbatur, aliis non item. — Spir. *cum quidem*; emendavit Puteolanus.

Quum — fregi. Retinuimus emendationem, quam fecit Gronovius in Observ. III, 4. Editiones vett. omnes *improbam* et *vaticinii*; pro *in Nerone* Heum. et Schulz. legunt *ipsi Neroni* et Seebod. in ed. II *etiam Neroni.* *improbata in Nerone Vatinii potentia* i. in eo principe ab omnibus bonis reprehensa, de qua An. XV, 34 *Vatinus inter foedissima eius aulae ostenta fuit,*

sutrinae tabernae alumnus corpore detorto, faciliis scurrilibus: primo in contumelias assumptus, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret. Gronovii interpretatio haec est (v. ed. Lips. a. 1755. p. 354): »Videtur Neroniis, musico agone, de quo Suetonius (c. 12), contra Vatinium coronatus. Quum Vatinium, inquit, cujus vitia Neronianam quoque aulam onerarunt et gravius infamarunt, audentem etiam immundo suo contactu polluere Musas et in gratiam Neronis non modo poetari sed et tragoediam committere, certans vici et eo redegi, ut nihil illi profuerit sua potentia, quin iudices de illo mihi palmam darent.« Meliora qui habet proferat. Barthius legit in *Nerone improbam . . . vaticiniis potentiam fregi* putatque alludi *vaticiniis* ad loca aliqua tragoediarum Materni, quibus magnopere plauserit populus contra Neronem. *potentiam vero improbam* esse eam, qua Nero, si qui eminebant versibus scribendis, iis poesi interdicebat, quoniam neminem sibi parem esse ingenio voluerit. cfr. Sueton. in vita Lucani. Schultingius audacius refinxit sic: *cum in Nerone improbam et summorum quoque sacra profanantem vatium impotentiam fugi (vel fugimus). summorum vatium credit sacra profanavisse Neronem, dum nimium vulget aut ad turpia transferat, ut constet e Sueton. in Ner. c. 38.* Dureau de Lamalle Sigrasium secutus retinet *vaticinii* et poesi denotare statuit sicque locum interpretatur: *lorsque dans mon Néron j'humilai ce tyran, profanateur d'un art sacré, qui avait besoin de soutenir ses vers de tout l'appareil de son pouvoir.* *regi. et hodie. et abest ab edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.* 4. Pithoei; Lipsius ex libro Romano laudavit quidem, non recepit. Bernegg. Gronov. reliqui in textum inserebant.

nobis. Acidal. et Heum. praepositionem detrahi volunt. *c me,* ita codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. 5

Franc. Colon.; *ac iam me* vel Lipsius vel Pithoeus scripsit.

Deiungere revocavimus e codd. Vaticanis, edd. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pithoe.; *seiungere* primum reperi in edit. Bernegg. et Gronov.

Et egressus. Schulze affirmat Pithoeum scripsisse *et gressus*; non verum est; vulgata legitur et in Pithoei et in Stoer. editione. Schurzfl. conjecit *comitatus istos expressos*. male; cfr. 6, 5 et Cic. in Pison. 13 *si minus frequentia sua vestrum egressum ornando atque celebrando*.

Quam aera. Acidal. *quam illa aera*. Cujacius *quam ceras et imagines* i. e. imagines cereas maiorum scil. de quibus Juven. 8, 19. Broterio *aera* sunt statuæ aeneae et tabulae hospitalitatis, quorum mentio facta ad c. 3. OBERL.

Etiam me nolente. etiam iam me edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. priores; in ed. a. 1607 Lipsius *iam* delevit.

6 *Nam statum hucusque. cuiusque* codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. (in textu), Pith. Bernegg. Gronov.; servat etiam Pichena et scribit *tuetur*, ut *innocentia* et *eloquentia* sint casu primo. hanc emendationem recepit Heumannus. *hucusque* emendavit Lipsius, quod de se loquatur et respondeat illi parti Aprinae orationis, quae eloquentiam telum esse voluit ad pericula omnia propulsanda; receperunt Ern. Brot. recentiores. Schultingius proposuit *quoque*; equidem in voc. *cuiusque* aliud quid latere puto.

Ad securitatem Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Pithoeus; Lipsius tacite scripsit *ac* quod omnes deinceps pro vera lectione vendebant.

Innocentia, qua scilicet nemini noceo et ab accusandis aliis abstineo: nam non solum sordida erat ad famam accusatio, ut Cicero inquit de Off. II, 14, sed etiam periculosa, uti multis exemplis apud Tacitum patet.

Ita vero occurrit Maternus iis, quae Aper supra iactaverat: *quid erit tutius, quam exercere artem* etc. SCHULZE.

Ante ostium litigatore. Hostium Put. Alc. *litigatorie* Put. — 1 C. 12.

»Nempe sub galli cantum consultor iam ostia pulsat, ut ait Horat. Sat. I, 1, 10.« SCHULZE.

Inter sordes et lacrimas. Auctor orat. post redit. ad Quirit. 3 *me fratris mei quotidianae lacrimae sordesque lugubres a vobis deprecatae sunt.* Cic. ad Div. XIV, 2 *sic iacere in lacrimis et sordibus.*

Fruiturque. Spir. *frueturque.*

Sedibus sacris i. e. ubi musae et nymphae habitant. Eran. *Hoc primum.* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. 2 *haec primum;* emendavit Lipsius vel Pithoeus.

Habitu cultuque, δέμας καὶ εἶδος. cfr. Corte ad Sal. Jug. 28. Interpr. ad Ann. I, 10 ubi eadem vocabula iunguntur. Ann. II, 59.

Commoda i. eloquentia, *commoda* vero interprete Bipontino est utilis, opportuna. Lipsius in margine editt. poster. scripsit »*commodata* vel *compta*;« illud voluit etiam Freinsh., quasi coelitus data sit eloquentia hominibus ut alia bona. Mureti et Acidalii conjectura *commendata* placuit Schelio, Broterio, Schulzio.

Sanguinantis eloquentiae. »Fortasse et *saginantis*, uti ad 3 commodum lucrumve haec tantum referat. Nam *sanguinare* probum quidem verbum, sed non aliud quam sanguinem emittere. *Artus sanguinantes, vulnera sanguinantia* in Quintil. Declam. 10, 9 et 18 mihi lecta. Quae significatio parum hic apta, si ad accusationes et sanguisugam illam eloquentiam respexit.« LIPS. »At *sanguinare* est etiam sanguineum colorem prae se ferre, item animum. Sic Solinus in Pontico de nativ. Veneris: *Spumea purpureis dum sanguinat unda profundis, nasceris e pelago,* et Apul. Metam. 5 *serpentem, veneno noxio colla sanguinantem.* Eloquentia *sanguinans* delatorum est, qui sanguine aliorum et perniciie delectantur, qualis Eprii, de qua A. 16, 22, 33: op-

ponitur *innocentia*. OBERLIN. Salinerius et Bipontinus malunt *sanguinariae*.

In locum teli v, c. 5, 6.

- 4 *Inops. impos* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; correxit Lipsius.

Postis. Excidit haec vox in edit. Spir.; restituit eam Puteolanus.

Abundabat. Ita scripsit Pithoeus, idem Muretus atque Adalinius corrigebant; post in codicibus Vaticanis repertum recepit Brot., tum reliqui. editt. veteres et intermediae omnes *abundat*.

Bene facta sunt praeclara facinora; v. Sal. Cat. 9 fi. Propert. II, 1, 4. scripsimus tamen vocibus divisim propter *male admissa*.

Male admissa. admissum etiam absolute dicitur pro delicto. Ann. XI, 4 *quum idem de admissis Poppaeae sentiam quod omnes, putate me idem dicere quod omnes*. Iiv. XXV, 23. Ovid. A. A. 1, 376, 2, 381.

- 5 *Defenderentne aut illud clamore..... aut angustiae honor* Spir. et cum lacuna quidem sed distinctione post voc. *defenderent* posita etiam Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; pro v. *illud clamore* cod. Farnes. *gloria more*, codd. Vaticani *gloria in ore* et post haec duorum triumve verborum lacunam conspici affirmat Brot., qui loco ita mederi posse credit: *aut gloria maior unquam contigit*. Nostrum est a Lipsio eumque secutus est etiam Pithoeus alia tamen interpunctione: *defenderet, nec u. a. g. m. a. augustior honor primum*. Locus adhuc exspectat salutem ex libris scriptis.

Perebantur. Heumann. mavult *dignarentur*, sensu passivo.

Deinde apud illos. q vel *quod* post voc. *deinde* inserunt Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Col.; delevit Lipsius.

Dii genitos. Spir. *dii*, emendavit Puteolanus. mox Heumann. *neminem caussidicum*.

Orphea ac Linum. hi saepe junguntur ut a Virgil. Ecl. 4, 55 sq., a Quintil. I, 10, 9.

Si introspicere. Spir. Put. *se*; vulgatam reperi in edit.
Alciati; fortasse iam correxerat Berealdus.

Fabulosa nimis pro nimis fabulosa. etiam optimi scripto- 6.
res locum adverbiorum negligunt; sic Cic. de Sen.
2, 6 ante multo. Caes. B. C. I, 20 post paulo. Plin.
Ep. I, 1 paulo cura maiore (ex cod. Prag.).

Composita i. e. ingeniose conficta: sic *fabula conficta* apud
Liv. III, 10 est rumor fictus et ex industria divulga-
tus. SCHULZE.

Istud certe e cod. Vaticano 1862 scripsimus; libri im-
pressi *illud*. — Acidalius et Heumannus voluerunt
concedes propter locum similem in fine cap. 33; sed
utrumque recte dici potest.

Plures hodie. Videatur deesse particula, *quin plures ho-* 7
die reperias, quamquam et sic satis integrum vulga-
tum. ACIDALIUS.

Quam qui Virgilii. pronomen *qui* e codd. Vaticanis ad-
diderunt Brot. atque Ernest; ante in omnibus editt.
sberat.

Asinii. De Caio Asinio Pollione, cuius in Dialogo sae-
pius mentio fit, cfr. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. X,
31 et Thorbeckii dissertatio de hoc viro Lugd. Ba-
tav. a. 1820 edita.

Messalae. Put. *Mesallae*; Lips. Bernegg. Luenem. alii *Mes-*
sallae. De M. Valerio Messala Corvino cfr. Ellendt
hist. eloq. rom. p. 130 sq.

Medea Ovidii. Hanc tragoediam intercidiisse constat. unum
versum laudat Quint. VIII, 5, 6. iudicium de ea ta-
lit X, 1, 98 *Ovidii Medea videtur mihi ostendere,*
quantum ille vir praestare potuerit, si ingenio suo
operari quam indulgere maluisset. nominatur etiam
ab Apuleio de Orthogr. fragm. 18. p. 8. ed Osann.

Aut Varii. desunt haec verba a cod. Farnesiano teste Lip-
sio. — Quintil. X, 1, 98 *iam Varii Thyestes cuilibet*
Graecarum comparari potest. De Vario poeta cfr.
Saleius Bassus in Pison. 227 (Wernsdorf. Poet. lat.
min. t. IV, p. 276). J. H. Vossius ad Virg. Ecl. 9,

35. Spalding. ad Quintil. III, 8, 45. Heindorf. ad Hor. Sat. I, 4, 48. 10, 43. de scriptura nominis v. Osann. ad Apul. fragm. p. 68.

C. 13. ¹ *Et istud et mox istos dedimus e cod. Vat. 1862, libri impressi illud et illos.*

Felix contubernium. Aut vitium hic aut lacuna. cogitabam et illum secum contubernium; ex Persio 4, 52 tecum habita. Explicat mox securum et secretum secessum Cicero ad Curionem 2, 7 tecum loquere; te adhibe in consilium; te audi, tibi obtempera. GRONOV. *Felix contubernium* recte Bip. intelligunt de nemoribus, lucis et secreto, in quo vates secum et cum Diis et heroibus vivant. sic non opus cum Barthio reponere *Elysii* vel cum Schultingio *sedens pro otioso*. OERLIX.

Licet . . . malo. Licet illos agitent certamina et pericula sua et controversiae. malo securum Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius ex suo codice locum restituisse dicitur, neque tamen ipse in ulla editione quidquam monuit. Seeb. in edit. II post v. *pericula sua* inseruit et cancellis inclusit *et controversiae*.

Certamina. » Ipsa illa oratorum professio certamen est, ἀγών, et togata quaedam militia.« Gesner. ad verba Quint. X, 3, 2 quae (vires) sufficiant labori certaminum et usu non exhauriantur. Inde dicuntur bella fori, Mars forensis, similia. cfr. F. N. Klein ad Ovid. Trist. III, 12, 18.

2 *Et quietum*, ita codd. Vaticani; libri impressi *et secretum. In quo tamen*; Spir. Put. Alc. *tum*; Rhenanus tacite emendavit.

3 *Augusti epistolae.* De iis cfr. Macrob. Saturn. I, 24. Claudian. ad Olybrium v. 23. Jan. Rutgers. var. lectt. 2, 13. p. 135 sq. J. Alb. Fabricii liber, Imp. Caes. Augusti temporum notatio, genus et scriptorum fragmenta. Hamb. 1727.

Qui auditis. Spir. et Put. q, quo litterarum compendio etiam alia vox intelligi potest,

Surrexit universus. rarus et insignis honor. nam Augustus teste Suetonio c. 56 nepotibus suis ad resurrectum ab universis in theatro questus est gravissime. adeoque Principi ipsi hic tantum debebatur honor. SCHULZE. cfr. Cellarius in Plin. Paneg. 54, 2.

Virgilium veneratus est. Frigide repetitum *Virgilii* nomen meliusque abfore monet Ernestius; sed similia in Taciti scriptis leguntur.

Ne nostris. Luenem. scripsit *nec*, sed nulla vet. editt. hoc 4 habet.

Secundus Pomponius. Vir »multa morum elegantia et ingenio illustri.« et poeta tragicus. cfr. Ann. V, 8. XII, 18, Quintil. X, 1, 98. Spalding. ad Quint. VIII, 3, 31. De vita ejus duo scripserat libros Plinius maior. H. N. XIV, 4, 6. Plin. Epist. III, 5, 3.

Domitius Afer, clarissimus huius aetatis orator; cfr. Ann. IV, 52. XIV, 19. Quint. XII, 11, 3 et Spalding. ad V, 7, 7.

In hac sua fortuna; hoc Ernestius dedit e codd. Vatica- 5 nis, quod quamvis Broterio placuerit, recipere non ausus erat. Editiones ante Ernestium omnes *in hac praesenti fortuna* nuper a Seebod. revocatum. Ern. bene monuit *praesenti* nihil aliud esse nisi *hac*.

Quod timent. Editt. veteres omnes praemittunt *an*, quod auctoribus codd. Vaticanis eiecit Brot.; sequuti sunt Oberlin. et Bekker. particulam iterum revocarunt Seebod. et Luenem.; Ern. maluit alterum *an* delere.

Aliquid. Spir. *aliqui*.

Quibus praestant. Hoc ineptum judicavit Lipsius addiditque *quibus non praestant*, etsi abesse alterum membrum sentit periodo plenae. Schelius volebat *his quibus praestant*. Int. officium sive id quod rogantur. scriptoris autem sententiam Gronovius illustravit his locis: Flor. IV, 2, 92 (de Caesare) *clementiam principis vicit invidia gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia*. Cic. p. Sulla 26 *quam multi sunt summi homines et ornatissimi et nostri et equestres*

ordinis quorum pro salute se hic Sullae obligavit! Quos ego nominarem; neque enim ipsi nolunt et huic animo gratissimo adsunt; sed quia maius est beneficium, quam posse debet civis civi dare, ideo a vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuat, quod fecit, ipsi. Cato apud Plutarchum: οὐ βούλομαι τῇ τυράννι χάριν ἔχειν, ὑπὲρ ὧν παρανομῇ παρανομῇ δὲ σώζων ὥς κύριος, ὧν αὐτῇ δεσπόζων οὐδὲν προσήκειν. Minus placet Heum. et Bip. interpretatio, qua praestare dicunt esse antecellere.

Alligati [cum] adulatione. Praepositionis, quam omnes editt. veteres agnoscunt, usus insolens est, quare eam unicus inclusimus, non tamquam spuriam sed quae emendetur. VV. DD. conjecturae adhuc in lucem editae non placent. Schulting. mutat *omnium adulationi* quamquam putat et *adulatione* posse retineri, vel *humili adulationi*; Heum. *cautissima* vel *diligentissima*; Schulze *comi* vel *Caesarum adulatione*; Oberl. praepositionem delevit. — *Alligatus.* Terent. Ad. V, 3, 58 *eo pacto prorsum illic alligaris filium* ad. q. l. Donatus: «dicitur aliquis alligari ad aliquid sine quo esse non potest.» Cic. ad Att. VIII, 16 *ne forte qua re impediar atque alliger.* et sic Quintil. saepius. Plutarch. Moral. t. 2. p. 145 ed. Wyttenb. de hoc verbo ait τὸ δὲ δεσμεύειν ἈΛΛΙΓΑΡΕ λέγουσιν οἱ πολλοὶ Ῥωμαίων. οἱ δὲ καθαρύοντες ἐν τῇ λέγεσθαι ΛΙΓΑΡΕ. sed fallitur. cfr. J. Fr. Gronov. ad Liv. VII, 24, 4. Drakenb. ad eund. l. et ad V, 27, 9. J. Fr. Gronov. ad Senec. Epist. 94. Schaef. ad Plin. Ep. IV, 1, 2.

Imperantibus. Imman. Bekker. scripsit *imperitantibus*, nescio unde. frequentat quidem hoc verbum Tacitus, sed plerumque eo libidinem aut superbiam notat. v. *imperantes* legitur Agric. 31.

Summa eorum. Spir. et reliqui ante Lipsium *rerum*; hic tacite emendavit.

- 6 *Us* — ait, haec inclusa cancellis in editt. Spir. Put. Alc. aliis. vid. Virg. Georg. II, 475.

Remotum. Spir. Put. Ber. Alc. *remotas*; Rhenanus emendavit.

Faciendi. Spir. *facies*; hoc Puteol. mutavit in *faciente*, quod Ber. et Alc. habent; nostrum Rhenanus iterum tacite scripsit.

In ista sacra istosque fontes e cod. Vatic. 1862 scripsimus; libri impressi habent *illa* et *illos*.

Et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. Non verum est, quod Schulze dixit vulgatam lectionem fuisse *ac trepidus* et conjunctionem ab Ernestio esse deletam; *ac* in nulla editione vetere legitur sed Heumannii inventum est. — »Egregia dictio, a qua manum critici me iudice abstineant. Sensus satis patet. Temere Schurzfl. substituit *fallentem*: Schulzius, Heumannum secutus, famae non hic esse locum autumat legitque *lubricum forum pallens ac trepidus experiar*. Mihi secus videtur. Quo enim *pallens* referatur, nisi ad *famam lubricam fori*? pallet orator, quum populo displicet, quum male rem egisse videtur. *Fama pallens* metonymica dictio. OBERL.

Testamentum pro pignore i. e. securitatis causa: sc. heredes adscribendo meis eos, quorum potentia mihi pignori sit, fore, ut ratum sit, meique partem saltem bonorum meorum ferant. ERN. cfr. Agric. 43 et Gesner. ad Plin. Paneg. 43.

Non.... excitet, nec.... scribam etc. sic in fi. cap. et 7 *nec consulat nec roget*. c. 17 *nec divitatis*. c. 32 *nec quisquam respondeat*. cfr. Ramshorn. gr. lat. §. 166. 3. not. 1. p. 412.

Quandocunque fatalis. Spir. *quandoque enim fatalis*; vulgata est a Puteolano.

Fatalis et meus dies; copula et omissa est in edit. Pithoei et Stoer. — »Utraque dictio mortem naturalem indicat. Glossae: *fatali sorte*, ἰδιῶ θανάτῳ. Plin. Ep. I, 12 de morte voluntaria Corellii: *est luctuosissimum genus mortis, quae non ex natura nec fatalis videtur*. Et Vellei. II, 4 de morte Scipionis Africani:

de tanti viri morte nulla habita est quaestio: seu fatalem seu conflata insidiis mortem obiit. Seneca ad Lucil. bella res est, mori morte sua. Et Sueton. Caes. 89 percussorum Caesaris nemo sua morte defunctus est, ubi vid. Casaubonum. SCHULZE.

Veniat e codd. Vaticanis scripsimus cum Seeb.; in libris impressis est veniet. Ernestio legitima scribendi ratio postulare videtur venerit. sed tempus praesens interdum ponitur pro futuro; v. Ruddim. instit. gr. lat. II, p. 381 ed. St. et Ramsh. §. 164. 5.

- 8 *Statuar tumulo.* Schulze male intelligit de more statuas in sepulcris erigendi; nihil est nisi sepeliri.

Hilaris et coronatus. Ex usu apud Romanos antiquo. Cic. de Legg. II, 24 *illa iam significatio est laudis ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam et ei, qui peperisset, et eius parenti sine fraude esse lex impositam jubet.* Cfr. et Plin. 21, 3. OBERL. vid. Kirchn. de funer. Rom. 1, 11. Petisci lexicon antiq. roman. t. I. p. 576. s. v. *corona sepulchralis.*

Pro memoria mei i. pro titulis, imaginibus, honoribus meis.

*Consulat, non vates, ut Lipsius interpretatur in ed. s. 1607, neque astrologus, quem Heuman. supplevit, sed i. referat ad senatum, quem his rebus interponebant ipsi principes. Gronov. attulit §. 4. Inst. de Jud. cuius poena animae amissionem sustinet et memoria rei etiam post mortem damnatur. Lap. (p. 354 apud Gruterum cui suspectus est,) M. ANNAEO. LUCANO. CORDUBENSI. BENEFICIO. NERONIS. FAMA. SERVATA. Artemid. Oneirocrit. 1, 5 *ὅς μὴ δὲ ἀποθανὼν ἔχῃν ὄνομα· τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείκνεις ὃ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες.* — *Roget i. principem.**

- C. 14. 1 *Concitus i. de orationis poetico et audentiore colore, quae infra poetarum quam oratorum similior oratio dicitur; explicatur v. velut instinctus, de q. v. Deederl. de synon. lat. I, p. 161.*

Quum. tum codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc.; correxit Rhenanus.

Vipstanus in codd. Vaticanis legi fertur; Spir. *urbanus*; Put. Ber. Alc. Rhen. *Urbanus*; Bipont. ex edit. Veneta Rivii attulit *Vipsanus*; Ursinus e cod. vet. (?) *Vibanius* et ita vetus Lipsii liber, unde ille scribendum esse putavit *Vibianus*, hic *Vipsanius*, quod ad Ernestium usque vulgabatur. Seebod. in ed. I male *Vipstanius*, quamquam et Brot. hoc nomen ita scripsit H. III, 9 provocans ad Murator. t. I. p. 519 et Gruter. p. 1066 et 1070. cfr. Ern. et Oberl. ad Ann. XIV, 1. H. 1, 76. III, 9.

Cubiculum eius. pronomen Ernestio videtur additum a manu glossatoris.

Ingressus est. Spir. *ingressa*. Acidalius *est* deletum vult.

Suspiciatusque. Spir. Put. *suspiciaturque*; emendavit sive Beroaldus sive Alciatus.

Tempestivus. Put. *tempestivis*.

2

Interveni. Spir. *intueri*, emendavit Puteolanus. caeterum in edd. vulgatis nescio quibus *intervenio* esse affirmat Schulze idque Heumannum correxisse; equidem in nullo libro reperi.

Minime. semel legitur in edd. (Spir.?) Put.; vocem iteravit Beroaldus vel Alciatus, tum reliqui.

3

Laeta oratio. »*Laetus* dicitur genere dicendi ex ubertate quadam metaphora fere poetica, qua *laetus segetes* Virgilius noto sensu dixit.« Ernest. lex. technol. lat. rhet. p. 236. cfr. Spalding. ad Quint. X, 1, 46. XII, 9, 2. et infra ad c. 22.

Utque. Spir. *uterque*. — *Decibat.* Spir. *docebat*; Put. *dicebat*; vulgata est a Beroaldo vel ab Alciato.

Audentior. Editt. veteres omnes *audenter*; in margine editt. Francof. et Colon. »fortassis *audentior*« et hoc dederunt Lipsius, Pithoëus, reliqui. sic a Quintil. XII, 10, 23 Aeschines dicitur *audentior* orator.

Et postarum, ita codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc. Rhen.

Pithoe. et recentiores; in editt. Lipsii exciderat copula, quam Gronovius restituit scribens *postarumque*.

4 *Me vero*. Spir. Put. Alc. *vere*; Rhenanus tacite emendavit.

Atque id ipsum. Puteol. *ad*.

Viri optimi et t. n. oratores. *Oratores* sine epitheto frigere indicabant VV. DD. itaque Ursinus et Muretus repetunt *optimi* sic scribentes *viri optimi et optimi temp. n. oratores*; Acidalius idem nomen post voc. *oratores* posuit; Schurzfleischii conjecturam *vos, vera optimi t. n. orat.* recepit Schulze. vulgatae sensus bonus est.

Et declamatorio. Spir. *sed decl.* — »Declamationes nempe sunt orationes de rebus fictis sed ad veritatis speciem compositis habitae in scholis rhetorum vel in consessu familiarium, exercitationis gratia. Hae igitur imitari debebant actiones forenses et declamandi studium erat veluti dicendi in veris causis meditatio et praeparatio quaedam. cfr. Quint. II, 10 init.« SCHULZE.

Assumitis scripsimus e codd. Vaticanis 1862, 4498. idem verbum latet in lectione cod. Vaticani 1518 *et sumitis*; libri impressi omnes *adjungitis*.

Alunt et eruditionis. Spir. Put. Ber. Alc. *eruditiones*, quod Rhenanus mutavit in *eruditionem*, servatum a Lipsio, Pithoeo, Haurisio. Agricola emendavit *eruditionis*, quod Lipsio et Pichenae placuit et a Bernegg. Gronov. reliquis receptum est. Acidalius voluit *ingenium alunt eruditione et lit.*, Schurzfl. *ingenium alunt exercitatione et lit.* Equidem praetulerim Acidalii conjecturam, quum non placeant illa *et eruditionis et litt. oblectamentum*.

Quum vobis. Seeb. in edit. altera scripsit *tum*. nostrum locum illustrare possunt exempla, quae collegit Ramshorn in gr. lat. §. 178. a. 3. Discrimen inter *tum* — *tum* et *quum* — *tum* leviter tetigit Zumpt. gr. lat. §. 339 ed. V.; sed res tota nondum diiudicata est. sic Cod. ille Plinii Pragensis saepe *tum* — *tum* exhibet, ubi in libris vulgatis legitur *quum* — *tum*; v.

Titze p. 355 et 356. ep. 7. cfr. etiam Orelli ad Cic. p. Mil. 1, p. 44.

Plurium, emendatio Rhenani est; Spir. Put. Ber. Alc. habent *plurimum*; inde Schurzfl. fecit *plurimam*.

Quam in Apro, haec ironice dicta sunt.

Vetera et antiqua contemnere. 18, 4 *vitio autem* 1 C. 15
malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. cfr. Ann. III, 55. et annot. nostram ad Agric. 1. p. 49.

Excepi, audiui: possis etiam sic interpretari, ut *excipere* desumptum videatur a re venatoria, saepe Aprum iam contradixisse sermoni illi, et iam antea fuisse illis de veterum laude contentionem. SCHULZE. De dictione *vocem s. sermonem excipere* cfr. Bremi ad Sueton. Tiber. 21. de verbo *excipiendi* venatorio cfr. Burm. ad Valer. Flacc. VI, 422. Mueller ad Cic. de Orat. II, 8, 32. sed dubito num *excepisse sermonem alicuius* umquam dicatur ita ut is qui excepit simul notetur respondisse vel contradixisse; exempla desunt.

Et fratris tui. Quis hic Messalae frater? puto Regulum intelligi, illum, qui cum Plinio vixit et floruit lingua magis quam vita laudatus. Suspicio ex Tac. H. IV, 42 *magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipsanius Messala adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari.* LIRS. De Regulo v. Plin. Ep. 1, 5. 4, 7. OBERL.

Neminem hoc tempore. Spir. Put. Ber. Alc. *nostrum hoc temp.*; Rhenanus tacite scripsit *nostro h. t.*; vulgatam emendavit Lipsius vel Pithoeus.

Contenderes etc. Broterius e codd. Vaticanis tantum enotavit *antiquis eo credo* et e cod. 1518 *maligne in iis.* Spir. habet *contendere.* *Antiquis eo credo audacius quod malignus his opinionem.* Put. Ber. Alc. *contendere antiquis eo credis audacius quo malignius. his opin.* Rhenanus tacite scripsit *oratorem contendere antiquis, esse credis audacius, quo malignitatis opinionem* etc. et ita locum exhibent Francof. Colon.; Lip-

sus in textu dedit oratorem esse contendere. *Antiquis eo credo audacius, quod maligni in iis, innotis proposuit contendere parem antiquis: eo credo audac., vel si inseri vocem displiceat contendere. atque id eo audacius.* hoc receperunt Pithoeus, Gronovius, reliqui. Rhenani emendationem *malignitatis* arripuerunt Oberl. Seebod. recentiores eademque probatur F. A. Wolfio, qui in Acidalii conjectura *maligni iudicis*, quam Heum. et Schulze receperunt, nullam invenerit elegantiam. equidem retinui vulgatam; sed ex vet. librorum lectione acutiores fortasse aliud quid divinabunt.

- 2 *Ipsae tibi.* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *ipsi*; bene emendavit Lipsius.
- 3 *Neque illius.* »In exemplari Italico ad hunc locum adscriptum fuit *Eadem verba sunt Petronii.* et sane quaedam initio Satyrici Petroniani, quae huius disputationis locis aliquot valde consentanea sunt.« PITHOEVUS.
Sermonis mei i. eius, quo recentiorum eloquentiam irriserat.
Poenitentiam ago. sic Curt. VIII, 6, 23 (8, 23 p. 271 ed. Zumpt.) *quamquam impium facinus ausus foret, tamen et poenitentiam eius ageret.* Quintil. IX, 3, 12. Valer. Max. III, 4, 2. similia conguessit Gerlach in comment. in Sal. p. 125.
- 4 *At velim.* at ex edit. Spir. reduximus; inde a Puteolano edebatur ac. illud saepius transitum facit; cfr. Cie. Tuscul. I, 44, 105. Caes. B. G. I, 52. VII, 82. B. C. II, 7. et alii scriptores particula ita utuntur, in primis Tacitus.
- Plerumque.* Heum. voluit *persaepe*, quod sententiae aptius foret. *plerumque* h. l. idem esse videtur quod *nonnunquam*, de qua significatione rarissima cfr. Vall. elegant. 4, 90 et Tursellinus.
- 5 *Solutio.* Acidalius coniicit *solutio* i. solvit quaestionem; placuit Schurzfl. et recepit Brot.; ingeniosam non dixerim hanc conjecturam; ne opus quidem ea est, *sensus totius sententiae facillimus: quibusdam solutio*

est, quod idem Graecis acciderit, mihi vero haec res auget quaestionem, quo magis cupiam causas cognoscere, cur eloquentia a vetere gloria et nitore desciverit.

Gratis. Spir. *gratis*, emendavit Puteolanus. sed in illa lectione corrupta etiam forma usitatio *Graecis* latere potest; de nostra cfr. Heins. ad Ovid. A. A. I, 686. Burman. ad Anthol. Lat. t. 1. p. 585. Bremi ad Nep. praef. §. 5. apud Ciceronem saepius legitur quam vulgo credunt aut volunt; sic de R. P. II, 4. III, 9.

Absit . . . Nicetes. Spir. Put. Ber. Alc. *absit Aeschines et Demosthenes sacerdos iste enitet*, et ita Rhenanus quoque in textu, in castigationibus haec notavit: »Tres »postremae dictiones indubie portenta sunt menda- »rum. Quid si legas *ut longius absit Aeschine ac »Demosthene Dositheus et si quis alius . . . quatit.* »Nam fieri potest ut Dositheus aliquis orator apud »Graecos eo tempore vixerit, quo conditum est hoc »opusculum. Comparat itaque veterem Aeschinem et »recentem Dositheum, si vera conjectura est, aut si- »milem alium. nam huius mihi in mentem venit, syl- »labas istarum dictionum rimanti. Id tamen exempli »caussa putetur dictum.« Illa Rhenani conjectura ex- »stat in margine editt. Francof. et Colon. cum hac lectionis varietate: *absit ab Aeschine*. Emendationem veram Lipsio debemus, cuius verba haec sunt: »Vere »et ἐβροχώως emendavi *Sacerdos iste Nicetes*. Nice- »tes sacerdos declamator nobilis eo aevo. Plin. Ep. 6, »6 audisse eum fatetur. *Erat non studiorum tantum,* »verum etiam studiosorum amantissimus, ac prope »quotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, »Quintilianum et Sacerdotem Nicetem ventitabat. Ex- »stat Philostrati Lemnii de hoc Nicete in Vitis So- »phistarum 1, 19 elogium, de quo Pithoeus [qui eius »indiciu Neveleto suo debuit,] nos monuit. Nominat »et Seneca pater Cont. 9, 2. *Nec Julio nec alii con- »tigisse suo* (scribam *nec Vibio nec alii contigisse*

»scio) quam apud Graecos Nicetae, apud Romanos
»Latroni, ut a discipulis non audiri desiderarent.
»Et eodem lib. Cont. ult. Nicetes egregie dixit in eo-
»dem loco.«

Et si quis alius. Pronomen *alius* male omiserunt Bipont.
et Schulze; interpunctionis signum, quod Spir. Put.
Ber. Alc. post hanc vocem posuerunt, Rhenanus sus-
tulit.

Ephesum vel Mytilenas, in quibus urbibus tum temporis
videntur celeberrimae rhetorum scholae fuisse. cae-
terum scripsi *Mytile*. pro *Mitylen.*, ut est in libris
vulgatis, cfr. Plehnii Lesbiac. lib. p. 11 sp.

Contentus; ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Bernegg.
Gronov. Bip. Schulz. Oberl. Seebod. ed. I. Bekker;
Freinshemius coniecit *continuis*, Schultingius *conten-
tiosis*. In edit. Pithoei legitur *contentis*, receptum ab
Ern. Seebod. ed. II. Luenem. et defensum a F. A.
Wolfio. Verum est, quod V. S. dicit, de plausibus
auditoriorum sermonem esse, non de stentorea rhetor-
is declamantis voce; nam qui *contentum* vocarit con-
tenta voce loquentem, sane nemo est, ne poeta qui-
dem. sed rhetor iste Graeculus contentus schol. cla-
moribus dicitur, quum nemo ipsi plaudat nisi disci-
puli vel alii declamatores ipsi similes. Hi enim sunt
h. l. *scholastici*, in umbra scholarum versantes, de-
clamantes et eloquentiae studiosi. cfr. Ernesti ad Plin.
Ep. I, 24, 4. pro discipulis dixit Quintil. XII, 11,
16. infra c. 42, 3 *scholastici et rhetores*. c. 35, 1
scholastici qui rhetores vocantur.

Scholasticorum clamoribus. Spir. inter has voces inserit
cop. et, quam delevit Puteolanus.

Quatit, de fama blaterante, garrula poetis solenne est hoc
verbum. Val. Flacc. II, 122 *fama . . . motis quatit
oppida linguis*. I, 743 *quatiunt truces oracula Col-
chos*. V, 273 *omnemque quatit rumoribus Arcton*.
Drakenb. ad Sil. IV, 7.

ANNOTATIO. 15, 5. 16, 1. 2. 3. 4. 5. 129

Julius Africanus, aevi Neroniani orator, de quo Quintil. X, 1, 118 ait: *eorum, quos viderim, Domitius Afer et Julius Africanus longe praestantissimus. arte ille et toto genere dicendi praefendus, quem in numero veterum locare non timeas: hic concitator sed in cura verborum nimius et compositione nonnumquam longior et translationibus parum modicus.* cfr. Spalding. ad Quintil. VIII, 5, 15.

Aut Asinio. Spir. *aut sinio*; Puteolanus verum nomen restituit.

Movistis. sed Spir. Put. Ber. Alo. Rhen. Francof. Colon. 1 C. 16. Pitheous; Lipsius tacite scripserat *movisti*, sed, quod ad nostra tempora pro vero vendebatur.

Explicabit revocavimus e codicibus Vaticanis; in libris impressis est *explicaverit*.

Si istud, sic cod. Vatic. 1862; vulgo *illud*. 2

Exsequemur. Spir. *exequamur*; correxit Puteolanus. 3

Aprum enim solere. enim h. l. dicitur pro *autem*, vero, 4 quod etiam saepius fit in consecutione. cfr. de hac particulae vi Ruhnken. ad Terent. Andr. V, 1, 4. Interpr. ad Caes. B. G. V, 7. Goerenz ad Cic. de Legg. I, 16, 45.

Manifestus est iamdudum; ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Gronov.; *est* excidit in editt. Bernegg. Schulz. Oberl. Luenem. Weis.; revocarunt Seebod. et Bekker. Constructionem supra notavimus c. 10, 8 ad v. *obnoxium offendere*. sic Ann. II, 57 *postque rarus in tribunali Caesaris Piso et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus*.

Inauditum et indefensum. Hist. I, 6 *inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant*. 5

Conspiratione vestra. Quamquam *conspiratio* in utramque partem dici solet, ut apud Cicer. in Catil. IV, 10 *conspiratio* (i. e. consensus) *bonorum*: tamen, quum saepius in calumniam trahatur, ex industria utitur Aper vocabulo molestiori. SCHULZE. *Conspiratio* et *conspi-*

rare vocabula media sunt; cfr. Bremi ad Sueton. Caes. 15.

- 6 *Significatione ista* codd. Vaticani, Lipsius de conjectura, Brot. Bipont. Seebod. ed. II. *signatione* edit. Spir. Romana Lipsii, Put. Alc. Rhen. Franc. Colon. Pithoe. Pichen. Gronov. Ern. Schulz. Oberl. »Quaeritur quam vim habeat vox *antiqui*. et haec vis ostenditur ex annorum determinatione.« BIPONT.

Quum audio antiquos, i. nominari; hodie dicunt: quum audio nomen antiquus s. antiquorum.

Ac mihi. Spir. *hac mihi*.

Ulixes sive *Ulyxes* Spir. Put.; reliqui *Ulysses*. illam scripturam Latinis fere solam usitatam fuisse post alios nuper docuit Osann ad Apul. fragm. p. 52.

Mile fere et trecentis annis, ita totidem litteris codd. Vaticani, e quibus Brot. Ern. Bipont. recentiores scripserunt. edit. veteres omnes *et CC annis*. illud vero propius est; nam inter Ulixis et Vespasiani imperium intersunt fere a. MCCLXX. cfr. Vellei. I, 8.

- 7 *Profertis*. Spir. *perficitis*, ex quo Puteolanus fecit *percipitis*, servatum ab Alc. Rhen. Francof. Colon.; vulgatum tacite emendavit Lipsius. *percipere* numquam est intelligere, sed agnoscere, discere.

Utrique superslites. de hoc voc. cfr. ad Agr. 3. p. 56.

- 8 *Quam CCCC annos*. CCC habent Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Pithoe. Lipsius in textu, in margine edit. a. 1607 sq. notavit »CCCC verius.« eundem numerum emendavit Mercerus, receperunt Pichena, reliqui. Schurzfl. male defendit veterem lectionem; computationis initium non est faciendum a morte Demosthenis, quamvis etiam hac ratione numerus ann. 397 efficeretur, quem Tacitus haud recte illis verbis describeret. at Cicero ante CXX annos obiit (cfr. c. 17), quibus si addideris annos *fere trecentos*, quibus ante Ciceronis aetatem fuit Demosthenes, habebis nostrum numerum.

Quod spatium. Spir. *quo*.

Huius immensi aevi. hoc ordine leguntur haec verba in

editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Hauff.; nescio quis primus transposuerit *immensi huius aevi* ut exhibent recentiores omnes; in edit. Schulz. praeterea excidit v. *immensi*.

In proximo est. sic in aperto esse Agr. 1. 33. H. III, 56. IV, 4. Sal. Jug. 5. *in ambiguo esse* Agric. 5. *in arduo esse* Ann. XII, 15. *quum exitus haud in facili essent* Liv. III, 8. *res in integro est* Liv. III, 10. *adeo moderatio tuendas libertatis . . . in difficili est* Liv. III, 65. Dictio ni fallor ex fonte graeco fluxit. sic Thucyd. I, 42 *νῆται ἐν ἀφασί*.

Nam si ut Cicero e codd. Vaticanis scripserunt Brot. Ern. 9 Oberl.; Spir. habet *nam sicut Cicero*; inde Puteolanus finxerat *nam si sicut*, quod reliqui servabant.

Verus annus. In editt. Francof. et Colon. haec nota marginalis: »*Vertens* fortassis ut apud Macrobiū. similis autem Ciceronis locus ei, qui hic citatur, in secundo Tusculan. quaestionum est. nam et ibi Cicero, Magnum, inquit, annum mathematici etc. *Verus* h. l. bene se habet; locus autem qui laudatur non est in secundo Tuscul. sed II. de N. Deorum; cfr. infra.

Siderumque, quae. quae abest ab edit. Puteol.

Quum maxime. Nic. Loensis legi iussit *nunc maxime*, probantibus Schurzll. Heuman. Oberlino, recepit Schulze. sed hoc non recte fecerunt. *quum maxime* est »eo ipso, quando quidque agitur, tempore.« cfr. Duker. ad Flor. II; 16, 3. p. 399. Ern. clav. Cicer. (qui hanc vim non negat; sed formulam potius interpretatur, quam habere temporis praesentis significationem affirmat idem ad Hist. I, 29.) Spalding. ad Quintil. VI, 1, 23. Zinserl. crit. iuv. promuls. c. 22.

Quos nos vocamus. In editt. Spir. Put. Ber. Alc. omissum est pronomen *quos*; Rhenanus in castigationibus emendavit *quos vocamus* idque edebatur ad Ernestium usque, qui e codd. Vaticanis vulgatam dedit scripturam. eandem vero reperi etiam in editt. Francof. et Colon.

XIIMDCCCCLIV. Editiones veteres omnes numerum habent uno centenario minorem, sive XII.DCCCCLIII, ut Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Pithoe. Bernegg., sive XIIMDCCCCLIV, ut reliquae. Primus emendavit Nic. Loensis, secuti sunt Ernest., recentiores. In margine editt. Francof. et Colon. haec adscripta: »Etiam hic locus corruptus videtur, fortassis autem scribendum XV. millia aut certe XIIIIM.DCCCCLIV complectitur. Sic enim et apud Macrobiū legitur II de Somn. Scip.« [c. 11.] Sed Macrobius hac in re non audiendus est, sed alii scriptores. Serv. ad Virg. Aen. I, 269 *tria sunt genera annorum: aut enim Lunaris annus est XXX dierum: aut Solstitialis XII. mensium: aut secundum Tullium Magnus, qui tenet XII milia nongentos quinquaginta quatuor annos, ut in Hortensio: »Et horum annorum quos in Fastis habemus magnus XII. milia nongentos LIV annos complectitur.«* (hic numerus scribatur e cod. Fuldensi.) Idem ad Aen. III, 284 *mox maiore cura magnum annum esse voluerunt, omnibus planetis in eundem recurrentibus locum, et hic fit ut diximus (l. s. l.) secundum Ciceronis Hortensium post annos duodecim milia nongentos quinquaginta quatuor, solstitialis scilicet etc.* (H. l. in numero cum omnibus fere codicibus consentit teste Broterio vetustissimus Servii ms. codex, qui fuit olim in bibliotheca collegii Ludovici Magni, et qui ni fallor idem est, quem nuper N. E. Lemaire in edit. Virg. Heyn. t. V. p. 215 laudavit, sed non ita consuluit, ut novum Servii editorem decebat.) Solinus c. 33 de phoenice haec ait: *Quum huius vita magni anni fieri conversionem rata fides est inter auctores, licet plurimi eorum magnum annum non quingentis et quadraginta, sed duodecim milibus nongentis quinquaginta quatuor annis constare dicant.* De magno anno Cicero loquitur II de N. D. 52 et Somn. Scip. 7 sed numerum non definit. De variis magni anni spatiis cfr. Censorinus de

die nat. c. 18 ib. Lindenbrog. Riccioli *Almag.* 3, 13. t. I. p. 130. Marsham *Canon Aegypt.* p. 9. ne celeberrimos quidem astronomos consentire in numero constituendo satis constat. rem iusto brevius absolvit Ideler V. D. in libro *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie.* t. I. p. 193 sq.

Complectitur. Spir. Put. Ber. Alc. *complectuntur.* Rhenanus emendavit in castigationibus.

Incipit.... exstitiase. haec dictio suspecta erat Ernestio; simile est quod legimus 11, 3 *ingredi famam auspicatus sum.*

Solum eodem anno quo. Spir. *solum eodem annos quo;* Puteolanus correxit *anno*, idem omisit voc. *eodem*, quam Ernestius e codd. Vaticanis et ex edit. Spir. revocavit. Pithoeus qui Rhenanum in textu sequitur, ex analogia scribendum esse iudicat *non solum mense* (v. *mense* male excidit in edit. Lips. Gronov. a. 1673. Oberl. Paris.) *quo nos, sed fere eodem die.* Schulze legere non repugnat *sed eodem mense et die.*

Menenium. Spir. *non me nimium;* verum nomen restituit 1 C. 17. Puteolanus. — Vir facundus plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse nota illa de membris humanis adversus ventrem discordantibus fabula s. u. 260. cfr. Liv. II, 32. Aurel. Victor de Vir. ill. c. 21.

Coelium. Spir. *et Nium;* iterum emendavit Puteol. *M. Coelius Rufus*, cuius extant epistolae inter Ciceronianas l. VIII et pro quo est oratio. de eius vita, moribus et fatis accurate dixit P. Manutius in praefat. ad Cic. Ep. ad Div. VIII et nuper Ellendt *histor. eloq. Rom.* p. 110 sq.

Brutum. *M. Junius Brutus*, philosophus praestantior quam orator, de quo cfr. Spalding. ad Quint. III, 6, 93. Wetzel in praefat. ad Cic. Ep. ad Div. p. 11. Ellendt l. l. p. 127.

Quidem cur antiquis. Cur, quod abest ab edit. Spir., inseruit Puteolanus. — Cicerogem Quintilianus quoque inter *veteres* recenset. cfr. Spald. ad Quint. IV, 2, 118.

- 2 *Ipsa. Spir. ipse*, emendavit Puteolanus.

Ut Tiro libertus eius scripsit. Ascon. Pedian. ad Cic. orat. p. Mil. c. 14: *Et legimus apud Tironem libertum Ciceronis in libro quarto de vita eius oppressum a Clodio L. Caecilium praetorem.* cfr. Tironiana coll. Alb. Lion in libro Seebodii, *Archiv f. Philol.* t. I. a. 1824. p. 247.

VII. Id. Decembr.; Codd. Farnes. Vatt. edd. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. *VII. idus occisus*; in cod. Farnes. teste Lipsio spatium alteri voci relictum erat. Schulze in Veneta nescio qua *VI Id.* reperit. Lipsius verum nomen mensis addidit, Anton. Augustinus male *Octobris*. cfr. M. T. Cic. historia descripta per Franc. Fabricium Marcoduranum.

Quo anno — sufficit. haec Schulzio glossema esse videntur. — Put. *sufficit.*

- 3 *Status annos. Spir. statuæ VIII et L; statuæ VIII et L;* (Bero.?) Alc. Rhen. Franc. Colon. *status VIII.* Lipsius tacite numerum minuit scribens VI et L, eumque recentiores omnes sequebantur. equidem veterem numerum reducendum esse putavi, qui numero vero propius accedat, si a morte Caesaris, qui id. Martiis a. u. 710 confossus est, ad mortem Augusti, qui obiit a. d. XIV clds. Septbr. a. u. 767 numeramus. At Aper non accurate loquutus est; nam D. Augustus neque ex illo tempore neque post proelium in campo Philippensi rem publicam solus rexit.

Cai reduximus ex editt. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pithoei; in reliquis *Caii*. [Reducere illud volebam, sed vel ego mihi ipse non obtemperavi vel operae non paruerunt.]

Atque unum... annum. Spir. atque unum Galbae et Othon. et Vitelli longum et unum annum, et ita verbis *longum et omissis* etiam Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon., quam lectionem Seebode bene revocavit in utraque editione. Lipsius scripsit *atque ipsum G. et Oth. et Vitellii unum annum*, utrum ex libro vetere, ut credit Oberlinus, an de conjectura non liquet,

quum in nulla editione huius emendationis indicium fecerit. Lipsium sequuntur reliqui praeter Pithoeum, qui ex parte veterem lectionem retinuit ita locum exhibens atque ipsum *G. et Oth. et Vitellii longum et unum annum*. Adjectivum *longum* tuetur etiam Schurzfl., quia inter Neronis mortem et Vespasiani initium spatium sit annum cum 22 diebus. Latin. Latinius Bibl t. II. p. 37 posterius *unum* eiici iussit.

Sextam iam felicitis. Schelius proposuit ac *sex iam tam felicitis*, nihil tamen ipse mutari voluit. Schulting. primum coniecit ac *sex iam inter felicitis h. p. st.* (coll. Vellei. 2, in fi. Sueton. Claud. 38.), sed ne sic quidem sibi satisfacit, quare praefendum iudicavit *se- cutam iam felicitis*.

Stationem. Novum hoc aevo significatum nacta est haec vox. Nimirum apud Cic. *statio* dicitur de mansione, custodia et talibus; v. c. *statio navium*, de *statione vitae decedere*, etc. Jam vero de munere imperii, atque adeo de toto spatio eius et duratione usurpatur. Sic Vellei. Patere. II, 131 precatur Tiberio, *ut functus longissima statione mortali successores habeat* quam serissimos eosque optimos. Similiter Plin. in Panegyri. c. 7. Sueton. Claud. c. 38. Ultra hanc aetatem mo- nente Ernestio ad h. l. ista dicendi ratio non adsurgit. Idem fere valet de *principatus* vocabulo, quod etiam in novam significationem de imperio regnoque Caesarum adoptari coepit. Sed duo in nostri loci dictione offendunt, ut Schelius observat. Primum quod *statio* de uno singuloque imperii anno dici videtur: alterum quod *sexta statio* pro *sex annis* dicitur, sic ut *adde sextum annum* sit idem, quod *adde sex annos*. Utrumque non vulgare quidem. SCHULZE.

centum et viginti anni, cod. Vatic. 1518 (totidem litteris), Puteol. reliqui. *centum et decem anni* codd. Vaticanani 1862, 4498. Spir.

Et pugnae. Et *pugnae* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. 4 Colon. Lips. Bernegg. Gronov. Hauff. ei corrigebant

Muretus, Pithoeus, Acidalius, receptum ab editore Oxon. Ern. Brot. recentioribus.

Britanniae. Ita omnes editt. veteres exhibent idemque bene revocavit Seebode; Bipontini conjecturam *Britannis* Oberlinus recepit et recentiores. Ernestius vel hic *Britanni* vult vel mox *aggressae sunt.* nihil mutandum; voc. *Britanniae* ad verbum, quod sequitur, *suppleas incolae s. Britanni;* v. supra ad c. 10.

- 5 *Idem Caesarem.* Spir. Put. Ber. Alc. *et quidem Caesarem;* Rhenanus vulgatam tacite scripsit; fortasse melius est *et idem.*

Potuit. Seebod. in ed. pr. maluit *potuerit,* quam conjecturam puto ne ipsi quidem auctori nunc placere.

Actionibus. In omnibus editionibus ante Lipsium est *auctoribus;* hic ex ingenio et tacite nostrum scripsit; sed propius erat emendare *actoribus,* quod vocabulum infra c. 26, 2 legitur. *Interesse* iungitur etiam quamvis raro cum casu tertio hominis, quum plerumque dicatur *interesse rebus.* *Actiones* h. l. sensu forensi dicuntur. cfr. Ernest. clav. Cicer.

- 6 *Proximo congiario* i. e. distributione congiarii. Iam libera re publica procures subinde plebis favorem captabant largitionibus frumentariis: his substituebatur a Julii Caesaris inde temporibus pecuniae distributio, et sequentes Imperatores rite vel sub auspicia suscepti imperii, vel in adoptione filii et successoris hanc liberalitatem erga populum urbanum exercebant. Dabantur vero viritim ad minimum quadragenii nummi sestertii, ad summum quadringenii circiter. Quadringenti nummi aequant fere 12 1/2 thal. monetae nostrae. Haec dona civibus urbanis divisa dicebantur *congiaria* a congi mensura; militibus vero distributa vulgo appellabantur *donativa,* quae maioris plerumque pretii erant. SCHULZE. Cfr. etiam Ern. clav. Cicer. Interpretes ad Quint. VI, 3, 52. Broteri excurs. ad h. l.

Plerosque. Gesnerus nescio quo loco malle dicitur *plures,* probante Heumanno; sed *plerique* h. l. non signifi-

cant plurimos, sed multos, nonnullos, plures, qui vocabuli usus Tacito proprius esse videtur. vid. c. 31, 7. H. IV, 84 *Deum ipsum multi Aesculapium, quod medeatur aegris corporibus, quidam Osirin antiquissimum illis gentibus numen, plerique Jovem ut rerum omnium potentem, plurimi Ditem... conjectant.* v. Zumpt, gr. lat. §. 109. ed. V. etiam Quintil. VI, 4, 9 hoc vocabulo ita utitur: *videas enim plerosque ira percitos exclamantes, ubi plerique sunt nonnulli.*

Nec dividatis. »Clarior et expressior erit conclusio haec, 7 si ne scribas et cum superioribus alia interpunctione velut nectas: duravit: *ne dividatis saeculū.*» ACIDAL. ne receperunt Heuman. et Imm. Bekker.; non opus est. sententia est: igitur vobis concedi non potest, ut dividatis saeculum. nec cum subunctivo conjunctum v. supra c. 13, 7, p. 121.

Si qua etc. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. 1 C. 18 et horum oratorum f. gloriaque ac laus; vulgatam Lipsius tacite scripsit fortasse de conjectura.

S. *Galbae.* Schulting. proposuit *Galbae, C. Laelio Carboni*, quia infra c. 25 Laelius simul cum Galba nominetur inter eos, quos Aper agitarit, neque tamen Laelii mentio usquam antecesserit, nisi hic inseratur. — De *Servio Galba* qui a. 610 consulatum gessit ideoque Ciceronis aetatem centum fere annis antecessit cfr. Ellendt hist. eloq. Roman. p. XXXIII.

Caio Carboni. Spir. *Cai Carbonis*; Pateol. emendavit. — C. Carbo consul fuit a. 634; cfr. de hoc oratore Ellendt l. l. p. XXXV.

Alios merito antiquos vocaverimus, ita codd. Vaticani; *antiquos merito vocaremus* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. reliqui ad Broterium usque et Oberlinum, qui praetulerunt *vocaverimus* (i. e. vocare licet), sed verborum ordinem neglexerunt. idem praecepit F. A. Wolfius l. l. p. 78, qui longe aliam monuit rationem esse enuntiatorum, ubi boni scriptores imperfecta ponunt, Cicero in primis, cujus usus Ernestio, qui vo-

caremus a superiore *docerem* postulari credidit, saepe erat fraudi. sed hodie tota haec res a grammaticis iam subtilius exponi coepta est.

- 2 *Quos utinam* etc., et tales sunt, ut optandum sit, ut ab eorum imitatione se abstinuissent Calvus cet. SCHULZ.

Utinam nulla parte imitatus esset e codd. Vaticanis scripsimus cum Brot. et Oberlino *utinam imitatus esset* Spir. Put. Ber. Alc.; Rhenanus tacite emendavit *utinam imit. non esset* idque dederunt Lips. Pith. Bernegg. Gronov. et nuper Seebode. Muretus maluit *utinam ne in illa parte imitatus esset*, quod Acidalio displicet, a Schurzfleischio defenditur. sed et *utinam non* latine dicitur; cfr. Zumpt. gr. lat. §. 571. discrimen quod inter *utinam non* et *utinam ne* esse statuit Ramshorn gr. lat. 166. 3. N. 1. timeo ut verum sit. Bipont. scripsit *utinam in nulla parte* atque sic esse in MSS. affirmat; sed nisi forte est error hypothetae, fallitur et in re illa et in hoc quod Muræum tradit lectionem suam e codice eruisse.

Mutari. (Spir.?) Put. Ber. Alc. *mutare*, quod Schurzfl. male revocare voluit; vulgata est Rhenani tacita emendatio.

Formas quoque et genera e codd. Vaticanis scripserunt Brot. Ern. Schulz. Oberl. recentiores; voc. *quoque* non agnoscunt editt. veteres; Seebod. in ed. 1. uncis inclusit. Infra c. 19, 2 dixit *formam quoque ac speciem orationis esse mutandam*, ita ut *genus* et *species*, quae sibi opponuntur apud Quintil. XII, 10, 1 et 2, idem significare videantur. At de varia orationum forma et specie legantur verba Quintiliani l. 1.

- 3 *Sic Catoni* ita codd. Vaticani, e quibus dederunt Ernestius, recentiores. Spir. *sicuti*; Put. et reliqui *sicut*. sic particula usitata in exemplis afferendis; comparatio, cui inservit, *sicut*, h. l. minus apta videtur.

Catoni seni. M. Cato et sapiens et censorius dictus, cuius nomine Cicero dialogum de senectute inscripsit. Quint. XII, 11, 23 M. Censorius Cato, idem orator, idem

historiae conditor, idem juris, idem rerum rusticarum peritissimus, inter tot operas militiae, tantas domesticas contentiones, rudi saeculo litteras graecas aetate iam declinata didicit, ut esset hominibus documento, ea quoque percipi posse, quas senes concupissent. cfr. Ellendt l. l. p. 19 sq. Catonem et Gracchum coniunctos habes a Quintil. II, 5, 21. XII, 10, 10.

Gracchus, Tiberii frater. Cic. Brut. 33, 125 sed ecce in manibus vir et praestantissimo ingenio et flagranti studio et doctus a puero C. Gracchus. noli enim putare quemquam, Brutus, plenior et uberior ad dicendum fuisse. cfr. de eo Ellendt l. l. p. 39.

assus, L. Licinius. Cic. Brut. 38, 143 equidem quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. erat summa gravitas; erat cum gravitate iunctus facetiarum et urbanitatis oratorius non scurrilis lepos; latine loquendi accurata et sine molestia diligens elegantia etc. disseruit de eo Ellendt l. l. p. 68.

distinctus. Cic. de Orat. III, 25, 96 ut conspersa sit oratio quasi verborum sententiarumque floribus, id non debet esse fusum aequabiliter per omnem orationem, sed ita distinctum, ut sint quasi in ornatu disposita quaedam insignia et lumina. Auct. ad Heren. 4, 11. sic Cicero non indistinctus vocatur a Quintil. XII, 10, 39 ubi vide Interpretes. adde Ernest. Lexic. technol. Latin. rhet. p. 132.

urbanior. Quintil. VI, 3, 18 urbanitas dicitur sermo in verbis et sono et usu proprium quemdam gustum Urbis prae se ferens et sumpta ex conversatione doctorum tacita eruditio. Ernest. lexic. techn. p. 424.

nitidior Corvinus et dulcior. Quintil. X, 1, 113 at Messala nitidus et candidus et quodammodo praeferens in dicendo nobilitatem suam; viribus minor.

ultum. Put. multum.

d in illis. Praepositionem, quae abest ab edit. Spir., inseruit Puteolanus.

5 *Num dubitamus.* — Spir. *nam dubitamus*; Put. Ber. Alc. Rhen. *nam non dubitamus*; Lipsius tacite scripsit et ex ingenio, quod adhuc vulgabatur. Muretus voluit *numnam*; Acidalius *num dubitabimus....quum satis constet*; etiam Heuman. *num dubitabimus*.

Pro Catone Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. reliqui veteres et nuper Seebode. Groslothe conjecturam *prae* receperunt Schulze, Oberlinus, recentiores. vel *pro* vel *magis* eiiciendum esse censuit Schurzfl.; Bipont. emendavit Porcio *Catone*. Comparatio quas instituitur est in vocabulo *magis* ita ut *pro* recte se habeat; sic c. 23, 2 *Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt*. alius generis est locus Cicer. p. Mil. 2, ubi Orellius p. 45 sq. *pro* defendit.

Appium Caecum. Appius Claudius Caecus, ante caecitatem Crassus vocatus, vixit sub fin. saeculi ab u. c. V. cfr. de eo Ellendt l. l. p. 10 sq.

Nec Ciceroni; ita Spir. Put. Ber. Alc. reliqui ante Gronovium, qui *ne* correxit, quamvis ipse veterem lectionem in textu relinquerit.

Cicer. obtrectatores defuisse. Inter illos fuit etiam Asinius Gallus, contra quem Claudius Caesar defensionem Ciceronis composuit teste Sueton. Claud. 41 satis eruditam; tum Largus quidam Licinius teste Gellio, qui librum cui nomen erat Ciceromastix composuit. Sed de toto obtrectatorum genere haec ait Quintil. XII, 10, 12 *at M. Tullium.... et suorum homines temporum incessere audebant* [v. etiam XII, 1, 22] *ut tumidiorem et Asianum et redundantem et in repetitionibus nimium et in salibus aliquando frigidum et in compositione fractum, exsultantem ac paeane, quod procul absit, viro molliorem*. cfr. Gesner. et Spald. ad Quintil. IX, 4, 1.

Exsultans opponitur composito a Quintil. X, 2, 16 ad q. l. v. Wolff.; de voc. *superfluens* cfr. Frotcher ad Quintil. X, 7, 13. ne Cicero quidem hoc verbo uti veritus est in Bruto 91, 316.

Sed supra modum. sed, quod editt. veteres non agnoscunt, e codd. Vaticanis recepit Ernestius.

Et parum antiquus, ita codd. Vaticani et Spir., quod a Puteolano corruptum est in *et parvum antiquus*. Hoc servabant Beroald. et Alc.; Rhenanus tacite rescripsit *et parum ant.*, quod habent Francof. Colon. Lips. (in textu), Pith. Hauris.; Ursinus primus coniecit *parum Atticus*, tum Lipsius idque receperunt Piche, Bernegg. Gronov. Ern. reliqui. Nititur haec emendatio notissima illa inter Atticos et Asianos distinctione, de qua cfr. Quintil. XII, 10, 16, et sane favere videntur, quae a Quint. I. supra ad v. *obtrectatores* I. adduntur: *praecipue vero presserunt eum, qui videri Atticorum imitatores concupierant*. recte tamen, opinor, vetus lectio a Seeb. in edit. II revocata est, quam Doederl. quoque tuetur in libro, *latein. Synonym.* t. I. p. 99, licet V. D. erraverit, quod veterem lectionem esse affirmat *parum et antiquus*; solus enim, quantum scimus, Oberlinus copulam transposuit. Caeterum bonam esse utramque lectionem, si solam spectes, quis negaverit? sed nostra librorum scriptura est itaque retinenda. *Parum antiquus* Cicero videbatur obtrectatoribus, quia parum similis fuerit antiquis oratoribus, quos illi praeferebant.

Legistis. Ante Ernestium in omnibus libris inde a Spir. 6 legebatur *legisti*; ille e codd. Vaticanis dedit *vulgatam*; sic c. 17 est *vidistis*; c. 18 *Calvus vester*. Nostrum, quum MSS. exhibeant, verum est; sed altera quoque lectio non est contra morem Graecorum et Latinorum, qui in dialogis saepe verbum in numero singulari ponunt, quamquam is, qui loquitur, pluribus respondet. cfr. Ephem. litt. Jen. a. 1825. N° 213. fol. 263.

Calvi. C. Licinius Calvus, Licinii Macri, quem Cicero praetor de repetundis damnaverat (Valer. Max. IX, 12, 7) filius et ob id Ciceronis aliquamdiu inimicus, postea reconciliatus: vjd. Ciceronis de eo iudicium in Bruto

c. 81. et Quint. X, 1, 115 qui ita statuit: *inveni, qui Calvum praeferrent omnibus: inveni, qui Ciceroni crederent, eum nimia contra se calumnia verum sanguinem perdidisse. Sed est sancta et gravis oratio et castigata et frequenter vehemens quoque. Imitator autem est Atticorum fecitque illi properata mors iniuriam, si quid adiecturus, non si quid detracturus fuit.* SCHULZE. cfr. Osann ad Apul. fragm. p. 17. Ellendt l. l. p. 118. Fr. Nic. Klein ad Ovid. Trist. p. 86.

Missas epistolas. cfr. Cic. ad Div. XV, 21. ex iisdem Lipsio videtur Fabius hausisse XII, 1, 22. *nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compositionem ipsius etiam apud ipsum reprehendunt.*

Exsanguem. Cic. Brut. 82, 283 qui (Calvus) orator cum fuisset litteris eruditior quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi et exquisitius afferebat genus: quod quamquam scienter eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se atque ipse sese observans metuensque ne vitiosum colligeret, etiam ~~VERUM~~ ~~SANGUINEM~~ deperdebat. de vi voc. *exsanguis* cfr. Ernest. lexic. tech. p. 159. Gerlach. comment. in Sal. R. 117.

Et attritum. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon. ac tritum; vel Lipsius vel Pithoeus emendavit. Schulting. aridum elegantius esse iudicat. *Attritus* fortasse illustratur verbis Ciceronis in Brut. l. l. quae sequuntur his: itaque eius oratio nimia religione attenuata doctis et attente audientibus erat illustris: a multitudine autem et a foro, cui nata eloquentia est, devorabatur.

Otiosum atque disjunctum. Fortasse odiosum: id est affectatione quadam et asperitate dictionis molestum. nam ex reliquiis epistolae unius aut alterius nihil minus quam otiosus Brutus, acer ubique et intentus. *Disjunctum* autem capio, quo sensu Senecam dixere (apud Sueton. Cal. 53) arenam sine calce; nec muto. Lir-

sus. Schelius pro *otiosum* maluit *concisum*; sed hoc verbum iudice Ernestio lenius est, quam pro reprehensione. »Brutus, utpote sententiosus et animosa philosophia plenus, videtur languidus idem in scribendo et supinus fuisse; saltem libris ejus *lentitudinem* ac *temporem* tribuit noster c. 21 et Statius Silv. IV, 9, 20 *Bruti senis oscitationes* notat. Ita et Cicero ipse nostro c. 22 in prioribus orationibus suis visus est *lentus in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus*. Sic et Quintiliano teste X, 2, 17 *otiosi et supini, si quid modo longius circumduxerunt, jurant ita Ciceronem loquuturum fuisse.*» OZZELINUS. Pro disiunctum Rutgers. et Bipont. conjectant *discinctum*. *Disjuncta oratio* est, quam Cicero vocat *dissipatam, diffluentem, solutam*; cfr. Ern. lex. techn. p. 129 s. v. *dissipatus*.

Solutus et enervis; haec vocabula idem fere oratoris vitium significant. *solutus* est gr. *ἐκλελυμένος*, de quo v. Ern. lexic. technol. gr. s. v. *ἐκλύειν* et rom. s. h. v.

Fractus. In compositione *fractus* dicebatur loco ex Quintil. XII, 10, 12 laudato. »Fractum genus apud Ciceronem »appellatur, in quo sint sententiae minutae, nimia »conciinnitate concisae, compositio verborum et iunctura mollior, nulla amplitudo, nulli graviores numeri, sed omnes ad nimiam elegantiam comparati.« Ernest. lex. techn. Lat. rhet. p. 179.

Elumbis. vox rara et sensu insolentiori. »Qui evulsum habet lumbum; qui prae lumbi debilitate sese erigere non potest.« Festus. Arguebat Brutus Ciceroni contentionem et robur oratoris defuisse.

Mihi videntur verum. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. *videri*; 7 et ita etiam Francof. et Colon. in textu, at in margine haec: »*videntur* fortasse, nisi figuram admittas.« Hanc conjecturam primus dedit Lipsius, fortasse de suo, tum reliqui.

Nunc mihi. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. *nec mihi*; Ursinus emendavit *nunc* idemque

Lipsius margini editi a. 1607 editae apposuit; receperunt Pichena, reliqui. Pichena adhibuit Cic. de Divin. II *de quibus singulis dicam suo loco nunc de universis.*

- C. 19. 1 *Nam quatenus.* Schurzfl. particulam *quatenus* initio capituli minus aptam esse iudicans, quum omnia sint definita, corrigit *hactenus.* sed correctione non opus est, v. ad c. 5, 3 et *hactenus* raro ad tempus refertur. v. Cellar. cur. poster. p. 362. Nolten. p. 971. Breimi ad Nep. Milt. 5, 5.

Usque ad etc. — *usque ad Cassium Severum quem reum faciunt quem primum affirmant* codd. Vaticani, edit. Spir. et vetus Lipsii, quae tantum nomen *Severum* omittunt. Ex his vestigiis Broterius locum sic refinxit: *solent usque ad C. S., quem reum fac. quemque,* quod Ernestio non placuit, quum latine non dicatur *constituere terminum ad aliquem.* de hoc vero dubitamus; nam si dicere licet *terminum facere ad aliquem,* ut dicitur, cur non liceat *terminum constituere ad aliquem?* quare praeferam Broterii emendationem, ne nobis non pereant verba *quem reum a libris MSS.* et edit. princeps oblata. Puteolanus primus vulgatam scripsit, in qua Ern. mutare voluit *faciant; hunc enim quem esse pro ita ut eum,* quod *faciant* desideret. hoc verum quidem, sed V. S. decepit sermo latinus elegantior. — *Cassius Severus vixit Augusto et Tiberio Impp.; de eius vita et moribus haec Ann. IV, 21 relatum et de Cassio Severo exsule, qui sordidas originis, maleficas vitae sed ornandi validus per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati senatus Oretam amoveretur, effecerat: atque illic eadem actitando recentia veteraque odia advertit bonisque exutus interdicto igni atque aqua saxo Seriphio consenuit.* adde Ann. I, 72. a Quintiliano saepius memoratur, vel cum laude; vid. VI, 1, 43. X, 1, 22 et 116. XI, 1, 57. eiusdem laudes cum accurata orationis descriptione v. apud Senecam, Controv. l. III. praef. p. 395

sq. ed. Bipont. cfr. praeterea Vossius de histor. lat. I, 21. p. 109. edit. a. 1651. F. A. Wolf. praef. ad Marcell. p. 19 et 35. Diversus est a Cassio Severo tragoediarum scriptore, de quo cfr. Lange V. D. in vindiciis trag. Rom. p. 10. Mai et Osann ad Apul. fragm. 28.

Flectere. Heumannus observat Ciceronis aetate dici solitum fuisse *deflectere de via*, ut de Offic. II, 3, 9. sequenti aevo frequentius fuisse *flectere*. mihi aero haec dictio *flectere a via* omnino insolens videtur neque quemquam scriptorem novi qui ita locutus sit.

Atque directa dicendi via; hoc ordine verba exhibent codd. Vaticani, et Muretus transposuit ex ingenio; sequuti sunt Ern. Bipont. recentiores. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. reliqui *atque dicendi via directa*. in edit. Lipsii asteriscus est post voc. *directa*; locus V. S. fortasse suspectus erat. Acidalius ita emendavit: *ab illa vetere dicendi via directa, utique non infirmitate*. — *Via directa* est, quae omnia recte, sapienter et moderate fiunt. v. Ernest. clav. Cicer.

Ad illud dicendi genus scripsimus e codd. Vatt.; II. impressi omnes *ad id*.

Sed iudicio et intellectu. Spir. *sed video et intellectum*; Puteol. emendavit nostrum. Gronov. maluit *delectu*, ut infra c. 22. Cic. p. Clu. 46. p. Planc. 4.; Ernestius vero hanc aetatem monuit potius verbum *intelligere* pro deligere et diligere dixisse hancque eius sententiam amplexus est Schulze. sed rectius interpretatur Bipontinus *intelligentia*, cognitione, scientia, sensu. sic c. 31, 2 dicitur *intellectus eorum quae nec in virtutibus nec in vitiis numerantur*. Ann. VI, 36 *quis neque boni intellectus neque mali cura*. alia exempla collegit Gesner. in thes.

Vidit namque. Saepius, in primis a scriptoribus huius aetatis *namque* postponitur; v. Spalding. ad Quintil. III, 9, 3. Bremi ad Sueton. Galb. 5.

Cum conditions etc. — Dicebam conditionem temporum et diversitates auctorum f. q. ac spec. orationis remutandam facile, ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Franc. Colon.; Rhenanus tamen ante voc. *facile* primus distinxit, et in margine editt. Francof. et Colon. ad v. *remutandum* notatur: «malim solere mutare.» Quod exprimendum curavimus, tacite scripserat Lipsius, quem omnes sequuti sunt praeter Seebodium; hic *diversitate auditorum* dedit ex Ursini et Mureti emendatione. voc. *auditorum* sane propius accedit ad veterum librorum scripturam *auctorum*; nostrae autem lectioni favent verba c. 20, 5 *horum igitur auribus et iudiciis obtemperans*, et c. 34, 4 *saepe cognitae populi aures*; et fortasse Lipsius emendationem hausit ex libro. Pro *esse mutandum* Corbinelli voluit *ire mutandum*.

- 3 *Imperitissimam*; ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Bipont. Seeb. I; Mureti correctionem *impeditissimarum* receperunt Oberl. Seebod. ed. II, recentiores. Facilis est et speciosa haec emendatio et illustratur verbis Quintil. VIII, 6, 42; malui tamen retinere veterem lectionem, quam Schulze non intellexit quum rogaret, quae sint orationes imperitae; sunt rudes. etiam Cicero *sermonem* vocat *imperitum* in Orat. §. 23.

Atque id ipsum laudabat si; hoc habent codd. Vaticani 1862 et 1518, Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoe. Seebod., Lipsius tacite scripsit *laudabatur*, quod reliqui servabant.

Diem eximeret. Nempe lege XII tabularum cautum erat, ut sol occasus *suprema tempestas* esset. Quum itaque alicuius interesset, ne quid eo die ageretur et ut res vel apud populum vel in senatu differetur in aliud tempus: data opera ii, quorum intererat, multum temporis consumeabant in dicendo, donec sol occideret. Hoc est *diem eximere dicendo*: quod ne in iudiciis amplius liceret, patronis spatia dicendi clepsydris definiebantur. SCHULZE. v. infra ad c. 38.

Jam vero restituimus e codd. Vaticanis; idem de conjectura dedit Acidalius. *ita vero* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Bip. Seebod.; in margine edit. Francof. et Colón. *itaque et fortassis.* Schultingii emendatio *ista* recepta est a Schulz. Oberl. recentioribus.

Principiorum praeparatio. cfr. Ern. lex. rhet. p. 298 et 304; de *narratione* cfr. idem p. 259; de *divisione* p. 135.

Alte repetita series. Spir. *alta repetitio series*; sensum restituit Puteolanus.

Argumentorum genera, ita Spir. edit. Romana Lipsii, Put. Alc. Rhen. Pithoe. Schurzfl., revocavit Seeb.; Lipsius ex ingenio et tacite scripsit *argum. gradus*, a caeteris retentam.

Aridissimis. Spir. *arridissimis*; Put. *ardissimis.* de vi nominis cfr. Ern. l. l. p. 32 sq.

Hermagoras. Temni Aeolidis urbe natus, Theodori Gadarei discipulus, vixit Augusti temporibus et aetate provecta obiit. nam Quintiliani aetate erant, qui eum vidissent. Quint. III, 1, 18. Suidas eum ait *τελευταῖον πορὸν τῆς ἡλικίας.* cfr. Spalding. ad Quint. l. l. Alius est senior ille, cuius mentionem fecit Cicero in Brut. 76 et 78 et aliis locis, et saepius Quintilianus.

Apollodorus, Pergamenus, »qui praeceptor Apolloniae Caesaris Augusti fuit.« Quint. III, 1, 17 et 18. cfr. Sueton. Aug. 89. Strabo XIII, p. 625. inter Macrobios eum recenset Lucianus vol. VIII. p. 128 ed. Bip. (Spalding. ad Quint. l.) Andr. Schottus de claris apud Senecam Rhetoribus.

Quod si quis e codd. Vaticanis scripsimus; receperat iam Seeb. in edit. I, in altera cum libris reliquis iterum scripsit *et si quis.*

Odoratus philosophiam. Non est dictio infrequentior, uti Schulzio videbatur, sed per translationem Cicero quoque hoc verbo utebatur, exempla suppeditant Gesnerus et Nizolius,

Ex ea. Edd. veteres omnes ante praepositionem inserunt atque, quod cum Oberliuo delendum esse putavimus.

Locum aliquem, laetum praecipue ac plausibilem, quo iudex veluti reficiatur, et quo maxime incunda et ornata fiat oratio, ut v. c. de luxuria, de avaritia, de religione, de officiis, cet. Id moris natum ab ostentatione declamatoria, deinde in forum venit. Dicitur latinis *egressio*, graecis *παράβασις*. SCHULZE.

5 *Mirum:* erant. Spir. *mirum erat* sine interpunctione, quam Puteolanus inseruit.

Paucissimi. Spir. Put. Ber. Alc. *paucissima*; nostrum emendavit Rhenanus in castigationibus, quod sequitur *cognoverant*.

Praecepta rhetorum. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. *praecepta et rhetorum*; copulam tacite delevit Lipsius, nobis hic locus non integer esse videtur.

6 *Vix.* Spir. *vis*.

In cortina. Uraeus et Muretus proposuerunt *corona* receptum ab Acid. Heum. Bipont. Schulz. Oberl., et probatum Gesnero in thes.; veterem lectionem revocavit Seebode. Lipsius interpretatus est de subselliorum iuxta tribunal loco, quo non advocati solum, sed scribae, praecones atque id genus operae forenses consistebant; Nicol. Loensis Epiphyll. 9, 5 de tribunalis clavo hemicyclo testudinato. aliam metaphoram agnoscit Scaliger ad Varr. L. L. 6, 3. *Cortina* dicitur de cavo et convexo spatio; sic Ennius dixit *cosli cortinam*, Severus in Aetna v. 294 *magni cortina theatri*, ad quem locum cfr. Scaliger et Gorallus.

Assistat. Lipsius de asseclis aut fautoribus intelligit, qui oratori se adjugebant; equidem in commune intelligo vulgus circumstantium et vagum auditorem; vid. c. 20.

Qui elementis — certe *imbutus sit*. ita Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips. Pithoe. Bernegg. Gronov. Bip. Seebod.; Pichenae *sententia* negationem requirere videtur, *imbutus non sit*, nisi fortasse repetitum subin-

telligatur illud *non* praecedens, quod nihilominus constructionem non expedire putat. et sane locus ita explicandus est. Heum. Schurzfl. Ern. Brot. Schulz. Oberlin. scripserunt *quin*; Acidal. *quin elem. st. si non inst. at certe imb. s.*

Eloquentiae itineribus. Tropus insolentior, qui Heumanno suspectus erat; sed excusatur altero *dicendi via*. Plin. Paneg. 7, 1 dixit *iter ad principatum*; Quint. prooem. 6 *iter ad ingenii lumen*; cfr. idem XII, 11, 11.

ti et potestate, ita cod. Vaticani 1518 et 4498, Spir. Pat. 7 Ber. Alc. Rhen. Franc. Col. Pithoe.; *aut pro et primus* tacite scripsit Lipsius, tum reliqui.

et nec. Heum. copulam *et* expunxit eumque Schulze secutus est; nobis correctione non opus videtur.

constituunt. Spir. *consistunt*; verum scripsit Puteolanus.

testari h. l. non est *testem invocare*, ut Heum. et Schulz. intelligunt, sed *denuntiare, palam edicere*, et hac significatione modo absolute dicitur, modo cum casu quarto conjungitur. Cic. p. Mur. 37, 78 *ego quod facio — me omnium vestrum causa facere clamo atque testor*. Ad rem cfr. Quintil. IV, 5, 10 *festinat enim iudex ad id, quod potentissimum est, et velut obligatum promisso patronum, si est patientior, tacitus appellat; si vel occupatus, vel in aliqua potestate, vel etiam si moribus inkompositus cum convicio efflagitat.*

rat; ita codd. Vaticani, Put. Rhen. reliqui; *feret* Spir. 1 C. 20. et teste Seeb. in ed. I. Beroaldus.

firmitate. Spir. *infinitate*.

incipia Corvini. Quintil. IV, 1, 8 *quasdam in his quogue commendatio tacita, si nos infirmos et impares ingeniis contra agentium dixerimus, qualia sunt pleraque Messalae prooemia.*

expectabit e codd. Vaticanis *reducerunt* Brot. Bip. Seebod.; Spir. *expectavit* confusione facillima; Put. *correxerit expectaverit*, quod reliqui habent.

exceptione. Praepositio excidit in edit. Spir. — *Exceptio* vocabulum forense dicitur de eo, unde petitur

sive reo. Is nempe vel negando causam defendit vel excipiendo elidere actionem conatur i. e. non infutabatur quidem, sed excusabat rem aliis argumentis. Haec exceptio dabatur seu concedebatur a praetore, a quo etiam actor tunc postulabat replicationem. Vid. Brisson. de form. l. V. SCHULZE.

Et formula. Formula in iure civili est certus verborum modus, veluti *formula interdicti, formula actionis, testamenti, sponsionis* etc. vid. Ern. clav. Cic. Quid sit h. l. *formula*, non nisi ex argumento orationis istius, quae exstat pro A. Caecina, cognosci potest, quod itaque paucis huc repetemus, Caesennia fundi emendi negotium Sext. Aebutio mandaverat. Aebutio igitur fundus, pecunia Caesenniae emptus, addictus erat. Caesennia, cum non multo post A. Caecinae nupsisset eumque haeredem fecisset, decessit. Tum Aebutius fundum illum sibi vindicavit, Caecinamque per vim prohibuit aditu et ingressu. Repulsus Caecina interdictum a praetore impetravit, ut unde deiectus esset, eo restitueretur. Tota quaestio igitur iam versabatur de formula interdicti, an scil. interdicto de vi teneretur etiam is, qui non deiecerit de fundo, sed ab eius ingressu prohibuerit. De qua re Cic. ipse in Orat. c. 29 sic: *Tota mihi causa pro Caecina de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus, ius civile laudavimus, verba ambigua distinximus.* SCHULZE.

Immensa volumina. Ex his verbis Maius ad orat. p. Tulio §. 1 cognoscere vult, hanc orationem pro Tullio fuisse longissimam; Heinrichius V. D. contra haec monuit: »Caeterum quod in Dialogo illo aureolo *immensa volumina* dicuntur, quae sunt de exceptione et formula, inde solito longiorem fuisse hanc orationem, non magis cogitur, quam docetur alio eius loco c. 39 pr. tunc paenulas pro togis vestimenta caudicorum in iudiciis: qua in re ne interpretes dicam omnes, quos novi, fallitur etiam Gothofred. ad Cod. Theod. t. V. p. 234.«

Pro M. Tullio. Nic. Loens. in Epiphyll. male scripsit *pro M. Coelio.* iam Pithoens laudaverat Curium Fortunatianum l. 2. rhetor. schol. Schurzfl. addidit ex Macrobio de differ. et societ. verbi gr. et lat. de perfecto: »explico, explicui, quia plico, plicui; sed Cicero pro Tullio explicavi.« Gell. I, 7 extr. idem perfectum laudavit ex orat. p. l. Manil. 11, 30. De ipso M. Tullio cfr. Heinrichius V.D. ad hanc orationem p. 58.

Cursus argumentorum, est ordo, quo apte disposita sunt. 2
vid. Quint. IV, 2, 14. VI, 4, 22. VII, 1, 17. de *colore sententiarum* vid. Ern. lex. techn. rhet. p. 63. Spalding. ad Quint. IV, 2, 88; de *descriptione* Ern. l. l. p. 112; adde Quintil. IX, 4, 138.

Aversatur. Put. *adversatur*; vid. praeter alios, qui horum verborum confusionem notarunt, Seebodii specimen in aliquot Tac. loca observatt. p. 12 sq. — *Dicentem* Schelius vel hoc loco vel paulo ante a manu interpretis esse credit; Schulze hic expunxit et Seebod. cancellis circumscripsit. equidem ferri posse utrumque credo.

Perfert. Spir. *praefert*; Put. Ber. Alc. *praefert*; Rhenanus 3
bene emendavit in castigationibus.

Impexam antiquitatem. »Quintilianus II, 5, 20 ex nimia antiquitatis admiratione, *horridos* et *ieiunos* fieri docet h. e. imitabantur illam priscorum scriptorum duritiem, asperitatem, et rudem simpliciatem, quam *tristem* et *impexam antiquitatem* Auct. Dial. c. 20 et Quintilianus non multo post illa *rudis saeculi squalorem* appellat.« Ernest. lex. tech. rhet. p. 196.

Scena. Put. *coena*; de lectione Spir. nobis nihil constat; mendum correxit Beroaldus sive Alciatus.

Roscii. clarissimus fuit suae aetatis comoedus, idem Ciceronis praeceptor in pronuntiatione et actione, ab hoc in causa pecuniaria defensus.

Turpionis Ambivii. In editt. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoei haec male disiunguntur *Turpionis aut Ambivii*; particulam delevit Lipsius, qui haec annotavit: »Eundem enim hominem fuisse Te-

restianae epigraphae et Cicero de Senectute 14 docent. Simmachus nominat Ep. 1, 25 et 10, 2: *Non idem honor in pronuntiandis fabulis P. Pollioni, quam Bavio fuit, neque par Aesopo et Ruscio (sive Roscio) fama.* Fortasse et *Pellioni* hic scribendum, ut sit ille *Pellio* Plautinus Bacch. 2, 2, 37.α

- 4 *Juvenes in ipsa.* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *iuvenes et ipsa.* Lipsius inseruit praepositionem servata copula, *juvenes et in ipsa*, eumque sequenti sunt Pith. Bernegg. Gronov. Bipont. Schulz. alii; copulam delerunt Schurzfl. Heuman. et commodius abesse eam iudicavit Ernestius; sustulimus cum Oberl. et Seeb.

Studiorum incude positi. Imitatus est Sidonius Appollin. Ep. 4, 1 et vere intra Eusebianos lares talium te quaedam moneta susceperat disciplinarum, cuius philosophica incude formatus nunc varias nobis rerum sermonumque rationes.... pandebas. Carm. 23, 130 hic cum semipede stilum polibat Smyrneas incude doctus officinae. Jacob V. D. litteris ad me scriptis monuit hunc tropum, qui est insolentior, fortasse e graeco sermone fluxisse; sic Antipat. Thessal. in Anthol. Palat. VII, 409 (Anal. Brunck. t. II. p. 115) versum dixisse ἐν Πιερίδων ἄκμοσι χαλκευτόν quocum comparandum esse Pindar. Pyth. 1, 168 (86) et Boekh. ad h. l. t. II, p. 238. Ad Pindari locum paucam dederat Gedicke comparans Ciceronianum quamvis alio sensu *linguam procudere* et alia. cfr. etiam Heyne ad Pindar. Olymp. 6, 140 sq. Interpp. in primis Fea ad Horat. A. P. 441. Plin. Ep. 1, 3, 4.

Sive sensus aliquis. Haec Mureti emendatio est, quam cum Acidalio, Freinshemio, Heumanno, Oberlino recepimus. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Gronov. reliqui habent *sive in suis*, quod Bipont. interpretatur inter suos, quos sectantur.α Lipsius in edit. prioribus locum asterisco notavit; in margine edit. a. 1607 apposuit *in sensibus suis*. Seeb. in edit. II scripsit *sive iis sensus aliquis*, fortasse ne omnino

percant ductus voc. *in*. sed veremur ut hoc com-
mode explicari possit, neque dici credimus, *mihi hoc*
illudve effulget. Nostram lectionem Freinshemius his
verbis defendit: »Nec obest quod sensus et sententia
hic conjunguntur. nec enim hoc loco *sensus* com-
muniter accipitur sed oratorie. sic infra c. 32 et 23
init. nam ut ait Quintil. 8, 5 *consuetudo tenuit, ut*
mente concepta sensus vocaremus: lumina autem prae-
cipuaeque in clausulis posita sententias. hinc ergo
intelligas quid sit apud auctorem nostrum *sensus*, qui
arguta *sententia* effulsit. adde mox infra c. 22.« De
utroque vocabulo *sensus* et *arguta sententia* cfr. Er-
nest. lex. tech. rhetor.

Exigitur. Hoc Lipsius tacite scripsit pro *exercetur*, quod
est in Spir. Put. reliquis ante illum.

Atii. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *Actii*; Seeb. 5
Accii. (Fort. scribendum *Atius*; cfr. Garaçon. ad Cic.
Philipp. 3, 6.) De utroque poeta hoc iudicium tulit
Quintil. X, 1, 97. *Tragediae scriptores veterum Accius*
atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, ver-
borum pondere, auctoritate personarum; caeterum nitor
et summa in excolendis operibus manus magis videri
potest temporibus quam ipsis defuisse: virium tamen
Accio plus tribuitur; Pacuvium videri doctiorem, qui
esse docti affectant, volunt.

Veterno inquinatus, i. obsoleta vetustate, squalore. *Veter-*
nus dicitur morbus naturalis senum, qui languorem
et torporem inducit. Pichena laudavit Sidon. Apoll.
1, 1; 8, epist. ult.; 9, 16.

Lucani. Hunc Rutgersius appellat prudentissimum scripto-
rem et ingentis spiritus vatem. Statius ipse eum Vir-
gilio praeferre non dubitabat, unde certe colligitur,
eum iam antiquis in pretio fuisse. Martialis sane pu-
dentius ei secundas tribuit. Casp. Barthius vero ad
h. l. miratur, caussidicos istos forenses tam fatui ca-
pitis esse in aestimandis poetis. Ast oratori fortasse
plura conferet Lucanus quam Virgilius; nam ut Quin-

til. X, 1, 90 statuit, *est ardens et concitatus et sententius clarissimus et ut dicam quod sentio, magis oratoribus quam poetis annumerandus. SCHULZE.*

6 *Exstitit.* Put. *extit.* — *perveniunt.* Spir. *praeveniunt.*

Quid enim? si; ita cum Seebod. scripsimus, quamvis ne sic quidem locus mihi sanatus videatur; fort. delendum est si. Heuman. quis enim infirmiora.... credat; Oberl. proposuit quid enim an; reliqui habent, quid enim, si.

Informibus tegulis. Spir. *in fornicibus tegulisque; sensum restituit Puteolanus. in utraque Seebodii editione legitur regulis; nescio utrum consulto an errore typographi, nihil enim monitum est.*

Radiantur. Lat. Latinus Bibl. t. II. p. 37 legi vult *radiant* idemque placuit Schurzfl.; male. Ovid. ex Ponto III, 4, 103 *scuta sed et galeae gemmis radiantur et auro.* Sil. Italic. 7, 143. *sicut aquae splendor radiatus lampade solis.* De usu verbi cfr. Doederl. de synon. lat. II. p. 79.

1. 21. 1 *Fateor.* ita (Spir.?) Put. Veneta Rivii, Alc. Rhen. Francof. Colon., Bipont. et Seebode. *fatebor*, quod est in reliquis libris, tacite invexit Lipsius.

Somnum tenere. »Pro cavere somnum. Id Latinis sic non dicitur; sed in hac conjunctione cum *risum* ferri potest, magisque refertur ad *risum*, quam ad somnum « ERN. Dixit tamen Cicero in Brut. 80, 278 *itaque tantum absuit, ut inflammare nostros animos; somnam isto loco vix tenebamus. risum tenere* idem dixit paulo post 85, 293 *equidem in quibusdam risum vix tenebam.*

Nec unum de populo etc. Locus desperatus, quem fere intactum reliquimus; sine libris melioribus nulla salus. Codd. Vaticani ita exhibent *de populo Canuti aut Atti de Furnio et Coranio alios in eod. valet.*; liber Lipsii *de populo Ganuti aut Atti de Furnio et Coranio alios in eod. val.*; Spir. Put. Alc. Rhen. *de populo. Canuti aut Aride Furnio et Toranio* (Put.

Troiano) quique alios in eod. val. haec ossa et hanc maciem probant., et ita Francof. et Colon., nisi quod in textu est alii, in margine alios; praeterea in utraque editione haec nota marginalis: »Locus haud dubie corruptus. videntur autem ex Lucilio aut simili aliquo citata esse haec.« Lipsius coniecit *nec unius de populo Arit de F. a. T. quique alii in*; Gronovius, *nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo quosque alios in eodem valetudinario haec ossa et haec macies probant*, eamque conjecturam totam recepit Imman. Bekker; priorem eius partem, i. *nec unum... nominabo* dederunt Schulz. Oberl. in reliquis vetere lectione maximam partem servata, *quique aliis in e. v. h. l. o. et hanc maciem probant*. Pithoeus ita: *de populo Canuti. * aut Atti de Furnio et Toranio quique alios in eod. val.*; Seeb. *nec unum de populo, Canutium aut Arrium, Furnium aut Toranium.... quique aliis etc.* Grotefendus V. D. nuper in censura Apuleii de orthogr. fragg. ab Osanno edit., quae inserta est Ephemer. litter. Halens. a. 1827 m. Nov. N°. 275 sq., p. 525 proposuit *Canuti aut Arri demum Furnio et Turanio, quique alius est in eodem valetudinario, haec ossa et hanc maciem probant*. Reliquorum emendationes tacere maluimus; de singulis viris et rebus pauca tantum adiecimus. *Canutius* non est ille *P. Canutius*, quem laudat Cicero p. Cluent. 10 et 18 et in Brut. 56, sed *Tiberius Canutius*, de quo vid. Garat. ad Cic. Philipp. III, 9. p. 44. ed. Wernsd. *Attius* qui sit intelligendus, non liquet. *Furnium* Schulze intelligit amicum Ciceronis, de quo cfr. Ern. clav. Cic.; *Toranium* orator omnino ignotus. Grotef. l. l. illum *Furnium* significari putat, cuius mentionem fecit Cic. Brut. 28, et *Turanium*, quem idem nominat, qui erat prosae orationis scriptor ut ille, cuius meminit Plin. H. N. III, 1, et IX, 4 (5). Hoc pro certo habendum est, omnes istos oratores fuisse me-

diocres et vulgares. — *In eodem valetudinario.* »Proverbium de pluribus, qui in eodem malo versantur. Senec. Ep. 27 init. *tamquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum loquar.* « PICHENA. vid. Lips. ad l. Sen. l. et Senec. Quaest. N. L. prooem. — *Ossa et macies* designant duram et siccam orationem, in qua non eminent venae nec ossa numerantur, ut infra dixit Aper. eadem metaphora utuntur Quintil. I. prooem. 24. II, 4, 9. et Cic. Brut. 17, 68. de Fin. IV, 3.

- 2 *Una et altera*; hoc ex ed. Spir. revocavimus; Puteol. scripserat aut *altera*, quod adhuc vulgabatur. vim nostrae formulae explicuit Ruhnck. ad Terent. Andr. I, 1, 50.

Satisfacit. sic legitur in codd. Vaticanis, editt. (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Francof. Col. Lips. Pith. Hauris. Heum.; revocarunt Brot. Bip. Schulz. Oberl. Seeb.; intermediae quaedam editiones, ut Bernegg. Gronov. in 4. Hauff. exhibent *satisfecit*, qui error est typographi. nescio quis *satisfecerit*, ut refert Seebode in ed. I.

Nec dissentire caeteros video. cfr. Cic. Brut. 82, 284; dissentit tamen Quintil. VI, 1, 13; 3, 60. IX, 2, 25. X, 1, 115. hic laudat Calvi orationes in Vatinius; item Aquila Romanus de fig. sentent. et eloc. 40, ad quem locum vid. Ruhnck. p. 183 sq. et p. 276.

Calvi. Broterius voc. *accusationes* transposito ita legendum praecepit: *quotus enim quisque accusationes Calvi in Asitium (aut in Fuscintum) aut in D. l? at h. in hom. stud. manibus versantur, quae etc.* Schulting. *Calvi ista.* sed ellipsis nominis, a quo nomen *Calvi* regitur, ferri potest.

In Asitium. Quaerit Lipsius an *Asinium* et ita Schultingius quoque. Muretus corrigit *Ascitium* de suo, non e codice ut ferunt. Schurzfl. et Heum. *Fuscintum*, quem eruebant e Charisio 2, p. 203, ubi vulgo legitur *Licinius Calvus in Fuscintum ambitus reum*;

sed hunc locum emendavit Nic. Loensis Epiphyll. 3, 16 scribendo in *Vatinium*. Ad Calvi orationes in *Vatinium* respicit Catull. Carm. 14 (ubi cfr. Doering.) et 53; vid. etiam Senec. Controv. 3, 19 et N. Fabrum ad h. l.

In hominum studios. manibus. Acidalio et Heumanno auctoribus Schulze et Seebode scripserunt *omnium* pro *hominum*; permutatio sane vulgaris est, sed nullam videmus causam idoneam, qua veterem lectionem reiicere cogamur.

In Vatinium. P. Vatinius, qui tribunatum pl. gesserat Caesare consule omniaque ex eius libidine administraverat, post consulatum in Illyricum a Caesare dictatore missus, accusatus fuerat a Calvo de ambitu. Defenderat eum rogatu Caesaris Cicero, cum quo antea infestissimas exercuerat inimicitias: eoque iudicio absolutus est. SCHULZE.

Inscribuntur. Conscribuntur codd. Vaticani, Spir. Put. Alc. Rhen. Pithoe. Hauris.; Lipsius vulgatam emendavit in margine edit a. 1607; receperunt Piche. Bernegg. reliqui. sic infra c. 38 *pro heredibus Urbinae inscribuntur*.

Et auribus. Editt. veteres omnes copulam non agnoscunt. Rhenanus verba *et sententiis* coniunxit cum adiectivo *accommodata* ita distinguendo *ornata, et s. aur. iud. acc.*; sequuti sunt Lips. Pith. Pich. alii. sed haec ratio non placet. Heum. Schulz. Oberl. scripserunt *auribusque*; Seeb. *ac auribus*.

Nec voluntatem ei. Pronomen *ei* recepimus e codd. Vaticanis, qui legunt *ne vol. ei quo sublimius*; libri impressi omnes, *nec volunt., quin.* Jam Acidalius illud pronomen inseri insserat vel ante *voluntatem* vel post hanc vocem.

Cultius. Put. *cultus*.

Quid ex Coelianis orationibus? nempe. Pithoeus, *quid? ex* 4 *C. orationibus, nempe* et ita Seebod. sublato interpunctionis signo ante voc. *nempe*. ego interrogandi signum post voc. *quid* sustuli. — Spir. *Celionis*; cor-

rexit Puteolanus. Schulting. mavult *de Coelianis* et Heuman. pro *nempe* scripsit *nonne*.

Sive universae sive partes earum. Haec Pithoei emendatio est, quam Schulz. et Seeb. receperunt. Codd. Vaticani ita: *si universa parte serum in quibus*; consentit Lipsii codex, nisi quod pro *si* habet *sive*. Spir. Put. Alc. Rhen. *sive in universa parte factum* (Spir. et Put. *fectum*) *in quibus*, idque retinuerunt Francof. Colon. Lips. (hi cum asterisco,) Bernegg. Gronov. Hauris. Bipont.. Modius emendavit *si non universae, per partes attamen*, quod Lipsio placuit. Rutgers. *si non universae, partes earum*; et sic Acidalius inserta insuper particula *at* ante voc. *partes*; sequuti sunt Heum. Brot. Oberl.. Tyrwhittus conjectat *parte saltem*; Bip. *si non universae, partim earum*, laud. Terent. Hecyr. prol. 8. Gell. X, 13, ubi *partim* substantive dicatur. alii alias conjecturas exercebant.

Agnoscinus. Edd. Spir. (?) Put. Alc. *agnoscemus*; vulgatam lectionem Rhenanus tacite scripsit.

5 *Sordes autem illae verborum*, ita cod. Vatic. 4498, ex quo solus recepit Seeb., idem latet in lectione Spir. *autem et verborum.* Puteol. deleverat voc. *et*, itaque locus a reliquis edebatur.

Hians compositio. Haec est praeclara Rhenani emendatio, quam in castigationibus fecit et recepit. Spir. Put. (Ber.) Alc. *hiatus compositio*. — *Hians compositio* non est, quae crebris litterarum vocalium consursibus efficitur (vid. Auct. ad Herenn. IV, 12, 18.), sed nexus verborum et orationis male iunctus et commissus. Quintil. VIII, 6, 62 *fit enim frequentissime aspera et dissoluta et hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur*. XII, 9, 17 *non cohaeret, nec commissuris modo, ut in opere male iuncto, hiantibus, sed ipsa coloris inaequalitate detegitur*.

Antiquarii, non solum veteris eloquentiae laudatores, sed qui ipsi verbis exsoletis, reconditis et praeis utantur.

iis opponuntur cacozele a Sueton. Aug. 86. De muliere Juven. Satir. 6, 314 *ignotosque mihi tenet antiquaria versus.* adde Gell. I, 10.

Concedamus. Schulz. male *concedimus.*

6

C. Cassari. De eius eloquentia vid. Cic. Brut. 72. 75. Quintil. X, 1, 114. Tacit. Ann. XIII, 3. Sueton. Caes. 55. Ellendt. hist. eloq. rom. p. 126.

Magnitudinem cogitationum. Bene sed tacite emendavit Lipsius; in editionibus ante eum est *cognitionis*; Modius ex cod. Romano laudasse fertur *cognitionum*. De eodem Caesare sic Vellei. Pat. II, 41 *magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum, magno illi Alexandro simillimus.*

Occupationes. ita Spir. exhibet et Rhenanus tacite et ex ingenio rescripsit; Put. (Ber.) Alc. *occupationis.*

In eloquentia codd. Vaticani; praepositio excidit in edit. (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. aliorum. nescio quas editiones veteres intellexit Oberlinus, ex quibus se illam voculam restituisse affirmat. primus addidit Acidalius, tum Schurzfl. Heum. Schulz. recentiores. Huetius tentabat *eloquentia effulserit vel eloquentiae suffecerit.*

Philosophias suas. Quintil. X, 1, 123 *egregius vero multoques* (i. in philosophia) *quam in orationibus praestantior Brutus sufficit ponderi rerum; scias eum sentire quae dicit.*

Nec forte quisquam. hanc Schurzfl. conjecturam retinuvimus 7 cum Schulz. Oberl. recentioribus. Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Lips. Pith. Gron. Seeb. ed I. *nisi forte*; hoc propter alterum *nisi* displicet neque recte dici puto *nisi quisquam.* Gronov. opinatur scriptum fuisse *nec fere vel ferme; nec fere scripserunt* Seebod. in ed. II et Imm. Bekker.

Bruti pro Deiotaro rege, coram Caesare habita, vid. Cic. Brut. 6 et 94, Nicaeae in Bithynia, vid. Ep. ad Attic. XIV, 1,

Eiusdem lentitudinis etc. Spir. *cuiusdam. Lentidius at temporis libros*, et ita fere Puteolanus sublato tantum interpunctionis signo et part. *at ommissa*. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. *cuiusdam lenti luminis ac temporis*. nostra lectio est a Lipsio, qui pro *teporis* etiam conjecit *tenoris*. Quid praeferamus, difficile est diiudicatu. quae Aper cap. seq. de Cicerone dicit, *lentus est in principiis* seq. illam firmare videntur emendationem. Pithoeus in textu dedit *eiusdem lentitudinis ac temporis*, in annotatione ait: «si quis malit *teporis*, non repugno.» Schelius maluit *ac torporis*, quod est in edit. Quintil. Oxoniensi. *Tepor* est orationis vitium, quum nulla vis, nullus calor affectus inest. vid. Ern. lexic. techn. rhet. p. 253, Doederl. synonym. lat. t. II. p. 206. sq.

Nisi qui. Non verum est, quod Schulz. refert, Rhenanum scripsisse *nisi quis*; haec illius interpretatio est. Acidal. *nisque et*. Schurzfl. *legit. sunt qui . . . mirentur*. utrumque superfluum.

Carmina eorumdem. De Caesaris carminibus cfr. Plin. H. N. XIX, 8. Sueton. Caes. 56. *Brutus* poeta recensetur a Plinio in catalogo eorum, quos ipse sequebatur, Epist. V, 3, 5. Adde Stat. Silv. 9, 20. etiam apud Ovidium ex Ponto I, 1, 24 *carmina Bruti* olim legabantur.

Et in bibliothecas. Copula abest ab edit. Spir. Put. Alc. Rhen.; in Francof. et Colon. vocis defectus asterisco notatur. Lipsius primus inseruisse videtur.

At felicius. Spir. *et*; Puteol. correxit. — Ciceronis carmina veteres ridebant, inter quos et Juven. 10, 122.

8 *Propioribus*. Put. *proprioribus*; vid. c. 17.

Inter Menenius et Appios. Quintil. X, 1, 113 *Asinius Pollio a nitore et iucunditate Ciceronis ita longe abest, ut possit videri saeculo prior*. De aliis Senec. Ep. 114 *multi ex alieno saeculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis et Crassus et Curio*

nimis culti et recentes sunt: ad Appium usque et ad Coruncanum redeunt.

Studuisse. Hac aetate absolute dici coeptum est. sic cc. 32.

34. cfr. quae collegit Frotscher ad Quintil. X, 7, 27. p. 219.

Et siccus. Lipsius tacite addidit *est*, quod ab omnibus deinceps adhuc vulgatur; non agnoscunt verbum Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Col., quare delevimus.

Exsurgit toris. «Possis malle: et exauget toris, ipsos quo- 9
que nervos rubore tingit et decore commendat. Omnia enim de sanguine dicuntur. sed tamen et belle *exsurgit*: ipse enim sanguis, quantum satis ac salubre est, se accumulans exsurgit toris factis. Rigaltus ad Minucium 3, *Venarum toros*, inquit, medici dixerunt et *iubarum toros* poetae. Prius ei concedo. Celsus 7, 18 *praeterquam quod et tumoris aliquid est pro venarum magnitudine et modo, et id prementi magis renititur, ac per ipsos venarum toros inaequale est.* At qui *iubarum toros* dixerit praeter ipsum neminem novi. Decepit eum opinor Virgil. XII, 6 *mouet arma leo gausdetque comantes Excitans cervice toros.* sed ibi tori cervicis sunt non iubarum: habent autem *tori* iugas, non iugae toros.» GRONOV. Ernestius dubitat an legendum sit *pectus exs. tor.*, quum apud poetam dicatur *pectus exuberat toris.* Oberl. adhibuit Plin. Ep. V, 8 *hanc* (historiam) *saepius ossa, musculi, nervi; illam* (orationem) *tori quidam et quasi iugae decent.*

Ipsosque nervos e codicibus Vaticanis receperunt Brot. Bip. Schulz. Oberl., et iam ante ex Mureti conjectura scripserunt Acid. Schurzfl. Heum. *ipsos quoque* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Lips. reliqui.

Rubor tegit codd. Vaticani et idem habent Pichen. Bernegg. Gronov. Bip. Oberl. Seeb. *robur.* (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; *rubore* Lipsius tacite emendavit eumque sequuti sunt Pithoe. Schulze. — *tingit pro tegit* Schultingii coniectura est non Gronovii, recepta a Schulzio et probata Oberlino,

Decor commendat. Cod. Vat. 1518 *decorum, decor* habent (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Pich. Bernegg. Gronov. Oberl. Seeb.; *decore* in Lipsianis est, receptum a Pithoeo, Schulzio.

- 10 *Quia non per ipsum stetit.* Haec praeclara Puteolani emendatio est, quam retinuerunt Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bip. et revocavit Seebode. Spir. corripit legit *quia nuper ipsum sentit quo minus.* — *Viderimus inquam* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bipont.; in margine Lipsius apposuit *in quantum*, in notis emendavit *viderimus inquam an iudicio . . . suffecerit*, et hoc postremum verbum *suffecerit* dederunt Bernegg. Gronov. Seeb., *sufficeret* Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. et Lipsius in editt. prioribus. *in quantum* multi receperunt. Muretus pro *inquam* tentavit *an*; Pithoeus *videremus num ingenio*; in edit. Quintil. Oxoniens. legitur *videmus in quanta iudicium eius et vis tum animi t. ing. suffecerit.* Freinshemium, qui emendavit *quia non p. ipsum stetiisse, quo m. l. n. n. t. expr., videmus, in quantum iudicio eius vis aut a. aut i. sufficit*, sequuti sunt Schulze et Oberlinus. reliquorum commenta referre taedet. quum locus non integer nobis videretur, asterisco eum notavimus.

C. 22, 2 *Primus ex verbis*; ita Spir. Put. (Ber.) Alc.; Rhenanus tacite excudendum curavit *et verbis*, quod omnes retinebant. at vereor ne *adhibere delectum alicui rei* non recte dicatur, quum notio rei, cuius delectum habemus, non referri potest ad verbum sed ad nomen delectus. *adhibere artem alicui rei* recte dicitur, et sic Quintil. VIII, prooem. 28 *tum lectione multa et idonsa copiosam sibi verborum suppellectilem comparavit et huic adhibuerit artem collocandi.*

Locos quoque e codd. Vaticanis scripserunt Brot. Bip. Schulz. Oberl. Seebod.; idem voluerunt Muretus, Acid. Heum. placuitque Ernestio, Editt. veteres omnes *locosque*,

Laetiores. Spir. Put. *latiores*; (Ber.?) Alc. Rhen. Francof. Colon. *altiores*; nostrum e Mureti correctione edidit Lipsius, tum reliqui. Idem latet in lectione Spir. et Put. nec non in lectione cod. Vaticani 4498, qui habet *lectiores*. *Loci Laetiores* sunt, qui capiunt ornatum verborum et sententiarum interprete Ernestio. sic cap. praeced. Aper dixit *laetitiam n. temporum*, et cap. seq. *laetissima quaeque*; c. 14 *laeta oratio* ad q. l. vid. annot. p. 123.

Quasdam sententias. Multus post Ciceronem apud rhetoricos de sentiis, orationis ornamentis, sermo. Oratio non placebat nisi sententiarum luminibus distincta: hae velut scintillae ubique emicare debebant, praecipue in clausulis. Sed admodum vaga erat sententiarum notio: nam non solum eae sic vocabantur, quas Graeci *γνώμας* appellant, v. c. »Veritas odium parit,« sed quaevis fere enuntiatio breviter et cum acumine dicta periodoque inserta illis pro sententia erat. Legatur prae caeteris Quintil. VIII, 5. Idem XII, 10, 48 de iis sic habet: *Caeterum hoc quod vulgo SENTENTIAS vocamus (veteribus, praecipue Graecis in usu non fuit, APUD CICERONEM INVENIO) dum rem contineant et copia non redundant, quis utile neget? feriunt animum et uno ictu frequenter impellunt et ipsa brevitate magis haerent et dictione persuadent.* Et alibi dixerat: *haec minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent, i. e. nimis accumulatur, ut in primis videre licet in scriptis Senecae philosophi, qui fere omnia tamquam sententias nova licentia dixit. Nam si sententiae velut oculi sunt quidam eloquentiae, in Seneca toto corpore meri sunt oculi.* SCHULZE. Vid. omnino Ern. lex. techn. rhet. p. 349 sq.

Invenit. Heum. ex cap. 19 volebat inseruit.

Orationibus. In edit. Pithoei excussum traditur *oratoribus*; sed hoc non nemo sibi finxit; in Pithoei et Stoer. edit. vulgata legitur,

Dicendi genus est; ita Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. alii et nuper Seeb. in edit. altera. Ursinus mutavit *discendi* quod Bipont. recepit, et Ernestius quoque recipere voluit, sed operae ipsi non paruerunt. Acidalius ait conſinnitatem orationis requirere sibi videri *quod optimum dicendi genus esset*, at sententiae veritatem velle *quod opt. discendi genus est*; usum enim optimum magistrum omnium rerum et usu discere optimum discendi genus. Sane hoc verissimum, sed talis sententia hic friget; potius addi debet, quid Cicero usu et experimentis didicerit et hoc est optimum dicendi genus. Oberlinus et Seebode in edit. pr. scripserunt *esset*, nimirum quod ratio linguae latinae ita postulet. verum in ipsius Ciceronis libris hodie leguntur loci, in quibus grammatici modum subiectivum pro indicativo frustra requirunt.

- 3 *Nam priores* etc. Tales Ciceronis vituperatores ironice ridet Quintil. VIII, prooem. 26. sed haec de Ciceronis vitiis quae sequuntur iudicia magis quam adhuc factum sit, expendenda esse monuit F. A. Wolfius in praefat. ad Marcellianam p. XXIV.

Otiosus. Spir. *occisus*.

Excessus, quae vox hac aetate usitatior esse coepit pro *egressione* vel *digressione*. Quintil. III, 9, 4 *egressio* vero, vel quod usitatius esse coepit *excessus*, sive est *extra causam*, non potest esse *pars causae* etc. Plin. Ep. IX, 6, 9.

Sensus apte. Hoc cum Acidalio et Heumanno scripserunt Ern. Bip. Schulz. Oberl. recentiores. *optet* cod. Vatic. 4498 et vetus liber Lipsii (ut exstat in edit. a. 1585. 1607. 1668. et in edit. Gronov.); cod. alter 1518 *opti*. Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. Lips. (in textu,) Bernegg. Gronov. *opt. et*; editio Romana teste Lipsio *sensus opacus*, ex quo ipse fecit *opacius*, ut ad picturam respectus sit, in qua lumen nos delectat sed cum quadam umbra. alii alia mutarunt. nobis vulgata adhuc optima visa est, quamquam locum non esse

integrum suspicamur, praesertim quum et in fine periodi lectionis diversitas sit. Ciceronianum esse observat Ernestius laud. Orat. 64 *clausulae apte numerosaeque cadentes*. haec vero l. l. non leguntur; respexit fortasse ad verba cap. 65, 219 *si quae veteres illi apte numerosaeque dixerunt*.

Cum q. lumine, quod c. 20 dicebatur *sententia*; vid. Quintil. VIII, 5, 2. Ernest. lex. techn. rhetor. p. 249.

Terminantur. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. prior. (a. 1581. 85.) *terminatur*; nostrum emendavit Pithoeus in annotatione, recepit Lipsius in edit. a. 1607, tum reliqui.

Nihil excerpere, nihil. Hoc Lipsius dedit ex suo libro. 4
Spir. *nihil ex tempore, nihil*; Puteol. deleto altero *nihil* emendavit *nihil ex tempore referre*; eum sequuntur Alc. Rhen. Francof. Colon.

Sicut. Spir. *sic*; emendavit Puteolanus. 5

Lautum. Hanc Lipsii emendationem receperunt Ern. Bip. Schulz. recentiores. veteres editiones omnes habent *laudatum*, a Seebodio in ed. pr. male revocatum. *Lautus* in primis ad divitias respicit; cfr. Gesneri thes.

Patrem familiae. Spir. *patres fam.*; correxit Puteolanus.

Non eo. Schulze refert in edit. Pithoei excussum esse *ego*; sed iterum et se ipsum et alios sefellit; Pithoeus et edit. Stoeberiana habent vulgatam.

Quod imbrem ac v. arc. sed etiam. haec verba deleri vult Schurzfla; nescio qua de causa.

Sed etiam sit. ita Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof.; etiam primum excidit in edit. Coloniensi tum deleta est a Lipsio, Pithoeo, reliquis. Imm. Bekkerus nuper scripsit *sed sint*, quod vix puto necessarium esse, quamquam alterum nomen substantivum in numero plurali est positum. nam et verbum praecedit et haec duo vocabula quasi unum complectuntur.

Aut aspicere Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof. Colon.; ut Lips. edd. prior. (a. 1581. 85.) Pith. et mavult

Schurzfl.; et primum reperi in Lips. a. 1607, ex qua habent caeterae.

Liceat (Spir.?) Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Bernegg. Gronov.; Rud. Agricolae conjecturam *libeat*, quae Lipsio placebat, receperunt Heum. Bip. Schulz. Oberl.; veterem lectionem bene revocavit Seebode. Schulze ab aliquo deceptus tradit *libeat esse* in vetustis editionibus Romana et Veneta.

- 6 *Arceantur* Lipsius tacite emendavit, et recte quidem, propter ea quae sequuntur. Spir. Put. reliquae ante Lipsium *arcentur*.

Olentia, ob vetustatem obsoleta. metaphora insolentior est, nec aliud exemplum legimus. attamen Acidalius non est audiendus, qui voluit *exoleta*, hoc enim Aper verbis sequentibus dixit *velut rubigine infectum*. Idem ille verba *quaedam . . . olentia* ponit post voc. *infectum*.

Velut rubigine infectum. Spir. Put. (Ber.) Alc. *vel rub. infectum*; primam vocem Rhenanus tacite emendavit, *infectum* in castigationibus scribendum praecepit.

In morem annalium. Schurzleischius putat ante voc. *annalium* excidisse nomen *Tanusii* vel *Volusii* (l. Catull. 33 et Senec. Ep. 93.), quum hoc non de omnibus Annalium scriptoribus intelligi possit. magis lepide Schulting. proposuit *in morem antarum*, metaphora a re architectonica ducta. vid. Vitruv. 3, 1. Serv. ad Virg. Georg. II, 417. Aper vero intelligit vetustissimos annalium scriptores, qui sicco et ieiuno stilo utebantur. cfr. Cic. de Legg. I, 2, 6. Vossius de Histor. Lat. I, 1.

Componantur. Spir. *componatur*, lineola omissa, quam Puteol. adiecit. Schultingius affirmavit, et post eum Schulze, in edit. Pithoei legi *imponantur*. ego non vidi.

Fugitet dedimus e codd. Vaticanis 1862 et 4498; tertius codex no. 1518 habet *fugiet*; libri impressi *fugiat*, *Insulsam*, Puteol. *insulam*.

Terminet. Hoc primum reperi in editt. Lipsii et Pithoei. in codd. Vaticanis, Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Franc. Colon. est *determinet*. libens huic auctoritati obtemperassem, si vel unus locus mihi ad manus esset, quo *determinare* idem sit quod *terminare*, *concludere*. Laudat quidem Gesnerus Cic. de Orat. III, 44, 175 *quam quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, et id, quod dicit, spiritu non arte determinat*; sed licet ipse hunc locum rectius explicuisse nobis videatur, quam Ernestius in clav. Cicer., tamen nostri non similis est.

Scurrilitatem. Idem praecipit Quintil. VI, 3, 29, ubi vid. Turnebum; fortasse carpit Ciceronem, quem multi ut nimium risus assectatorem reprehendebant. cfr. Quintil. VI, 3, 2 et ad h. l. interpretes.

Rotam fortunae. Irridet Ciceronem in Pison. 10, 22, quem imitatus est Ammian. Marcell. 26, 25. dictionem defendit Lips. var. lectt. 2, 17. C. 23

Jus Ferrinum. cfr. in Verrem act. II, 1, 46, 121. Ipse Cicero ista non probat ab aliis dicta; rectissime defenditur a Quintil. VI, 3, 4 et 55.

Sensu. Spir. *fus*, inde Puteol. fecerat *serus*; vulgata legitur in edit. Alciati, fortasse iam ex correctione Bevoaldi.

In omnibus orationibus codd. Vaticani, Spir. Put.; vox *orationibus* excidit in editu. (Ber.?) Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. aliorum. restituerunt ex ingenio Muretus et Acidalius, ex libris Brot. Ern. recentiores.

Esse videatur. cfr. Quintil. IX, 4, 73 ib. Spalding. X, 2, 18. Zumptii gr. lat. §. 754 ed. V. Aper vituperat Ciceronem, Quintilianus pravos imitatores.

Haec. Acidalii conjecturam *haec* Heum. et Solulz. receperunt, Ern. probavit.

Invitatus; ita codd. Vaticani, Roman. Lipsii, Spir.; Puteolanus primus dederat *invitus*, deinde caeteri. nostra lectio placuit etiam Lipsio, quum laessitum si-

gnificet sese ad haec promenda a Messala; revocavit Seebode in ed. pr.

Antiquos oratores i. e. antiquorum aemulatores, antiquam eloquentiam expromentes. *ERN.*

Vocant. Lipsius ita scribi iussit; sequenti sunt Bernegg. Ern. Schulz. recentiores. Codd. Vaticani, Spir. Put. Rhen. reliqui *vocabant*, quod ferri nequit. Schurzfl. et Schulting. malunt *vocitent*.

- 2 *Signasse.* ita libri impressi; codd. Vaticani, ut nos quidem e Brot. editione transscripsimus, habent *signavisse*, non *significasse*, quod ab Ernestio et aliis profertur. *signare* est notare, *signo* indicare, ut saepius apud Quintilianum.

Isti qui. Inseruimus primam vocem ex codd. Vaticanis; abest ab omnibus libris impressis.

Lucilium. Puteol. *Lucium*; correxit Beroaldus vel Alciatus; cfr. de hoc poeta Quintil. X, 1, 93 sq. et Horatii loc. ibi laud. et interpp. ad utrumque locum.

T. Aufidii Bassi. ita scribendum esse duximus e vestigiis edit. Spir., quae habet *tui fidi*; Puteol. inde fecerat *tui Aufidii*, quod ab omnibus fere servabatur. Acidalius expunxit voc. *tui* tanquam ineptum; Schurzfl. mutavit *Titi*, quod Heum. et Schulz. receperunt. vid. de eo Quintil. X, 1, 103 et ibi Spald. Illum, cuius multa cum laude meminit Senec. Ep. 30, filium istius fuisse recte suspicati sunt Lipsius et Vossius de Hist. Lat. 1, 22.

Servilii Noniani. Spir. *Servilii nominavi*; Puteol. *Servili nominavi*; vel Beroaldus vel Alciatus primus dedit verum nomen. cfr. Tacit. Ann. XIV, 19. Quintil. X, 1, 102. Plin. Ep. I, 13, 3. Sueton. vit. Persii.

Sisennae. vid. Cic. Brut. 64, 228. Ovid. Trist. II, 443 Ellendt histor. eloq. rom. p. 101. sq.

Rhetorum n. commentarios. sic c. 25 differuntur *oratorum commentarii*. cfr. Quintil. III, 8, 67. X, 7, 3 et quae ad postremum locum congeffit Frotscher.

Fastidiunt, oderunt. Heum. et Schulz. delent v. *oderut*

tamquam glossema; sed haec synonyma ferri possunt in nostro scriptore.

mirantur. Spir. miramur; Puteol. emendavit.

abulantes non auditores. Partic. non abest ab edit. Spir. 3

Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; inseruit eam Lipsius.

sequuntur. Spir. sequuntur.

sanitatem non firmitate. Codd. Vaticani 1862 et 4498 pro non firmit. habent infirmitate et edit. Spir. infirmitatem. hac voce deleta Puteol. scripsit sanitatem sed ieiunio, idque retinuerunt Alc. Rhen. Francof. Colon.; idem placuit Pichenae. Nomen illud nescio unde revocarunt Rodolphus, Pithoeus, Lipsius, alius alia emendans. primus ita legit: inculti ut illam ipsam, quam iactant sanitatem, non infirmitate, sed ieiunio consequantur; alter scripsit sanitatem, sed infirmitatem ieiunio consq.; tertius sanitatem, infirmitate et ieiunio consequ., hunc sequuti sunt Bernegg. Gronov. alii. Nostrum est ab Acidalio, quod cum Brot. Bipont. Schulz. Oberl. recepimus. — Quintil. XII, 10, 15 de Atticorum imitatoribus: nunc quoque aridi et exsuccii et exsanguis; hi sunt enim suae imbecillitati sanitatis appellationem, quae est maxime contraria, obtinent. II, 4, 9 macies illis pro sanitate et iudicii loco infirmitas est, et dum satis putant vitio carere, in id ipsum incidunt vitium, quod virtutibus carent.

consequuntur; ita libri impressi; codd. Vaticani 1864 et 4498 consequentur.

animi anxietati contingit; ita locum exhibere videntur 4 codd. Vaticani; de ultimo verbo certe constat. sequutus est Seebod. in ed. altera. anxietati confixit Spir. Put. Veneta Rivii, Alciat.; Rhenanus in castigationibus emendavit a. anxietati consistit, in textu habet anxietati confinis sit. hoc servabant Francof. Colon. et Pithoeus, qui nihil in annotatione de hoc loco addit, ut, quae de codice Pithoei hic vulgo traduntur, plane ficta sint. Lipsius habet quae a anxietate contingat; sequuti sunt Bernegg. Gronov. Ernest,

et revocato insuper verbo *contingit* Broter. et Bipont. Grosiotti emendationem *quas a nimia anxietate contingat* recepit Oberlinus, et ante eum Schulze sed deleta praepositione. Locum optime explicat Ernestius his verbis: *sh. e. quam teneas, dum perpetua quadam sollicitudine te abstineas ab omnibus, in quibus etiam falso, suspicere, obesse aliquid valetudini posse.* »

Prope abest. Spir. et Put. *proprie*; vulgata est a Beroaldo vel ab Alciato. Ex cod. Veneto nescio quo assertur *haut prope*, unde Schurzfl. coniectat *at prope* vel *haut procul*, de nostro loquendi genere cfr. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. 1, 1. p. 13 ed. Venet.

- 5 *Vos ergo*, revocavimus ex Spir. Puteol. Alc. Rhen.; idem praeferebant Schurzfl. et Heum.; Lipsius et Pithoeus tacite scripserunt *vos vero*, et cum iis reliqui.

Disertissimi. Acid. Schurzfl. Heum. Schulz. addunt *vir*.

- 6 *Laetissima* ita Spir. Put. reliqui et Rhenanus, qui in castigationibus proposuit *lectissima*.

Gravitati. ita Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. et nuper Seeb.; *gravitate* primum reperi in edit. Gronovii; ex qua habent recentiores omnes. de hac verbi miscendi constructione cfr. Seyferti gram. lat. §. 2785. Ramsh. p. 221.

Sensuum, ex codd. Vaticanis receperunt Ernest. Brot. Bip. Schulz. Oberl.; idem ante conjectura divinatorum erat Acidalius. editt. vett. omnes *summum*.

Et quotiens causa. Bipont. et Schulze scripserunt *ea* propter orationis concinnitatem.

Quotiens Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov.; reliqui *quoties*.

Ea sententiarum plenitas est, ita cod. Vatic. 1518, et codd. quoque 1862 et 4498, nisi quod habent *planitas*. eadem lectio omisso tamen verbo *est* in editt. Spir. et Put. legitur, et deleta insuper pronomine *ea* in edit. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Bernegg. Gronov.; pronomen revocaverat primum Pithoeus, tum Ernestius,

recentiores. Lipsius suspicabatur *sanitas*, quod Ernestius verum putat. *planitas* Schulze defendit loco Quintil. VIII, 5, 29; at illa verba nihil mihi firmare videntur, neque in reliquis, quae c. 5 eiusd. l. Quintilianus disputat de *sententiis*, quidquam est, quod huic lectioni faveat. *Plenitas* iam coniecerat editor Bipont. eumque sequuti sunt Oberl. et Seeb.; sed *plenam sententiam* nolim cum Bipontino explicare, ut opponatur *curtas*; neque huc facit, quod Cicero c. 25 dicitur *plenior*. sed opponuntur fortasse *sententiae plenae* minutis et corruptis sensiculis et extra rem positae, de quibus vid. Quintil. VIII, 5, 14. — *Est* e codd. Vaticanis revocarunt Brot. et Bip.

Dicturi sint. Hoc tacite excudendum curavit Lipsius. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith. legunt *daturi*. non vero dicitur *iudicium dare*.

Mutuatus est. Spir. *maturatus est*; Puteolanus correxit. 1 C. 24.

Incesseret. Spir. *incessetur*; iterum emendavit Puteolanus.

Immutasse, ita codd. Vaticani 1862 et 4498 et Lipsius 2 de conjectura, quem sequuti sunt recentiores; Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof. Colon. *ita mutasse*, revocatum a Seebodio. hoc autem commode explicari non potest. Pithoeus dedit *ita immutasse*; Ernestius mavult *mutasse*, ut prima syllaba adhaeserit e terminatione verbi praecedentis.

Nostrum. Hanc Acidalii correctionem recepimus cum Schulzio, Oberlino, Seebodio; reliqui omnes habent *nostrorum*.

Et a vestris philosophis. ita locum exhibent codd. Vaticani 1518 et 4498, quos sequutus est Brot.; *et a nostris* habet tertius cod. 1862. *et aliis vestris* edd. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu,) Hauris.; in notis Lipsius ex libro vetere legit *alias a vestris* idemque suasit Pithoeus, cuius in textu est *aliis a vestris*. Lipsii emendatio recepta est a Pichena et Seeb. in ed. altera, omissa praepositione a

Bernegg. Acidal. Gronov. Schulz. Oberl. Muretus deleri vult *vestris*; Tyrwhitt. coniecit *ab iis vestris*.

Saepe celebrato. Heuman. adverbium *saepe* rectius *abesse* putat; sed talis abundantia minime offendere debet.

- 4 *Exprime*, quod Acidalius conjectura divinatus erat, post in codd. Vaticanis repertum scripserunt Ern. Schulz. Oberl. Seeb.; in edit. Spir. est *exprimo*, inde Puteolanus fecerat *exprime*, servatum ab Alc. Rhen. Lips. Pith. reliquis. »Caussae non exprimuntur, sed expromuntur.« ERN. *Expromere* est loqui, manifestum facere, enuntiare; cfr. Gesner.

Istos e cod. Vaticano 1862 scripsimus; v. c. 8. 12. 13; libri impressi *illos*.

Cur in tantum. Cod. Vat. 1862 omittit praepositionem; sed v. ad c. 2, p. 63.

Quum praesertim etc. Schultingius hic aliquid intercidisse credit et fuisse *ratione temporum Aper collegerit*; Ernestius, cui etiam frigida oratio videbatur, excidisse putat *tantum*. et in fine conjectat *ratione temporum collegerit* sc. *Aper*. Hoc recepit Schulze; Seebode, qui vulgatam retinuit in edit. pr., mutatione leviori scribi posse ait *ratione temporum collegeris*. sed nulla opus est emendatione. Bipont. ita explicat: »Ratio temporum, Chronologia, directe *colligere* dicitur, quod ope eius colligitur. Non solus *Aper* id collegerit, sed quisque gnarus temporum.« Addimus praeterea F. A. Wolfii interpretationem. »Hic alii *Apri* nomen adscribi volebant: alii id nomen subaudiendum putabunt. Alterum violentum esset, alterum genio linguae contrarium. Non *oculis nutuque*, ut ille ait, Latini loquuntur pro substantivis. nec par exemplum c. 25 extr. Vel una analogia fretus, Latine bene dici statuerim, *ratio colligit*, eo sensu, quo Germani *die Berechnung ergibt*. Sicut enim in dialecticis dr., *ratio efficit, vincit, constat* etc. ita in alio genere ratiocinandi, usu numerorum, iisdem formulis locus esse debuit. Quippe hic fons translationis. In numeris autem propriam

colligere: fere semper quidem de ratiocinatore, at etiam, ut opinor, de ipsa ratione. Simillime Plinius Epp. 2, 19, 9. *Omnes in utraque parte calculos pone idque elige, in quo vicerit ratio*. Ceterum hic Apri c. 17 putidam in temporibus computandis sedulitatem agitari manifestum est. Jam quid tandem in principio est, quod frigeat? *Tantum* subauditur, ut saepe fit. *Præsertim* vero propter ipsam paucitatem annorum adiectum est.

ffici. Spir. *effeci*; correxit Puteolanus.

ui. Spir. q. — *Primum*. Heuman. mavult *primus*; sane ¹ C. 25. elegantius hoc est; sed et altera dictione utuntur Latini, quæ ab editoribus nonnunquam præpropere damnatur, ut a Frotschero ad Quintil. X, 1, 80 coll. §. 66.

ominis controversiam movit. non movit lacuna intermedia Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; lacunam Lipsius ex suo libro explevit.

nnos fuisse. Muretus addidit *annos et infra f.*, non ex codice, ut Bipont. opinabatur, sed de conjectura; Schurzfl. voluit *annos et ultra*.

i q. parti sermonis; cfr. c. 18, 2 et 4.

qua omnino fatetur. Retinuimus Seebodii conjecturam, quamquam in altera ipsius editione quo legitur; præiit Schulze, qui eandem fere conjecturam sed sine præpositione excogitaverat. *si quo minus fatetur* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. et Colon.; hoc licet vitiosum sit Ernestius restituit. in margine editt. Francof. et Colon. ad v. quo notatur, *neque fortassis.* Lipsius et Pithoeus in textu habent *si cominus fatetur*, hic in annotatione coniecit *si communius*, quod aliis fortasse novum esse visurum credebat; Schelio probatur. Acidalius suadet *qua fatetur vel quin omnes fatemur*; Schultingius *ubi cominus fatetur*, et *cominus* explicat statim, laud. Germ. 8 et Pompon. L. 3. D. de Fig. Act. Bipontinus edidit *sic*, quo minus *fatear*; sequutus est Oberlinus. sed locus, quem Bip.

adhibuit ex Cic. Orat. 1, 60 *non repugnabo, quo minus omnia legat*, ab nostro plane diversus est, et consideratur monente Schulzio pronomen, quod verbis *illi s. parti* respondeat apteque orationem connectat. Lectio igitur, quam excussimus, adhuc optima nobis videbatur, etsi veremur, ne quid aliud ex corrupta veterum librorum lectione erui possit. prima verba corrigenda sunt, sed post *v. minus* fortasse verbum aliquod excidit.

Etiam iisdem saeculis. Spir. et Puteol. post part. *etiam* inserunt *hoc*; bene delevit Beroaldus vel Alciatus.

- 4 *Primae Demostheni tribuuntur.* Spir. Put. Alc. Rhen. *oratores Demostheni tribuerit*, et ita Francof. et Colon., in margine utriusque editiones haec: *»primas tribuit fortassis.«* vulgatam reperi in edit. Lipsii et Pithoei; emendatio ab illo profecta videtur, de qua ne verbo quidem monitum est.

Sic apud nos. Spir. *sicut.*

Et Coelius. Haec verba absunt ab edit. Spir.; Puteolanus inseruit. unde?

Suo iure. Codd. Vaticani et cod. Lipsii *sic vers*, a Pithoeo receptum. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. (in textu) *sic iure*; nec aliter Francof. et Colon., in margine tamen *suo iure*. idem proposuit Lipsius, receperunt reliqui, nobis aptior videtur Schurzfleischii conjectura *secur*. Tyrwhitt. coniecit *simili iure*.

Refert quod. ita (Spir.?) Put.; *qui* Alc. Rhen. Franc. Colon.; vetus tacite restituit Lipsius. *Specie.* Spir. *spe*.

- 5 *At strictior.* Haec emendatio Lipsii est, recepta a Pithoeo, Berneggero, Gronovio, aliis. Spir. *aut strictior*; Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *at tristior*. Acidalius una voce *adstrictior*, quem sequuti sunt Ern. Bip. Schulz. Oberl. recentiores. de hac voce cfr. Ern. lex. techn. rhetor. p. 12; nostra tamen lectio etiam bona est. *at* transitum facit, qua vi alii quoque scriptores, in primis Tacitus utuntur. sic Caes. B. G. I, 52. VII, 82. B. C. II, 7. Cic. Tuscul. I, 44, 105. cfr. Era.

indic. in Tacitum. *Strictus* vero est concisus; sic Demosthenes dicitur »Cicerone multo strictior« a Quintil. XII, 10, 52. *Aeschines minus strictus* ab eodem X, 1, 77, ad q. l. cfr. Spalding.

Sanitatem eloquentias. Spir. Put. (Ber.) Alc. *sanctitatem*; nostrum est a Rhenano, qui in castigationibus praeclare ita correxit. de *sanitate* cfr. Ernest. lex. techn. p. 341. Doederl. de synon. lat. t. I, p. 32.

Ferunt i. e. prae se ferunt; Acidalius voluit *praeferrunt*, quamquam ipse adhibuit locos ex Histor. II, 65 *vultu ferens* et IV, 85 *vultu ferre*. in his tamen ratio paulo diversa est.

In manum. Lipsius in edit. a. 1607 scripsit *in manus*; editiones et veteres et recentiores omnes vulgatam tenent.

Sumpseris, scias, quamvis. Verbum *scias* abest ab edit. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. pr. Pith.; codex Lipsii habet *sciam*, ex quo ipse postea fecit *scias*. In eius locum Muretus atque Acidalius *sentias* substituere maluerunt; Seeb. in edit. pr. scripsit *scies*. Defectus verbi notatur etiam in margine edit. Francof. et Colon. ad v. *cognitionem* his verbis: »intelligendum verbum *agnoscas* vel simile.«

Ac luminis; ita Rhenanus emendavit lectionem Spir. Put. Ber. Alc. *ac voluminis*; Ursinus et Lipsius correxerunt *voluntatis*, quod Pithoeus recepit et reliqui. Seebode in edit. alt. ex conjectura Faehsii scripsit *ac acuminis*; non male quidem sed ex parte tantum. *Lumen*, quod dedimus, orationi tribuitur, quum est plana et dilucida; cfr. Ern. lexic. technol. p. 250; itaque respondet *sanitati*, quam prae se ferebant.

Cognitionem. Haec Beroaldi emendatio est pro lectione Spir. et Puteol. *cogitationem*, ex quo facilius est scribere *cogitationum*. Schurzfl. totum locum sic refinxit: *ut si... sumpseris, quamvis in d. ing., esse t. q. iudicii similitudinem ac cogitationum fatearis*; Heuman. *ut si... sumpseris, q. in d. ingeniis videas q....*

cognitionem; Acidal. maluit *iudicii nihilominus sim. et cognat.*

- 6 *Et sunt aliqua* cum Broterio scripsimus e codd. Vaticanis; Spir. *et super aliqua*; Puteol. *et supersunt aliqua*, eumque sequebantur reliqui.

Ex quibus detegitur. »Deleam *ex*, quod si posuit auctor, verbum sequi debet, non *detegitur* sed *deprehenditur.* » ACIDAL. Schurzfl. voluit *intelligitur*; neutrum credo esse necessarium.

Non est . . . sed hominum. »Simili acumine Quintilianus in sermone Declamat. 349: *hoc proprium non dementis esse, verum hominis.* » SCHULTING.

- 7 *Livere.* Spir. *luere.* Schultingio haec ita conjuncta displicent; igitur vult *irridere et livere* vel *illudere et livere*; at synonyma saepe copulantur.

Arbitror Brutum. Spir. *arbitror utrum*; verum nomen restituit Puteolanus.

- 8 *An ille Ciceroni invideret* revocavimus e codd. Vaticanis 1862 et 4498, et sic fere tertius codex 1518 habet, nisi quod legit *invidere*. Spir. transposuit verba *an ille invideret Ciceroni*; pronomen *ille* Puteolanus delevit et ita locum reliqui exhibebant.

Ne Caesari quidem. »Idem de Bruto iudicium fuit M. Antonii, dicentis apud Plutarchum in Bruto: » se credere, solum Brutum adortum Caesarem facti splendore et iudicato bono adductum; caeteros in illum conspirasse odio impulsos et invidia. » SCHULZE.

Et C. Laelium. Res eius expositae sunt ab Ellendt. histor. eloq. rom. p. 25 sq. Quum Aper Laelium non nominaverit, inde Schurzfleischius colligit multa excidisse e dialogo. at hoc argumentum nobis non satis firmum videtur.

Desistit. Hoc est in editt. (Spir.?) Put. Ber. Alc. Rheu. Francof. Colon.; *desistit* reperi in Lipsianis sine nota. illud iam revocavit Broterius, quem sequimur.

Non exigit. Heuman. scripsit *non exigo*, sed recte monuit Schulze, subjectum quod vocant verbi *exigit* esse to-

tam enuntiationem, quae praecesserit, i. e. quod Galbam aliosque antiquorum agitat.

C. *Gracchi impetum*. Vim impetus oratorii explicuit Tacit. 1 C. 26.

Ann. IV, 61 de Q. Haterio narrans, *eloquentiae quoad vixit celebratae; monimenta ingenii eius haud reticentur. Scilicet impetu magis quam cura vigeat. utque aliorum meditatio et labor in posterum valet, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul exstinctum est*

L. *Crassi maturitatem*. Macrob. Saturn. V, 1 sunt praeterea stili dicendi duo, dispuri moralitate diversi. Unus est maturus et gravis, qualis L. Crasso assignatur; alter huic contrarius, ardens et erectus et infensus, quali usus Antonius. De v. maturitatis cfr. Ernest. lex. techn. rhet. p. 252.

Calamistros. Calamistrum sive calamister acus ferrea erat, qua calefacta intorquebantur capilli. Serv. ad Virg. Aen. XII, 100. metaphorice notatur nimius orationis ornatus. eodem tropo utitur Cic. in Brut. 72, 262 de Caesare, et Orat. 23, 78 de oratione subtili. cfr. Ernest. lex. l. p. 42 et 56. De Maecenatis dictione ab omnibus fere vituperata cfr. Quintil. IX, 4, 28 ib. Burman.; Sueton. Aug. 86. Senec. Epist. 114. Macrob. Saturn. II, 4. Meibomii vita Maecen. c. 23. p. 141.

Aut tinnitus Gallionis. Spir. Put. (Ber.) Alc. Tinitus, quasi nomen sit proprium; emendavit Rhenanus. — Tinnulos oratores perstringit Quintil. II. 3, 9, qui *κακοζήλις* ducti compositionis concinnitatem, numeros et ornatus ambitiose sectantur. et tintinabulum fuisse proverbium docet Apul. de Orthogr. fragg. 8. p. 5. ed. Osann. Tinnitus Oberlino teste Sidonio Apoll. Ep. 5, 10 gravitas audit pro saeculi more iudicanti. cfr. Barthii Advers. 33, 5. — Quis Gallio fuerit non constat. Quintil. III, 1, 21 et IX, 2, 91 patrem Gallionis nominat, unde duos fuisse Galliones celebratos sequitur. Pater scripsit libros rhetoricos, de quibus vid. Quintil. I, pr. et Spalding. ad eundem locum.

Junium Gallionem Senecae fratrem laudat Tacit. Ann. VI, 3 et XV, 73. et saepius Seneca. *egregius declamator* idem dicitur ab Eusebio in Chron. *Novanius Gallio* legitur apud Quintil. IX, 2, 35.

Adeo melius est. Hoc e codd. Vaticanis scripserunt Brot. Bipont. Schulz. Oberl. recentiores. Spir. *melius in oratorem*; Puteol. deleta praepositione *melius oratorem*, et ita Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Hauris.. Pichenae correctionem *adeo malim orationem* receperunt Bernegg. Gronov. Hauff. Ernest. — Locus similis est Quintil. XII, 10, 47 *do tempori, ne hirta toga sit; non serica: ne intonsum caput; non in gradus atque annulos comptum: cum eo quod, si non ad luxuriam ac libidinem referas, eadem speciosiora quoque sint, quas honestiora.* ubi v. Interpr.

- 2 *Plerique temporum nostrorum.* Ita codd. Vaticani et vetus Lipsii liber, ex quo hic restituit, quum ante eum in editt. vet. legebatur *pl. ipsorum nostrorum.*

Actores. Codd. Vaticani *auctores*; male: *auctor* enim de oratore non dicitur.

Quodque vix. Spir. *quoque*; correxit Puteolanus.

Debeat. Muretus voluit *debebat*, probant Acidalius et Ernestius et ita locum exhibet Gesnerus in thesauro. sed haec elegantia huc non pertinet; si quid mutare velles, rectius scriberes *debet*; at res salva est.

Cantari saltarique commentarios suos. De commentariis v. ad c. 23. Et hoc quoque loco accipiendum videtur de libris, in quos summas et capita seu loca insigniora orationum referunt. Hi *cantantur* inepta declamatione nimisque vocis inclinatione, ut sit modulatio canenti fere similis, quod circulatorium est et histrionicum, *sallantur* vero, dum *κακοζήλῃ* gestu motuque corporis recitantur, vel etiam dum verba unisono quasi tenore et rythmo cadunt, et nimium numerorum studium in pronuntiando offendit aures magis quam delectat. Sic Cicero in Bruto c. 62 sub fin. *quos Sext. Titius consecutus, homo loquax sane et satis acutus,*

sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quaedam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Quint. IX, 4, 142: *quotidie magis lascivimus, SYNTONORUM MODIS SALTITANTES.* — *POEMATA PLENO THEATRO 'SALTATA'* meminit Ovid. Trist. II, 519 et V, 7, 25. Cantandi vero vitium admodum pervaserat veterum declamationem, de quo iam Cic. in Orat. c. 18: *est in dicendo etiam quidam cantus obscurior, NON HIC E PHRYGIA ET CARIA RHETORUM EPILOGUS, PAENE CANTICUM, SED ille etc.* Quintil. XI, 3, 57 *quodcumque ex his vitium magis tulerim, quam quo nunc maxime laboratur in caussis omnibus scholis-que CANTANDI: quod inutilius sit an foedius nescio. Quid enim minus oratori convenit, quam modulatio scenica et nonnunquam ebriorum aut comissantium licentias similis? Et Seneca Controv. has declamationes Fuscii nemo non nostrum, alius alia inclinatione vocis, velut suavem quisque modulationem cantabat.* Plura e Graecis affert Cresollius Vacat. autumn. III, 7. SCHULZE. Plin. Epist. II, 14, 13 *pudet referre, quae quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus quam teneris clamoribus excipiantur, plausus tantum ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt.* vid. Interpp. ad h. l. et Ern. lex. techn. rhet. p. 47 et 339 sq.

Praepostera. Puteol. *praeposteri.*

3

Frequens quibusdam exclamatio. haec Rhenani emendatio est; Spir. Put. (Ber.) Alc. *frequens sicut his clam et exclamatio.*

Tenere dicere. sic Lipsius de conjectura scripsit. Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof. Colon. *temere dicere.* saltantis quidem laus est teneritudo, unde teneri saltatores vocantur a Tullio in Pison. 36; sed aliqua ex parte oratio tenera laudabilis est, ut vetus lectio habeat quo defendi possit; nam *temere* est *sine decore.*

Plus vis habeat. Retinuimus hanc librorum omnium lectionum, quae sensui satisfacit. *vis* est *impetus dicendi* ut Cic. p. Deiot. 2, 5 dixit, *quae mihi ad spem ob-*

tinendas veritatis gravissima sunt, ad motum animi et ad omnem impetum dicendi contentionemque leviora; hanc vocis significationem illustravit Ern. lex. techn. rhet. p. 420. mox eidem *virium robur* conceditur. neque est quod dubites de genitivo, quem et veteres grammatici agnoscunt et alii loci firman. cfr. Ruddim. Instit. I, 135 et Conr. Leop. Schneider *Formenlehre der latein. Spr.* p. 466. Gronovius legendum praecepit *plus irae*; Schurzfl. coniecit *plus puris*, quod Bipont. probante recepit Schulze. Drueck. mavult *bilis*; Luenem. nuper scripsit *plus viri* a *virus*, qua de forma cfr. Ruddim. I, p. 117 et Schneider l. l. p. 439.

- 6 *Contempto ordine.* hoc tacite rescripsit Rhenanus pro *contexto ordine*, quod habent Spir. Put. Ber. Alc.

Modestia et pudore. Nam procacibus dictis saepe lacescebat adversarios, et *ut amari eius sales*, ait Quint. X, 1, *ita frequenter amaritudo ipsa ridicula erat.* SCHULZE.

Quibus utitur. *Utimur* Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. (in textu), Franc. Colon.; in *castigationibus* Rhenanus proposuit *vulgatam*, quam primus recepit Lipsius, tum reliqui.

Et studio iterum tacite scripsit Rhenanus; in Spir. Put. (Ber.) Alc. editt. est *studiis*.

Dejectus. Ita Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu), Hauris. Ern. Oberl. Seebod.; Lipsius in cod. Romano reperisse se affirmat *detectus*, quod ipsi et Modio placuit et receperunt Pich. Bernegg. Gronov. Schurzfl. Heum. Schulz.; Bipont. coniecit *defectus* quod nullo modo defendi potest. *Vulgatam* nolo cum Ernestio explicare, ut sit in turpitudinem aliquam incidere, quum rixaretur, quod sordidum sit et plebeium, non pugnaret; sed deicere aliquem, i. de gradu quo constitit, est verbum militare, de quo cfr. Gronov. et Drakenb. ad Liv. XXII, 24. Ernest. Cicer.

Et varietate. Spir. Put. (Ber.) Alc. ex var.; Rhenanus 6
tacite emendavit.

Virium robore. sic Curt. VII, 3, 4 *robur omnium virium* 7
regis.

Ut incusato Asinio. Haec Lipsii emendatio, quam fortasse
ex lectione Spirens. fecit *ut in curato Asinio*; Put.
Alc. Rhen. Francof. Colon. *ut Bruto Asinio*, sine
sensu. Pithoeus scripsit *ut incusato Bruto Asinio*,
cui emendationi si auctoritas libri manu scripti acce-
deret, fortasse obtemperandum esset.

Aliud nobis agmen. Ita legunt cod. Roman. Lipsii, (Spir.?)
Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith., revocarunt
Pichena, Bernegg. Gronov. Ern. Oberl.; in editiones
Lipsii omnes nescio unde irrepererat *aliud novum*,
quod Seebode iterum amplexus est.

Pluresque. Spir. Put. (Ber.) Alc. *plerisque*; Rhenan. ta-
cite correxit *plurisque* et ita Francof. Colon. Bernegg.
Oberl. Bekker.; alii *plureisque*.

Nunc. Spir. Put. (Ber.) Alc. *non.* 8

Detractasse, sic Spir. Put. Lips. Pith.; *detrectasse.* Alc.
Rhen. reliqui.

In publicum et in commune, synonyma sunt. Quintil. V,
prooem. 5 *quae in commune ad omnes quaestiones*
pertinent. VI, 1, 7 *si aliter obtineri vera et justa et*
in commune profutura non possint. X, 7, 1 *vix enim*
bonae fidei viro convenit auxilium in publicum pub-
liceri etc.

Veritus credo. Spir. Put. Alc. Rhen. Colon. *veritum*; vul-
gatam primus scripsit Lipsius lectore non monito.

Excerpsisset. Pithoeus in notis proposuit *exceperisset*: sed
vulgata bona. Horat. Sermon. I, 4, 40 *ego me illorum*
dederim quibus esse poetas, excerptam numero. Quintil.
X, 1, 45 *paucos enim qui sunt eminentissimi, excer-*
pere in animo est. Senec. Epist. 5 *excerpere se vulgo.*

Sua persuasione. Schurzfl. vel *sua abesse vel suavi legere* 9
vult; hoc dedit Heuman.; utrumque male excogita-
tum est.

Ut se ante Ciceronem non numeret sed plane. Inseruimus negationem *non*, qua veteres editiones omnes carent, illo loco, quo facillime excidere potuit. Schurzfl. locum sic constituit: *ut si ante Ciceronem non numeret se, at (vel saltem) plane post Gabinianum.* Oberlin. *ut se non quidem ante Ciceronem* etc. Seebod. in edit. altera *ut se a. Cic. ni numeret.* lectionem veterem explicat, quum tamen plane post Gabinianum sit. sed haec ratio nobis contorta videtur.

Gabinianus. Rhetor fuit Vespasiani aevo, de quo Eusebii Chronicon ad Vespas. an. 8 *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Gallia docuit.* Ita liber, qui apud me manuscriptus, probus vetusque. Vulgo *Gabinus*. Nominant et Hieronymus et Sueton. index de claris rhetoribus, quod doctissimus et optimus Nic. Faber adnotavit. LIPSIUS.

27. 1 *Fracta.* Spir. *frcta.* — *Deminuta* scripsit Lipsius; Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith. *diminuta*; vid. quae dixit Oudendorp. ad Sueton. Caes. 5.

2 *Appropera.* Spir. *appropriate*; Puteol. ultimam syllabam deleuit.

Potius exsolve. Acidalii conjecturam *ocius* in textum admisit Heuman. »Sed vulgatum rectius; monet Maternus, ne Messala iterum mutet promissum.« OBERL.

Me equidem. Ernestius emendavit *quidem*; sequuti sunt Schulz. Oberl. Seebod.; in Ciceronis libris hoc postulat latinitas, non item apud alios scriptores.

In confesso. sed. Spir. *in confessos. sed.*

Paulo ante etc. *paulo ante plane mitiore eloquentia et temporum nostrorum miratus. iratus* Spir. (omisso tantum v. *nostrorum*), Put. Ber. Alc.; vocem *iratus* deleuit Rhenanus. et ita locus legitur in edit. Francof. Colon. Bernegg. Haur., et cum asterisco in Lips. Pith. Gronov.; e codd. Vaticanis affertur *temporum nostrorum iratus*; in libro vetere Lipsius reperit *paulo ante dixisti plane*, idque retinens Schellius nostram lectionem

nem concinnavit, quam dederunt Bip. Schulz. Oberl. Seeb. ed. pr. neque eam recipere dubitavimus, quippe quae proxime accedat ad veteres libros. attamen haec in mendo esse adhuc credimus cum Lipsio, quum unum alterumve verbum exciderit. Gronov. pro *miratus* reponere voluit *narrabas*; hoc arripiens Seebod. in edit. altera scripsit *paulo ante mitior et el. t. n. non iratus narrabas*; idem in edit. prima conjecturam excogitaverat hanc, *paulo ante, mitior* (v. *mitius*) *et el. t. n. non* (s. *minime ex miratus*) *iratus narrasti*. Acidalius correxit *p. ante dixisti, sane mitiore eloquentia et t. nostrorum* (i. eloquentiam) *imitatus*.

Lacessendo. Heuman. maluit *incessendo*, quod verbum legatur cc. 24. 40.

Offensus a prima disputatione, sic codd. Vaticani, Spir. 3 Put. Alc. Rhen, et revocavit nuper Seebode. Lipsius inde finxerat *Aprina disput.*, quod Pith. Bernegg. Gronov. Haur. Brot. receperunt. Gronovius maluit *Apri nostri*, facili et speciosa emendatione, quum compendium *nri* facillime degenerare potuerit in *ma*; sequuti sunt Bip. Schulz. Oberl.; nos veterem lectionem retinuimus, donec certius aliquid e libris scriptis afferatur.

Nec vos. Spir. *nam et vos*; emendavit Puteol.

Perstringit ex Spir. Put. (Ber.) Alc. Rhen. Francof. Coloni. revocandum esse duximus. *perstringet*, quod adhuc vulgabatur, Lipsii emendatio est. de conjunctione temporis futuri cum tempore praesenti cfr. Fr. Ellendt in comment. de formis enunciat. condition. li. la. p. 19. — *Perstringere animum* dixit Tacitus Ann. 1, 13. Hist. I, 85. *perst. mentem* Quintil. X, 1, 30 ubi vid. Interpp.

Citra damnum. »Id est, ut damnum effectus ne faciat, ne amittat benevolentiam diversum sentientium, qui iudicium suum libere profert.« SCHÆLIUS. de praeposit. *citra* cfr. annot. ad Agric. 1, p. 50 et Frotscher ad Quintil. X, 7, 7. p. 199. Caeterum quae Bipont. Schulz.

Oberl, Seebod. de Pithoeo narrant, nempe eum in suo libro legisse *citra demum affectus* atque inde dedisse *citra dementiam* et provocasse ad Cic. Tuscul. 3, 5, horum ne verbum quidem legi neque in ipsius Pithoei editione neque in Stoeiriana.

- 4 *Et quum de antiquis.* Duo prima verba *et quum* absunt ab edit. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith. Hauris.; ex cod. Farnesiano ea inseri iussit Lipsius, at ipse non recepit, Bernegg. Gronov. reliqui receperunt. Faernus teste Ursino legebat: *perge, i. M. de antiquis loquens*; Pithoeus omisit verbum *utere* et scripsit: *inq. M. de antiquis loquaris antiqua libert.*; in edit. Gryphii pro *utere* est *vetere* vel ut alii referunt *vertere*, quo errore adjutus Schurzfl. locum sic consuit: *loquere vetere et antiqua.*

Libertate. Spir. *ubertate*; emendavit Puteolanus. Antiqua libertate uti sub Caesaribus periculosum erat, quare Plinius gloriatur, quod libertatis exemplum antiquis simile dederit. vid. Ep. VII, 33. Ruhnck. ad Vellei. II, 78, 3.

A *qua.* Praepositio abest a codd. Vaticanis, Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. prior. (a 1581. 85.); inseruerunt eam Pithoeus, Lipsius (in edit. a 1607. sq.) Latin. Latinius Bibl. t. II, p. 37. Freinshemius, recentiores.

Degeneravimus. In edit. Lipsianis omnibus est *degeneraverimus.*

- 28, 1 *Aut — aut — vel.* rarior conjunctionum copulatio. vid. quae dixit Spald. ad Quintil. IX, 2, 18.

Et iam mihi partes. ita scripsimus cum Spir. Put. Alc. Rhen. Pith.; in Lipsii libro scripto esse dicitur *etenim iam si*, unde ipse et Pichena emendarunt *etiam mihi*, receptum a Bernegg. Gronov. recentioribus. sed hoc nobis inconcinnum videtur. Rutgers. suspicatur *tamen etsi*; Seebod. in edit. altera scripsit *etenim mihi partes*; neque tamen sic cohaeret sententia cum prae-

cedentibus. Vim partic. *iam* explicuit Tursellinus; eadem ita legitur in Germ. 45, 3 *ergo iam*.

Sentimus. Verbum habet Spirensis; Puteolanus primus omisit, tum Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; in margine duarum editionum, quas postremum nominavi, notatur »*scitis fort. sive tenetis.*« Lipsius vocem tacite restituit.

Ab ista vetere. Muretus mavult *ab illa*, quod Acidalius 2 leve quidem, sed non spernendum iudicat, et sic habent Pithoeus et Stoer., probant Schurzfl. et Heumannus.

Non inopia hominum i. e. defecta ingeniorum, ut nempe male existimandum sit de ingeniis nostris, si idem assequi non possimus. »Falsa est querela,« ait Quinlil. I, 1, »paucissimis hominibus vim percipiendi, quae »tradantur, esse concessam. Non natura defecit, sed »cura.« SCHULZE.

Inscientia praecipientium. eandem notat Quintil. XII, 11, 14 *sed culpa est in praeceptoribus prima, qui libenter detinent, quos occupaverunt, partim cupiditate diutius exigendi mercedulas, partim ambitione, quo difficilius sit quod pollicentur, partim etiam inscientia tradendi vel negligentia.* sed in his lectio fluctuat ut fere ubique solet in voc. *inscientiae*, de quo nuper egregie disputarunt F. A. Wolf. ad Cic. de N. D. I, 1 et Gernhard ad Cicer. Cat. p. 293. vocem iam notaverat Rhenanus in Thesauro (p. 58).

Moris antiqui. saepius in laude ponit Tacitus, si quis fuerit *moris antiqui*, v. c. H. I, 14. II, 64. Ann. VI, 12. sic Terent. Adelph. III, 4 extr. *hominem antiqua virtute et fide.* Cic. ad Attic. IX, 18 *vide quam sim antiquorum hominum.* Et apud Plin. minorem passim. SCHULZE.

Nostra vobis codd. Vaticani et iterum Alciatus; Spir. et 3 Puteol. *vestra vobis*; Rhenanus, tacite scripsit *nostra nobis* et sic reliqui.

Ego de Urbe. Acidalii conjecturam ergo receperant Heum. Schulz. Oberl.; veterem lectionem bene revocarunt Seebod. Luenem. Bekker.

Natos. Put. *notos.* — *De severitate.* Spir. *a severitate.*
Formandosque. (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.
firmandosque; vulgatam Lipsius tacite emendavit.

- 4 *Jam primum.* hoc est a Rhenano; Spir. Put. (Ber.) Alc. habent iam *pridem.*

Suus cuique. Spir. *sui cuique;* Puteol. emendavit.

Ex casta parente. Taxat impudicitiam temporum et casti coniugii raritatem. Pertinet vero ad antiquam morum disciplinam *metuens alterius viri certo foedere castitas,* Horat. III. 24. SCHULZE.

In cella. Spir. *in cellam.*

Gremio ac sinu matris. sic Agricola educabatur, vid. c. 4. idem mos laudatur in Germanis, v. Germ. 20. de Romanorum more infantes nutricibus alendos committendi vid. Favorinum apud Gell. XII, 1.

Omnis eiusdem familiae scripsimus e codd. Vaticanis cum Brot. et Seeb.; Spir. Put. Ber. Alc. exhibent *cuiusdam;* Rhenanus emendavit *cuiuspiam,* a reliquis servatum.

Factu. Put. *facta.* — *Ac.* Muretus mavult *haec,* quod Acidalio atque Heumanno probatum recepit Heumannus.

- 5 *Studia modo curasque.* ita codd. Vaticani et Farnesianus, ex quo Lipsius recepit in editt. primis (ut a. 1581. 85). Puteolanus habet *studia morasque;* versus explicit syllaba *mo* et versus qui sequitur incipit syllabis *rasque,* ita ut syllabae intermediae *do* et *cu* excidisse videantur. ex hac lectione Alc. et Rhen. fecerant *studia moresque,* quod retinent Francof. Colon.; Pithoeus in textu scripsit *studia solum moresque,* quamquam in notis e »Vet.« i. libro Lipsii lectionem, quam excussimus, retulit eamque ut meliorem praedicavit. Pithoei textum sequuntur Lipsius in editt. poster. (a. 1607. sq.), licet ipsi placeat Farnesiani lectio, et Seebode in edit. altera. Codicibus obtemperabant

Bernegg. Gronov. Bip. Schulz. Oberl. — *Curae* h. l. non differunt a studiis: opponuntur remissionibus ut Agric. 9, quem locum Hertel V. D. nuper optime explicuit.

Cornelia, P. Corn. Scipionis filia, T. Sempr. Gracchi uxor, T. et C. Sempr. Gracchorum mater, femina suae aetatis celeberrima et doctissima. vid. Cic. Brut. 27, 104. 58, 211. Quintil. I, 1, 6. Plin. XXXIV, 6, 23. Rutgers. var. lect. V, 12.

Gracchorum. Spir. *grecorum*; verum nomen Puteol. restituit.

Aurelia, mater Caesaris, (non uxor uti eam nominavit Schulze,) femina nobilissima. Sueton. Caes. 74. Plutarch. v. Caes. 9.

Atia. Spir. Put. Alc. Rhen. *Actiam*; Pithoeus *Acciam*. Lips. Bernegg. Gronov. *Attiam*. genita fuit M. Atio Balbo et Julia sorore C. Caesaris. Sueton. Aug. 4.

Produxisse. Productio hic splendorem significat. Barth. in Claud. p. 526. b. HAUFF.

Et nullis. Spir. Put. Ber. Alc. *et in nullis*; Rhenanus praepositionem tacite delevit. 6

Toto pectore. Schulz. adhibuit locum Ovid. e Pont. III, 1, 39 *deceat Pectore de toto cunctisque incumbere nervis*, sic supra iam 3, 3 *toto corpore*.

Graeculae alicui ancillae. Schulze laudat Plin. Panegy. 13 1 C. 29. *postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis aut civica, sed GRAECULUS MAGISTER adstitit*. Mollitiem in pueris educandis notat Quintil. I, 2, 6 sq.

Ex omnibus servis, tamquam paedagogus. eadem querela occurrit apud Plutarch. de educ. puer. c. 7. SCHULZE. Sic Claudii paedagogus superiumentarius fuisse narratur. vid. Sueton. Claud. 2. cfr. Laurent. de Natalit. c. 4 Claude de nutric. et paedag. c. 6.

Vilissimus. Spir. *vilissimos*, emendavit Puteol; Beroaldi errorem *utilissimus* correxit Alciatus.

Serio ministerio. Hoc Lipsius tacite scripsit. Spir. Put. Alc. Rhen. habent *minister.* vulgata melior est vetere lectione.

Erroribus. Schurzfl. vult *terroribus.* saepe quidem haec vocabula confunduntur, vid. Burm. ad Quintil. Declam. 17. p. 334. *errores* autem h. l. sunt ipsa peccata, vitia, non ut Schulze interpretatur, quae nos *Vorurtheile* dicimus; respondens enim verbo *faciat.*

2 *Quin etiam* cum Seebodio scripsimus e codd. Vaticanis pro *quando etiam*, quod est in libris reliquis.

Nec prohib. neque mod. rarius hae particulae ita conjunguntur, ut praecedat *nec*, sequatur *neque.* Cic. p. Arch. 11, 29 (Orell.). Caes. B. C. I, 50. Tacit. Germ. 9. Quintil. X, 1, 101 et Frotsch. ad h. l. Zumpt. gr. lat. §. 337. ed. V.

Et libertati Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Seeb.; Lipsius ex libro vetere attulit *et bibacitati*, unde Rutgers conjecit *vivacitati.* haec vero nunquam in puerorum vitiis numerari solet. Schurzfl. voluit *licentiae*; ed. Bipont. mutavit *dicacitati* quod cum Schulzio recepit Oberlinus. equidem retinere malui vulgatam; quam mihi satis firmasse videtur Gronov. Observ. 3, 4. p. 352 ed. Platn. et praesferre videtur etiam Spalding. ad Quintil. II, 6, 3. *Libertas* respondet voc. *modestiae*, neque hoc ineptum est, ut Schulze indicavit. in malam partem saepius dicitur; sic Cic. Academ. IV, 30 coniungit *libertatem* et *licentiam*; de copia venereae libidinis exercendae utitur Ovid. Epist. 17, 153.

Irrepat. Put. *increpat.*

Et... contemptus. Vocem *alienique* omittunt Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. et habent lacunam sive lacunae signum, quam primus explevit Lipsius. Heuman. maluit *aliorumque.* neque nobis placet vulgata; dicimus quidem »alienis pedibus ambulare, alienis oculis agnoscere, alienam orationem, materiam,« sed h. l. *alienus* non recte opponitur pronomini *sibi* et nu-

merus pluralis requiritur. aut alia vox excidit aut cum Heumanno scribendum *aliorumque*. — »Contemnit vero alios, qui non curat, quid de se quisque sentiat. Cic. de Offic. I, 28.« SCHULZE.

am vero scripsit Lipsius pro *ideo vero*, quod est in Spir. 3 Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.

Titia paene. Freinshem. in Flor. III, 12, 10 mavult *vitia, quas paene*.

Histrionalis favor. Spir. *historialis*; Puteol. emendavit. — »Theatri adeo licentia et dissensio vulgi spectantis dirum subinde eventum habuit. Tiberio imperante gravius ea erupit, occisis non modo e plebe, sed militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent: et quamquam senatus auctor erat, ut praetoribus esset eius virgarum in histriones, valuit tamen intercessio a tribuno pl. facta et histrionalis favor. vid. Tacit. Ann. I, 77. Nero deinde ludicram licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis, donec histriones Italia pellerentur milesque theatro adsideret. Tacit. Ann. XIII, 25.« SCHULZE.

quorumque studia. Tribus istis verbis, *histrionalis favor, gladiatores, equi*, tria spectaculorum genera complecti noster videtur, unde *equorum studia* referri debent ad ludos circenses aurigarumque certamina. Caeterum scriptores ecclesiastici priorum saeculorum fere omnes indignabundi queruntur, spectaculorum scenicorum licentia et protervitate in urbibus primariis iuventutem vel optimae indolis penitus corrumpi. SCHULZE. Sueton. de Nerone c. 22 narrat: *equorum studio vel praecipue ab ineunte aetate flagravat plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de Circensibus erat*. ad q. I. cfr. Casaubonus et Pitiscus.

uotum quemque etc. Spir. *relinquit: tum quenque iuc- 4* *neis qui*; praecclare emendavit Puteolanus.

Intravimus. intramus melius, nisi et antea *excepimus.*

SCHÆLIUS. illud etiam Heum. voluit; sed non opus. vid. Ramshorn. gr. lat. 164. not. 6. b. p. 401. Ellendt de formis enunciat. condition. l. l. comment. p. 17. not. 2.

Nec praeceptores codd. Vaticani, Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg.; *ne* scribi iussit Gronovius in notis, at operae non paruerunt; recentiores receperunt. nostrum Seeb. in edit. altera revocavit.

Habent. Signum interrogationis, quod in editionibus quibusdam intermediis ut in Francof. Colon. aliis fuerat, Acidalius sustulit.

- 5 *Ingenii experimento.* male interpretatus est Schulze, ut experimentis explorarent ingenia puerorum segnesque et stupidos a se studiisque relegunt; potius est, quod ipsi eruditionis experimentis sive speciminibus non clari sunt.

Ambitione salutantium. Acidalius, Schelius et Schultingius malebant *salutationum*, ab Ern. Schulz. Oberl. receptum. veterem lectionem revocarunt Seebod. Luenem. Bekker.

Et illecebris. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *sed*; Lipsius tacite emendavit.

- 6 *In auctoribus cognoscendis.* Auctorem hac demum aetate pro *scriptore* dici hodie vel tironibus notum est, quamvis adhuc multi hoc verbo abutantur. quod si vero Frotscher. ad Quintil. X, 1, 48, p. 47 plerumque tamen remanere aliquod originis vestigium affirmat, hoc neque de illo Quintiliani loco dicere debebat neque vestigium manet in verbis Quintil. X, 1, 85 et 2, 1. — *Cognoscere*, ut Schurzfl. observat, Latinis interdum idem est, quod ἀναγνώσκειν Graecorum. Et Nepos in Lysandro c. 4 hunc (librum) *submoto Lysandro quum ephori cognoscent, ipsi legendum dederunt*; ad q. l. vid. Jani Gebhardi Spicileg. ad Nep. p. 127. SCHULZ. cfr. Goerenz. ad Cic. Acad. II, 1 et 8, 23.

Nec in evolventa. Praepositio abest ab edit. Schulz. Oberl.

et licet eam revocasset Seeb., tamen iterum omiserunt Luenem. et Bekker.; editiones veteres omnes eam agnoscunt.

In notitiam. revocavimus veterem lectionem Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith.; inde a Pichena legebatur *in notitia*, fortasse propter orationis concinnitatem. casus diversi etiam ab aliis scriptoribus copulantur. vid. Interpp. ad Nep. Dat. 3, 1. Oudend. ad Sueton. Vespas. 19. p. 857.

Sed expectantur. sic Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colón., et Pithoeus quoque in contextu, idem in notis proposuit *expetuntur*, quod iam Lipsius in edit. pr. scripserat et caeteri receperunt. vetus cum Seebodio revocavimus.

Rhetoras. sic hoc loco omnes editiones et veteres et recentiores.

Quorum. Spir. Put. Alc. *ut quorum*; primam vocem tacite omisit Rhenanus.

Quamque. Spir. Put. *q̃q̃* (i. e. quamquam); ex eo Alciat. et Rhen. fecerant *quamq̃*.

Habuit statim de curiis. referam Spir., vetus liber Lipsii, Put. Alc. Rhen. Lips.; hic suspicatus erat *habuit*, *statim decursis his: ἁλλεπιτικῶς* int. dicam vel promam; magis tamen ipsi placuit Rodolphi emendatio *statim docuero*, quam dederunt Pich. Bernegg. Gronov. Ernest. Seeb. in ed. pr. et Naudet. Pithoeus legit *habuit*, *statim audietis. Referam*, ex ingenio non ex libro. Gronov. in Observatt. 3, 4 scribendum esse monuit *habuerit*, *statim dicturus*, *referam* eumque sequebantur Bipont. Oberl. Luenem. Bekker.; Tyrwhittus coniecit *dicetur. prius referam*, Schurzfl. *habuit*, *sc̃tum docuerit*, Acidal. *habuit*, *statim dicam. prius referam*, a Schulzio admissum; Seeb. in edit. pr. proposuit *statim dicturus sum* vel *dicam curioso*, et in edit. altera excussit *habuerit*, *exstat in decretis censoriis*.

Qua uos esse. Spir. Put. (Ber.) Alc. *quo ausos esse*; 1 C. 30. emendatio debetur Rhenani ingenio.

Genere assiduas exercitationes. sic e codd. Vaticanis scriptissimus; libri impressi omnes a Spir. inde habent *genere studiorum exercit.*; ex utraque lectione tertiam composuit Seeb. in edit. altera scribens *genere assiduas studiorum exercit.*; vocem *studiorum* expunximus utpote superfluum. — Spir. *exercitationis.*

Etiam. Heum. *etiam nunc.*

Continentur. (Spir.?) Put. Alc. *continetur*; tacite emendavit Rhenanus.

- 2 *Nobis utique*; hanc codd. Vaticanorum, Spir. Put. Alc. lectionem cum Seebodio revocavimus. Rhenanus in castigationibus et textu emendaverat *vobis*, quod sane usitatus est in tali demonstratione. sed et nostrum ferri potest. defendebant Pichon et Broterius.

Extrema parte. vid. Brut. c. 89 — 91.

Initia. Spir. *intra.* — *Refert se* ab eodem Puteolano est; Spir. *referre se.*

Diodotum. Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. (in editt. pr.), Pith. Bernegg. Gron. Bipont. *Diodorum*; nomen corrigebant Lipsius in editt. post. (a. 1607), Oberl. recentiores.

Omnes e codd. Vaticanis dederunt Schulz. Seeb. Luenem.; Spir. et reliqui *omnis*, quod idem est; nam referendum est ad voc. *partes*, non ad voc. *philosophias.*

- 4 *Moralis partis utilitatem.* haec Acidalio et Schurzfleischio suspecta erant. illum offendit v. *utilitatem*, cuius in locum substituit *nobilitatem*; hic delet hanc vocem et *moralis artis* scriptum esse putat antiqua terminatione pro *morales artes*; sed utrumque male excogitatum est. »Veteres teste Seneca ep. 89 tres potissimum philosophiae partes statuebant, *moralem*, *naturalem*, quae per *rerum motus causasque* indicatur, et *rationalem*, quae dicebatur *dialectica*. Pars moralis vero praecipue *utilitatem* humani generis morumque emendationem spectat, unde etiam Socrates hanc in primis docebat divulgabatque, neglecta prio-

rum philosophorum subtilitate, ut magis prodesset familiaribus. SCHULZ. Adde Cic. de Fat. I, 1, Quintil. VI, 2, 8. XII, 2, 10.

Ille rerum. Quod Pithoeus scripsisse dicitur *mille*, hoc non verum est. in edit. Pithoei et Stoeberiana legitur *ille*. Sigrasius quidam conjecit *siderium motus*.

Ita ex multa etc. primam vocem deleri vult Heumannus 5 vel *ita scribi ita est: ex multa*. Imman. Bekkerus post particulam *ita* signo maiori interpunxit, *ita. ex multa*.

Et pluribus artibus et omnium. sic Spir. Put. Alc., nisi quod in Puteol. et Alc. *partibus*. Rhenanus in castigationibus emendavit et scripsit *ex pluribus artibus, ex omnium*; sequuti sunt Francof. Colon. Pith. Stoe.; primam tantum emendationis partem Lipsius retinuit, quum scriberet *ex pl. artibus et omnium* et ita Bernegg. Gronov. recentiores, fortasse cum Rhenano pro utraque particula *et* substitui liceat praepositio *ex*.

Exundat etc. Tyrwhittus laudavit Cic. de Orat. I, 6, 20 *ac mea quidem sententia nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atque artium scientiam consecutus*.

Angustis. Spir. *angustiis*.

Cluditur. Heuman. vult *includitur*, quum illud verbum archaismum redoleat. sed idem verbum legitur infra c. 35, 1; eodem utuntur Cic. de N. D. II, 39, 100. Quintil. IX, 4, 72 et 75. Curt. VI, 5, 15. Justin. XV, 3, 13 et Tacitus saepius. cfr. Passov. et Hess. ad Germ. 34, 1.

Ad persuadendum apte dicere. cfr. Quintil. II, 15, 2 — 13. 6 caeterum Spir. habet *dicit*, quod Puteolanus emendavit.

Persuaserant e codd. Vaticanis restituimus, libri impressi. 1 C. 31 ad unum omnes *persuadebant*. utrumque recte dici potest.

Ad hoc efficiendum codd. Vaticani 1862 et 4498, libri

impressi ad haec efficienda. Seeb. in edit. altera et ad haec eff.

Ut in rhetorum scholis. Codices Vaticani omittunt primam vocem, unde Broterius nostram lectionem confecit. idem ante conjectaverat Acidalius, quamquam ipsi sua altera emendatio *ut rhetorum in scholis* magis placuit, hanc et alii receperunt et Oberlinus. Spir. et Puteol. habent *ut rhetorum scholis*; ut excidit in edit. Ber. et Alc., restitutum est a Rhenano ex ingenio et ita locum exhibent Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bipont. alii. Seebode Broterium sequutus est.

Ut his artibus. Spir. *ut in his artibus*; Puteol. praepositionem delevit.

Implerent. cfr. quae Doederl. de hoc verbo dixit in libro Seebodii, *Neues Archiv* etc. I, 4, p. 78.

3 *Oratori subjecta.* Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith. *oratoris*; Lipsius tacite emendavit.

In deliberationibus de honestate. Ursino et Mureto locus videbatur mutilus, nam tertium caussarum genus male omitti credebant, sc. laudationes, neque in deliberationibus satis apte de honestate agi. igitur supplebant *in deliberationibus de utilitate*, *in laudationibus de honestate*. cum iis faciunt Acidal. et Schurzfl.; sed tali supplemento non esse opus demonstrat c. 35, 4, ubi duo tantum genera materiarum ponuntur, quae apud rhetores tractari solitae erant. Caeterum Schulze totum locum his explicat: »Quamquam veteres eloquentiae magistri plerumque tria dicendi genera statuunt, (cfr. Auct. Rhet. ad Herenn. II, 1. Quintil. Prooem. VIII, 6. quos secutus est Ernesti $\delta \pi \acute{\alpha} \rho \epsilon$ in Initiis rhetoricis P. 1. c. 5 sqq.) nempe *demonstrativum*, quod in laude et vituperio versatur; *deliberativum*, quod suadendo et dissuadendo constat, et *iudiciale*, quod controversiis de iure et aequo absolvitur: haud tamen insolens est, haec tria genera interdum in duo contrahi. sic Quintil. II, 10 init. nominat tantum *suasorias iudicialesque materias*, et ne-

ster infra c. 35 »nempe duo genera materiaram etc.« Genus quidem deliberativum proprie versatur circa utilitatem, demonstrativum circa honestatem. Sed in talibus non est argutandum. Deliberationes enim et suasoriae alterum illud genus h. l. complectuntur: utrumque vero tractatu honestorum utiliumque constat invicemque miscetur. Quid autem sit *honestatis* vis et natura, de eo disserentem habes Ciceronem de Offic. I, 5.«

Disserimus; ita codd, Vaticani legunt; libri impressi omnes *dissimus*.

Qui cognovit. Oberlinus scripsit *cognovit*; nolim accedas, sic 37, 6 *nec quisquam claram et illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit*. 35, 5 *nec quisquam percipere . . . tam varias res potest, nisi scientiae meditatio . . . accedat*.

Intellectus est cognitio, scientia. sic Quintil. I, 1, 15 *intellectum disciplinarum capere*. 2, 6 *facilior eorum intellectus videbatur*. Schelius insolentius iudicat *cognoscere intellectum*, quare *delectum* mavult. est zeugma, quod V. D. non intellexit.

Quid ira; *promptius*. ita scripsit et distinxit Lipsius. Spir. 3 Put. Alc. Rhen. habent *quid irae promptius*. Pithoeus *quid ira sit: promptius*. fortasse ex corrupta veterum librorum lectione scribi potest *ira, ut*, quod nobis concinnius videtur.

Versatus. Spir. Put. Ber. Alc. *versatur*; Rhenanus tacite 4 emendavit.

Dicendum habuerit. Spir. *dicendo habuerint*; Puteol. *dicendum habuerint*; emendavit Beroaldus vel Alciatus.

Habenas unimorum. Codd. Vaticani et Spir. *venas animorum*; bene correxit Puteolanus. continuatur tropus in verbis quae sequuntur, *adhibebit manum*. Rationem, qua voc. *habena* et *vena* permutari potuerint, Car. Fr. Heinrichius V. S. demonstravit in indice ad Cic. oratt. partes ineditas p. 108.

Omni instrumento. hoc nomine intelligenda sunt omnia, quibus caussa instrui potest. vid. Gesneri thes. — Pro exemplo Bernegg. laudavit Claudium Cossum, de quo Tacit. H. I, 69 haec dicit: *notae faundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occullans, atque eo validior etc.*

- 5 *Sunt apud quos. Spir. sunt qui apud quos; Puteol. pronomen qui delevit.*

Adstrictum et collectum. cfr. Ernest. lex. technol. p. 12.

Collectum vero est synonymum voc. *adstrictum*; nolo alteram Schulzii explicationem complecti, qua *collectum* sit *sylogisticum*, siue genus dicendi, quod ratioeinationibus et syllogismis constet. *colligere* de opere ratioeinationis saepe dixit Quintil., ut V, 9, 10, VII, 3, 18. X, 1, 84. XII, 2, 10.

Plus fidei. Spir. fidē (i. e. fidem).

Fusa et aequalis. »*Fusum* opponitur adstricto et brevi.

Quintil. XI, 1, 5 Cicero testatur, esse haec Bruto nota ideoque *BREVIUS* a se dici, quamquam sit *FUSUS* locus. X, 1, 73 *densus et brevis et semper instans sibi Thucydides; dulcis et candidus et fusus Herodotus. Aequalis* i. e. aequaliter fluens, quae eandem semper dicendi rationem tenet. Sic in Virgilio laudatur *aequalitas* apud Quintil. X, 1, 86. SCHULZE. Sic *aequalis* oratio dicitur, quae numquam aut assurgit aut cadit; Quintil. X, 1, 54 *aequalem* dixit *mediocritatem*. cfr. Ernest. l. l. pp. 186 et 13.

Ex communibus ducta sensibus. hoc Lipsius tacite scripsit. in edit. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. est *ex omnibus d. sermonibus*; Seebod. in edit. pr. male revocavit voc. *sermonibus*. »I. e. notionibus et facultate iudicii, qua communiter pollent homines et quae invita est indoli hominum tantum non penitus obtusorum, ita ut non opus habeas, argumentationem more philosophorum derivare et deducere a syllogismis. Quod recentiori idiomate dicimus *the common sense, gesunden Menschenverstand*. Sic Cic. de Orat.

III, 50 omnes tacito quodam sensu, sine ulla arte aut ratione, quae sint in artibus ac rationibus recta ac prava diiudicant; idque quum faciunt in picturis . . . tum multo ostendunt magis in verborum, numerorum vocumque iudicio, quod ea sunt in COMMUNIBUS infixæ SENSIBUS. SCHULZE. Vim sensus communis egregie illustravit Spalding. ad Quintil. I, 2, 20.

Ad hos permovendos, Spir. promovendos; Pateol. pmovendos, quo litterarum compendio saepe et per et pro signatur.

Mutuabimus a Peripateticis aptos et in omnem d. p. i. locos. dubunt. sic locum e codd. Vaticanis 1862 et 1518 restituendum esse putavimus; et ita Seebod. quoque scripsit servata tantum forma mutuabimur. Spir. mutuabimus aliquid peripateticis: aptos . . . locos dabunt Academici: pugnacitatem Plato: alit. Xenophon: etc. inde Puteolanus fecerat mutata interpunctione mutuabimus aliquid a peripateticis: hi aptos . . . locos dabunt: Academici pugnacitatem, etc. eumque sequuntur Ber. Alc.; Rhenanus reliquis servatis mutuabimur scripsit et ita locus ab omnibus vulgabatur. Rod. Agricola locum ita dedit: a peripateticis. aptos et in omnem disciplinam paratos iam locos dabunt Academici, Stoici pugnacitatem etc. eaque ratio placuit Lipsio. »At illi vehementer falluntur: nam loci nulla ratione auferantur Peripateticis vel propter topica, quibus disciplinam inveniendorum argumentorum, ut sine ullo errore ad eam rationem viâ perveniremus ab Aristotele inventa, contineri, tradit Cicero, in libro, quem sic ipse inscripsit c. 1. Idem in Orat. 14: In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum in utramque partem, ut ornatus et uberius dici possit, exercuit; idemque locos (sic enim appellat), quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio. Plutarch. in E. Σοφιστου. p. 616, ἀλλὰ οὐκ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ ὁδοῦ

μελετῶντα συγκριτικῇ, τοὺς Ἀριστοτέλους τόπους ἢ τοὺς Θρασυμάχου ἐπερβάλλοντας ἔχειν προχείρους. Nec pugnacitatem involari sibi aequo animo ferunt Academici. Fabius XII, 2: *Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem disserendi ad exercitationem forensium caussarum proxime accedat.* Cic. I. de Oratore, 18: *Carneades vero multo uberius de iisdem rebus loquebatur, non quo aperiret sententiam suam (hic enim mos erat patrius Academiae, adversari semper omnibus in disputando,) sed tum maxime tamen hoc significabat etc. neque posse quemquam facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset.* ΓΡΟΝΟΒΙΟΥΣ. Caeterum verbo tantum monendum est, quod retinuimus formam *mutuabimus*. affirmat quidem C. L. Struve in libro *»Ueber die latein. Declination«* etc. p. 110 nullum esse generis passivi exemplum. sed exempla quamquam pauca Viro D. Gesnerus suppeditare potuit. eadem forma latere adhuc videtur aliis in locis.

- 6 *Plato alitudinem.* Plin. Epist. I, 10, 5 de Euphrate philosopho: *frequenter etiam Platoniam illam sublimitatem et latitudinem effingit.* adde Quintil. X, 1, 81 et Spalding. ad h. l.

Xenophon iucunditatem. Quintil. X, 1, 33 *M. Tullius ne Thucydidem quidem aut Xenophontem utiles oratori putat, quamquam illum bellicum canere, huius ore Musas esse locutas existimet; et §. 82 Quid ego commorem Xenophontis illam iucunditatem inaffectedam, sed quam nulla consequi affectatio possit? ut ipsae sermonem finxisse Gratias videantur etc.*

Metrodorus, Atheniensis, Epicureus. de quo vid. Ernest. clav. Cicer. — Spir. *Metheodori*; emendavit Pateolanus.

Honestas quasdam exclamationes. de his quid dicam nihil habeo. Epicurum vero omnes disciplinas fugisse atque orationis ornamenta neglexisse satis constat.

Pocit. Pithoeus in annot. *susit pocet*, idem voluit Bro-

ter.; sed horum temporum confusionem in praeceptis etiam apud Ciceronem in Rhetoricis frequentem esse monuit Ernestius.

Sapientem informamus. »*Sapiens*, qui proprie sic vocatur, seu philosophus arroganter despicit reliquas omnes disciplinas suamque colit ut summam et divinam; parvi igitur facit grammaticen, musicen, et talia. sed orator, quem nos formamus, omnes artes, ne ulla quidem neglecta complecti debet. Ut, si e. g. Stoicorum civitatem vel coloniam constituere vellemus, hi sane negligerent caeterarum disciplinarum ambitum contentique essent sua sapientia. Parum ab his iuvaretur eloquentia oratoria: nam quamquam (ut Cic. in Bruto. c. 31 ait) omnes fere Stoici sint architecti paene verborum, iidem tamen, traducti a disputando ad dicendum, inopes reperiuntur. Minus enim, quod et Quintil. X, 1, 84 testatur, indulgere eloquentiae Stoici veteres.« SCHULZE.

Stoicorum civitatem. Schurzfl. coniecit *neque enim sapientem informamus in Stoicorum incivilitate.* (!) Heumannus contra, *orator enim sapientem, quem informarunt Stoici, imitabitur, qui non etc. sed haec somnia sunt.*

Qui non quasdam etc. Spir. *qui quasdam artes audire, omnes liberaliter debet.* Puteol. correxit, *qui non quasdam artes audire, sed omnes liber. deb.*; hunc sequebantur Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronovius. Lipsius maluit *adire* vel *haurire* et mox *liberales*. Brot. praefert *adire*; *haurire* receperunt Schulz. Oberl. Seeb. et nos retinuimus, quamquam ne sic quidem loci integritas restituta est. Liber Venetus apud Schurzfl. exhibere dicitur *liberales*. Schulting. coniecit *non q. artes adire, sed o. liberaliter audire debet*; Acidal. *libare, sed omnes haurire liberaliter debet.* — *Liberatiter* est opera et studio largiori interprete Schulzio, ut scilicet non veloci pede transcurrat, sed immeretur iis. sic Quint.

I, 2, 2 *praeceptor liberalius tempora sui impensurus uni videtur, quam si eadem in plures partiatur.*

7 *Idoque. Put. deoque.*

Grammatica, musica et geometria. haec Rhenanus tacite emendavit. *grammaticas, musicas et geometrias* Spir. (h. insuper *geometricas*), Put. Ber. Alc.

Juris notitia. Spir. *uiris.*

Pleraeque. Spir. *plerique*; inde fecerat Puteol. *plerisque*, quod habent Ber. et Alc.; Rhenanus in castigat. et textu scripsit *pleraeque*. Schurzfl. coniecit *pluresque*.

Haec q. scientia requiritur. Hanc Spir. Put. Ber. Alc. lectionem cum Seebodio revocandam esse censuimus. Rhenanus emendaverat *hae q. scientiae requiruntur*, quod omnes deinceps retinebant. si quid esset mutandum, potius amplecterer Schurzfleischii conjecturam *harum quoque scientia*, sed ne hac quidem opus est. etiam deterius est quod Heuman. excogitavit *persaepe autem hae quoque scientiae requiruntur*.

32. 1 *Sufficere.* ita scripsimus ex corrupta Spir. lectione *sufficeret ut*; Puteol. hoc emendavit scribens *sufficit ut*, servatum ab Alc. Rhen. Lips. Bernegg. Gronov. Bip. Schulz. Oberl. aliis. Gronovius coniecit *sufficere*, quod Seeb. nuper scripsit. idem legitur in edit. Pithoei et Stoeriana neque quidquam in notis editor monuit, quare ex ingenio Viri Summi fluxisse videtur emendatio non ex codice, ut tradunt Schulz. Oberl. Seeb.

Ut ad tempus. Sensus est, ut e sequentibus patet, ut, si causa tempusque inciderit, in quibus opus sit aliqua particula artis eam tum partem cognoscere studeamus, et e libris vel ab iis, qui iuris scientiam profitentur, petamus. *ERN.*

Simplex et uniforme. Una arte, nempe Rhetorica, non variis disciplinis instituiamur. *OBRL.*

Quiddam. Put. *quidam.*

Uniforme. sic Spir. teste Seebodio. Put. Ber. Alc. Rhen. Pithoe. *informe*; vetus tacite restituit Lipsius.

Docesamur. haec iterum est tacita Lipsii emendatio; Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. *docesamus.*

Primum enim Rhenanus tacite scripsit; Spir. Put. (Ber.) Alc. *primum autem.* Observat tamen J. Schefferus ad Petron. fragg. p. 219 *autem* interdum poni pro *enim.* idem Brissonius testatur de Jctis.

An mutuetur. Pithoeus scripsisse fertur *mutuemur.* equidem hanc emendationem in neutra editione vidi.

Ut legitime. Spir. Put. *aut legitime.* vulgatam Alciatus habet, fortasse iam a Beroaldo correctam.

Ut per omnes eloq. numeros isse. Spir. *esse;* Puteol. emendavit. *Ire per aliq. rem* saepius dixit Quintilianus, ut *ire per disciplinas* I, 7, extr. *per totas materias* X, 5, 21. p. *partes singulas* VII, 1, 64. Numeri vero sunt partes eloquentiae. sic Quintil. VIII, prooem. *inventa disponendi per omnes numeros penitus cognoscere.* vid. Pitisc. ad Sueton. Claud. 4, 3, 6. Lips. ad Senec. de Benef. VII, 1. Ernest. clav. Cicer.

Ut denique. Spir. Put. Ber. Alc. *et ut denique;* Rhenanus copulam tacite delevit.

Oratorem etiam. Muretus pro *etiam* supponebat *esse,* quod Acidalius probat quidem, etsi alterum non improbet. Schurzfl. coniecit *esse denique oratorem eum fateatur,* ut *esse* a praecedenti *isse* absorptum sit. hanc conjecturam alio ordine disposuit Schulze, *ut denique oratorem esse eum fateatur.* Heum. scripsit *oratorem talem fateatur.*

Instructus, sic in forum. Spir. Put. Ber. Alc. *instructus sit, in for.;* Rhenanus emendavit. Gryphius teste Schulzio *si in forum.*

Negligitur. Spir. *negligere;* Puteol. vulgatam dedit. *modus* 3 ille infinitivus fortasse pendet a verbo *confirmo,* sed structura est impeditior.

Ab horum temporum. Spir. Put. Alc. *ab horum ipsorum;* Rhenanus iterum tacite emendavit.

Eorum facis quoque et quotidiani; Codd. Vaticani et Spir.

eorum vis quoque; Put. Alc. *vix*; Rhenanus in castigatt. et textu vulgatam dedit. sequuti sunt Lips. Pith. Gronov. alii. *vis* et *faex* (ita haec vox ex antiquis monumentis scribenda est,) facile confunduntur. de permutatione litterarum *as* et *i* media aetate solita vid. Car. Fr. Heinrichium ad Cic. p. Tullio p. 77. Lat. Latinius tuetur *vix*, sed nescio quo modo. Acidalius retinet voc. *faex* at in sequentibus mutat *foedo ac pudendo vitio deprehendatur*, aut scribi vult *eorum fere quoque q. s. foeda ac p. vitia depr.* Schulze verba transposuit ita: *eorum vitia quoque q. s. f. ac pudenda deprehendantur*. Reliquorum coniecturas tacere satius est. de copulae ellipsi cfr. Heinrich. ad Cic. p. Scauro p. 29 et ind. p. 103.

Quotidiani sermonis. lege quae de eo dixit Quintil. XII, 10, 40 sqq. et XI, 1, 6.

Non teneant sc., quae inde a Tiberii principatu vim legum obtinebant. vid. Heineccii Antiquit. Roman. iurisprud. illustr. I. tit. II. §. 45.

Jus dividatis; non puto dictum esse pro iure civili & forensi, ut Schulze interpretatur, sed ipsum mihi videtur illud ius, quod quae iura complexum sit idem Heineccius exposuit in appendice ad lib. I, c. 1, §. 24 sqq.

Praecepta prudentium. »*Prudentes* in iure dicuntur iuris periti: praecepta eorum alias dicuntur *responsa*, quod nostrates verterint *die Urthel.* nempe libera re publica isti respondebant consulentibus de iure, neque tamen iudices his responsis tenebantur. Sed hanc facultatem, olim omnibus communem, restrinxit Augustus, qui certis tantum iuris prudentibus beneficii loco dedit potestatem de iure respondendi simulque iudicibus iniunxit officium, ne ab eorum sententiis unquam recederent: unde etiam responsa haec scripto dare et signare coeperunt. Hinc necessitas illa, cognoscendi praecepta prudentum, cuius laboris taedium subterfugebant desidiosi illi actores, quos noster insequitur.» SCHULZE, De Jureconsultorum philosophia et prae-

ceptis s. responsis eorum cfr. idem Heinec. V. D. I, 1, 2, 4. et I, 2, 33.

Regno suo, sic Spir. Put.; *suo* omisum ab Alc. Rhen. Francof. Colon. restituerunt Lipsius et Pithoeus. Schemlius laudat Cicer. de Orat. I, §. 46 *a philosophis oratorem excludi ab omni doctrina rerumque maiorum scientia ac tantum in iudicia et conciunculas tamquam in aliquod pistrinum detrudi et compingi videbam.* et III, §. 124 *quantis ex angustiis oratorem educere ausus es et in maiorum suorum regno collocare.*

Omnium artium domina. Spir. *omn. artium dicunt*; Puteol. emendavit; in edit. Francof. et Colon. excidit vox *artium.*

Circumcisa et amputata. Agricolarum est *circumcidere* et *amputare* vitem et ramos arborum. ita haec verba coniunxit Cic. de Finib. V, 14, 39. cfr. quae de his verbis et similibus dixit Sarpe V. D. Quaest. philol. c. I ad Quintil. X, 1, 104 (p. 243 edit. Frotscheri.).

Sine ingenuitate i. e. ut vix digna habeatur homine liberali et ingenuo. nam artes aliae erant honestiores earumque dignitas h. l. ingenuitas vocatur; aliae vero abiectiores et sordidiores. sic e. c. opifices omnes in sordida arte versantur, itemque mercatores qui mercantur quod statim vendant. vid. Cicer. de Offic. I, 42. Eloquentiam vero discere et exercere ne principibus quidem civitatis indignum erat. SCHULZE.

Una ex sordidissimis artificibus. Recte monuit Schulze, e grammatices legibus scribendum fuisse *unum ex artificibus* vel *una ex artibus*; sed huius grammaticae diligentiae interdum immores esse scriptores vel optimos.

Ego. hoc unus habet cod. Vatic. 1862, ex quo dederunt 4 Brot. et Bipont.; et ita iam de suo scripserat Rhenanus, quem sequebantur Francof. Colon. Pithoeus. reliqui *ergo*.

Arbitror, cur. haec Puteolani emendatio est. Spir. vitiose *arbitratur cum.*

Demosthenem.... fuisse. cfr. Cicer. Brut. c. 31. Orat. 4, 15. Plut. vit. Demosth.

Refert verbis e codd. Vaticanis scripserunt Brot. et Oberlin.; verbum *refert* abest a reliquis libris. Multi verbum desiderabant, ut Ursinus, cuius coniecturam *efacerit, ait se non* amplexi sunt Muretus et Schulze. Pichena probavit quidem vulgatam, nimirum suae aetatis, ut intelligatur *dixit* vel *testatus est*; idem proposuit et *Ciceronem* ut penderet a verbo *nominabo*. F. A. Wolfius nihil addi opus iudicavit, *non inquit,* *non ait,* non denique *refert,* quod suspicionem glossae prae se ferat. Horum verborum omissionem esse usitatam huius saeculi scriptoribus negari nequit; sed iam non uno loco vidimus verbum in edit. primis intercidisse quod aut in libris scriptis exstat aut a Puteolano vel a ceterioribus feliciter restituebatur. — Caeterum ipsa Ciceronis verba paulo alia sunt; cfr. Orat. 3, 12. adde Quintil. XII, 2, 23 et Spalding. ad h. l.

Spatiis. Spir. et Puteol. *spatia*; Beroald. Alc. Rhen. Francof. Colon. *spatio*; Lipsius emendavit. sic semper numero plurali dicuntur *spatia Academiae*, v. ll. supra ll. adde de Fin. V, 1, 1.

5 *Quas vobis.* sic codd. Vaticani, Spir. Put. Alc.; Rhenanus tacite scripserat *q. a vobis* a reliquis propagatum.

Jam meum. Spir. *tam*; correxit Puteolanus.

Quod in consuetudine. sic Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius tacite et ex ingenio post *quod* inseruit *mihi.* deleri iam voluit Tyrwhittus; itaque delevimus. *In consuetudine est* dicitur ut *in timore, in opinione, in spe esse* et similia, de quibus vid. Jo. Vorstium de Latin. falso suspecta. p. 48 sq. post hunc de eodem eleganti loquendi modo disseruit Rahnk. ad Rutil. p. 74. a.

Quos si forte hoc. Spir. *quod si f. h.*; inde Puteol. *fin-*

xerat qui et hoc omnes deinceps editores pro vero vendebant praeter solum Pithoeum, qui ex ingenio nostrum dedit. atque id potius latet in vitiosa Spir. lectione quam alterum.

Audirent. Heum. scripsit *audient*; Brot. mavult *audierint*, quod reperi in margine edit. Lipsii a 1607 et sq. neutra puto emendatione opus.

Dicturos. Spir. *dicturas*.

Me, dum.... laudo, ineptiis meis plausisse. Car. Fr. Heinrichus in Addendis ad Cicer. oratt. partes ineditas p. XXIII monuit congruere in hac parte constructionis ut in aliis multis cum Tacito auctorem Dialogi. sed totus legendus est V. S. ad orat. p. Tullio §. 12. p. 75 sq. de constructione huius coniunctionis quamquam non in omnibus quae proposuit ipsi nos assentiri diximus ad Agric. 41. p. 155. tres locos ex Annalium libris, ubi *dum* cum indicativo praesentis in obliqua oratione construitur, dedit Heindorf. ad Horat. Sat. I, 5, 72.

Oratori. Puteol. *orator*.

Plausisse. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *placuisse.* vulgatam primum vidimus in Lipsii et Pithoei editionibus; idem Beroaldum scripsisse testatur Oberlinus, quod quin verum sit valde dubito.

Incohasse scripsimus cum Puteol. Ber. Alc. Rhen. Schurzfl.; 1 C. 33. cfr. Forcell. sub h. v. Bothe ad Horat. t. F, p. 29. C. L. Schneider gr. lat. I, 1, p. 205. Fr. Osann ad Apul. fragm. p. 112. Hess. in var. lectt. et annot. ad Tac. Germ. p. 17.

Lineamenta. Spir. Rhen. Francof. *liniamenta*; Put. Alc. *linimenta*.

Soliti sunt. ita Spir. Put. Ber. Alc.; reliqui ex tacita 2 Rhenani emendatione *sint*. de hac constructione multi dixerunt; unus legatur prae omnibus, Car. Tim. Zumptius, gr. lat. §. 553 ed. V.

Et inscientias. Spir. Put. Ber. Alc. et *scientias*; Rhena- nus praecolare sed tacite emendavit,

Adversus studia. Schulze notavit *adversus* in hac comparatione esse pro *ad* vel pro *desidia* cum *studiis eorum comparatae*. equidem potius crediderim *adversus* h. l. referendum esse ad locum, ut significet *e regione*.

Exspecto. Spir. *excepto*; idem mox dici pro *didici*.

Quid a Rhenano est. Spir. *qd'*; Put. Ber. Alc. *quod*.

Scirent.... *nesciamus*. Schurzfl. vult *scierint*, quum mox sequatur *soliti sint*; nec displicet Ernestio, qui structuram orationis postulare etiam *nesciremus* putat. utrumque male praeceptum est; hodie grammatici meliora et rectiora nos docent.

Jam forum. Spir. Put. Alc. Rhen. reliquae editt. *vett. iam et forum*; Ernest. transposuit *et iam forum*; copulam delevimus cum Schulz. Oberl. Seebod.

Ingressuri recepimus e cod. Vatic. 1862 cum Schulzio et Oberlino. libri impressi omnes *ingressi*. illud rectius esse patet ex capite sequenti. Seebod. in edit. altera *ingressi et confirm.*

Confirmare. Spir. *cum firmare*.

- 3 *Neque enim arte et scientia.* Spir. *neque enim dum arte et scientia*; emendavit Puteolanus. at latere nobis videtur vocabulum aliquod in voce *dum*, ut *solum* vel tale quid.

Facultate eloquentiam. Spir. Put. Ber. Alc. *facultate et eloquentia*; illud Rhenanus castigavit. Rod. Agricola inserit *facultate et meditatione eloquentiam*, quod Lipsio placet. nobis facilius et speciosius videtur Tyrwhitti conjectura *facultate et usu eloquentiam*. haec praeclara emendatio firmatur verbis, quae mox sequuntur *facultati usus eloquentiae accedat*; neque facultate sola orator existere potest.

Hi ante v. *significare* abest a editt. (Spir.?) Put. Ber. Alc.; Rhenanus tacite inseruit.

- 4 *Aper quoque* cum Broterio e codd. Vaticanis scripsimus. libri impressi non agnoscunt partic. *quoque*.

Videor a Puteolano est; *Spir. videtur*, eademque editio mox *persequor*.

Exercitationes e codd. Vaticanis revocarunt Brot. Oberl. Seeb. (ed. altera); reliqui a *Spir. inde exercitationem*.

Tot reconditas aut tam varias. Spir. tot aut reconditas tam varias; Puteolanus verba transposuit. Muretus mavult *tot tam reconditas*; Heuman. *ac tam varias*. 5

Nisi ut. »Delerim particulam *ut*, cuius nullus usus nunc: sed fuisset, si ita praecessisset: *nec quisquam aliter percipere.*» ACIDAL. Heum. et Schulz. *ut delent*; Huetius coniecit *nisi et*. expunximus voculam *ut*, quae ferri h. l. non potest.

Vis eloquentiae. Acidalii conjecturam *usum eloquentiae* cum Heumanno recepit Schulze. idem nos amplexi essemus, si a libris esset; est enim aptius et concinnius totae sententiae. sed vulgata quoque habet sensum.

Longe paratiorẽ Lipsii emendatio est. *Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. longe paratum.* Stoer. typographi errore *pariorem*. 6

Propriae curae oratorum. *Spir. propriae circa oratorium*; Puteol. *pr. circa oratoriam*, et ita Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu), Pith. Bernegg. Gronov. Seeb. ed. alt.; sed hanc lectionem vix recte explicari posse credo. Agricola *propriae esse oratorum*; Lips. *circo oratorio*; Schel. *circo oratorum*; Brot. *propriae oratorum* deleta vocabulo *circa*. nos cum Bipont. Schulz. Oberl. secuti sumus Ernestii emendationem.

Parabatur. Spir. probatur.

Deducebatur. Spir. deducebitur. verbum *deduci* hac in re proprium esse videtur. cfr. Cic. Lael. 1, 1. Ernest. clav. Cicer.

1 C. 34.

Ad eum oratorem. Quintil. X, 5, 19 *juvenis, qui rationem inveniendi eloquendi a praeceptoribus diligenter acceperit, ... exercitationem quoque modicam fuerit consecutus, oratorem sibi aliquem (quod apud maiores fieri solebat) deligat, quem sequatur, quem imitetur; iudiciis intersit quam plurimis et sit certa-*

minis, cui destinatur, frequens spectator. adi Spalding. ad VI prooem. 3. item XII, 11, 5.

Principem in civitate locum obtinebat. ita codd. Vaticani et ex iis Brot. Bipont. Oberl.; Spir. et reliqui fere omnes *principem locum in civit. tenebat.* alii receperunt quidem verbum *obtinebant*, sed ordinem veterem retinuerunt, ut Schulze. Seebode contra in edit. altera scripsit *principem in civit. locum tenebat.* etiam Cicero saepius dixit *obtinerere locum*; vide Nisoliū.

- 2 *Dictiones* sunt orationes, declamationes; cfr. Cic. de Orat. I, 15, 64; 33, 152. Quintil. II, 2, 6 *in laudandis discipulorum dictionibus nec malignus nec effusus.* II, 4, 27 *extemporales dictiones sunt actiones forenses.*

Sive in iudiciis . . . et iurgius interesse. haec verba Lipsius e cod. Farnesiano inseruit; libri ante eum impressi iis carent. de codd. Vaticanis nihil constat.

Altercatio quid sit vid. Quintil. VI, 4, 1 sq. Spalding, ad II, 4, 28. Ernest. lex. techn. p. 16. »Disputatio quae interrogando et respondendo constat, in senatu aut iudicio. Gloss. Philox. ἀμειβαῖος λόγος.« Ernest. clav. Cicer.

Excipere et iurg. interesse. Imman. Bekkerus ex ingenio ni fallor nuper scripsit *exciperet et i. interesset*, quae lectio si libris scriptis niteretur, sane esset praefereunda, quum illa verba non bene pendeant a verbo *disceret.* interim acquievimus in vulgata, quam libri omnes et scripti et impressi agnoscunt.

Utque sic dixerim. sic 40, 3 *ut sic dixerim.* Germ. 2 *utque sic dixerim.* et Agric. 3 nunc scribendum esse iudicamus *ut ita dixerim* pro codicum lectione *et uti dixerim.*

Disceret. sic (Spir.?) Put. Ber. Alc.; *discere* Rhem. Francof. Colon.; vetus tacite restituit Lipsius.

- 3 *Magnus ex hoc usus.* (Spir.?) Put. Ber. Alc. *magno*; correxit Rhenanus. in edit. Paris., quam curavit Naudet, est *ex eo hoc*,

In media luce i. e. in foro et iudiciis, ubi vera est contentio: opponitur nempe *lux* umbratili rhetorum exercitationi et secretis studiis. sic Quintil. XII, 2, 8 *sed quia deserta ab iis, qui se ad eloquentiam contulerunt, studia sapientiae, non iam in actu suo atque in hac FORI LUCE versantur, sed in porticus et in gymnasia primum, mox in conventus scholarum recesserunt.* et XII, 6, 4 *quantumlibet secreta studia contulerint, est tamen propius quidam fori profectus, alia lux alia veri discriminis facies; plusque, si se pares, usus sine doctrina, quam citra usum doctrina valeat.* SCHULZ. sic Isocrates dicitur *FORENSI LUCE* caruisse intraque parietes aluisse gloriam a Cicerone de clar. Oratt. 8, 32.

Quo minus et iudex. ita Spir.; voc. *minus* abest ab edit. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoei; Lipsius tacite restituit.

Igitur. Spalding. ad Quintil. I, 5, 49 dubitavit, num Cicerone hanc particulam praemitteret. exemplis id firmavit Car. Tim. Zumptius gr. lat. §. 357 ed. V.

Ipsius populi diversissimarum aurium copiam. Agricola copula adjecta *populi et divers.*; Lipsius credit fuisse *populi i. divers.* sed hac structura vel optimi scriptores utuntur. cfr. Manut. ad Cic. Ep. ad Div. V, 17, 3. Ruhnken. ad Vellei. I, 17, 5. Bremi ad Nep. Milt. 3, 1. Goerenz. ad Cic. de Legg. II, 17, 42. sunt autem verba ita collocanda: *habebant copiam aurium diversissimarum ipsius populi*, quod moneo propter Schulzium, qui explicuit: *populi*, qui constat hominibus diversissimi iudicii et sensus.

Deprehenderent e codd. Vaticanis dederunt Brot. Ern. Bip. Schulz. Oberl. recentiores. Spir. *deprehenduntur*; Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. reliqui *deprehendebatur*.

Ita nec. Acidalius vult iam vero.

Rudibus. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pithoeus *sudibus*, revocatum a Seebodio. nobis optima adhuc videbatur Lipsii emendatio, quae in primis ipsius edi-

tionibus legitur, in posterioribus, ut a. 1607, non item. Veterem lectionem Schelius defendit, sed puto frustra. hoc a gladiatoribus desumptum est; *rudis* signum est aliquem dimissum esse e ludo et remissam illi pugnandi necessitatem: quod genus Lanistae facti alios docebant artem. (verba sunt Gesneri in thes.) sic Cic. de opt. gen. Orat. 6, 17 de Isocrate: *non enim in acie versatur et ferro sed quasi rudibus eius eludit oratio*. Philipp. 2, 30 *tam bonus gladiator rudem tam cito?* ad q. l. vid. Garaton. Saepissime haec verba confunduntur; cfr. Gronov. ad Liv. XXVI, 51. et Glossarium Livianum a Kreyssigio auctum s. v. *sudes*. Alia imagine usus est Quintil. V, 12, 17 *declamationes, quibus ad pugnam forensem velut praepilatis exerceri solebamus*.

Sed auditorium. Schelius proposuit *et auditorium* et ita de suo scripsit Schulze. verum conjunctio adversativa bene se habet nec loco movenda.

Ut nec bene dicta. Rod. Agricola *nec bene nec male d.* et ita Stoer.; idem fortasse voluit editor Bipont., quum excusserit *nec male nec bene*; quod tamen affirmat hoc legi in MS. Agricolae, de hoc valde dubitamus. Sensum bene exposuit Schulze his verbis: « est *βραχυλόγως* dictum hoc sensu: ut quidem male sugillarentur et exagitarentur ab invidis et adversariis, ita tamen ut bene dicta aequae laudarentur ab illis: virtus enim et in hoste laudanda. »

- 6 *In diversis subselliis* i. in subselliis adversariorum. de hac v. *diversus* significatione vid. annot. nostram ad Agric. 11, p. 83. adde Broekhus. ad Propert. I, 3, 51; ad Tibull. IV, 1, 45.

Surgere. sic Histor. II, 42 *is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus an ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit parum compertum*.

- 7 *Sub eiusmodi praeceptoribus*. ita codd. Vaticani et Gronovius de coniectura; receperunt Ernest. recentiores. libri veteres *praeceptionibus*.

Accusationem susceperat. In accusationibus juvenes tirocinia ponebant; vid. Spalding. ad Quintil. V, 13, 3. sic Cicero de Coelio in orat. pro eo habita 30, 73: *voluit vetere inatituto eorum adolescentium exemplo, qui post in civitate summi viri et clarissimi cives exstiterunt, industriam suam a populo Romano ex aliqua illustri accusatione cognosci.*

Statim et unus cuicumque, hoc Lipsius scripsit ex vetere, ut ait. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *statim unicuique c.* quod praetulerim. Seeb. in edit. pr. cum Carolo Witte legi mavult *statim et unus cuique.*

L. Crassus. Cic. Brut. 43, 159 *accusavit C. Carbonem* 8 *eloquentissimum hominem* admodum adolescens. de Offic. II, 13, 47 nam *L. quidem Crassus* cum esset admodum adolescens non aliunde mutuatus est, sed sibi ipse peperit maximam laudem ex illa accusatione nobili et gloriosa. tertio loco ipsum Crassum tempus accuratius indicantem facit Cicero de Orat. III, 20, 74 quippe qui omnium maturrime ad publicas causas accesserim annosque natus unum et viginti nobilissimum et eloquentissimum in iudicium vocarim. (sed h. l. Lambinus coniecit *undeviginti*, quod admodum probabile videtur Jo. Casp. Orellio et facilius in hoc Ciceronis loco scriba errare potuit quam in nostro.)

Uno et vigesimo. (*viges.* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Lips) Etiam hic dissensus est de anno. Lipsius et Casaubonus ex Sueton. Caes. 5 computarunt Caesarem vel anno vicesimo tertio exeunte vel vicesimo quarto incipiente Dolobellam accusasse, quare Pichena legendum suasit *tertio et vic.*; at Lipsius dissensum ferri vult. cfr. etiam Bipont. ad Vellei. II, 43. p. 197. n. 1.

Dolobellam. sic Spir. Put. Alc. Rhen., de qua scribendi ratione vid. Drakenb. ad Liv. Epit. CXIX.

Oatonem. sine praenomine scribunt Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Pithoeus; litteram C. Lipsius praemisit; sed praenomen h. l. non esse necessarium puto; aliis locis requiritur ex consuetudine veterum, vid. Heinrich.

ad Cic. oratt. partes ined. p. 7. Haurisius legit *C. Capitonem*. (!) Est *L. Porcius Cato*, qui tribunus plebis fuit Marcellino et Philippo Coss. a. u. 698. vid. Ern. clav. Cicer. et Heinrich. l. l. p. 6.

Aetate antecedens. Aetatem Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. in textu; in castigationibus emendavit vulgatam, a reliquis receptam.

Calvus Vatinius. vid. supra ad c. 21. p. 157. eadem exempla mature causas agendi in foro proposuit Quintil. XII, 6, 1 *agendi autem initium sine dubio secundum vires cuiusque sumendum est: neque ego annos definium, quum Demosthenem puerum admodum actiones pupillares habuisse manifestum sit; Calvus, Caesar, Pollio, multum ante quaestoriam omnes aetaten gravissima iudicia susceperint* etc.

Hodie quoque scripsimus e cod. Vat. 1862; Spir. Put., editio Rivii omittunt *quoque*; (Ber.?) Alc. Rhennanus, caeteri *hodieque*, de quo vocabulo aurea aetate non usitato v. Scioppi Infam. Famiani p. 44. Cellarii Cur. poster. p. 63. Nolt. Lex. antib. I, 993. Ern. et Bremi ad Sueton. Claud. 19. Gronov. ad Liv. I, 26, 13. Drakenb. ad V, 27, 1.

35. ¹ *In scenas*. Spir. Put. Ber. Alc. *scena*; Rhennanus emendavit. — »Divinabam olim *scholas*, male. nam apposite *scenas* appellat loca, in quibus fucata illa et personata eloquentia exerceretur, velut per lusum.« LIRS. »Item sicut in scena fictae personae, fictae res, sic in scholis rhetorum fictae causae tractabantur.« ERN. Acidalius bene defendit vulgatam loco Plin. Epist. VII, 17 *utique si latior scena et corona diffusior* etc.; alias metaphoras suppeditat Gesnerus in thes.

Quod Crasso. In edit. veteribus inseritur praenomen *Marco* (totidem litteris); hoc iam Pithoeus landatis Cicerone, Sueton. de clar. Rhetor. et Gell. XV, 11, correxit in *L. Crasso*, et sic Ern. Bip. Schulz. Oberl. scripserunt; nos cum Schurzfleischio et Heumanno vocem sustulimus. litteram *M.* Seebode nuper revo-

caverat. de senatus consulto et edicto censorum v. ll. ll. et adi Heinecii Antiq. Roman. I, 25, 17.

Ut ait Cicero, de Orat. III, 24, 93 (persona Crassi loquitur) *etiam Latini, si diis placet, hoc biennio magistri dicendi constituerunt: quos ego censor edicto meo sustuleram; non quo ut nescio quos dicere aiebant acui ingenia adolescentium nollem, sed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam.* adde Quintil. II, 4, 42 qui insignem illo tempore dicendi praecceptorem nominat Plotium.

Deducuntur in scholas e codd. Vaticanis receperunt Ern. 2 Bipont. Schulz. Oberl.; editiones veteres omnes *deducimur*, quod non convenit cum iis quae praecesserunt; tamen revocavit Seebode. de scholis istis lege Quintil. I, 2.

In quibus. cum Schurzfl. Heum. Schulz. Oberl. praepositionem addidimus; omittunt eam reliquae editiones et veteres et recentiores.

Locus ipse. Puteolanus emendavit lectionem Spir. *locus iste.*

Sed in quem. Acidalius proposuit *vel scilicet in quem*, vel 3 *est, in quem.* hoc Schurzfl. et Heuman. volebant; Ernestius *sed* deleri mavult. Seeb. in edit. altera scripsit *et in quem.*

Aequae imperitus. hoc ordine collocant verba codd. Vaticani, quibus obsequantur Brot. Ern. recentiores. libri veteres omnes *imperitus aequae*, quod Seeb. nuper revocavit.

Inter adolescentulos. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. *in adolesc.*; errorem tacite correxit Lipsius.

Pari securitate, securi ne vituperentur et rideantur a doctioribus; parata, quidquid effuderint, laude. Schulz.

Et dicant. copulam, quae abest a libris veteribus, e codd. Vaticanis primus inseruit Ernestius.

Contrariae, ita nempe comparatae, ut nihil inde utilitatis ad actionem forensam, quam meditari debebant, redundare possit: *zweckwidrig.* SCHULZ. cfr. Frotscher

ad Quintil. X, 5, 15. sic Pollio apud Cicer. ad Div. X, 31 *quod cum Lepidus concionaretur atque omnibus, se consentire cum Antonio, maxime contrarium fuit.*

- 4 *Nempe enim.* iunguntur hae particulae a Quintil. II, 13, 9. VIII, prooem. 6. Plin. Ep. III, 16, 8. Panegy. 62, 2.

Apud rhetoras. sic Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Pi-thoens; Lipsius hic scripsit *rhetores* eumque sequuntur reliqui, quamvis supra 29, 6 alteram formam prae-tulerint. sic etiam Quintil. XI, 3, 58.

Suasoriae et controversiae. exempla vide apud Quintil. VII, 4, 1 et 2. et Spalding. ad h. l.

Ex iis suasoriae..... controversiae. haec verba Lipsius e cod. Farnes. inseruit; ab editionibus prioribus ab-sunt.

Etsi tamquam. *etsi* delent Muret. Freinshem. Acid. Heum. Schulz. Oberl.; uncis inclusit Seebode, et profecto superflua esse videtur haec conjunctio, quae fortasse corrupta est ex voc. *acsi*, quod scriba pro *tamquam* apposuit. idem iudicavit Schurzfl., qui deleta voce *tamquam* scribi vult *ac si plane*, sed hoc nobis probari non potest.

Robustioribus i. magis exercitatis. sic Quintil. X, 1, 131 de Seneca, *iam robustis et severiore genere satis firmatis legendas.* V, 1, 8; 12, 9. II, 2, 14.

Per fidem. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *perfidiae*; Lipsius tacite nostrum scripsit, non ex cod. Farnes., ut Schulz. et Seeb. opinabantur. idem con-jecisse fertur *per fidium*, quam emendationem in nulla editione legimus. Groslot. *super fidem*; Ern. *proh fidem*; Bipont. *praeter fidem*. nostra lectio si vera est, Tacitus solus hac indignationis formula usus est.

- 5 *Declamatio quoque adhibeatur.* In edit. Stoer. expressum est *declam. quoque similis adhibeatur.* vocem deesse Acidalius quoque et Schurzfl. existimabant. ille inseri voluit *par* vel *similis* vel *talis*; hic supplavit *aequa*

unde ortum sit quoque, sed locum medicina non egeret docet recta Schulzii interpretatio: »i. e. ut non contenti sint sola elaboratione thematis, quod inspicendo corrigat rhetor, sed addant declamationem.«

tyrannidarum praemia. Spir. *tyrannidarum.* sic inter declamationes, quae nomine Quintiliani inscribuntur, sunt *de tyrannidarum praemiis* declamm. 282 et 288; *de vitiatarum electionibus* decl. 309; *de pestilentiae remediis* declam. 326; *de incestis matrum* decl. 330. tales materias exagitat Quintil. II, 10, 4. *Sint ergo et ipsae materiae, quae fingentur, quam simillimae veritati, et declamatio . . . imitetur eas actiones, in quarum exercitationem reperta est. nam magos et pestilentiam et responsa et saeviores tragicis novercas, aliaeque magis adhuc fabulosa, frustra inter sponsiones et interdicta quaeremus.* Adscripsimus etiam locum ex Petronii Satiric. init.

Num alio genere furiarum Declamatores inquietantur? quiclamant: haec vulnera pro libertate publica excepi; hunc oculum pro vobis impendi; date mihi ducem, qui me ducat ad libros meos: nam succisi poplites membra non sustinent.«

»Haec ipsa tolerabilia essent, si ad eloquentiam ituris viam facerent: nunc et rerum timore et sententiarum vanissimo strepitu hoc tantum proficiunt, ut, cum in forum venerint, putent se in alium terrarum orbem delatos. et ideo ego adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis, quae in usu habemus, aut audiunt aut vident: sed piratas cum catenis in litore stantes, sed tyrannos edicta scribes, quibus imperent filiis, ut patrum suorum capita praecedant, sed responsa in pestilentiam data, ut virgines tres aut plures immolentur, sed mellitos verborum globulos, et omnia dicta factaque quasi papauere et sesamo sparsa.«

»Qui inter haec nutriuntur, non magis sapere possunt, quam bene olere, qui in culina habitant. Pace

vestra liceat dixisse: primi omnium eloquentiam perdidistis. Levibus enim atque inanibus sonis ludibria quaedam excitando effecistis, ut corpus orationis ener-
varetur et caderet «

»Nondum iuvenes declamationibus continebantur, cum Sophocles aut Euripides invenerunt verba, quibus deberent loqui. Nondum umbraticus doctor ingenia deleverat, cum Pindarus novemque Lyrici Homericis versibus canere timuerunt. Et ne poetas quidem ad testimonium citem, certe neque Platona neque Demosthenem ad hoc genus exercitationis accessisse video. Grandis et, ut ita dicam, pudica oratio non est maculosa nec turgida, sed naturali pulchritudine exsurgit.«

»Nuper ventosa isthaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit, animosque iuvenum ad magna surgentes veluti pestilenti quodam sidere adflavit, simulque corrupta eloquentiae regula stetit et obmutuit.«

»Quis postea ad summam Thucydidis, quis Hyperidis ad famam processit? Ac ne carmen quidem sani coloris enituit: sed omnia, quasi eodem cibo pasta, non potuerunt usque ad senectutem canescere. Pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiarium invenit.« —

»Minimum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere. Nam ni dixerint, quae adolescentuli probent, ut ait Cicero, *soli in scholis relinquuntur*: sicut ficti adulatores, cum coenas divitum captant, nihil prius meditantur, quam id quod putant gratissimum auditoribus fore: nec enim aliter impetrabunt quod petunt, nisi quasdam insidias auribus fecerint. Sic eloquentiae magister, nisi tamquam piscator eam imposuerit hamis escam, quam scierit appetituros esse pisciculos, sine spe praedae moratur in scopulo.«

»Quid ergo est? Parentes obiurgatione digni sunt, qui nolant liberos suos severa lege proficere. Primum

enim, sicut omnia, spes quoque suas ambitioni donant: deinde, cum ad vota properant, cruda adhuc studia in forum propellant, et eloquentiam, qua nihil esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus. Quod si paterentur, laborum gradus fieri, ut studiosi iuvenes lectione severa mitigarentur, ut sapientiae praeceptis animos componerent, ut verba atroci stilo effoderent, ut, quod vellent imitari, diu audirent, sibi nihil esset magnificum, quod pueris placeret: iam illa grandis oratio haberet maiestatis suae pondus. Nunc pueri in scholis ludunt, iuvenes ridentur in foro: et, quod utroque turpius est, quod quisquis perperam discit, in senectute confiteri non vult.»

Vitiatarum electiones. »Respicit ad legem scholasticam, quae raptarum dicitur: *rapta raptoris mortem vel nuptias optet.*» ΠΙΤΗΟΚΥΣ. vid. Quintil. IV, 2, 68 ibiq. Gesner. VII, 8, 4.

Pestilentiae remedia. cfr. Spalding ad Quint. II, 10, 4. adde Anton. Lib. c. 25.

Persequantur. Spir. persequuntur.

Ventum est. In codd. Farnes. et Vatic. 4498 adscriptum erat »hic multum deficit;« in margine cod. Vat. 1518 »hic desunt sex pagellae.« in editt. Spir. et Puteol. nullum est lacunae signum, primus animadvertit Berroaldus et spatium haud magnum reliquerunt Alc. Rhen. Francof. Colon.; margini editt. Francof. et Colon. haec verba allita: »deesse hic quaedam videntur, ea »fortassis, quibus Messala orationem suam finivit, Maternus autem suam incepit. nam personas mutatas »infra quoque apparet, ubi inquit auctor, *finierat Maternus* etc.« Aliis insuper Julii Secundi oratio inter Messalae et Materni periisse videtur. sed quid quantumve exciderit, conjecturare licebit, donec lacuna ex libro scripto expleta fuerit. ideoque Schultingii et Schurzfleischii suspiciones, qui paucula tantum abesse rebantur, tacere maluimus.

Nihil abjectum, nihil humile. eadem coniunxit Cic. de

• Fin. V, 20, 57 *quo studio quum satiari non possint, omnium ceterarum rerum obliti nihil abjectum, nihil humile cogitant.* Orat. 57, 192 *ita neque humilem et abiectam orationem, nec nimis altam et exaggeratam probat.*

C. 36. 1 *Motibus excitatur, en insignem tropi elegantiam, cum motus et de affectibus animorum et de igne flabellis sulfando accipi possit.* SCHULZE.

Provexit. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *pervexit;* Lipsius tacite emendavit.

2 *Oratores.* Schurzfl. scribi vult *rheto*res provocans ad initium dialogi et ad finem cap. 14, ubi *novi rhetores* opponuntur *veteribus oratoribus.* sed haec argutius quam verius dicta sunt. Nam initio dialogi ipse scriptor suam proposuit sententiam et c. 14 Messala Aprum pungebat, et c. 41 init. iterum *oratores* nominantur.

Composita et quieta re publica. sic. 41, 1 *composita civitas;* Ann. IV, 1 *compos. res publica.* XI, 7 *quieta res publ.* infra c. 40, 2 *otiosa et quieta re.*

Tribui. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *imbui.* Lipsius vulgatam tacite scripsit.

Fas erat. Schulting. coniecit *fas non erat;* istos enim oratores sub Caesaribus supra cunctos eminuisse, quod libera re publica fieri non potuerit. sed haec sententia aliena est ab animo Materni.

Illa perturbatione. hoc reduximus e codd. Vaticanis; libri impressi omnes *ista.*

Pleraque. sic Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; revocavit Seehode. Lipsius tacite scripserat *plura,* a reliquis servatum.

Persuaderi poterat. Heuman. vult *persuadere* et mox *leges agrariae, populare nomen,* ut hoc sit appositio ad *v. leges.*

3 *Et populare* codd. Vaticani, Spir. Put.; et excidit in edit. Alciati, Rhenani, reliquorum; restituere Bröter. et Ernestius.

onciones magistratum Lipsius dedit ex suo libro; ante eum erat *conc. migrantium*.

aene, sic Spir. Put. (Ber.); *ac paene* Alc. Rhen. Francof. Colon.; copulam delevit Lipsius. — »Eadem figura *nocturni advocati* dicuntur a Petronio et Seneca in libro de brevitate vitae. *Quos a basilica*, inquit, *immissi demum canes eiiciunt*,« PITHOEVS. vid. Erhardi symbol. in Petronium p. 561. Cic. p. Mur. 9 dixit *habitare in foro*; p. Planc. 27 *habitare in oculis* (populi).

eorum. Spir. *rerum*.

rocerum factiones, voc. *factiones* abest a Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius adiecit; num ex libro? *Proceres* sunt, qui infra et 40, 1 *principes* dicuntur, ut Scipiones, Sulla, Pompeius. memorantur etiam 37, 3 in procerum manu Luculli, Metelli, Lentuli, Curiones.

natus. Spir. Put. Ber. Alc. *senectutis*; Rhenanus tacite emendavit.

agnis cumulare. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. 4 *magis*; emendavit Lipsius.

nteibat, tanto. Spir. *anteibant*. Cato plus. (!) praeclare correxit Puteolanus.

pud principes, sic edit. Spir.; *aut principes* Puteol. Ber. Alc.; veterem lectionem Rhenanus ex ingenio restituit.

arabat. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *probat*; Lipsius, qui illud in textu servabat, in notis proposuit vulgatam scripturam, quam receperunt Bernegg. Gronov. reliqui. *Parare* h. l. est *comparare*, quod exemplis illustravit Ruhken. ad Terent. Eun. 3, 2, 35. vel intelligendum est pronomen *sibi*.

i. Spir. *hic*; correxit Puteolanus.

5

uri in provincias, ut hi oratores primarii dignitatem absentium in senatu contra inimicorum criminationes tuerentur. Exempla occurrunt passim in epistolis Ciceronis ad Diversos. SCHULZE.

Reversi, sic Lipsius rescripsit; Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. habent *reversuri*.

Hos et pr. et consulatus vocare, ita Lipsius ex ingeni emendavit veterem lectionem, *hi et pr. et consulatus vacare*, quae est Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; et vereor ne haec lectio tamquam sincera revocanda sit sensu fere eodem, qui vulgatae inest. ultro i. per se videbantur destinati esse praetoris et consulatui.

- 7 *Ad populum producerentur*. Velut a tribunis, ut diceretur de re, quae ageretur, ad populum; ut Apuleius produxit Ciceronem, Consule Antonio: quo tempore Philippicam VI dixit. ERNEST. cfr. idem in clav. Cicer. et Ellendt ad Cic. Brut. 60, 217.

Nisi qui . . . tueretur. ita locum exhibent Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. Lips. (in textu), Bernegg. Gron. alii; in margine edit. Lips. a. 1607 sq. notatur *quis*, quod Heumanno et Broterio probantibus recepit Oberlinus. Ernest. deleto pron. *qui* coniecit *nisi ingenio . . . tuerentur*; sequutus est Schulze. Seeb. *nisi qui . . . tuerentur. qui et quis* post *nisi* eadem ratione permittantur ut post *si*, qua in re neque usus scriptorum neque libri scripti adhuc ita examinati sunt ut certum aliquid possit constitui. de formulis *si quis* et *si qui* vid. praeter multos Interpp. ad Cic. Philipp. 2, 7 extr.; numerus vero pluralis, quem h. l. volumus non desideratur.

Quam testimonia. Pithoeus laudavit Ann. II, [34] *Urgelaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud Senatum tractabatur, venire dedignaretur*.

In publicis . . . non absentes. ita Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. (in textu), Pith. Bernegg. Gronov., sed nulla lacunae signo, quod cum Seebodio apposuimus. Reus Agricola in *publicis iudiciis non* (haec vox ultima excidit in edit. Gronovii Elzevir. et 4to.) *absentes*, quod Lipsio valde placet. Heumannus deleta voca-

publicis scripsit in iudiciis non absentes. idem voluit Ernestius, dedit Oberlinus. Schulze Bipontinum secutus scripsit *in publicis caussis*, de quibus vid. Ern. clav. Cicer.

er tabellam. Tabella h. l. vocatur, quae plerumque dicitur *tabula*; cfr. quae dixit Heinrich. ad Cic. oratt. pp. inedit. p. 11.

ogerentur. Spir. coegerant; Puteolanus emendavit.

et quomodo disertum. — *et commoda disertum* Spir. (et haec 8

quidem, ut reliquae edit., cum illo interpunctionis signo, quod expressimus, non ut ab Ernestio decepti recentiores tradunt: *et commoda disertum*), Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. alii. Muretus transposuit *praemia et commoda, magna etiam* etc. Acidalius primus emendavit: *et quomodo disertum*; Schurzfl. Heum. Bipont. insuper scripserunt *sic contra*, cuius loco in omnibus libris veteribus est *sed contra*; sequebantur Schulz. Oberl. Seeb.; Schelius et Dureau de Lamalle *et non modo disertum*; Brot. *nec modo*. retinimus quidem lectionem vulgatam, at haec sententia (*et quomodo*, reliqua) non cohaeret cum illa quae praecessit. *quomodo* — *sic* opponuntur sibi etiam 39, 2 et 41, 2; *sic contra* etiam a Cicerone conjunguntur.

ergo non minus. Prima duo vocabula teste Seebodio ab- 1 C. 37.

sunt ab edit. Spir.; non inseruit Puteol. et habent Alc. Rhen. Francof. Colon.; *ergo* tacite adiecit Lipsius.

stimulabantur Rhenanus emendavit in castigationibus et in textu. (Spir.?) Put. Alc. *stipulabantur*, quod in edit. J. Fr. Gronovii revocatum esse fertur; in editione quam filius paravit a. 1721 vulgata legitur.

clientulorum. clientularum Spir. Put.; *clientulorum* primus scripsit vel Beroaldus vel Alciatus, sequebantur deinceps reliqui ad Ernestium usque, qui emendavit *clientularum*, receptum a Brot. Schulz. Naudet. *clientulorum* tuentur F. A. Wolfius et Oberlinus. *Clienta* est apud Plaut. Mil. glor. 3, 1, 194. Horat. Od. II,

18, 8; *clientula* dixit Asconius in Verr. de praet. urb. p. 102. et a voc. *cliens* factum est *clientulus* ut ab infante *infantulus* et ab adolescente *adolescentulus*. eadem forma *clientulus* ante Lipsium legebatur Ann. XII, 36, quam non solum libri impressi exhibent, sed etiam codd. Vaticani, Harleianus, Bodleianus et Coll. Jes.

Transirent. Codd. Vaticani, Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *transissent*; Lipsius tacite emendavit.

2 *In manus vestras*. ita Rhenanus emendavit lectionem Spir. Put. Ber. Alc. *in m. nostras*.

Haec vetera. Locum sanum turbavit Schurzfl. scribendo *haec adversaria*; hoc arripuit Bipontinus deleta tamen pronomine *haec*. vetera illa sunt scripta, acta et epistolae.

Quae in antiquariorum bibliothecis. Cod. Vatic. 1862 *quae et in antiquorum*, receperunt Brot. et Schulze. cod. Vat. 1518 *quae in antiquorum*, receptum ab Ernestio, Oberlino, et ita Heumannus ex ingenio scripserat. *quae et antiquorum* Spir. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov.; nos cum Bipont. Schulz. Seeb. (ed. alt.) recepimus Schurzfleischii conjecturam *antiquariorum*; nam *antiquos* qui sint non intelligo.

Quum maxime ex edit. Spir. revocavit Ernestius et retinuerunt Schulze atque Oberlinus; *nunc max.* primus scripsit Puteolanus, tum reliqui et nuper Seebode. de illa formula vid. ad 16, 9.

A Mutiano. Spir. *in mutiano*. — »Fortasse Mucianus Licinius hic est, cuius frequens mentio in Taciti libris historiarum, qui primum stetit a partibus Othonis, quo sublato in Vespasiani verba milites adegit, dux contra Vitellium destinatus.« SCHULZE. vid. ad Histor. II, 5.

Contrahuntur. Heuman. scripsit *protrahuntur*.

Actorum libris. »Perperam igitur, quod Heum. ἐν παρῳδῳ observat, Erasmus negabat, latine dici *acta apostolorum*, maleque, sic *acta Caesaris* memorat Cicero

ad Div. I, 9. *Acta Pompeii* occurrunt apud Plinium. *Acta Tiberii* Domitianum lectitasse refert Sueton. in Domit. 4. SCHULKE. cfr. Lipsii excursus A. ad Ann. V. Bernegg. ad Sueton. Caes. 20.

Cn. Pompeium. Cic. Brut. 68, 239 *meus autem aequalis* ³
Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum maioris gloriae cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat; actio vero eius habebat et in voce magnum splendorem et in motu summam dignitatem. haec ut recte observat Ellendt, plus accusationis quam laudis habere videntur. (cfr. Ellendt in historia eloquentiae rom. p. 93 extr.) Cic. p. I. Manil. 14. p. Balbo 1. ad Attic. VII, 17. Quintil. XI, 1, 36.

Marcum Crassum. sic editt. vett., Spir. Put. Alc. Rhena. Lips. Pith.; in aliis littera M. notatur. — De eo sic statuit Cicero in Brut. 66, 233 *is igitur mediocriter a doctrina instructus, angustius etiam a natura, labore et industria, et quod adhibebat ad obtinendas causas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. in huius oratione sermo Latinus erat, verba non abiecta, res compositae diligenter; nullus flos tamen, neque lumen ullum; animi magna, vocis parva contentio, omnia fere ut similiter atque uno modo dicerentur.*

Splendor reorum ex codd. Vaticanis primus receperat Seebode, quem sequuti sumus. libri impressi rerum; supra 36, 3 laudavit *accusationes potentium reorum.* ⁴

Aut formula et interdicto. Schulting. affirmat in edit. Lipsii esse aut mula, ipse mavult de formula interdicti, quod Heuman. recepit. illum typographi errorem in nullo exemplo reperimus, quot nobis ad manus erant: De formula vid. ad 20, 1. »Interdictum erat decretum praetoris, certa formula conceptum, quo aliquid vel iubet vel vetat; in primis in controversiis de possessionibus usurpatur, cum quis restituitur in fundum

vel bona, donec res iudicio plana facta est. cfr. Ern. in clav. Cicer. et Brisson. de form. V, p. 383 sqq. sic oratio Ciceronis pro A. Caecina tota fere versatur in formula interdicti. SCHULZE. adde Dig. 43. Tit. 1 et 47. Tit. 2. Heineccii antiquit. rom. IV, 1 et 15.

Civibus trucidatis. Spir. comitibus; Puteol. emendavit.

- 5 *In quo nihil;* sic codd. Vaticani 1862 et 4498 e quibus Seebode in edit. altera recepit. a libris impressis abest praepositio.

- 7 *Adversus tutores suos.* Extant adhuc tres eius orationes adversus Aphobum (λόγοι ἐπιτροπικοί nominati a scholiis in Hermogenem Sopatri p. 132). Demosthenes anno aetatis septimo decimo tutores suos reos peregit. OBERL.

Quintius, sic (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Seeb.; alii *Quinctius*.

Archias poeta. ita Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; vocem *poeta* primus tacite omisit Lipsius.

Hanc illi famam circumdederunt. vid. annot. nostram ad Agric. 20. p. 107. supersunt alia quoque exempla in Ann. et Histor. libris.

- 8 *Rei publicae;* ita cum Heumanno et Seebod. expressimus scripturae compendium *R. P.*, quod est in edit. (Spir.?) Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov.; alii casum quartum scribunt ut Bipont. Schulz. Oberl.

Exstitit. Lipsius in margine edit. a. 1607 sq. annotavit *existit*. Perfectum est aoristus; sic Agric. 9 *elegit*. ubi v. Hertel. adde Hess. in var. lect. et annot. in Germ. c. 24. p. 27. [sed male, nimirum ex Seebodii edit. altera, etiam in nostra remansisse Lipsii conjecturam nobis non probatam sero vidimus. scr. igitur *exstitit*.]

- 10 *Eloquentiae.* Schelius conjectat *eloquentis*.

Et acrior; sic habet cod. Vatic. 1862; idem scripserunt Heuman. Latinius, Bipont. Oberl. Seeb.; libri veteres omnes eo *acrior*; Schulz. et quo *acrior*.

icum ex conjectura Lat. Latini Bibl. t. II, p. 37 scriptissimus cum Bipont. Schulz. Oberl.; edit. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. Pith. Lips. Bernegg. Gron. Seeb. *qui pugnās*. ita totius loci concinnitas restituta est. Lipsii liber *acrior per pugnās*; ipse coniecit *acrior*, quo *plures*. reliquorum commenta referre taedet.

nobilitatus. Heum. Latin. Bipont. *nobilitata*, quia sermo sit de eloquentia. sed non est quod offendas in tali transitu.

scriminibus. haec Lipsii emendatio est pro *criminibus*, quod habent Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. Bernegg. Gronov.; illud voluerunt etiam Lat. Latinus et Schellius, receperunt Bip. Schulz. Oberl.; Seeb. in edit. altera sequutus est Acidalius *certaminibus* conjicientem. Diu haerebam utrum lectio vetus rejicienda esset an minus; habet enim *crimen* notionem ipsius *accusationis* (v. Ann. XIII, 32 et 40; Gesneri thes.), sensu tamen passivo, quae in aliquem deferatur.

ore hominum. Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon. *mors homin.*; Lipsius praeclare emendavit. sic Hist. III, 36 *agere in ore vulgi*. II, 73 *in ore esse*.

et securā velint; ita codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc.; Rhenanus castigavit et scripsit *volint*, quod receperunt Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. recentiores. Rod. Agricola auctius *ut dubia laudent, securā volint*, quod Lipsio et Schurzfleischio aptissimum videtur. Acidalius ita supplevit, *ut dubia laudent, securā malint*, quod Heumannus excussit. supplemento tamen non eget sententia, quam Acidalius optime explicuit. ea est hominum natura, ut securum se ipsum quisque velit, in aliis tamen periculosa et qui ea subeant laudibus ferant. Schulze lectionem *volint* interpretatur, ut gaudeant homines spectaculo periculi pleno. sed ubi pugnae sunt et discrimina, nihil securum exspectare licet.

ad formam. Spir. *ad fortunam*; in edit. Schulzii male 1 C. 38, *forum*, fortasse ex errore typographi.

Quae etsi nunc aptior est, eloquentiam tamen illud forum.

Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. *aptior est: ita erit eloquentia*; Rhenanus in castigationibus scribi iussit *arctior*; eadem conjectura notatur in margine editi. Francof. et Colon. et insuper haec lectio proponitur: *fortassis legendum: quae ut quidem nunc arctior est ita tum eloquentiam, tanto illud forum.* in hoc nihil sensus videmus; veterem illam lectionem asterisco addito retinebant Lips. Pith. Bernegg. Gronov. alii. — Codd. Vaticani habent *tamen illud forum*; Spir. *tantum illud for.*; Puteol. *tanto illud* et ita Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. — Agricolae conjectura *aptior est veritati, eloquentiam tamen* probabatur Lipsio et Gronovio, recepta est ab Heumanno, Schulzio, Imman. Bekkero. *veritati* autem hic nullum esse locum iam Acidalius bene monuerat. quae Gronov. ad Senec. de Ira 2, 29 de voc. *veritatis* dixit, vera quidem sunt, at huc non pertinent. igitur delere maluimus verba ista *ita erit*, in quibus non putamus nomen substantivum latere, sed aliam vocem. Muretus emendavit *aptior est, at certe eloquentia: tamen illud forum*; Latin. Latinus suavit *quae uti nunc arctior est, ita erit eloquentia. Antea illud forum*; Acidalius *aptior existimetur, eloquentiam tamen*; Bipont. scripsit *aptior est civitati, eloquentia tamen*, sequutus est Oberlinus. quod ille addit *eloquentiam* elegantius ac verius dici *exercere* (premere) *forum*, in foro regnare, hoc non credimus. supra 36, 4 *quae singula eloquentiam exercebant*. proprietatem verbi bene explicuit Gronov. Observ. II, 4. p. 183 et melius quam Burman. ad Vellei. II, 110.

Horas abest ab edit. Spir., restituit Puteolanus.

Perorare cogebatur. Dabatur oratoribus ad dicendum certum temporis spatium, quod clepsydris definebatur. hinc *dicere ad clepsydram*. Quintil. XI, 3, 52 *constrarium est vitium nimiae tarditatis: nam et difficultatem inveniendi fatetur et segnitia solvit animos*

et in quo est aliquid, temporibus praefinitis aquam perdit. XII, 6, 5 et laboratam congestamque dierum ac noctium studio actionem aqua deficit. Plin. Ep. II, 11, 14. IV, 9, 9. VI, 2.

Liberæ. Spir. libere.

Comperendinationes. Comperendinatio erat, cum litigator vel alter vel uterque dilationem causæ a iudice peteret et quidem in diem perendinum sive tertium differt ab ea *ampliatio*, cum iudex sponte differt rem agendam in alium diem. SCHULZE. cfr. Ascon. in Verr. 1, 9, 26. Sigonius de Judic. 1, 27. Heinecc. antiq. rom. IV, 8, 30.

Neque dierum. Asconius Pedianus ad Cic. Verrinam tertiam refert, viginti dies dari ad accusandum legitimos, totidemque defensori ad respondendum. SCHULZE.

Neque patronorum. Rarum erat, pluribus uti patronis quam sex; usitatum quatuor: quod apparet ex Asc. Pediano in argumento orat. Cic. p. Scauro. SCHULZE.

Cavebatur. Spir. favebatur teste Seebodio, non *favebantur*; Puteolanus emendavit vulgatam, eumque sequebantur Bero. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius tacite scripsit *finiebatur*, quod reliqui tenebant. veterem lectionem revocavimus, quum vera sit; int. *legibus*, quod plerumque addi solet.

Primus huius cons. Cn. Pomp. sic lacuna intermedia Spir. et Puteol., nisi quod prænomen littera *γ* scribunt. Beroaldus vel Alciatus omisso pron. *huius* dedit *primus tertio consulatu*, quod retinebant Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bip. Schulz. Oberl. — Vocem unam alteramve omissam alii alio modo restituebant. Agricola conjecit *primus huius rei spatia tertio consulatu*, quod recepit Seeb in edit. prima; Lipsius *primus huiusce spatia*; Schurzll. *primus huius spatia t. cons.*, a Seebodio in edit. altera expressum; Brot. *huiusmodi spatia*. Lacunæ supplementum reliquimus unius cuiusque ingenio. quum in eadem translatione infra c. 39 persistit, sane est facile intelligere

spatia sive *spatium*; compendium vero *cons.* esse *consul* iam Seebode monuit in edit. prima. »*Lex Pompeia de ambitu* (Cic. ad Attic. X, 4.) qua gravior »poena et breviora iudicia constituta sunt. nam ternae tantum horae ad dicendum datae sunt, in Bruto »c. 95. ad Attic. XIII, 59, ubi est dierum praestitutorum mentio v. ad locum illum P. Manutium.«
Ernest. clav. Cicer. in ind. legum. cfr. etiam **Ideler** V. D. in libro, *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*. vol. II, p. 4, qui haec verba cum aliis de usu clepsydram in iudiciis adhibendo intelligit. adde Sigonium de re publ. Athen. III, 4. Beroald. in Apul. asin. aur. III, p. 326. Thomas. in Plin. Ep. II, 11.

Omnia legibus codd. Vaticani sine praepositione, quam inserunt veteres editiones omnes; debebant eam ex ingenio Acidali. Schulting. Heum. Grosset., tum codd. auctoritate Ernestius, recentiores. in edit. Gronov. in 4°. operarum errore excidit *omnia*, ut legatur *foro, in legibus*.

- 3 *Solita sunt.* Acidalius emendavit *sint*, quod in textum admiserunt Ern. Bip. Schulz. Oberl.; at veterem lectionem revocare cum Seeb. ed. II non dubitavimus.

Liber. orationes amplae *libri* vocabantur; sic 39, 5. Quintil. V, 10, 98 ib. Spalding.

Legatur. Spir. *legant.*

- 4 *Pro heredibus Urbinae.* Liber vetus Lipsii *Uriniae*; Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. *ironiae*. »Quintilianus me duxit ad emendationem, quem vide IV, »1, 11 et VII, 2, 5 et 26. nam Asinium disertum »pro heredibus Urbinae laudat.« **Lipsius.** vid. praeterea de causa hac Urbiniana Spaldingium ad Quintil. IV, 1, 11.

Inscribuntur. Spir. *inscribantur*; mox idem *longo pro longa*; Puteol. *a continuum pro et contin.*

Quies et tranquillitas. de horum vocabulorum discrimine disserit Doederl. de synonym. lat, I, p. 79 sq.

arvum. In edit. Lipsii a. 1581 verba male transposita 1 C. 39.
sunt, *omnia alia parvum pacaverat? et ridiculum f.*
vid.

vtasae videbitur. hoc placuit Ursino, Mureto, Acidalio,
scripsit Pithoeus et sequuti sunt Heum. Ern. Bip.
Schulz. Oberl.; editt. veteres habent *videtur*; nuper
a Seeb. in ed. alt. revocatum. sed hoc sermo lati-
nus ferre non potest.

aenulas. »Paenula liberis rei publ. temporibus vestimen-
tum erat itinerarium, arcendis tempestatis incommo-
dis aptis. sic Cic. p. Mil. 20, *quum cum uxore ve-*
heretur in rheda paenulatus etc. Eadem Caesarum
tempore et milites utebantur et servi lecticarii mili-
tariter culti, ut constat e Seneca de beneficiis III, 28
quo te paenulati isti, in militum et quidem non vul-
garem cultum subornati? Inde Schurzfl. colligit, e
servorum usu hic notari *humilitatem*. Sero, attamen,
ut videtur Ernestio, a Domitiani temporibus, usus eius
in Urbem inductus est, ut ingenui quoque in publico
et in iudiciis ea induerentur. Sic Ael. Spartianus in
Adriano tradit, tribunos plebis ea usos pluvia tem-
pestate. Et Lampridius de Alexandro Severo c. 26
paenulis intra Urbem frigoris caussa ut senes (alii
senatores) uterentur, permisit, quum id genus vesti-
menti semper itinerarium aut pluvias fuisset. Matro-
nas tamen intra Urbem paenulis uti vetuit, in itinere
permisit. cfr. Lips. in Elect. I, 13 et 25. Ferrarius
de re vestiarum II, 2. Ruben. de lato clavo p. 18 et
Magius de utraque paenula, ad calcem libri Rube-
niani. SCHULZE. *Paenulam mulioniam* dixit Cicero p.
Sext. §. 82. cfr. etiam quae de hoc vestimento di-
xerunt G. J. Vossius in Etymol. L. L., Gesner. in
thesauro, Ruperti ad Juven. Sat. 7, 136. Interpr. ad
Horat. Ep. I, 11, 18. sed quum nullus scriptorum prae-
ter Tacitum meminerit caussidicos paenula usos fuisse
in iudiciis, *καταχρηστικῶς* puto h. l. dictum esse, quem
usum notarunt Nonius 6, 3 et Vitruv. 10, 12. De

vestitu et gestibus oratorum huius aetatis vid. Quintil. XI, 3, 131 et 139 et ad l. post. Spalding. et Buttmann. Memoratu dignus est locus, quem Vossius exhibuit ex Artemidori Ὀνειροκριτ. II, 3: φαινόλην (haec est enim *paenula*) θλίψιν καὶ στενοχωρίαν καὶ τοῖς δικάζομένοις καταδίκην μαρτυρῆσαι διὰ τὸ ἐμπεριέχειν τὸ σῶμα.

Auditoria et tabularia. De hoc loco late egit Perizonius de Praetorio p. 203 sqq. docens, eum non ob stare sententiae suae, primo Caesarum saeculo causas non in statis auditoriis sed in foro actas. Nam primo tantum de iudiciis sermonem esse, qui leviores et privatas causas iudicarent, non de principe aut magistratu aut causis gravioribus: deinde auctorem c. 10 auditoria clare opposuisse foro et veris causis: tertio poni auditoria pro quocunque loco clauso, non peculiari et rei publicae destinato. Quia dicit auctor plurimas causas in auditoriis agi, fortasse expeditius sit existimare, hinc quoque intelligi, serius, quam videri scriptor velit, hunc librum et secundo demum saeculo scriptum. ERNEST.

- 2 *Et spatia.* Incertus apud Schurzfl. conject. *stadia*.

Sic aliquis orat. campus. ita cum Seeb. est. prima scriptus ex corrupta Spir. lectione *sic alius orat.*; ex hoc Puteol. fecerat *sic latus oratorum*, servatum ab Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius tacite excussit *sic est aliquis*, quod reliqui vulgabant. Schurzfl. ex Puteolani lectione finxit *sic latus oratorum campus*, ut intelligatur *probat*.

Nisi. Puteol. nixi.

- 3 *Curam Bipont.* interpretatur *μελέτην*, quae in declamando versatur. sed hanc nolim intelligere.

Diligentis stili ex codd. Vaticanis scripserunt Ern. Bip. Schulz., recentiores; idem teste Modio exhibet codex s. editio Romana. Spir. habet *diligens*, quod Puteol. mutavit in *diligentem*, et hoc retinebant Alc. Rhen. Lips. Pith. reliqui.

Contrariam i. e. noxiam et damnosam. sic 35, 3 *exercitationes contrariae*. Extrema nempe diligentia et anxietas stili in vitio est et ingenium concidit. Oratores enim, de verbis nimis iusto solliciti, anxie saepius haesitant et obmutescunt adeo. *Inutile igitur est, ut monet Quintil. XI, 2, 48, ad omnia se verba alligare, cum oblivio unius eorum cuiuslibet aut deformen haesitationem aut etiam silentium inducat. Nam et invitus perdit quisque id, quod elegerat, verbum; nec facile reponit aliud, dum id, quod scripserat, quaerit. Tutiusque multo, comprehensis animo rebus ipsis, libertatem sibi eloquendi relinquere.* SCHULZE.

Quando incipias. Pichon *quando incipis*. Bernegg. Hauff. Ernest. Bipont. alii haec verba ita scribi jusserunt tamquam sint verba iudicis. sed bene monuit Schulze: «tunc melius scriberetur *quando incipies*. ego vero significari his verbis arbitror *sub initium orationis*. Judex nempe tum, cum incipere instituit orator, quaestione oblata occupat; et cum ex interrogatione eius incipiendum sit, i. e. cum orator ab eo incipere orationem debeat, quod interrogatus erat, turbatur tota orationis meditatae et diligenter elaboratae series et filus. Paraverat nempe aliud exordium, alia sub initium dicenda, quam quibus nunc utendum est.»

Patronus indicit. Spir. *patronus: indicit unus* et sic Pu-teol. Ber. Alc. sed nullo interpunctionis signo. hoc Rhenanus post v. *indicit* posuit eumque sequenti sunt omnes fere editores veteres et nuper Luenem. et Bekker. Primus in hoc loco haesit Sehuldingius atque sensum postulare credidit *patrono indicitur*, quod Schulze recepit. Morabin in vers. Gallica proposuit *patrono indicit*, de la Monnoye *patronis indicit*, quod Oberlin. et Seeb. in ed. altera dederunt. Oberlino enim auctor videtur id agere, ut ostendat, quo modo actionis cura porro turbaretur a iudice, idque fieri dum probationes et testes afferri peteret, priusquam pergerent patroni. Broterius vero conjecturas repudiat pu-

tatque patronum, quasi caussa satis cognita iudicibus non refragantibus, silentium indixisse probationibus ac testibus. Nobis, ut verum fateamur, neutra ratio placet; cogitavimus aliquando de transpositione, *silentium indicit* (i. iudex). *patronus unus inter haec*. patroni enim et oratores h. l. sibi opponuntur.

Et alter. Put. Alc. Rhen. Lips. Pith. Bernegg. Gronov. Bip. Schulz. Oberl. *ac alter*; Bero. teste Oberlino *aut alter* (?) et hoc mavult Brot., scripsit Seebode. Ern. corrigit *atque*, receptum a Lucnemanno. de nostra formula vid. ad 21, 2.

- 4 *Clamore plausuque* i. clamore plaudentium sive *laudantium*, ut Quint. ait X, 1, 17, ad q. l. cfr. Wolff. et Frotscher.

Cum clientelae. Spir. *cum inclientelae*; syllabam in delevit Puteolanus.

Ac tribus ita Spir.; Puteol. scripserat *et tribus*, sequebantur omnes.

Municipiorum etiam legationes cum Broterio scripsimus ex codd. Vaticanis; Spir. Put. Ber. Alc. *et municipiorum et legat.*, altero *et deleto* Rhenanus scripsit *et municipiorum legat.* et post eum reliqui.

Ac pars Italiae p. adsisteret codd. Vaticani et Brot.; Spir. *ac partis It. p. assisceret*; inde Puteol. *ac parte It. p. adsisteret*, et ita Ber. Alc. Seebode; Rhenanus castigavit et scripsit *adsisterent*, quod reliqui servabant.

Sua interesse. Egregium ad haec locum esse Taciti Histor. I init. Schultingius monuit.

- 5 *C. Cornelium*, maiestatis reum, quem Cicero, Aurelio Cotta et Manlio Torquato Coss. a. u. 688 apud Q. Gallium praetorem quadriduo defendit, quas actiones in duas orationis collatas edidit, auctore Asconio Pediano, apud quem reliquiae earum exstant. SCHULZE.
- M. Scaurum*. M. Aemilius Scaurus, e praetura Sardiniae redux a C. Triario repetundarum postulatus est apud M. Catonem praetorem a. u. 699 et a Cicerone defensus, cuius orationis non nisi fragmenta apud Asco-

nium supersunt. SCHULZE. Hodie plura eius orationis fragmenta habemus, quas invenit ANGELUS MAIUS V. Cl.

L. Bestiam, e gente Calpurnia, quem in petitione praeturae de ambitu accusatum Cicero a. u. 697 apud praetorem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu defendit. SCHULZE. Mentionem facit Cic. ad Q. Fr. II, 3.

Ipsi quoque qui egerunt. Ab edit. Spir. et Puteol. abest *qui*, quod primum reperi in edit. Alciati; fortasse iam Beroaldus inseruerat.

Censebatur. Plin. Panegyr. 16, 5 *te commilitone censeatur*, i. eo melior miles habetur, quod tuo in commilitio fuit. Agric. 45 *una adhuc victoria Carus Motius censebatur* ad q. l. vid. annotationem nostram p. 165. adde Perizon. ad Sanctii Minerv. III, 2, p. 382 ex edit. Baueri.

Jus potentissimum. Ante Ernestium et Broterium *insere-* 1 C. 40.
batur inter haec verba particula *quoque*, quam Gronov. mutare voluit in *cuique*; sed rectius deleta est auctoribus codd. Vaticanis.

Plurimi disert. Spir. *plurimum*.

Ne a Publio. Spir. omisit praepositionem, quam bene intexit Puteolanus. *Abstinere aliq. homine* non dicitur, sed *abstinere ab al. hom.*; vide Interpr. ad Liv. II, 16 et 22. *se abstinere* dictio est vel optimis scriptoribus usitata. Cic. de Fin. III, 11, 38. Nep. Attic. 22. Liv. VIII, 2.

Abstinerent. Acidalii emendationem ab Heumanno receptam post codd. Vaticani firmarunt; sequebantur Brot. Ern. Bipont. Schulz. Oberl. recentiores. Spir. Put. Ber. Alc. *abstinuerunt*; Rhenanus in castigatt. et textu *abstinuerint* et ita Lips. Pith. reliqui.

Ad incessendos tacite scripsit Lipsius; *ad incendendos* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon.

Ut est natura invidiae, nam humiles et mediocres non solent movere invidiam, sed nimium potentes: hos

deprimi et ab opum fastigio delabi tacite gaudet vulgus. Nam » *Summa petit livor.* « SCHULZE.

Populi etiam. ita cum Broter. et Seeb. ed. I correximus lectionem codd. Vatic. *populi et.*; Spir. habet *populi quoque et.*; Puteolanus sustulit *et* eumque sequuti sunt reliqui; Seeb. in edit. altera scripsit *populi et.*

Histriones auribus Spir. Put. Alc. Rhen. Pith. Lips. Bernegg. Gronov. alii; sed histrionibus hic nullus locus est. Acidalius mutato verborum ordine coniecit *histriones quoque populi*; Schurzll. *populi seu histriones*; Bipont. *histricis auribus*; Seeb. in ed. II *adstrictis auribus*; Schulze excogitavit *strictioribus* vel *intentionibus*. Heumanni conjecturam *adrectioribus auribus* receperunt Schulz. Oberl. Seeb. ed. pr.; laudant Terent. Andr. V, 4, 29 *adrigae aures*; Virg. Aen. I, 156 *adrectisque auribus adstant*. Nobis ne sic quidem locus videtur sanatus; nam est insolens dictio *uti auribus populi ad viros incessendos*; quare locum intactum reliquimus.

Faces admovebant. » Rhetorum faces sunt τὰ πᾶσι (Erv. in clav. Cicer.) sive stimuli « vid. Burm. ad Phaed. Fab. I, 1. p. 7. sic Cic. de Orat. III, 1, 4 *quum homini et vehementi et diserto et in primis forti ad resistendum Philippo quasi quasdam verborum faces admovisset* etc. II, 51, 205 *neque parvis in rebus adhibendae sunt hae dicendi faces*. Quintil. I, 2, 25 ib. Spalding.

- 2 *Non de otiosa.* Muretus voluit *non enim de* et mox *delevit sed*. Heumannus vero lacunam hic odoratus scripsit *nos de otiosa* et *sed* expunxit. huic nuper assensus est Ulr. Beckerus in epistola ad G. Seebodium, quae inserta est libro, *Archiv für Philologie* etc. 1825. p. 71 sq.. uterque opinatur non eiusdem nominis esse posse verba quae antecédant et quae sequantur, quum in antecedentibus caussa eloquentiae agatur, in sequentibus vero contra oratores eorumque artem dis-

putetur. sed falli eos hac in re credimus. nam in iis quae hoc capite et sequenti proferuntur, non disputatur contra eloquentiam, sed fusius et pluribus demonstratur quo civitatis statu summa eloquentia exsistere possit, quod Maternus in praecedentibus iam subinde monuerat et ita quidem, ut illa tempora, quibus eloquentia effloruerit, non laudet. sic 36, 2 *tamen illa perturbatione ac licentia... mixtis omnibus et moderatore uno carentibus* rel. §. 4 (haec) *singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen ill. t. eloquentiam.* 37, 5 *quae mala sicut non accidere melius est* rel. §. 8 *sed ut subinde admoneo quaestionis meminerimus, nos de ea re loqui quae facilius turbidis et inquietis temporibus existit.*

Et modestia, ubi mos geritur legibus et imperiis magistratuum. sic *plebs modesta* apud Cic. in Agr. II, 31, opponitur seditiosae. et *immodestia militum* de dedignatione parendi dicitur apud Nep. in Lys. 1 et Alcib. 7. SCHULZE. *Modestia* ut auctor ad Herenn. ait 3, 2 *est in animo continens moderatio cupiditatum*; v. Gerlach. comm. in Sal. p. 57. utrumque vocabulum conjungit Tacitus Germ. 36 *ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt.*

Magna illa codd. Vaticani et Seeb.; libri reliqui *ista*. *Stulti*. In margine edit. Lips. a. 1607 *stulte* eadeinque lectionis varietas notatur in edit. Hauris.; ab edit. Lips. a. 1668 haec conjectura abest, sed asteriscus positus est in textu.

Vocabant. Heuman. scripsit *vocant*. — *Comes*. Acidalius voluit *fomes* (in edit. Gronov. in 4. male excussum est *fames*) et ita scripsit Heumannus. idem in mentem venit Schulzio.

Sine servitute. Pithoeus in textu *»sine severitate,«* in notis vulgatam profert. Heuman. haec verba eiecit et conjungit *sine obsequio contumax*, nam obsequium et contumeliam sibi opponi Hist. IV, 74. Agric. 42. vulgatam bene defendit Schulze: *»sine obedientia erga*

leges et instituta maiorum. verterim: *ohne Unterwürfigkeit*. nam *servitus* interdum honesto quoque sensu dicitur ut Cic. p. Planc. 30 *officii servitutem adstringere vinculo sempiterno.* Quint. II, 16, 9. *ut se ipsi homines ad servitutem iuris adstringerent.*

Quae in bene constitutis civit. non oritur. Longe aliter sentiebat Cicero. Is enim in Bruto c. 2 ingenii et eloquentiae arma appellat propria cum praestantis in re publ. viri, tum bene moratae et bene constitutae civitatis. et ibid. c. 12 ait diserte: *pacis est comes otiique socia et iam bene constitutae civitatis quasi alumna quaedam eloquentia.* SCHULZE.

- 3 *Quem enim* ect. idem miratur Vellei. I, 18 *neminem Lacedaemonium oratorem aut, dum vixit, auctoritate aut post mortem memoria dignum existimatum.* Cic. Brut. 13, 49 *hoc autem studium non erat commune Graeciae sed proprium Athenarum. quis enim aut Argivum oratorem aut Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda docto homine suspicari libet. Lacedaemonium vero usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem.* adde Quintil. III, 7, 24 et Spalding. ad II, 16, 4.

Accipimus Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Bernegg. Gronov. ed. in 4. Bipont. *accipimus* Lipsius scripsit, sequuti sunt Pithoeus, reliqui.

Severissimae leges. Schelius quia offendit in repetitione eiusdem adjectivi, coniecit *sanctissimae*. sed tales repetitiones, quae fiunt ex quadam negligentia, non faciunt neque Cicero neque alii scriptores.

Nec Macedonum, ita editt. veteres omnes, sequutus est Seebod. in edit. altera; Ernestio auctore Bip. Schulz. Oberl. scripserunt *ne*.

Aut ullius gentis, quod Schurzfl. atque Heuman. voluerunt, codd. Vaticani exhibent, e quibus receperunt Ern. Bipont. recentiores. Ante Ernestium legebatur *ac ullius*, quod revocavit Imman. Bekkerus.

Fuerit. Heum. fuit. — Novimus; in edit. Schulzii est notavimus.

Rhodii quidam. Hi certe in partem huius laudis veniebant. sic Cic. in Brut. 13: *Rhodii saniores et Atticorum similiores.* Unde et genus eloquentiae Rhodium vocabatur, quod mixtum erat ex Attico et Asiano et veluti medium. Cicero ipse adolescens Romae dedit operam Moloni Rhodio et actori summo caussarum et magistro, qui dictatore Sulla legatus ad senatum Romanum venerat. Postea vero in peregrinatione erudita Cicero Rhodum ipsam petivit seque ad eundem Molonem ibi applicavit, *quem actorem in veris causis scriptoremque praestantem tum in notandis animadvertendisque vitiis et instituendo docendoque prudentissimum* appellat in Brut. 91. SCHULZE, adde Quintil. XII, 10, 18.

Plurimi Athenienses e codd. Vaticanis scripsimus cum Broterio; libri impressi inverso ordine *Athen. plurimi.*

Donec erravit. Rhenanus in castigationibus explicat «hoc 4 est, fluctuavit. ni malis certavit.» at ipsius interpretatio correctione melior est; metaphora enim desumpta est a navibus, i. donec nullo certo imperio usa est, ut ante dixit.

Dissensionibus. Spir. Put. et nuper Naudet *dissentionibus.*

Nulla moderatio. Haec verba, quae non leguntur in editionibus Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Coloni., Lipsius addidit ex codice Farnesiano.

Sicut indomitus. Ed. Spir. habet *sicuti domitus*; Puteol. emendavit *sicuti indomitus*, et ita reliqui. sed delenda erat littera *i*, qua continetur syllaba *in*.

Herbas laetiores. Spir. Put. Beroald. Alc. *latiores*; Rhenanus tacite emendavit. haec verba a librariis confundi exemplis illustravit Drakenb. ad Sil. V, 178. cfr. etiam annot. ad 22, 2. Laetus saepe ad ubertatem agrorum et rerum crescentium refertur. *herbas laetas* dixit Virgil. Georg. I, 339.

- 5 *Sed nec.* Ed. Veneta nescio quae apud Schurzfl. *sed dein nec.*
Nec tanti rei publicae. Codd. Vaticani, Spir. Put. Ber.
 Alc. *nec tuta res publ.*; vulgata est a Rhenano; Seeb.
 scripsit *tanta*. Putavimus aliquando in lectione codd.
 et editt. veterum latere *tuita*, ut significatione passiva
 accipiendum sit, nisi illud ipsum *tuta* eodem sensu
 interpretari mavis; sed iam displicuit haec conjectura.
- Et leges,* scil. eorundem. Melius nempe fuisset rei publi-
 cae, Gracchos non fuisse disertos, quam facundia ad
 seditiosas leges ferendas uti. de legibus eorum vid.
 Ern. in clav. Cicer. in indice legum, *leges Semproniae*.
 In primis vero seditiosa erat agraria illa Tib. Grac-
 chi, ne quis agri plus quam quingenta iugera possi-
 deret et ut triumviri tributis comitiis crearentur, qui
 agros dividerent, quos divites praeter hunc modum
 possiderent: quae tamen lex perlata non est. SCHULZ.
- Nec bonae formam eloquentiae.* In cod. Vat. 1862 supra
 bonae scriptum *bene*; edit. quaedam Veneta apud
 Schurzfl. *nec bonam famam (?)*; etiam Muretus voluit
famam. Heuman. scripsit *nec bonae fama eloq.* Cice-
 ronem; Schulz. *nec bene famam eloq.*; Seebod. *nec*
bonae famam eloq.; Ern. pro *tali* putat melius fore
pari, sed hoc ipsum fortasse auctorem illo verbo ex-
 primere voluisse. Locum optime explanavit Gronov.
 his verbis: »*Bonam eloquentiam* dicit salubrem et pu-
 blice utilem, qualem fuisse Ciceroni notum est; et
 adstipulatur Cremutius Cordus apud M. Senecam Sus.
 7, qui rostra eum ait *coluisse piis concionibus*. *Pen-*
sare exitu eloquentiam est parem eloquentiae exitum
 nancisci ut Justino V, 2 *pensare parta cum amissis*,
 de quo Observ. IV, 13. Potuisset igitur dicere: nec
 respublica eloquentiam Gracchorum legibus eorundem
 pensavit; nec Ciceroni tanti fuit salubrior eloquentia,
 ut ob eam talem exitum faceret. Sane *et famam* ad-
 deret aliquid sententiae, ut non modo utilitatibus, sed
 etiam gloria et magnitudine ejus praeferreretur Grac-
 chis. Potest tamen retineri *formam* ut sit idem quod

genus. Melius fuisset rei publicae, Gracchos non fuisse disertos, quam facundia ad seditiosas leges ferendas uti; melius Ciceroni, quamvis salubris eloquentiae genere vel fama caruisse, quam propter illam sic interire. « *Forma eloquentiae nobis videtur periphrasis poetica de qua vid. Drakenb. ad Sil. XV, 86. ad rem facit Vellei. II, 66 absconditque scelere Antonii vox publica est, quum ejus salutem nemo defendisset, qui per tot annos et publicam civitatis et privatam civium defenderat.* de Ciceronis et Demosthenis exitu idem cecinit Juvenal. Sat. X, 114 — 132.

Superest antiqui orationibus etc.; antiquis Spir. Put. Ber. 1 C. 41, Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. Pith. Bernegg. Heum. Bipont. alii, retinuit etiam Seebode. Broter. scripsit ex antiquis orat. eandemque praepositionem excidisse putat Ernestius. Heuman. veterem lectionem interpretatur *superstes esse, überleben*; forum, in quo eloquentiam suam antiqui exercuerint, *superstes esse*, quum illi iam diu e vita cesserint; Bipont. vero *superesse* intelligit in *cumulum abundare*, ut apud Terent. Phorm. I, 2, 19 coll. Gell. N. A. I, 22, si quidem praeter veteris civitatis libertatem s. certamina in re publica etiam opportunius erat antiquis oratoribus forum, eo quod apud populum crimina iudicabantur. sed tunc scribi oportuit *superfuit* sive *supererat*. — *Non emendare nec usquam* Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu), Bernegg. Gronov. (in textu), alii. *non emendatae* edit. Veneta nescio quae apud Schurzf. ; *non emendatae* conjecerunt Faernus teste Ursino et Lipsius. hic mox emendavit *nec usque* a plerisque receptum. Nos Gronovium sequuti sumus, sed cum Lipsio adhuc suspicamur pauca hic deesse. nam in verbis, quae nunc leguntur, inest quaedam vituperatio illius status, quem tum temporis civitas obtinebat, atque eiusmodi sententia prorsus aliena esse videtur a mente Materni. GRONOVII explicatio haec est: »Nempe conciones sustulerunt Caesares. Una ratio ex tot apud antiquos

occasionibus ostentandi ingenii et eloquentiae exercendae relicta erat, forum et caussarum patrocinia. Hoc antiqui solum oratoribus supererat. Livius 34, quod maturi erat circa, demessum et convectum est.

Argumentum est. Quis enim. Hoc ex cod. Farnes. receperunt Heuman. Bip. Schulz. Oberl. Seebod. probante Gronoviq. Spir. Put. Ber. Alc. Rhen. Francof. Colon. Lips. (in textu), alii *argumentum est quidem, quod nemo nos advoc.*; in edit. Pithoei legitur *argum. est. Quid enim*, fortasse ex errore typographi. Acidalius haec cum praecedentibus coniunxit verbaque ita transposuit: *nec antiquis oratoribus bonas formam eloquentiae Cicero t. ex. p. s. q. quod superest forum non emendatae nec usquequaque ad votum c. c. a. est. Quid enim? quod nemo etc. vel nec antiquis oratoribus bonas forma eloquentiae (seil. tanti fuit) quam Cicero tali exitu pensavit.*

Nos advocat. Verbum hac aetate forense. Quintil. XII, 1, 24 qui ad defendendas caussas advocatur. vid. Gronov. ad Senec. de Clem. I, 9 et Cellarium ad Plin. Ep. IV, 17, 2.

In clientelam nostram. hoc dedit Pithoeus atque in notis veterem lectionem profert; illud fortasse sumpsit ex edit. Itala, de qua monuit in praefatione; Pithoeum sequebantur Schel. Heum. Ern. Bipont. Luenem. Bekker. Vetus lectio est *in civitatem nostram*, quam Oberlinus ita tuctur, ut *in civitatem venisse* sit *ius civitatis accepisse*, cuius exemplum adhibuit ex Cic. p. Balbo 24 (cfr. Sigon. de antiquo iure Italiae II, 6). Verum quidem est, sed non cohaeret cum nexu totius sententiae. Cur Maternus municipiorum meminerit, quae ius civitatis acceperant? de oratoribus sermo est, ad quos confugiunt cives Romani, municipia, provinciae; lege quae Aperi Materno dixerat 3, 5.

Quam provinciam tuemur, sic Plinius minor advocatus datus est provinciae Baeticae l. VII, ep. 33. III, 4.

Afris contra proconsulem Marium Priscam l. II, ep.
11. SCHULZE.

Non queri. Muretus, Acidalius et Schelius volunt *non fieri*;
male. »*Non queri* est, illos non fuisse injuria affectos,
eoque nec querelarum causam habuisse.« GRONOV.

Judicari Spir. Put. Alc. Rhen. Francof. Colon.; Lipsius
emendavit *vindicari* idque vel probarunt vel recepe-
runt Muretus, Pithoeus, Pichena, Bernegg. Gronov.
Acidal. Bip. Schulz. Oberl.; veterem lectionem revo-
cavit Seebode.

Quomodo tamen. Heuman. scripsit *quomodo enim oratio-* 2
nis serie ut ipse opinatur sic postulante.

Oratorum. Codd. Vaticani, Spir. Put. Ber. Alc. addunt
horum, quod Rhenanus tacite sustulit; revocavit See-
bode in edit. altera sed cancellis inclusit.

Quum optimi cito consentiant. *optima* Spir. Put. Ber. Alc. 3
et Rhenan. in textu, in castigationibus haec monuit:
»hoc est *optimae sententiae*. poterat alioqui legi *et*
optimi, si quis ad personam velit referre.« Hanc con-
jecturam receperunt Francof. Colon. Lips. Pithoe. Ber-
negg. Gronov. recentiores. Lipsius proposuit *optimis*,
Rod. Agricola *quum optima cito censeantur* (non *sen-*
tiantur, ut excussum est in edit. Lips. a. 1607).

Voluntariis accusationibus, quas quis non iussu senatus aut
principis, sed sponte sua sibi injungit. SCHULZE. cfr.
Mueher ad Cic. p. Sextio 1. — Quintil. VI, 1, 35
quod genus nostris temporibus totum paene sublatum
est, quum omnia curae tutelaeque unius innixa peri-
clitari nullo iudicii exitu possint. III, 8, 47 et C.
Caesari suadentes regnum, affirmabimus stare iam rem
publicam, nisi uno regnante, non posse: nam qui de
re nefaria deliberat, id solum quaerit, quo modo quam
minimum peccare videatur.

Excedentibus modum. Pithoeus, qui idem in textu exhibet,
in notis refert: »Vet. *excellentibus modum*.« unde hoc?

Vitas vestras aut vestra tempora. Spir. *vitas. aut vestra* 4
tempora eandemque lectionis varietatem Pithoeus ex

suo vetere libro annotat. Puteol. deleto *aut* scripsit *vitae, vestra tempora*; sequenti sunt Ber. Alc.; sed a prosae orationis scriptoribus adjectiva ita non collocantur, vid. Goerenz. ad Cic. de Fin. III, 2, p. 313. de Legg. II, 2, p. 186. Beier. ad Cic. de Offic. I, 8, p. 61. Rhenanus igitur bene quamvis tacite correxerat *vitae vestras, vestra tempora*. hoc cum reliquis servavimus, ita tamen ut ex edit. Spir. reducendum esse putaremus *aut*.

Mutasset. Spir. mutuasset.

Neque illis; ita (Spir.?) Puteol.; illos (Ber.?) Alc.; vetus ex ingenio restituit Rhenanus.

Temperamentum. Acidalio deesse aliquid videbatur; addebat in certaminibus vel turbis.

- 5 *Bono saeculi sui* ex codd. Vaticanis scripserunt Brot. Bip. Oberl., idem placuit Ernestio. Spir. Put. Ber. Alc. *huius saeculi sui*; Rhenanus tacite *bonis saec. sui* et hoc reliqui dederunt.

42. 1 *De quibus plura*. Praepositionem, quae abest a Spir. Put. Ber. Alc., tacite adjecit Rhenanus.

- 2 *Antiquariis*. Codd. Vaticani et Spir. *cum antiquariis*; idem Pithoeus ex suo libro protulit. Puteol. praepositionem delevit.

- 3 *At ego*. Schurzfl. mavult *at Aper* sive *at ille, ego*. iam supra nomen interlocutoris omissum vidimus.

Vos a Puteolano est; Spir. habet *nos*.

Discessimus. Hic a fine libelli multa deesse atque adeo praecipuam dissertationis partem adserit Lipsius: addit adeo *ut cuiusvis videre est*. Sed tunc me caecutire solum ingenue fateor. Non enim video, ubi *hic* ullam indicium vel vestigium defectus et mutilati libelli appareat: nisi quis contendere velit, eosdem rursus convenisse et contulisse de his, quae iam in alium diem differebant, adeoque scriptorem nostrum in aere nostro esse ob omissam sermonis, alio die resumti, continuationem. SCHULZE. Similem esse finem apud Cicer. de N. D. Oberlinus monuit.

ADDENDA ET EMENDANDA.

Errata notae sunt levioris quam quae mira sedulitate enumerentur. nam quod c. 37, 8 scriptum est *existit* pro *exstitit*, nostra non operarum culpa factum est, quod confessi sumus p. 224. unum est, de quo lectores certiores faciamus. In officina, in qua hic libellus excudebatur, sigla quaedam desiderabantur, quibus compendia scripturae in libris vetustis saepissime obvia exprimerentur. sic linea transversa in litteris p et q bis terve excidit, ut c. 13, 3. p. 118 in fin., c. 25, 1. p. 173, c. 31, 5. p. 197. similis lineola sed incurva per litteram s in voc. *fus* c. 23, 1. p. 167 effingenda erat. denique c. 17, 1 p. 133 in lectione Spir. *Nium* loco primae litterae potius *M* scribi oportebat, cuius vestigia propius accedere videantur ad ductus mutilatos, quos editio illa princeps exhibet. Annotationes vero, quae sequuntur, Viri Doctissimi mihi quae amicissimi, GEORGIUS JACOB atque EDUARDUS PUGGÉ Professor Bonnensis nobiscum communicarunt.

- 1, 1. De differentia vocabulorum *orator* et *rhetor* vid. quae ex Jureconsultorum fontibus contulit Cramer. ad Schol. Juven. XV, 112 p. 549. G. J.
- 1, 1. p. 59. Probo scripturam *percontationi*, quam Goerenzius quoque ad Cic. Acad. I, 1, 2 tuetur. Est enim aperte vocabulum nauticae originis: vide interpp. ad Apulei Metam. VIII. p. 170. G. J.
- 2, 4. p. 63. *Puritas* et *purus* de sermone sunt tantummodo latinitatis paulo senioris. vid. Cellar. Antibarbar. p. 131. cur. poster. p. 154. Nolten. lexic. Cicer. p. 1131. et nuperrime Kraft. ad Mureti Delect. p. 281. G. J.

Ibid. *Profluens sermo* optime e Ciceronis loco de Orat. II, 38, 159 explicatur. Graecorum est *σέπολα*, ut in Plat.

- Phaedr. p. 238. C. cfr. Valcken. diatr. in Eurip. fragm. p. 148. ed. Batav. *G. J.*
- 3, 2. p. 66. Adiectivum *securiorem* hic paulo insolentius positum esse videtur, cui alias substantivum adiungitur. vid. Virg. Aen. I, 350. VII, 303. Ovid. Metam. VI, 147. *G. J.*
- 3, 3. p. 67. De recta v. *festinare* vi legenda sunt, quae nuper scripsit Doederl. in libro suo: *Lat. Synonym.* II, p. 131. et 131. *G. J.*
- 3, 3. p. 69. Locum a te ex Heinecc. Antiq. Rom. syntagm. laudatum non satis idoneum puto, e quo tiro-nes clientium et patronorum rationes intelligant. Hic enim titulus utilissimi libri Heinecciani ipso Hauboldo teste (p. 917) tanta cepit incrementa recentioribus tem-poribus e studio externae iuris Romani historiae, ut hodie nemo elaboratiorem huius disciplinae cognitionem ex opere Heinecciano haurire posset. libri recen-tiorum a Creuzero in compendio suo *Abriss der rö-mischen Alterthümer* p. 91 — 93 sunt laudati. *G. J.*
- 4, 1. p. 70. Ramshornii sententia legitur p. 515. eandem, quam Wolfius atque Frotscherus, sententiam J. J. Ochs-nerus quoque in Oliveti eclog. Cicer. p. 269 ample-ctitur. *G. J.*
- 5, 2. p. 72. De Saleio Basso leg. Sarpil Quæst. philol. a. 1819 Rostochii editas sect. altera et Langii Vindic. tragoed. Rom. p. 49. *G. J.*
- 6, 5. p. 83. Equidem scripturam *quacunque orator in-duxerit* probo. Est enim non solum lectio antiquis-sima, sed facilius quoque *induxerit* potuit commutari in *induerit*, quam *induerit* in *induxerit* ob frequen-tem h. v. in significatione metaphorica usum. Exem-plis a te allatis adde locos a G. C. Falbio collectos in libello scholastico Stargard. a. 1821 edito de gram-mat. et critic. studio recte dirigendo p. 7. Hinc probamus quoque Herzogium et Heldium, qui in Caes. de B. G. II, 21 recte scripserunt *ad inducendas ga-leas*, quam vocabuli significationem Herzogius bene

illustravit. Saepius haec verba sunt permutata, ut Virg. Aen. VIII, 457. X, 682, add. Herzog. ad l. c. VII, 73. *G. J.*

- 6, 8. p. 85. Verba *quamquam alia dia serantur* non modo non ferri possunt, sed, ut mihi videtur, aptissima sunt ad locum intelligendum. Nam ea indicantur, quae sunt longe alius generis quam quae sponte nascuntur. Hunc usum v. *alius* pluribus Walchius Emendatt. Liv. p. 58 sq. declaravit. De Graecorum v. *ἄλλος* viri docti ut Heindorf. ad Plat. Phaedr. p. 234, Stallbaum. ad Plat. Phileb. p. 107, Hermann. in censura Medae Elmsleianae ad v. 291 in Diar. Class. a. 1820 m. Junio alique idem docuerunt. Ad explicationem tuam vocabuli *elaborare* firmandam accedit usus v. *laborare* apud scriptores huius aetatis. cfr. Germ. 45. Quintil. XII, 6, 5. *G. J.*
- 7, 1. p. 86. De voc. *favorabilis* adde Heusing. Observ. Antibar. c. 3. p. 405. *G. J.*
- 7, 3. p. 88. Praepositio *cum*, quam tueris, iusuper ni fallor iis firmatur, quae Jahnius ad Horat. Carm. I, 33, 12 adscripsit. *G. J.*
- 8, 6. p. 94. Vocabulum *substantia* apud Quintil. prooem. §. 21 et apud Senec. ep. 58 legitur. *G. J.*
- 8, 6. p. 95. Vocabula *agunt feruntque* ni fallor sana sunt. Statuamus enim unice significationem *afferendi* atque *adducendi*, omissa vero hostili illa significatione, quae tritissima est in hac locutione. Ad illam firmandam Graeca apponamus exempla. Xenoph. Cyrop. III, 3, 2. οὐδείς ἐμεινεν ἔνδον Ἀρμενίων — πάντες ἐπὶ τῶν ἡδόμενοι τῇ εἰρήνῃ καὶ φέροντες καὶ ἀγοντες, ὅτι ἕκαστος ἀξίον εἶχε. cfr. V, 4, 29. et Heindorf. ad Plat. Phaedr. p. 356. In nostro loco nihil aliud quam summam eloquentiae vim, qua Marcellus et Vibius pollebant, omnesque, licet invitos, in sui admirationem rapiebant, Tacitus indicare videtur. Exemplum huius rei iam cap. 6. allatum est. Hoc modo intelligenda sunt, quae de nostri loci interpretatione non

- satis perspicue in meis Quaestion. Lucian. Spec. I. p. 16. posui. *G. J.*
- 8, 8. p. 95. De Romanorum imaginibus, si Eichstadii dissertationes duas, Petropoli a. 1806 editas, tironum causa scriptas esse non putas, iidem Heindorfium ad Horat. Sat. I, 6, 17. adeant. coniunguntur insuper in h. l. *tituli et imagines. G. J.*
- 9, 5. p. 98. Recte scripturam *recurret* praetulisti. Inest in h. v. constans recurrendi actio, ut Liv. III, 49, 1. *Appius nunc vocari Icilium, nunc retractantem arripi*, ubi vid. Drakenborch. Simile confusionis exemplum in vv. *decidere* et *recidere* illustravit Weberus meus ad Juvenal. p. 354. Syllaba *re* igitur propria quadam vi in h. l. non caret, quam in aliis locis abesse pluribus exemplis laudatis (add. mea in Jahni Annalib. Phil. et Paedag. 1827. II, 2. p. 314.) demonstrasti. *G. J.*
- ibid. Locutionis *domi nasci* plura exempla e Cicerone attulit Heusinger. ad Cic. de Offic. I. 31. *G. J.*
- 9, 5. p. 100. De his recitationibus inter recentiores imprimis Heinrich. in Comment. I. ad Juvenal. Sat. p. 18. Weichert. in libro vernacule scripto de vita et scriptis Apollonii Rhodii p. 18. not. 24. p. 51. not. 67. egerunt. Add. Langii Vindic. Trag. Rom. p. 24. not. 35. *G. J.*
- 9, 9. p. 103. Summo iure *libertatem* probas. Fortasse confirmant Tuam sententiam, quae adscripsi ad Lucian. Alex. p. 99. *G. J.*
- 10, 1. p. 104. Ad illustrandam v. *opinio* adice, quae dedit Held. ad Caes. de bell. Gall. V, 54. *G. J.*
- 10, 2. p. 105. Probo tecum *Gallis*. Ad hanc sermonis conformationem stabiliendam add. Liv. XXI, 2. *Africum bellum*, Cornel. Nep. Pausan. 3, 3. ubi recte Bremi. Flor. II, 6, 22. *soles Campani*, ut recte Seebodius, vir amicissimus, edidit. Vid. Drakenb. ad Sil. Ital. XVI, 180. et de Graecis Lobeck. ad Soph. Aisc. p. 272. *G. J.*

- o, 6. p. 107. Primum lin. 3. voc. *arcem* excidit. utitur Cicero hoc ipso vocabulo in eadem significatione in Epp. ad div. l. 9, 15. *num potui magis in arcem illius causae invadere.* G. J.
- 1, 5. p. 114. *Aera* de aereis imaginibus dici posse satis patet e locis a Weicherto in Epist. crit. de vers. Virgil. et Val. Flacc. spuris, p. 18. collectis. Cuiacii quidem coniectura est peringeniosa. G. J.
- 2, 7. p. 117. De C. Asinio Pollione praeter alios legendus est Manso in commentatione de statu Rhetorices apud Romanos in Collectione Opuscul. (Vratislav. 1821.) p. 52. s. not. De Medea Ovidii vid. quae conguessit Burmann. ad Anthol. Lat. T. I. p. 128. De Vario poeta insuper addendus est Tiraboschius in: Storia letteraria d'Italia P. III. L. 3. p. 209. cfr. Langium l. c. p. 8. G. J.
- 3, 4. p. 119. Repetitio v. *Virgilius* ad poetarum orationem et ipsius quidem Virgillii morem, quocum saepe numero Tacitus conspirat, accedit. Cfr. Jahn. ad Virgil. Aen. I. 552. aliosque. De Secundo Pomponio qui egerunt, enumeravit Langius l. c. p. 8. s. G. J.
- 5, 1. p. 125. *Excipere sermonem* nihil aliud est, ni fallor, quam audire, ut e Bremii annotatione ad Sueton. Tiber. 21., quam Tu excitasti, patet. Hinc Quintilian. Prooem. §. 7. *namque alterum (librum), sermone per biduum habito, pueri, quibus id praestabatur, exceperant.* G. J.
- 5, 9. *Magnus annus.* adde Arati Phaenom. v. 458 et schol. ad h. l. p. 91, 31 ex edit. Imm. Bekkeri.
- 6, 6. p. 130. Verba antiquus, vetus et vetustus de scriptoribus usurpata illustrarunt Ernest. ad Sueton. Tiber. 70. et Wolf. prolegom. in Orat. p. Marc. p. XXII. His adde Aug. Weichert. in dissertat. de Licin. Calvo p. 9. not. 11. G. J.
- 9, 6. p. 149. Ad Heumanni suspicionem, quasi non bene dici possit *eloquentiae itineribus*, removendam vid. Plin. Epp. IV. 9, 7 *hic ego quid agerem? quod iter*

defensionis ingrederer? Plura Schaeferus ad h. l. e Graecis Latinisque laudavit, G. J.

- 21, 2. p. 155. *Iis, quae Tu de Turanio disputasti Osanni sententiam addo, qui in Ephemer. Lit. Hal. 1827. Part. 306. locum Servii ad Virgil. Aen. IV. 469. (fabulam Penthei secundum Urbanum) corrigit scribens secundum Turanium s. Uranium. Vid. eundem ad Appul. p. 34. G. J.*
- 22, 5. p. 165. *Probo numerum singularem sed sit in apparatu etc., ut apud Caesar. de bell. Gall. VII. 37. quorum erat princeps Litavicus eiusque fratres. Vid. Held. ad de bell. civil. I. 2. G. J.*
- 25, 4. *suo iure. comparare poteram Cic. p. l. Manil. 22, 63. p. Arch. 1, 1. 8, 18. et iure optimo Cat. I, 8, 21.*
- 26, 2. p. 178. *ad grammaticam vv. commentarios saltari structuram vid. Heindorf. ad Horat. Sat. I, 5, 63. G. J.*
- 30, 5. p. 193. *Ad confirmandam scripturam cluditur accedant loci Sil. Ital. XV. 655. Stat. Theb. XI, 58, quibus usus est Jacobsius in Anthol. lat. vol. II, p. 212 ad firmandum h. v. usum, quo Propert. III, 4, 8 emendavit. G. J.*
- 32, 3. p. 202. *Per vitium typothetae editum est lin. 23 dividatis pro civitatis. Tum, ubi Heineccium excistati, commemoranda quoque fuerunt, quae de vera notione vv. ius civitatis Hauboldus breviter sed perspicue in Epicrisi Operis Heinecciani p. 925 adscripsit. nam de iure civili s. forensi haec verba intelligi nequeunt, quod recte vidisti. G. J.*
- 38, 1. *Tempus orandi adstrictum fuisse Cicero primus videtur notasse p. Quinct. 9, 33 illud iam restiterat, quod hesterno die fecerunt, ut te in ius adducerent, ut nobis tempus, quam diu diceremus, praestitueres: quam rem facile a praetore impetrassent, nisi tu, quod esset tuum ius et officium partesque, docuisses. quum lex illa Pompeii conjuncta esset cum lege de ambitu (Caes. B, C, III, 1.), fortasse ad res tantum*

capitales pertinebat. — De dictionibus *aqua deficit, aquam perdere, ad clepsydrum latrare* (Cic. de Orat. III, 34, 138) cfr. Almeloven ad Quintil. p. 1072 ed. Burm. luculentus est locus Lydi de Magist. R. R. II, 16 τῆς τοιαύτης οὖν συνηθείας ἤδη πρότερον ἐς τρυφήν ἀναλυθείσης καὶ τῶν ἔμπροσθεν ἅμα τοῖς ὅπλοις καὶ αὐτὴν τὴν μέχρι λόγων φροντίδα τῶν κοινῶν ἀποπτυσάντων, νόμος ἐφοίτησε, τὸν ἔπαρχον ἀκροάσασθαι τῶν σακρῶν διατυπῶν. πράγμα καὶ μετὰ τὴν ἐναλλαγὴν ἀκροῦν ἐπιδειξαι τὴν οὖσαν αὐτῷ τὸ πάλαι θειότητα. λευχείμων μὲν γὰρ ὁ ὑπαρχος ἐπὶ τοῦ βήματος καὶ τάξις ἀρμοδία ὥσαύτως ἐσταλμένη μετ' αὐτοῦ. καὶ σιγὴ κατασκέπουσα τὸ δικαστήριον· καὶ ὁ τρίπους ἐν μέσῳ τοῦ ἀκροατηρίου ἐξηρημένον κατὰ μέσον τοῦ κανθάρου καὶ κρατὴρ παρακείμενος, δι' οὗ ποτε πληρούμενος ὁ κἀνδαρος ὕδατος, τοσοῦτον ἐδίδου καιρὸν τῷ τῆς δίκης τέρματι, ἐφ' ὅσον, διὰ τινος γνώμονος τοῦ ἐνόγτος αὐτῷ ὕδατος διηδουμένου, ὁ κῶαδος ἀπηλλάττετο καὶ ὁ λόγος τοῖς λέγουσιν ὅπως πρὸς θεῖον δικαστὴν ἀνυψούμενος κ. τ. λ. De eodem Atheniensium instituto cfr. Platneri liber, *Attischer Prozess*, I, p. 185. — §. 3. *apud quos quanto* etc. vid. Holwegii dissertationem in libro Savinii, *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*, V. p. 361. Ed. P.

INDEX HISTORICUS.

- Academici* 31, 6.
Aeschines 15, 5. 25, 4.
Africanus 15, 5.
Aper p. XXXVII.
Appius Caecus 18, 5. 21, 8. p. 140.
Appollodorus, eius libri aridissimi 19, 4. p. 147.
Asinius Pollio 12, 7. duravit paene ad extremum Augusti principatum 17, 7. durus et siccus 21, 8. numerosus 25, 5. altero et vigesimo anno insecutus est oratione Catonem 34, 8. eius oratio pro haeredibus Uibiniae 38, 4. p. 117 et 160.
Atia, Augusti mater 28, 5. p. 187.
Attius 20, 5. 21, 8. p. 153.
Aufidius Bassus, T., 23, 2. p. 168.
Augustus, epistolae eius ad Virgilium 13, 3. p. 118. Cons. suffectus 17, 3.
Aurelia, Caesaris mater 28, 5. p. 187.
Brutus M. Junius 17, 1. p. 133 et 176. eius epistolae ad Ciceronem missae et iudicium Ciceronis de Bruti Brutique de Ciceronis genere dicendi 18, 6. philosophiae amor 21, 6. oratio pro rege Deiotaro et carmina 21, 7. p. 160. orator gravis 25, 5. eius simplicitas animi 25, 7.
Caesar (C. Julius) 17, 1. cur minus in eloquentia effecerit 21, 6. eius oratio pro Decio Samnite 21, 7. carmina 21, 7. p. 160. splendidus 25, 5. p. 159. uno et vigesimo anno Dolo bellam accusavit 34, 8.
Calvus (C. Licinius) 17, 1. imitatus est antiquos 18, 2. eius epistolae ad Ciceronem Ciceronis iudicium de Calvique de Ciceronis genere dicendi 18, 6. libri XXI tiones in Asitium, 1. 21, 2. 3. commentarii adstrictus 25, 5. ad Vatium accusavit 34, 141.
Canutius, orator medius 1. p. 155.
C. Carbo accensetur ant rudibus 18, 1.
Cassius Severus primus vetere dicendi via 19, 1. dicium de eius eloquentia 4, p. 144.
Cato, senex, C. Graccho ratus 18, 3. — 18, 5.
Cicero 12, 7. annus mor 17, 1. eius Hortensii Graccho et Crasso com 18, 3. obtretractores eius p. 140. Bruti Calvique iudicium de eius genere dicendi, ibid.; eius libri rem, volumina pro Tu 150) et Caecina 20, 1. 21, 7. p. 160. vitia et eloquentiae eius 22 et dictiones *rota fortuna Verrinum, esse videat* 1. eius Brutus et di 30, 2 sq. quatenam or eum faciant magnum or 37, 7. exitus 40, 5.
Coelius (M. Rufus) 17, 1. antiquos imitatus est 21, 5. amarus 25, 5.
Cornelia Gracchorum ma 5. p. 187.
Crassus (L. Licin.) C. (politior et ornatior 18, 1. trinitas eius in dicendi admodum iuventa Ca

it 34, 8. edictum eius
um in rhetores 35, 1.
177. 211.

us ingenio et oratione
37, 3. p. 223.
multum operae curae-
eloquentia posuerunt

nes 12, 6. 15, 5. actas
, 7. ei primae tribuun-
, 4. studiosissimus Pla-
uditor 32, 4. eius ora-
adversus tutores 37, 7.
Stoicus praeceptor Ci-
30, 2. Dolabella p. 211.
Afer 13, 4. p. 119.
Censor, eius edictum
ores 35, 1.
scholae ibi rhetorum

exclamationes 31, 6.
farcellus eloquens 5, 7.
potens et dives 8 et

s 12, 7.
ustus p. XXXV.
orator mediocris 21, 1.
ius 26, 9. p. 182.
Servius, orator antiquus
25, 8. p. 137.
nius tinnitus in dicendo
p. 177.
r (C.) plenior et ube-
rone 18, 3. p. 139. eius
s 26, 1. Graecorum
ntia et leges 40, 5. p. 238.
s Priscus, eius sapientia

oras, eius libri rhetorici
imi 19, 4. p. 147.
12, 6.
20, 5. 23, 2.
es 12, 6. 25, 4. eius 20-
, 7.
Africanus 15, 5. p. 129.
iatici vita a Julio Se-
composita 14, 5.
ecundus p. XXXVIII.
us 25, 8. p. 176.
multum curae operaeque
quentia posuerunt 37, 3.
19, 5.
20, 5. p. 153.

Lucilius 23, 2. p. 168.

Lucretius 23, 2.

Luculli multum operae posue-
runt in eloquentia 37, 3.

Lycurgus, orator 25, 4.

Lysias 12, 6. 25, 4.

Maecenas, eius calamistri in di-
cendo 26, 1. p. 177.

Maternus, Guriatius p. XXXVI.

Menenius Agrippa 17, 1. 21, 8.
p. 133.

Mersala (M. Valer. Corvinus)

12, 7. quamdiu vixerit 17, 7.
Cicerone mitior 18, 3. in ex-
ordis fere praefatur de infir-
mitate valetudinis 20, 1. p.
149. excusatur 21, 10. p. 149.

Messala, Vipstanus p. XXXIX.

Metelli eloquentes 37, 3.

Metrodorus 31, 6.

Mucianus contrahit vetera quae-
dam ex antiquorum bibliothecae
eis 37, 2. p. 222.

Mucius Scaevola Ciceronis prae-
ceptor in iure civili 30, 2.

Mytilenas, scholae ibi rhetorum
15, 5.

Nero 11, 3.

Nestor 16, 6.

Nicetes Sacerdos rhetor 15, 5.
p. 127.

Nicostratus 10, 7. p. 107.

Orpheus 12, 5. p. 116.

Ovidii Medea 12, 7. p. 117.

Pacuvius 20, 5. 21, 8.

Peripatetici 31, 5.

Philo Academicus, Ciceronis
praeceptor 30, 2.

Platonis altitudo 31, 6. p. 198.

Pompeius (Ca.) ingenio et ora-
tione valuit 37, 3. adstrinxit
tempora in causis dicendis 38,
2. p. 223. 227.

Pomponius (L. Secundus) poeta
tragicus 13, 4. p. 119.

Regulus frater Messalae 15, 1.
p. 125.

Rhetores Roma pulsi 35, 1.

Rhodii oratores 40, 3. p. 237.

Roscius comoedus 20, 3.

Saleius Bassus poeta absolutissi-
mus 5, 1. p. 71. 9, 3. Vespasi-
ani in eum liberalitas 9, 8.

Servilius Nonianus 23, 2. p. 168.
Sisenna 23, 2. p. 168.
Sophocles 12, 6.
Stoicorum civitas 31, 6.
Tiro Ciceronis libertus 17, 2.
 p. 134.
Toranius 21, 1. p. 155.
Turpio Ambivius comoedus 20,
 3. p. 151.
Varii Thyestes 12, 7. p. 117.
Varro 23, 2.
Vatinius potens sub Nerone 11,
 3. p. 112.
Vespasianus senex venerabilis et

vir patientissimus 8, 7. p. 95.
 liberalitas eius erga Saleiam
 9, 8. p. 102. felix eius prin-
 cipatus 17, 3.
Vibius Crispus, eius gratia apud
 Vespasianum 8, 1. p. 90. adu-
 latio 13, 5.
Virgilius, gratia eius apud Au-
 gustum et honos ei a populo
 praestitus 13, 2. 3. — 23, 2.
Ulixes 16, 6.
Xenophon, eius iucunditas 31, 6.
 p. 198.

INDEX LATINITATIS ET ANNOTA- TIONIS.

Abesse: longius abest Aeschine
 15, 5. prope abesse ab infir-
 mitate 23, 4. p. 170.
Abiectum et humile 35, 5. p. 217.
 abiectus et sordidius nati 8, 5.
Abnuere 33, 3.
Absolutissimus poeta 5, 2.
Abstinere se ab aliquo homine
 p. 233.
Abundat saeculum vatibus 12, 4.
Abundantia rerum 6, 4.
Ad male pro atque 4, 1. p. 69.
 232. 236. (adde Garaton. ad
 Cic. p. Mil. 12 p. 197 ed.
 Orelli.)
Academiae spatia 32, 4.
Accedere ad veritatem 31, 1. ac-
 cedit cura et meditatio ad
 eruditionem et ingenium 16, 1.
Accingi in contrarium 16, 4.
 acciuctus eloquentia 5, 7.
Accipere affectum 6, 5. quæstura-
 ram, tribunatum, praeturam
 7, 1. sermonem non sic accipi
 volo 10, 4. iudices non acci-
 piunt tempora 19, 7.
Accomodata auribus indicem ora-
 tio 21, 3. accomodatus serio
 ministerio 29, 1.
Accumulare 8, 7.
Accurata et meditata oratio 6,
 7. accuratissimus sermo 14, 3.
Accusationes, orationes accusa-

torum 21, 3. voluntariae 41,
 3. p. 241. in iis tirocinia ju-
 venes ponebant p. 211.
Accusativus singul. 3 declia. in
 em p. 68. plural. in is sive eis
 p. 89. 104. 107. 109. 159. 181.
 in as p. 191. 214.
Acrius dicere 11, 1. acerrima
 studia 33, 2.
Actorum libri 37, 2. p. 222.
Actionibus interesse 17, 5. *actio-
 nes* disertorum 32, 3.
Actores temporum nostrorum
 26, 2.
Ad tempus 32, 1. ad utilitatem
 temporum dicere 30, 6.
Adeo non — ut 33, 1.
Adhibere manum 31, 4. dele-
 ctum 22, 2. declamationem ad-
 hibere materiae 35, 5.
Adiice quod 9, 10. p. 103. ad-
 iicere annos 17, 3.
Adiungere ancillae unum e ser-
 vis 29, 1.
Adminicula artium alicuarum
 2, 5.
Admissa male 12, 4. p. 116.
Admovere ardorem ingenii, fa-
 ces oratoribus 40, 1.
 Ab *adolescentia* ineunte 8, 9.
Adquirere laudem temporibus
 18, 1.

- Adscendere* supra tribunatus 7, 3.
Adsciscere nationes 5, 4. p. 74.
Adscribere aliquem antiquis oratoribus 17, 1.
Adstringere numerum dierum 38, 2. adstrictum et collectum dicendi genus 31, 5. adstricti et velut inclusi paenulis 39, 1.
Advenae et peregrini 7, 6.
Adverbiorum locus p. 117.
Adversarius 34, 3. adversarii et aemuli 34, 5. adversarius superior 10, 12. maior et acrior 37, 10.
Adversus studia antiquorum differentia nostrae desidia 33, 2. p. 206.
Adulta eloquentia 25, 8.
Advocare 41, 1. p. 240.
Advocati 1, 1. 34, 3. p. 58.
Advocationis fides 10, 10. advocationum desidia 4, 2.
Aequalis oratio 31, 5. p. 196.
Aequae — quam 10, 1. p. 104.
Aequitas: de aequitate disseritur in iudiciis 31, 2.
Aera et imagines 11, 5. p. 114.
Aetas deserta 1, 1. p. 57. aetas unius hominis 17, 3. actas oratorum pulchrior 20, 5.
Affectum accipere, induere 6, 5. p. 83. affectus exprimere 23, 6. damnum affectus 27, 3.
Afferre novam curam 6, 7. afferre ad amicitiam 8, 7. afferre causas 1, 4.
Affici humanae infirmitatis vitiis 25, 7.
Affluens auditor 20, 3.
Ager habet herbas 40, 4.
Agere fortius et audentius 18, 2. id solum agere 28, 6. agere in ore hominum 37, 10. agere poenitentiam sermonis 15, 5. p. 126. diem laetorem 7, 1. et ferre cuncta 8, 6. p. 94. agitur in schola 35, 5. aliud agentes nos ornat scientia 32, 1.
Aggredi: aggressi sunt arcere et pellere 17, 4.
Aggregare Romanas historias et nomina Graecorum fabulis 3, 5.
Agitare 25, 8. agitare et inse-
- qui 4, 2. agitat civitatem discordia 41, 1.
Agmen producere 26, 7.
Agnosce vultus 7, 6. altitudinem temporum 21, 4. aures eosdem oratores agnoscere potuerunt 17, 7.
Alere ingenium 14, 4. ingenia exercitationibus 33, 2. utilitates 9, 1. eloquentia materia alitur 36, 1.
Alienae artes 2, 5. p. 64. alieni contemptus 29, 2. p. 188. non alienum erit oratori 31, 6.
Alligari cum adulatione 13, 5. p. 120.
Altercationes 34, 2. p. 208.
Altitudo horum temporum 21, 4. Platonis 31, 6.
Altior Cicero 18, 3. altior et excelsior 37, 10. altior sermo 14, 1. altius introspicere 12, 5. alte repetita series 19, 4.
Alumna licentiae eloquentia 40, 2.
Amaritudo iamborum 10, 5.
Amarior orator 25, 5.
Ambire 9, 5.
Ambitus comitiorum 37, 4.
Ambitio salutantium 29, 5.
Amplitudo rerum 37, 6.
Amputata eloquentia 32, 3. p. 203.
Ancilla Graecula 29, 1.
Angustiae forensium causarum 4, 3. angustiae rerum circumstant nascentes 8, 5.
Angustae sententiae 32, 3. angustis et brevibus terminis cludi 30, 5. angustioribus terminis fama includitur 12, 6.
Anhelans libertus 13, 7.
Animus aut ingenium 21, 10. animum referre ad aliquid 30, 1. contra animum aliquid facere 13, 6. animus instructus et plenus artibus 33, 6. an. studiis occupatus et obsessus 29, 3.
Annalium in morem 22, 6. p. 166.
Annuer aliquid 33, 4.
Annus magnus et verus 16, 9. p. 131.
Antiquarius 21, 5. p. 158. 42, 2.
Anteire aliquem in aliquid 30, 4.

- Antiquitas* tristis et impexa 20, 3. p. 151. antiquitatis terminus 19, 1. vicia 22, 3. antiquitatem evolvere 29, 6.
- Antiqui*, qui vocandi sint 10, 6 sq. antiqua et vetera 15, 1. 16, 9. Cicero parum antiquus 18, 5. p. 141. antiqui oratores pro antiquorum aemulatoribus 23, 1. antiqua libertas 27, 4. p. 184. antiqui moris oblitio 28, 2. p. 185. quod antiqui superest 41, 1.
- Anxia* et inquieta vita 13, 1.
- Anxietas* animi 23, 4. diligentis stili 39, 3.
- Aperire* causas 32, 5. cogitationes suas 16, 2.
- Apparatus* 22, 5. eloquentia sine apparatu 32, 3.
- Appropere* 27, 2.
- Aptus*: loci apti 31, 5. apte terminari 22, 3.
- Apud* te 9, 2. conciones apud populum 41, 3. apud aliquem arguere alium 5, 4. apud aliquem dicere 31, 4.
- Arbiter* litis 5, 4.
- Arbitratu* tuo 42, 2.
- Arcana* semotae dictionis 2, 2. p. 63.
- Ardor* quidam iuvenilis 2, 2. ardor et vis 24, 1.
- Arguere* 5, 4.
- Argumentorum* genera 19, 4. cursus 20, 2.
- Aridissimi* libri 19, 4.
- Armatus* arte 5, 5. p. 76. omnibus artibus 32, 2.
- Arridere* 42, 3.
- Arripere* artes 28, 6.
- Ars* medentis 41, 2. ars et scientia 33, 2. artem addibere compositioni 22, 2. ars ingenua 30, 4. artes ludicrae 10, 7. p. 107. artes honestae 28, 6. artes bonae 29, 3.
- Artificium* sordidissimum 32, 3.
- Ars* eloquentiae 10, 6. p. 106.
- Aspernari* 34, 3.
- Assectari* 2, 2.
- Assensus* (num. plur.) 10, 11.
- Assidua* tranquillitas 38, 4. assiduae leges 36, 2.
- Assiduitas* contubernii 5, 2.
- Assignare* partes 28, 1. contrarias robustioribus 35, 4. assignatae domibus inimicitiae 36, 3.
- Assistere* inter tacentes 6, 5. assistit pars Italiae periclitantibus 39, 4. vulgus assistentium 20, 3.
- Assuefacere* parvulos modestiae 29, 2. assuefactus experimentis 54, 7.
- Assumere* disputationes 14, 4. exclamationes 31, 6.
- At* transitum facit. p. 126 et 174.
- Atque adeo* 10, 3. 14, 3. p. 106.
- Attentare* locos 22, 2.
- Attingere* urbem 7, 6.
- Attritus* orator 18, 6. p. 148.
- Atrox* et moestas 13, 8.
- Auctor* 29, 6. p. 190.
- Auctoritatem* habere 29, 6.
- Audacia* extemporalls 6, 8.
- Audentior* oratio 14, 3. p. 123. audentius agere 18, 2.
- Audire* aliquem studioso 2, 2. male audire ab aliquo 18, 6. audio antiquos 16, 6. auditus 7, 6. p. 90.
- Auditer* affluens et vagns 20, 3. doctus et prudens 32, 2.
- Auditorium* 9, 6. 29, 4. 34, 5. (opp. foro) 10, 7. p. 108. auditoria et tabularia 39, 1. p. 230.
- Aversari* dicentem 22, 2. avversari et advers. confusa p. 151.
- Augere* quaestionem 15, 5.
- Augustior* honor 12, 5. eloquentia 4, 3. p. 71.
- Aures* potentiorum 10, 12. aurium diversitas 19, 2.
- Aureum* et felix saeculum 12, 4.
- Auspiciatus* sum ingredi famam 11, 3. p. 112.
- Aut* — vel 28, 1. p. 184.
- Autem* pro enim p. 201.
- Beata* res publica 36, 2. beatissimus eventus 9, 6.
- Bona* facta 12, 4. p. 116. bene dicta 34, 5.

- Beneficium eloquentiae* 3, 2.
Bonum saeculi 41, 4.
Breves termini 30, 5.
Caementum rude 20, 6, p. XX.
Calamistria Maecenatis 26, 1, p. 177.
Campus oratorum 39, 2.
Canere bene facta 12, 4. cantantur et saltantur commentarii 26, 2, p. 178.
Carmina et versus 9, 1.
Causae forenses 4, 3, 8, 9. *causae amicorum* 3, 5. *causae et iudicia* 34, 4. *causae et Musae confusa* p. 70.
Causidici 1, 2, p. 58.
Cavetur numerus dierum 38, 1, p. 207.
Cedere alicui dignitate vitae 13, 4.
Celebratus saepe ab aliquo mos 24, 3.
Cella nutricia 28, 4.
Censeri breviter in senatu 36, 7. *censeri orationibus* 39, 5, p. 233.
Centumviri et *centumvirales* *causae* 7, 2 et 38, 3, p. 86.
Certamina oratorum 13, 1, p. 118. *certamina senatus adversus plebem* 36, 3.
Certantis populi studia 39, 5.
Certum imperium 40, 3.
Circa aliquid tempus consumere 3, 4, p. 69. *severitas et disciplina circa educandos liberos* 28, 3. *otiosus circa excessus* 22, 3. (cfr. *Frotscher* ad Quintil. X. p. 124.)
Circumcisa et *amputata* eloquentia 32, 3, p. 203.
Circumdare famam alicui 37, 7.
Circumstant nascentes paupertas et angustiae rerum 3, 5, p. XXV. 93.
Citra damnum affectus 27, 3, p. 183. *citra obtrectionem* 41, 5.
Civitas bene constituta 40, 2. *emendata et ad votum composita* 41, 1.
Clamor vagus 9, 7. *clamore plausque opus est oratori* 39, 4, p. 232.
Clara et *illustis* oratio 37, 6.
Clarescit eloquentia urendo 36, 1.
- Clausulae* 22, 6.
Clavus latus 7, 1, p. 86.
Clientelae coloniarum 3, 5, p. 69. *exterarum nationum clientelis abundare* 36, 6. *clientelae et tribus* 39, 4. *in clientelam venire* 41, 1, p. 240. *clientelae et nomina* p. XX.
Clientuli 37, 1, p. 221.
Cludere 30, 5, 35, 1, p. 193.
Coarctare forum 39, 4.
Codiocilli 7, 3, p. 88.
Cogitare Catonem 2, 1.
Cogitatio nova 3, 3. *cogitationum magnitudo* 21, 6.
Cognatio iudicii et luminis 25, 5.
Cognoscere auctores 20, 6, p. 190. *cognoscentis clementia* 41, 3. *cogn. rerum causas motusque* 30, 4.
Coire 6, 5.
Colere eloquentiam 4, 3. *se ipsum* 9, 9.
Colligit ratio temporum 24, 4, p. 172. *colligi* 27, 2, 17, 6, 33, 5. *colliguntur anni* 17, 3. *collectum dicendi genus* 31, 5, p. 196.
Color sententiarum 20, 2.
Comitatus et *egressus* 6, 5, 11, 5, p. 81. *comitatu pulcherrimo eloquentia pectora implet* 32, 3.
Commendare discrimina 6, 3. *commendat eventus sollicitudo* 6, 7.
Commendatio natalium 3, 6.
Commentarii rhetorum 23, 2, p. 168. *cantantur* 26, 2.
Committere subolem alicuius moribus 28, 4.
Commoveri tarde 20, 3.
Communis 26, 3.
Compellere 4, 3.
Comperendinationes liberae 38, 1, p. 227.
Complecti 30, 3, 42, 2. (pro *tucri*) 5, 4, p. 74.
Componere carmina 12, 1. *vitam* 14, 5. *orationes* 22, 3. *sensus tarda et inerti structura* 22, 6. *composita* 12, 6, p. 117. *composita et quieta et beata res publ.* 36, 2, p. 218. *ad votum comp. civitas* 41, 1. *controver-*

- siae 35, 4. composita et edita 37, 2.
Compositio lians 21, 5. compositionis decor 23, 6. licentia 26, 2. variare compositionem 22, 6. artem adhibere compositioni 22, 2.
Comprehendere scientiam 31, 7.
Conciliare dignitatem 9, 1.
Conciones magistratum 26, 3.
Concipi vitia in utero matris 29, 3.
Concitari motibus animi 31, 3. concitatus et velut instinctus 14, 1, p. 122.
Concludens dicendi genus 31, 5.
Concupiscere 7, 6. 13, 5.
Concursus civitatis 39, 5.
Condiscipuli 35, 2. 3.
Conditio temporum 19, 2.
Conducere subsellia 9, 6.
Conferre rursus de aliqua re 42, 2.
Conficere se partibus 40, 4.
Confirmare et alere ingenia exercitationibus 33, 2.
Confugere ad aliquid 10, 8.
Congerere in alios 8, 7.
Congiarium 17, 6. p. 136.
Conjunctio copulativa pro disjunctiva p. 69.
Conjunctivus et Fut. Indicat. in interrogat. dubit. permittuntur 16, 1. p. 129. 20, 1. p. 149.
Conjunctivus post *quidquid*, *quicumque* 10, 5. p. 106.
Conjungere et copulare 17, 7.
Consentire 25, 4. 41, 3.
Consequi famam 2, 3. voluptatem et laudem 9, 1. sanitatem ieiunio 23, 3.
Consilia et facta 5, 5.
Conspicuus et eminens loens 36, 6.
Conspiratio 16, 5. p. 129.
Constantia gaudii 6, 7. multum constantiae 34, 3. constantius surgit fama 34, 6.
Constituere tempora 19, 7. antiquitatis terminum 19, 1. p. 144.
Consuetudo concionum 34, 7. iudiciorum 38, 1.
Consulere pro memoria 13, 7.
Consumere tempus circa rem aliquam 3, 4. p. 69.
Contacta nullis vitiis pectora 12, 2.
Contemnere litteras 2, 4.
Contemptus sui alienique 29, 2.
Contentus probasse 18, 4. signasse 23, 2. detractasse 26, 8. (cfr. Zumpt. §. 590 et Froscher ad Quintil. X, p. 118.)
Continetur libris labor 30, 1. elegantia non arte sed facultate 33, 3. contineri imperio 40, 3.
Contingit valetudo animi anxietati 23, 4. iuvenibus iudicium 34, 3.
Contrahere 37, 2.
Contrariam anxietatem experiri 39, 3. contrariae exercitationes 35, 3. p. 213. 231.
Controversia nominis 25, 1. controversiae tractantur apud rhetoras 35, 4. assignantur robustioribus 35, 4. scholasticae 14, 5. fictae et nullo modo ad veritatem accedentes 31, 1.
Contubernium felix 13, 1. p. 118.
Contumax eloquentia 40, 2.
Conversatio amicorum 9, 10. p. 103.
Convertere ingenium et studium ad causas agendas 14, 3.
Copia doctorum 30, 3. aurium populi 34, 4.
Copiose et varie et ornate dicere 31, 2.
Coram circumfundi 6, 5. p. 82. coram et praesens 36, 7.
Coronatus 13, 7.
Corroboratur fidelius fama 34, 6.
Cortina 19, 6. p. 148.
Cothurnus 10, 5.
Crimen et discrimen permittunt p. 225.
Criminari aliquem alicui 42, 2.
Cultus descriptionum 20, 2. exquisitus et poeticus 20, 4. oratorius et virilis 26, 2.
Cultius dicere 21, 3.
Cum adulatione alligatus 13, 5. cum gratia venit 7, 3.
Cumulare vitia 28, 1. eloquentiam praemiis 36, 4.
Cupiditas studiorum 2, 2.
Cura et meditatio 16, 1. nova et recens 6, 7. p. 84. curarum studiis 8, 4. p. 67. exercitationes propriae curae oratorum

- 33, 5. studia curaeque 28, 5. p. 186.
- Cursus* argumentorum 20, 2. p. 151. *cursus* et *spatia* probant equos 39, 2.
- Damnum* affectus 27, 3.
- Dare* se caussis 8, 9. *datur* pecuniae 6, 2. *datur* mihi defendere 7, 2.
- Debere* sibi aliquid 3, 3. p. 66.
- Debilitare* et *frangere* 39, 2.
- Declamare* 31, 1. *Declamationis* 35. p. 215.
- Declamatorium* studium 14, 4. p. 124.
- Decor* poetiens 20, 5. *commendat* nervos 21, 9.
- Decurrere* p. 97.
- Deducere* 9, 3. 34, 1. 35, 1. p. 207.
- Defendere* male admissa 12, 4.
- Defensiones* invidiosae et modum excedentes 41, 3.
- Deforme* 36, 8.
- Degenerare* a libertate, ab eloquentia 27, 4.
- Delectus* 26, 5. p. 180.
- Dejungere* se a labore 11, 5.
- Delectus* ex verbis 22, 2. p. 162.
- Delegare* infantem auccillae 29, 1. *suasorias* pueris 35, 4.
- Deliberationes* 31, 2.
- Deminuta* eloquentia 27, 1. p. 182.
- Demonstrare* utilitatem 8, 5. *differentiam* 33, 2. *initia* et *semina* eloquentiae 33, 4. *demonstrari* digito 7, 5. p. 90.
- Demum* 26, 7.
- Denegare* 10, 4.
- Deprehendere* aliquem sedentem 3, 1. *librum* 3, 2. p. 66. *facile* est *deprehendere* ex etc. 18, 6. *species* 18, 4.
- Desciscere* a gloria 28, 2.
- Deserere* officia 9, 10. *deserta* aetas 1, 1.
- Desidia* advocatorum 4, 2. *juventutis* 28, 2.
- Detegere* malignitatem 25, 6. *iudicium* animi 25, 7.
- Determinare* aetatem 16, 6.
- Detorta* pravitatibus natura 28, 6.
- Detractare* poetas 11, 2. *oratores* 26, 8. *gloriam* 12, 7. p. 111.
- Detrudere* eloquentiam in paucissimos sensus 32, 3.
- Dioere* cum auctoritate 10, 10. *pari* securitate 35, 3. *stulte* aut *contrarie* 34, 3. *dicta* graviter 1, 4. *bene dicta* 34, 5.
- Dictionis* fortuitae et subitae impetus 10, 10. *dictionis* semotae arcana 2, 2. p. 63. *dictionibus* interesse 34, 2. p. 208.
- Dies* fatalis et mens 13, 7. p. 121.
- Differentia* infinita 15, 4. *nostrae* *desidia* et *inscientiae* 33, 2.
- Differre* specie 25, 4.
- Dignari* audire 9, 5.
- Dignitatem* conciliare 9, 1.
- Digredi* a laudatione 11, 2.
- Diligens* stilus 39, 3.
- Diligi* cum quadam reverentia 8, 6.
- Dimittere* curam 3, 3.
- Dirigere* consilia ad utilitatem vitae 5, 5. *directa* dicendi via 19, 1.
- Disciplina* et *severitas* 28, 3 et 5. *disciplina* principis 38, 4. *civitatum* *severissima* 40, 3.
- Discrimina* amicorum 6, 3. *alterius* 11, 6. *discriminibus* *nobilitari* 37, 10. *inter discrimina* *studere* 34, 3.
- Diserti* 1, 2. p. 57. *diserte* loqui 9, 2. *diserte saltare* 26, 3.
- Disiunctus* 18, 6.
- Dispergere* libros 9, 6.
- Disponere* tragoediam 3, 3.
- Disputare* in contrarium 15, 3.
- Disputationes* excipere 2, 2.
- Dissimulare* bene dicta 34, 5.
- Distinctus* orator 18, 3. p. 139.
- Distrahere* rem publicam 36, 4.
- Diversa* pars 1, 5. *diversae* vel *eaedem* *causae* 1, 4. *diversa* *subsellia* 34, 6. p. 210.
- Diversitas* aurium 19, 2.
- Dividere* saeculum 17, 7.
- Divitiae* et *opes* 8, 8. p. 96.
- Domus* nascuntur versus 9, 5. *domibus* *assignatae* *inimicitiae* 36, 3.

- Doneo* cum indicat. perfecti 8, 6. 40, 4. p. 94.
Ducta e communibus sensibus oratio 31, 5.
Dulces Musae 13, 6. dulcis Corvinus 18, 3.
Dum c. conjunct. praes. 19, 7. cum indicat. praes. in oratione obliqua 32, 5. p. 205.
Durare in medium Augusti principatum 17, 7. duraturus patres 22, 4.
Durus et siccus orator 21, 8.
Ecco 3, 4. p. 68.
Edere exempla 8, 3.
Educare et formare 28, 3.
Educere in aciem 26, 6.
Efferre librum p. 98.
Effervescit vis naturae 10, 9.
Efficere in eloquentia 21, 6. 32, 4. efficere et eniti 11, 2. effic. orationem 37, 6. efficiuntur anni 24, 4.
Effloruit saeculum oratorum ingenii et gloria 1, 1.
Effrenatus populus 40, 2.
Effulget sensus sententia arguta 20, 4.
Egregius meritis 8, 6.
Egressus (plur.) 6, 5. 11, 5. p. 114.
Elaborare 6, 8. p. 85. elab. et efficere 9, 10. parum elaboratur 29, 6. elaboratus in verbis 18, 3.
Electio inventionis 23, 6. electiones vitiatarum 35, 6. p. 217.
Electissimus praeceptor 34, 5.
Elagorum lasciviae 10, 5.
Elementa studiorum 19, 6. prima discentium 29, 6.
Elinguis et mutus 36, 8.
Eloquentia sancta et angusta 4, 3. oratoria 6, 1. nasceus 25, 8. virilis et oratoria 6, 4. p. 74. artium domina 32, 3. lucrosa et sanguinans 12, 3. p. 115. regno suo expulsa 32, 3. materia alitur 36, 1. continetur non arte sed facultate 33, 3. alumna licentiae 40, 2. eloquentiae primordia et penetralia 12, 2. vultus 18, 4. itinera 19, 6. asinitas 25, 5. facies non imago 34, 5. educatio 30, 2. per numeros eloquentiae ire 32, 2. frenos eloquentiae imponere 38, 2.
Elumbis 18, 6. p. 143.
Eminet et excellit scientia 32, 1. eminent venae 21, 9. eminens orator 1, 1. eminens locus 36, 6. eminentior eloquentia 25, 2.
Emittere librum 3, 2.
Enervis 18, 6.
Enim pro autem, vero p. 129.
Enitere exquisito cultu 20, 4.
Eniti aliquid 11, 3. p. 112.
Epigrammatum usus 10, 5.
Equidem: me equidem 27, 2.
Equorum studia 29, 3. p. 189.
Errare 10, 6. 40, 4. p. 237. errans populus 36, 2.
Erroribus servorum imbui 29, 1. p. 188.
Eruditionis oblectamentum 14, 4. eruditio omnis et communis p. 64.
Esse in laude, in fastidio 18, 4. in honore 19, 4. in consuetudine 32, 5. esse bono 9, 2. in confesso 25, 2. 27, 2. esse solatio 15, 5. tanti fuit ferre 37, 8. tanti fuit ut 40, 5. esse videatur 23, 1. p. 167.
Evehere ad consulatus 13, 1.
Eventus beatissimus 9, 6.
Evolvere antiquitatem 29, 6.
Excellit scientia 32, 1.
Exceptio 20, 1. p. 150.
Excerptare paucos 26, 8. p. 181. 22, 4.
Excessus 22, 3. p. 164.
Excipere sermonem 16, 1. 29, 4. p. 125. ictus 37, 10. alterationibus 34, 2. fabulas et disputationes 2, 2. vitia natos excipiunt 28, 3.
Exciri assensus 10, 11.
Excitare et incendere studia 39, 5. fremitus me excitat 13, 7.
Exclamatio foeda 26, 3. honesta 31, 6.
Excogitata subtiliter 1, 4.
Excolere orationem 22, 2.

- Excudere librum* p. 98.
Excusare se in cognitione 5, 1. p. 71. libertatem 10, 12.
Excusatio quietis 10, 12.
Exercere patrocinium 4, 2. artes ludicras 10, 7. artem 5, 5. eloquentiam 36, 4. 38, 1. p. 226. linguam et vocem 31, 1. ingenia studio declamatorio 14, 4. negotia 38, 3.
Exigere 9, 9. defensores 24, 2. 25, 8. laetitiam orationis 20, 3. dies exactus est 42, 1.
Eximere diem dicendo 19, 3. p. 146.
Exire in forum 32, 3.
Existimare male de ingeniis 1, 3.
Exitus versuum hic est 9, 5.
Experimentum ingenii 29, 5. experimentis discere 22, 2. eruditus 34, 7.
Experiri forum famamque tropidus 13, 6. suam libertatem 9, 9.
Expilati socii 37, 4.
Explere munus 32, 5.
Explicare causas 39, 1.
Expolitus. et splendens paries 22, 4.
Esprimere 23, 1. gestus in scena 20, 3. poetam orationibus 21, 8. laetitiam nitoremque 21, 10. affectus 23, 6. controversias 10, 12. histrionales modos 26, 2.
Exprobrare 34, 3.
Expromere laudationem, causas 24, 4. p. 172.
Extanguis et attritus 18, 6. p. 142.
Exsequi partes 16, 3.
Exsolvere promissum 27, 2.
Exspectare libros 20, 1.
Exstruere auditorium 9, 6.
Exsultans et superfluens orator 18, 5. p. 140.
Exsurgit sanguis toris 21, 9. p. 161.
Extemporalis audacia 6, 8. p. 85.
Extundere librum 9, 5. p. 98.
Exundare et exuberare 30, 5.
Fabulae malignorum 3, 2. Graecorum 3, 5. fabulas excipere 2, 2. p. 62. habere 29, 4. fabulae et errores 29, 1.
Fabulari cum iudicibus 39, 1. apud iudicem more prisco 23, 3.
Fabulosa nimis et composita 12, 6.
Facere terminum usque ad 19, 1. versus 4, 3. 9, 4.
Facies eloquentiae 34, 5.
Facile est deprehendere 18, 6. non facile dixerim 35, 2.
Factiones procernum 36, 3.
Facultas in dicendo 7, 2. facultatum substantia 8, 6.
Faex 32, 3.
Fama. urbis 5, 4. p. 75. fama pallens 13, 6. p. 121. f. et laus artis 7, 3. f. gloriaque 18, 1. recitationum 10, 2. paratur in subselliis 34, 6.
Fastidium animum 19, 6.
Fastidire et vituperare divitias 8, 8. et odisse commentarios 23, 2.
Fatalis dies 13, 7.
Favens et invidus 34, 5.
Favorabilis civitas 7, 1. p. 86.
Faces admoveere oratoribus 40, 1. p. 234.
Ferendi studium 26, 5.
Ferro ultro salutem, metam, terrorem 5, 5. oratorem 20, 1. sanitatem eloquentiae 25, 5. agere et ferre cuncta 8, 6. fert natura in arcem eloq. 10, 6. p. 107. ferunt me Musae in sacra 13, 6. bella praeliatores 37, 9. civitas tulit valentiorum eloquentiam 40, 4. ferri laudibus in coelum 19, 4. omnium sermonibus 10, 11. feruntur liberi et soluti 39, 2.
Festino maturare 3, 3.
Fides advocationis 10, 10.
Firmitate consequi sanitatem 23, 3.
Flectere a via 19, 1. p. 145.
Fluunt prospere res 5, 5. p. 76. fluxit inde oratio 9, 1.
Foedus et insulsus 22, 6. foedus et praeposterus 26, 3. f. et pudendus 32, 3.
Forma ac species orationis 19, 2. formam animi reddere 1, 4. p. 61. for praescriptam sequi 25, 1. formae et genera dicendi

- mutantur 18, 2. 25, 3. forma eloquentiae 40, 5. p. 239.
- Formare* tragoediam intra se 3, 3. liberos 28, 3.
- Formula* 20, 1. 37, 4. p. 150.
- Fortis* et laetus et alacris 23, 4.
- Fortuita* et subita dietio 10, 10.
- Forum* insanum et lubricum 13, 6. forum exercet eloquentiam 38, 1.
- Fovere* studium poeticas et carminum gloriam 5, 3. rem publicam 17, 3.
- Frangere* potentiam 11, 3. eloquentiam 39, 2. fracta et deminuta eloquentia 27, 1. fractus et elumbria orator 18, 6. p. 143.
- Fremitus* salutantium 13, 7.
- Frequens* domus 6, 2. freq. atque assidua contentio 4, 1.
- Frigidissimi* oratores 39, 5.
- Fructus* carminum 12, 1.
- Fucatae* et meretriciae vestes 26, 1.
- Fugitare* 22, 6.
- Fusa* oratio 31, 5. p. 196. fusa per Italiam mala 28, 3.
- Gaudere* modestia et probitate 40, 2.
- Gaudium* consurgendi 6, 5. p. 82. voluere 9, 7.
- Genera* dicendi 18, 2. 23, 4. genere consentire 25, 4.
- Genitivi* usus notatur p. 75. 209.
- Gradus* 27, 1. referre 30, 2. gradus aetatis 28, 3.
- Grascula* ancilla 29, 1. p. 187.
- Graui* 16, 5. p. 127.
- Grammatica*, musica, geometria 30, 4. 31, 5.
- Gratia* orbis 6, 4. apud Augustum 13, 2. gratia praevalere 5, 1.
- Gravis* Brutus 25, 5. Gravitas sensuum 23, 6.
- Gremium* ac sinus matris 28, 4. p. 186.
- Habenas* animum tenere 31, 4. p. 195.
- Habere* sermonem 2, 1. fabulas 29, 4. pensi 29, 2. habere expectandum 19, 7. dicendum 31, 4. 37, 4. p. xxv. 59. concenpiscendum 13, 5. respondendum 36, 7. non auditu cognoscenda sed oculis spectanda 8, 4. certum habeo dicturos 32, 5.
- Habitus* corporis 8, 6. p. 94. hoc habitu eloquentia commoda 12, 2. p. 115.
- Hactenus*, de tempore p. 144.
- Haurire* aliquid universum 28, 6. artes 31, 6. penitus omnes philosophiae partes 30, 1.
- Hians* compositio 21, 5. p. 153.
- Hirta* toga 26, 1.
- Historiae* 3, 5.
- Histrionis* favor 29, 3. p. 189.
- Hodieque* p. 212.
- Homines studiosi* 21, 3.
- Honestas* in deliberationibus 31, 2.
- Honores* et ornamenta et facultates 8, 9.
- Horridi* oratores 18, 2.
- Hucusque* 11, 6.
- Humilitatem* afferre 39, 1.
- Jaotus* disci 10, 7.
- Jam* p. 185.
- Jamborum* amaritudo 10, 5.
- Igitur*, primo loco positum, 3, 1. 34, 4. p. 209.
- Ictus* inferre et excipere 37, 10.
- Illustrant* eum orationes 37, 7.
- Illustris* liber 12, 7. Illustris in urbe et apud aliquem 7, 4. ill. ad aliquid 8, 5.
- Imago* eloquentiae 34, 5. imagines 8, 8. 11, 5. p. 95.
- Imbuere* animum fabulis 29, 1. grammatica 31, 7. domestica disciplina 34, 1. vera eloquentia 34, 4. imbui 2, 4. p. 64. non instructus at certe imbutus 19, 6.
- Immanes* lacerti 10, 7.
- Immutare* promissum 24, 2.
- Impellere* ad misericordiam 31, 3.
- Imperantes* 13, 5. p. 120.
- Imperitus* et rudis 19, 3. et populus 40, 3. imperiti et multi 41, 3. imperitissimae orationes 19, 3, p. 146. imperitorum oculi 6, 6.

- Impetus* Gracchi 26, 1. p. 177.
 dictionis subitae 10, 10.
Impexa antiquitas 20, 3.
Implere pectus artibus 31, 1. p. 194. sanguis membra implet 21, 9. eloquentia pectora 32, 3.
Impoliti oratores 18, 2.
Importare sibi negotium 3, 5. p. 69.
Improbatus 11, 3.
In quantum 2, 4. 41, 4. p. 63. in tantum 24, 4. in publicum et in commune 26, 8. p. 181. in futurum 4, 3. in contrarium 15, 3. 16, 4. in medium proferre 28, 1. in proximo est 16, 8. in confesso 25, 2. 27, 2. p. 131. in medio situs 18, 1. in consuetudine est 32, 5. p. 204. in laude, in fastidio esse 18, 4. in honore 19, 4.
Inanis laus 9, 1. vox 9, 7.
Inauditus et indefensus 16, 5. p. 129.
Incalescere raro 22, 3.
Incertus futuri 13, 7.
Incessere aliquem 6, 6. 24, 1. 40, 1.
Incesta matrum 35, 5.
Incidere in negotium 9, 4. causas incidunt 31, 7.
Incipit Demosthenes exstitisse 16, 9.
Inclinare ad rem aliquam 28, 6.
Includitur fama terminis 12, 6.
Incohare 33, 1. p. 205.
Incompositus armis 26, 6.
Inconditi sensus 21, 5.
Incorrupta et vera eloquentia 34, 4.
Increpare aliquid 12, 1. increpat periculum 5, 6. p. 77.
Incumbere alicui rei 3, 3. (cfr. Gellar. cur. poster. p. 236.)
Incus: in incude studiorum positi iuvenes 20, 4. p. 152.
Indicativus in interrogationibus indir. et obliq. p. 205. 228.
Indicere silentium 39, 3.
Indoles recta 7, 4. p. 89.
Indomitus ager 40, 4.
Induere et inducere affectum 6, 6. p. 83. toga 26, 1.
Indulgentia principis 9, 9. p. 102.
Industria et labor 2, 5.
Ineptiis suis plaudere 32, 5.
Inertes 37, 1.
Inexercitata sapientia 6, 7.
Infans dominus 29, 2.
Infectum rubigine 22, 6.
Inferre lectus 37, 10. arma terrae alicui 17, 4.
Infinitivus cum adjectivis p. 109. 129.
Infirmitas humana 25, 7. ingenti 19, 1. corporum 16, 8.
Infirma templa 20, 6.
Inflatus et tumens 18, 5.
Influxit eloquentia in pectora 12, 2.
Informare sapientem, civitatem 31, 6.
Informes oratores 18, 2. togulae 20, 6.
Infructuosa laus 9, 1.
Ingenium et vis naturae 2, 3. p. 62. oratorium 10, 4. ingen. et vires deesse 21, 3. ingenio mereri aliquid 9, 9. ingenio et memoria 1, 4. ingenia oratorum 1, 1. ingenti viribus pervenire ad fortunam 8, 3. ingenii antiquorum eloquentiam nostr. temporum anteferre 1, 5. ingenium innititur artium adminiculis 2, 5. ingenia fori 2, 1. p. 62. ingenium et spiritus 24, 1.
Ingenuitas 32, 3. p. 203.
Ingens materia 37, 5. assensus 10, 11. ingentia verba 35, 5. ingentes opes 6, 4.
Ingerere nomina liberis 7, 5. p. 89.
Ingressi famam 11, 3. forum 33, 2.
Initia et semina eloquentiae 33, 4.
Inniti 2, 6.
Innocentia et pura loca 12, 1. innocentia tueri statum 11, 6.
Innotescit fama per provincias 10, 2.
Inopia hominum 28, 2. p. 185. inops oratorum et criminum saeculum 12, 4.
Inquinatus 20, 5.
Insanum forum 13, 6.

- Inscientia* 28, 2. 33, 2. p. 185.
Inscitia litterarum 19, 1.
Inscribi 21, 3. 38, 4. p. 157.
Insequi aliquem 4, 2. 34, 8.
Inserere nomen famae 10, 5. p. 106. locum philosophiae orationi 19, 4.
Inservire liberia 28, 4.
Insignire meretricile vestibus 26, 1.
Instigare iram 31, 3.
Instinctus 14, 1.
Institui et erudiri 33, 4.
Institutio et litterae 2, 3.
Instrui suppellectile 22, 5. instructus armis 32, 2. instructus et plenus artibus 33, 5.
Instrumentum paratum et ad usum repositum 31, 4. p. 196.
Insulsa scurrilitas 22, 6.
Insumere vitam carminibus 9, 1. operam in rem aliq. 29, 6.
Intellectus 19, 1. p. 145. 31, 2. p. 195.
Intenti rebus 7, 4. intento ore 11, 1. p. 110.
Intentio singulorum 14, 1.
Interdictum 37, 4. p. 223.
Interesse epulis decorum 12, 5. actionibus 17, 5. p. 136. dictionibus, iurgiis 34, 2.
Intermittere aliq. facere 4, 2.
Intervenire 14, 2. 3.
Intra manus habere librum 3, 1. p. 65.
Introspicere altius 12, 5.
Invenire sententias 22, 2.
Invidere et livere 26, 7.
Invitatus iudex nitore descriptionum 20, 2.
Ipsa 7, 1.
Ire per omnes numeros eloquentiae 32, 2. p. 201.
Irrepsit impudentia 29, 2.
Irridere vetustatem 1, 5. studia 15, 1.
Irruperunt in domum aera et imagines 11, 5.
Iste et ille confusa 6, 3. 9, 6. 12, 6. 13, 6. 24, 4.
Itinera eloquentiae 19, 6. p. 149.
Jucunditas praecipua 6, 8. urbis 9, 10. lyricorum 10, 5. Xenophonis 31, 6.
Judicium animi 27, 3. iudic. contingit 34, 3. ind. et intellectus 19, 1.
Jus Verrinum 23, 1. p. 167. et leges 19, 6. civitatis 32, 3. iure suo 25, 4.
Iusto explicare quaestionem 16, 1.
Juvenes et adolescentes 7, 4.
Labor infinitus oratorum 30, 1.
Lacerti immanes et ad pugnam nati 10, 7. p. 108.
Lacessere aliquem 27, 2.
Lacta oratio 14, 3. p. 123. lactiores locos attentare 22, 2. p. 163. lactiores herbae 40, 4. p. 237. lactissima quaeque antiquorum imitari 23, 6.
Laetitia et pulchritudo orationis 20, 3. laetitia nitoreque temporum 21, 10.
Lascivia verborum 26, 2. laeq. et libertas 29, 2. p. 188.
Laus inanis et infructuosa 9, 1. lans et gloria 41, 4.
Lautus paterfamilias 22, 5. p. 165.
Legitime studere 32, 2.
Lenocinari voluptati 6, 7.
Levitudo et tepor 21, 7. p. 160.
Lentus in principiis orator 22, 3.
Lepor urbanitatis 26, 6.
Levitas sententiarum 26, 2. iaculi 10, 7.
Liber et ingenuus animus 6, 2. liberi et soluti feruntur 39, 2.
Liberaliter haurire artes 31, 6. p. 199.
Liberti principum 7, 3.
Libri 20, 1. 21, 2. 38, 3. 39, 5. p. 228. librum habere v. esse in manibus p. 65.
Libellos dispergere 9, 6. p. 100.
Licentia compositionis 26, 2. et perturbatio 36, 2. quam stulti libertatem vocant 40, 2.
Lineamenta et vestigia ostendere 33, 1.
Litigator ante ostium sedens 12, 1. — 23, 3.
Livere 25, 7.
Locus princeps 34, 1. loci Peripateticorum 31, 5. locus enitet

- cultu poetico 20, 4. loco laudis et ingenii lactare 26, 2.
- Loeuples* et lautus 22, 5. reus 5, 2. p. 72.
- Longus* in narrationibus 22, 3. longe interest, utrum 32, 1.
- Lubricum* forum 13, 6. p. 121.
- Lucubrare* 9, 5. p. 99.
- Ludicrae* artes 10, 7.
- Ludus* impudentiae 35, 1.
- Luminis* similitudo 25, 5. p. 175. cum lumine terminari 22, 3. p. 165.
- Lux*: in media luce studere 34, 3. p. 209.
- Macies* et ossa 21, 1.
- Magna* quaestio 1, 3. eloquentia 36, 1. 40, 2.
- Malignitas* et invidia 23, 6. mutua 25, 6. humana 18, 4. malignitatis opinio 15, 2.
- Manare* in provincias mala 28, 3.
- Mansurum* in animo beneficium 9, 7. p. 101.
- Manifestus* est accingi 16, 4. p. 129.
- Materia* ad dicendum oratori subiecta 31, 2. materiam interpretandi dare 3, 2. materia ahorrrens a veritate 35, 5. duo genera materiarum 35, 4. p. 104.
- Maturare* editionem libri 3, 3.
- Mediocritas* facultatis in dicendo 7, 2.
- Meditationem* causae tractare 14, 3.
- Meditatus* elegisse videris 10, 10.
- Memoria* ac recordatio 1, 4. p. 61.
- Mereri* 9, 9. 31, 5. p. 102.
- Metus* et terror 5, 6.
- Ministerium* serium 29, 1.
- Minor* fama sua 21, 7. minimum locum obtinere 8, 8.
- Miscere* cultum verborum gravitati sensuum 23, 6. p. 170. mixta omnia 36, 2.
- Mitigare* aliquid arte 11, 2.
- Mitis* (orator) 18, 3. 27, 2.
- Moderatore* uno carere 36, 2.
- Modestia* 29, 2. 40, 2. p. 235. et pudor verborum 26, 5. modestus iudex 5, 1.
- Modus* dicendi 38, 1. magistratum 40, 4. ac temperamentum 41, 4. modi histrionales 26, 2.
- Moestus* (orator) 23, 3.
- Moralis* pars philosophiae 30, 4.
- Moris* antiqui oblitio 28, 2. moribus egregius 8, 6. mores probati spectatique 28, 4.
- Motus* rerum causasque cognoscere 30, 4. motibus excitatur eloquentia 36, 1. p. 218.
- Movere* quaestionem 16, 1. controversiam nominis 25, 1.
- Municipiorum* legationes 39, 4.
- Musae* dulces 13, 6.
- Mutare* vitas et tempora 41, 4.
- Mutuare* 31, 5. p. 198. mutuari domum 9, 6. — 24, 1.
- Mutus* et elinguis 36, 2.
- Namque* postpositum, p. 145.
- Nascuntur* ei versus domi 9, 5. p. 98. nascens nec satis adulta eloquentia 25, 8. usus eloquentiae malis moribus natus 12, 3. natus ad pugnam 10, 7. ad voluptates 6, 2. mala nata in urbe 28, 3. nasci sua sponte 6, 8.
- Natalium* commendatio 8, 6.
- Nec* cum Coniunctivo p. 121. 137. *nec* et *ne* — *quidem* 10, 1. 18, 5, 40. 3. p. 104. 119. 190. *nec* — *neque* 29, 2. 31, 2. p. 128.
- Necessitudines* 37, 1. (pro necessitate) 10, 10. p. 109.
- Negotium* est cum universis 18, 7. incidere in negotium 9, 4.
- Negotiosi* et rebus intenti 7, 4.
- Nemora* et luci 9, 10. 12, 1. p. XX. 103.
- Nempe* enim p. 214.
- Nitere* marmore 20, 6.
- Nitor* temporum 21, 4. et cultus descriptionum 20, 2. cultusque verborum 23, 6.
- Nobilitatus* discriminibus 37, 10.
- Nomina provinciarum et incolarum supplenda p. 136. permittantur p. 105.
- Nominatim* detractare antiquos 26, 8.

- Non quidem — sed tamen* 3, 2.
non magis — quam 11, 5.
Notabilis persona 10, 10. eloquentia 40, 2. paupertas 8, 5. p. 93.
Notitia omnium gentium 5, 4. p. 75. apud populum Rom. 13, 3. ac nomen 11, 4. 36, 4. notitia iuris 31, 7.
Novus homo 7, 1. nova et recens cura 6, 7. nova et recentia exempla 8, 1. p. 91. nova et incognita 19, 5.
Numen et coelestis vis eloquentiae 8, 3.
Numerare se ante aliquem, post aliquem 26, 9. numerantur ossa 21, 9. numerari patronorum loco 37, 1.
Numerus dierum et patronorum 38, 1. p. 227. numeri eloquentiae 32, 2. numeris persequi 1, 4. p. 61. *numerosus* 25, 5.
Numerus verbi in dialogis notatur p. 141.
Nutrix emptia 28, 4.
Oblectare otium 10, 5.
Obligatus 9, 2.
Oblitterata exempla 8, 1. et olentia verba 22, 6.
Obnoxiū est offendere 10, 8. p. 108.
Obrui splendore 38, 3.
Obtinere locum 8, 8. 25, 4. 34, 1. 38, 3.
Obtrectare se indicem 25, 6.
Obviam ire 41, 3.
Occupationes rerum 21, 6. occupatus et obsessus animus 29, 3.
Odorari philosophiam 19, 4.
Offensae Catonis 3, 2. p. 66. offensa excusatus 10, 10.
Officii administratio 6, 2. p. 79.
Olentia verba 22, 6. p. 166.
Omittere studium 5, 4. p. 74.
Opinio et fama 10, 1. p. 104.
Opponere 26, 7. eloquentiam 5, 7.
Orare causam 7, 2. orantes 6, 6.
Oratio laeta, audens, poetarum similis 14, 3.
Orator 1, 1. 30, 6. 32, 2. oratorum vita iniqua 13, 1. oratorium studium 8, 9.
Orbi 6, 3. orbitati aliquid datur 6, 2. p. 79.
Ore intento 11, 1. in ore hominum agere 37, 10. p. 225.
Ordo disputationis servatus 1, 4. p. 61.
Ornata verbis et sententiis oratio 21, 3.
Ossa et macies 21, 1. p. 156.
Ostentatio divisionum 19, 4.
Otiosus circa excessus 22, 3. otiosus et disjunctus 18, 6. p. 143. otiosa et quieta 40, 2.
Otium populi continuum 38, 4.
Pacare eloquentiam 38, 4.
Paenulae 39, 1. p. 229.
Pallens fama 13, 6.
Parare famam apud aliquem 36, 4. p. 219. paravi me, accusare 11, 1. parari foro et eloquentiae 34, 1. parato instrumento 31, 4. paratus ad aliquem 33, 5. in aliquem 41, 2.
Parens casta 28, 4.
Parere amicitias 5, 4. p. 74. notitiam 11, 4.
Partem diversam suscipere 1, 5. pars studiorum 10, 5. ex ea parte laudare 21, 5. partes eloquentiae sacrae et venerabiles 10, 5. partes contradicendi sibi sumere 24, 3. partibus et dissensionibus et discordiis se conficere 40, 4. parti alicui contradicere 5, 8.
Participia pro substantivis: orans 6, 6. imperans 13, 5. indicans 20, 6. praecipiens 28, 2. audiens 30, 6. medens 41, 2. regens 41, 2. cognoscens 41, 3. p. XXV.
Parum est 23, 4. 36, 7.
Patientissimus vir 10, 8.
Patrocinium defendendae poeticae exercere 4, 2.
Patroni 1, 2. eiusdem aetatis 34, 4.
Pectore toto 3, 3. 28, 6. pectora casta et nullis contacta vitiiis 12, 2.
Penetrare in aliquid 10, 2.
Pensare famam 49, 5. p. 238.

29, 2. (cfr. Ger-
n. in Sal. p. 45. 90.)

5, 4.

unus 33, 1.

gaudia 6, 6.

aliquid 33, 5.

respondere 1, 3.

notatur p. 190. 195.

5, 5.

5, 5 et 6. 39, 4.

in rostris magistra-
p. 219.

tra paucissimas horas
226.

mina immensa 20, 1.

13, 3.

famae 13, 4.

eve 16, 8.

recitationem antiquo-

4.

notabilem eligere 10,

aures 27, 3. p. 183.

sua frui 26, 9.

eo 28, 6.

quaestionem 1, 3.

in urbem 17, 5.

severitate 4, 1.

ac licentia 36, 2.

omnia 19, 6.

remedia 35, 5.

pro pignore scribere

um 13, 7.

losophorum 19, 5.

septis annis 32, 5.

sententiarum 23, 6. p.

tor) 18, 3. 25, 5.

6, 31, 7. 36, 2. p.

15, 5. p. 126.

mermonis agere 15, 3.

uestionis excipere 1,

et constantia gaudii

84.

omen 36, 3.

li siderumque 16, 9.

3. rei 36, 3. poten-

nimi 2, 1. aures of-

fendere 10, 12. potentissimi
civitatis 8, 6.

Potentia ac potestas 5, 5. p. 76.

Potius — quam 2, 4.

Prae Catone alium magis mirari
18, 5. p. 140.

Praecepta velut in flore vel herba
laus 9, 6. p. 101.

Praecipientium inscientia 28, 2.

Praecurrere aliquem iudicio 22,
1. praecurrit iudex dicentem
20, 2.

Praeesse educationibus 28, 5.

Praefari de infirmitate valetu-
dinis 20, 1.

Praeparatio principiorum 19, 4.
p. 147.

Praesentis temporis usus notatur
p. 122. 199.

Praesidium ferre 5, 5.

Praestare 8, 2. 13, 5. p. 119.
37, 4.

Praevalere gratia 5, 1.

Praesitates 28, 6.

Pressus sermo 2, 4. p. 63. (ora-
tor) 18, 5.

Primas tribuuntur Demostheni
25, 4. primum et primus p. 173.

Princeps 5, 6. 7, 2. 8, 6. prin-
cipes fori et in Caesaris ami-
citia 8, 6.

Principia 19, 4.

Privatus p. 110.

Pro amico offendere 10, 9. pro
pignore 13, 7. pro memoria

alicuius consulere 13, 8. pro
mediocritate 7, 2. pro duobus

promittere 16, 3. concordia pro
antiquorum laude 16, 4. Lu-

cilium pro Horatio legere 23, 2.

Probabiles causae 1, 4.

Probare ossa et maciem 21, 1.
fidem 10, 12. in aliquo 14, 5.

probat medicus valetudinem
23, 4. probatur haec oratorum

aetas 25, 4. probant spatia
equos 39, 2.

Probatio 39, 3.

Probitas et modestia 29, 2.

Probus index 5, 1.

Proceres 36, 3. p. 219.

Procuratores principum 7, 2.

- Producere* principes liberos 28, 6. produci invitum ad populum 36, 7. p. 220. *producere* agmen 26, 7.
- Proelia* vera 10, 7. p. 108.
- Profanare* sacra studiorum 11, 3.
- Profectus* 20, 4. 35, 3. 41, 2.
- Proferre* orationem 6, 7. deorum responsa 12, 5. sententiam 1, 3. animi iudicium 27, 3. in medium 28, 1. decorem e Virgillii sacrario 20, 5.
- Professio* rhetorum 29, 6.
- Proficere* 31, 5. 22, 2.
- Profluere* ex fontibus 31, 3. profluens sermo 2, 4.
- Promptus* sermo 2, 3. promptum est 8, 7.
- Prope* abesse ab aliquo 23, 4.
- Propingua* maior natu 28, 4.
- Propitiare* suum ingenium 9, 9. p. 102.
- Proponere* exempla 27, 1.
- Proprius* et vernaculus 28, 3. et peculiaris 29, 3.
- Propugnare* 5, 6.
- Prosequi* aliquem 9, 3. 34, 2. laude 32, 2.
- Prosternere* carminum studium 11, 2.
- Provehere* eloquentiam 36, 1.
- Proxima* exempla 8, 4.
- Prudentium* praecepta 32, 3. p. 202.
- Publicus* : in publicum et in commune 26, 8. in publico 2, 2. 6, 5.
- Pugna* cum aequalibus 22, 1. de vocabulo 25, 2.
- Pugnacitas* Academicorum 31, 6.
- Pugnare* in proelio 34, 2.
- Purus* sermo 2, 4. p. 63. loca pura et innocentia 12, 1.
- Quam* pro postquam 2, 1. p. 62.
- Quamquam* c. Coniunct. 15, 3. 26, 4. 34, 4.
- Quantulum* loci 29, 3.
- Quatenus* 5, 3. p. 73. 19, 1. p. 144.
- Quatere* urbem 15, 5. p. 128.
- Quies* et tranquillitas temporum 38, 4. p. 228.
- Quisimmo* 6, 3. 39, 3. p. 80.
- Quomodo* — *sic contra* 36, 2. p. 221.
- Quotiens* 23, 6.
- Quotusquisque* 10, 3. 21, 2. 26, 9.
- Quum maxime* 16, 9. 37, 2. p. 131. quum — tum et tum — tum p. 124.
- Radiantur* auro templa 20, 6. p. 154.
- Ratio* temporum colligit 24, 4. rationibus persequi 1, 4.
- Recedere* a Cicerone 15, 5. ab eloquentia veterum 24, 4. 32, 4.
- Recitatio* 9, 5. p. 67. 99.
- Reconditas* causae 28, 1.
- Recurrere* ad aliquem 9, 4. p. 97.
- Recusare* iudicem 5, 1.
- Reddere* formam animi et ingenii 1, 4. causas 15, 4.
- Redolere* antiquitatem 21, 5.
- Redundare* clientelis antiquorum 36, 5.
- Referre* amicitiam 9, 7. aliquid illustre domum 20, 4. nihil 22, 4. carmina in bibliothecas 21, 7. spatium temporis ad infirmitatem corporum 16, 8.
- Refertus* studiis 34, 1. referta domus 8, 9.
- Regere* rem publ. 17, 3. regentis obsequium 41, 2.
- Remissiones* lusuque puerorum 28, 5.
- Remissus* 11, 1. p. 110.
- Remota* et oblitterata exempla 8, 1.
- Repetere* sermonem 1, 3. alie 19, 4.
- Repugnare* parti sermonis 25, 3.
- Requirere* aliquid ex aliquo 1, 1. aliquem 7, 6. 10, 3. causas 28, 1.
- Res* est mihi tecum 10, 6. ita exigit 9, 9. otiosa et quicta 40, 2. rerum motus causaeque 30, 4. res agitur in solitudine 39, 3.
- Respectus* huius aevi 16, 2.
- Respuunt* aures 9, 2. p. 96. iudex respuit 34, 3.
- Retinere* nomen oratoris 1, 1.
- Retractare* librum 3, 2.
- Risus* et periclitans 5, 6.

- 35, 3. 40, 4. revereri
 geniti sanctique 12, 5.
 ovi 14, 5. scholastici
 res vocantur 35, 1.
 st. Lex. techn. rhet.
 334.) edictum censo-
 os 35, 1.
 pugnat (orator) 26, 5.
 m 26, 7. p. 181.
 35, 4. p. 214.
 o alicuius memoria
 ae 23, 1. p. 167.
 lut infectum verbum
 nervos 21, 9.
 res 18, 2. rudis ali-
 , 7. rude aedificium
 mentum 20, 5.
 dicare 34, 5. p. 209.
 rum 11, 3. sacri re-
 sacrae et venerabi-
 eloquentiae 10, 5.
 lones 13, 6. sacris
 si 12, 1. p. 115.
 oratii, Virgillii, Lu-
 ix et aureum 12, 4.
 centarios 26, 2. p.
 frequentia 11, 5.
 nentia 4, 3.
 verecundia 28, 5.
 is et temperatus 21,
 bet vis quam san-
 4.
 loquentia 12, 3. p.
 entiae 25, 5. p. 175.
 onsequi 23, 3.
 . p. 199.
 amium rudis 5, 7.
 tudinum reformidare
 on satiant tragoe-
 12. satis superque
 sticorum 35, 1. p.
Scholasticorum clamores 15, 5.
 p. 128.
Scrutari 15, 4.
Scurrilitas foeda et insulsa 22, 6.
Scedere in solitudinem 9, 10. p.
 104. secedit animus in loca
 pura 12, 1.
Secessus securus 13, 2.
Secretum 12, 1. secretum consi-
 lium 14, 2.
Sectari oratorem 20, 4. 34, 2.
Securitate pari dicere et audiri
 35, 3.
Securus sit Aper 5, 3. securus et
 quietus 13, 2. securus velle 27,
 10. securiorem tragoediam emit-
 tere 3, 2. p. 66.
Semel atque iterum 17, 6.
Semina eloquentiae 33, 4.
Semota dictio 2, 2.
Sensus inconditi 21, 5. commu-
 nes 31, 5. p. 196. componere
 22, 6. sensus aliquis effulsit
 sententia 20, 4. tertio-quoque
 sensu pro sententia positum 23,
 1. sensus paucissimi et angustae
 sententiae 32, 3. sensus apte
 et cum quodam lumine termi-
 nantur 22, 3. p. 164. sensus
 et sententia p. 153.
Sententia arguta et brevis 20, 4.
 angusta 32, 3. sententias quas-
 dam invenire 22, 2. p. 163.
 sententiarum color 20, 2. ple-
 nitas 23, 6.
Sequitur: fama non aequae sequitur
 poetas quam oratores 10, 1.
 p. 104.
Serere 6, 8.
Series orationis alte repetita 19, 4.
Servire opinioni et famae 10, 1.
 104.
Servitus 40, 2. p. 235.
Severitas et disciplina 23, 3 et
 6. sever. disciplinae 29, 5.
Si modo 10, 5.
Siccus (orator) 21, 8.
Signare genus hominum 23, 2. p.
 168.
Significatione determinare 16, 6.
 p. 130.
Similitudo et cognatio iudicii
 25, 5.

- Simplex* et uniforme 32, 1.
Simul et p. 74.
Sincera et integra natura 28, 6.
Sinus et gremium matris 28, 4.
Sive — *sive* enim conjunctivo 25, 2. 31, 1.
Solidam ad frugem et certam pervenire 9, 6.
Sollicitudo commendat eventum 6, 7.
Solutus et enervis (orator) 18, 6. p. 143.
Sonus heroici carminis 10, 5.
Sordes verborum 21, 5, ac lacrimae reorum 12, 1. p. 116.
Sordet eloquentia 23, 2.
Sordidius nati 8, 5. sordidissima artificia 32, 3.
Spatia orationum 19, 3. rhetorum et Academiae 32, 4. p. 209.
Species et forma orationis 19, 2. plures eloquentiae 18, 4. quamcunque speciem habeat eloquentia 10, 5. species in publico 6, 5. p. 82. specie differre, genere consentire 25, 4.
Spem librorum facere 14, 5. spes bona sui 7, 4.
Splendens paries 22, 4.
Splendidus (orator) 25, 5. splendidissimi homines 6, 2.
Splendor rerum 37, 4. splendore iudiciorum obrui 38, 3.
Stare in acie 37, 10. stetit per eum 21, 10.
Statio principatus 17, 3. p. 135.
Statuas 8, 8.
Statuere annos 17, 3. statui tumulo 13, 7.
Status ad securitatem 11, 6.
Stilus diligens 39, 3.
Strictus 25, 5. p. 175.
Structura tarda et iners sensuum 22, 16.
Studere 21, 8. p. 161. in media luce 34, 3.
Studium poetarum, oratorum 10, 8. oratorum 8, 9. declamatorium 14, 4. studia honesta 34, 1. orationum 2, 4. acerrima et secundissima 33, 2. gladiatorum equorumque 29, 3. studia curasque temperare 28, 5.
Suasoriae 35, 5.
Subita dictio 10, 10.
Sublimius et cultius dicere 21, 3.
Subministrare materiam eloquentiae 37, 5.
Suboles familiae 28, 4.
Subniti gratia orbis 6, 4.
Subridens 10, 1.
Subsellis in diversis paratur fama 34, 6.
Subsistere in levioribus 10, 6.
Substantia facultatum 8, 6. p. 93.
Subtilitas dialecticae 30, 4.
Sudare in causis 4, 3.
Sufficere visibus necessariis 22, 5. causis et clientelis 3, 5. vis animi sufficit indicio 21, 10. suffecturi honoribus 37, 1.
Sumere sibi adversarium 10, 12. in manum 25, 5.
Superest antiqui aliquid 41, 1. p. 239.
Superfluens et exultans (orator) 18, 5. p. 140.
Surgere 34, 6. p. 210.
Suscipere partem 1, 5.
Sustinere neminem nominare 26, 2.
Tabella: per tabellam dare testimonium 36, 7. p. 227.
Tabularia 39, 1.
Tam Hercule — quam 8, 8. 21, 6. non tam — quam 16, 3.
Tantus — quam vel qui p. 81.
Tardus malignitas iudicia nostrum 23, 6.
Tegi tecto 22, 5.
Tegulae informes 20, 6.
Telum 5, 6. 12, 3.
Temeritas 6, 8.
Temeraria eloquentia 40, 2.
Temperare orationem 31, 4. studia et lusus puerorum 28, 5. libertatem 23, 6. temperatus sanguis 21, 9.
Tempestivus intervenio 14, 1.
Templa infirmiora 20, 6.
Tenere dicere 26, 3. p. 179.
Tenere risum et comum 21, 1. p. 154.
Teneri et rudes animi 29, 1.

- Teporis* eiusdem libri 21, 7. p. 160.
Terminantur apte sensus 22, 3. p. 167. omnes clausulas eodem modo 22, 6.
Terminus velut antiquitatis 19, 1. termini angusti et breves 30, 6. angustiores 12, 6.
Testamentum pro pignore 13, 7. p. 121.
Testari 19, 7. p. 149.
Theatro velut opus est oratori 39, 4.
Timere 13, 1.
Tinnitus 26, 1. p. 177.
Tituli 8, 8. p. 96.
Toga hirta 26, 1. togati 6, 5. p. 81.
Tollere excusationem 10, 12.
Torrens et impetus 24, 1.
Tractare consilium aut meditationem 14, 2.
Tranquillitas senatus assidua 38, 4.
Transferre se ad genus dicendi 19, 1.
Transgrediens alio orator 19, 7.
Trepidatio animi 6, 7.
Tristis et impeza antiquitas 20, 3. tristes 31, 4.
Tueri sententiam 36, 7. controversias 10, 12. amicitias 5, 4. honores 37, 1. locum conspiciunt 36, 6. domum 28, 4.
Tumens (orator) 18, 5.
Tunicatus populus 7, 5. p. 89.
Turbida et inquieta tempora 37, 8.
Tyrannicidarum praemia 35, 5.
Vagus clamor 9, 7. auditor, 20, 3.
Valens (orator) 25, 5. eloquentia 40, 4.
Valetudo 23, 4. firma 41, 2.
Valetudinarium 21, 1. p. 156.
Vanescere 10, 7.
Variare compositionem 22, 6.
Varietas compositionis 26, 6. omnium artium 30, 3.
Vates 9, 3. p. 97. vatum fortuna 13, 1.
Ther ad dicendum materia 37, 8.
Vehe mens (or) 25, 5.
Vel — si — , 6. p. 77.
Venae et ent 21, 9.
Venerari 13, 3.
Veneratio in iudiciis 6, 5.
Venire ad opes 8, 2.
Vernacula et propria vitia 28, 3.
Versari ante oculos 16, 6. 23, 2. in manibus 21, 3. versatus in artibus et exercitationibus orator 31, 4.
Verus annus 16, 9. vera et incorrupta eloquentia 34, 4. veri iudices 35, 5. vera proelia 10, 7.
Vertis hoc in consuetudinem 4, 1. p. 70.
Vestes fucatae et meretriciae 26, 1.
Vetare aliquid facere 4, 3.
Veterno Pacuvii inquinatus poeticus decor 20, 5. p. 153.
Veteres et senes 6, 4. et olim nati 16, 6. vetus et antiquus 16, 9. vetera et antiqua 15, 1.
Vexare antiquos 24, 1. vetustatem 1, 5. vexari bello 37, 9. vexare potentissimum quemque 40, 1.
Via dicendi directa 19, 1.
Vilissimus servus 29, 1.
Vis et ardor 24, 1. et facultas oratoris 30, 5. vis et potestas, non ius et leges 19, 6. vis coelestis eloquentiae 8, 3. vis et sanguis sibi opponuntur 26, 4. p. 179.
Visus et oculi 22, 5.
Vitiatarum electiones 35, 5.
Ultro rogare 9, 5. ferre 5, 5. admonere 19, 7. deridere 32, 3.
Uniforme 32, 1. (Cellarii cur. poster. p. 233.)
Unum aliquod momentum 6, 1. p. 79. unus aut alter 9, 6. 29, 1. unus et alter 2, 1. 39, 3. p. 156.
Vocare ad exempla 13, 5. nomine 7, 5. vocant te clientelae in forum 3, 5. praeturae et consulatus eos vocant 36, 5. p. 220. vocari in invidiam aut crimen 36, 7.
Volucris gaudium 9, 7.
Volumina immensa 20, 1.
Voluptas eloquentiae 6, 1. voluptates honestae 6, 2. p. 79.

270 INDEX LATIN. ET ANNOTATIONIS.

- Urbanior* Cicero 18, 3. p. 139.
urbanitatis lepor 26, 6.
- Usus* eloquentiae in locum teli
reptus 12, 3, amicitiae 5, 2.
usu et experimentis discere
22, 2.
- Ut* (nostris temporibus) p. 60.
ut sic dixerim 34, 2. 40, 3.
p. 208.
- Utilitates* alere 9, 1. p. 96. ad
utilitatem vitae dirigere con-
silia factaque 5, 4.
- Utinam* non p. 138.
- Utrumne* — an 35, 2. 37, 4.
- Vulgata* gaudia 6, 6.
- Vulgus* imperitum 7, 5. vulgus
assistentium 20, 3.
- Vultus* eloquentiae non unus
18, 4.

b6

b6
b7C

